(1092)

శ్రీ శాంతను [illegible]

R. 1092.

ని 15-6-30

Restored from a ms of Mackenzie Collection in 1942-43 by Sri K. Seshacharlu Temporary Copyist

కయిఫియ్యతు సరాక్రులు కళింగ్గంతారు రాజుల యొక్క పూర్వోత్తరం॥ — — –

పూర్వం ఆరు నూరు సంవత్సరములకు మునుపు యీకళింగ సర్కారు రాయకళింగగం
గ్గు అనేరాజు రాజ్యంచేశి చనిపిమ్మట వారి వంశస్థులైన రాజులు పాటుణ్నారు, భోగాపు
రం యిరారెండు పర్గణాలకు కసుబా అయినకు మిరెకోటలో వుండి ప్రభుత్వంచేస్తూ
వుండేవారు. దీనికిన తూర్పమందు తూర్పునాల్గుకోసుల మీదన సముద్రం ఆ కోటకు దక్షిణా
మందు శెల్లివలస అనే గ్రామం, కోటకు పశ్చిమం కోసెడు దూరంలో తోడుమెప్పుల గడ్డ అనే
నది. సారాంయగొపట్నం కొండమీద వున్నది. కోటకు వుత్తరమందు బత్తివలస అనే
సుబాకు రెండు కోసులు, తూర్పునకు తొమ్మిది కోసులు పొడుగు అడవి వుంటుంది. ఈతో
వకు పశ్చిమమందు నెల్లిమర్ల కోట 3 మూడు కోసులు వుంటుంది. ఈకసుబాకు మిరేకలంతే
వుంటుంది. కసుబాలో విస్తరించి మామిడి తోపులు గలవు. — –

॥పూసపాటి రాజుల యొక్క పూర్వోత్తరం॥ –

మాధవవర్మ అనేరాజు కొమారుడు పూసపాటులో కాపురం వుండేవారు. పయిన
ప్రాశన మాధవవర్మ బెజవాడ కనకదుర్గ యొక్క అనుగ్రహం వల్లను బెజవాడ తఖ్తునెక్కి
ఆ రాజ్యం ప్రభుత్వంచేస్తూ వుండగా యితని యొక్క సుగుణాలకున్ను, తనయందు
గలభక్తి తాత్పర్యములకున్ను, సంతోషించి కనకదుర్గ బెజవాడలో తొమ్మిదు ఘడియలు
స్వర్ణవర్షం కురిపించినందున, ఆ ధనం అంతా పోగుచేశి తనకు కావలశినంత్త తీసుకొని
తతి మిగ్తాధనం బెజవాడ కొండ దాటిపించి రవాస్వస్త్వంగా స్థాపితం చెయ్యించినాడు. —
అటుతరువాత కొన్నిదినములకు వజ్రవృగములు కనుపించగనుక అందునుంచి అనేకప
దార్థం సంపాదన చేశి దినదిన ప్రవర్ధమానుడై బెజవాడలో వుండి రాజ్యంచేశి గతించిన త
రువాత ఆయన కొమారుడు రవివర్మ, ఆయన కొమారుడు భూమవర్మ, ఇతని కొడుకు నం

ది రాజు, కొడుకు బసవరాజు, ప్రభుత్వానికి వచ్చి కళ్యంగసరాయలు వచ్చినాడు. ఆయన కొమారుడు వీరబసవరాజు, ఈయన కొమారుడు మత్రరాజు, ఇతని కొడుకు పెదసుభేమరాజు, ఆయన కొమారుడు చిన్నకంబీమరాజు. ఈన పుత్రుడు శింగరాజు, ఇతని దినములలో స్వమతమైన శైవం విడిచి పెట్టి, వైష్ణవం పుచ్చుకొన్నారు. అతని కొడుకు ఆనందరాజు, ఈన సుతుడు రఘునాథరాజు, ఈన పుత్రుడు సీతారామచంద్రులు, అతని కొమారుడు సీతారామరాజు, అతని కొడుకు పెద్ద ఆనందరాజు. ఈయన కొమాళ్లు ఇద్దరు, పెద్ద విజయరామరాజు, పెద్ద సీతారామరాజు, ఈయన కొమారుడు ఆనందరాజు, పట్టపురాజయిన పెదవిజయరామరాజుకు సంతతి లేనందున ఆనందరాజును దత్తం చేసుకొని పట్టానికి అధికారిని చేసినాడు. ఈ ఆనందరాజు మూడు సంవత్సరములు రాజ్యంచేసి యిరువై సంవత్సరములవాడై గతించినాడు. ఈ పూసపాటివారి యింటను పెదవిజయరామరాజుగారి దినములపరియంత్రమున్నుండువరు యిరాలాను అల్పాయుస్సుగా పోయినవారు కారు. ఈ ఆనందరాజుగారికే మాత్రం సంభవించినది.

ఆ విజయరామరాజుగారి భార్య చంద్రమ్మగారు వారి జ్ఞాతులు తోడువచ్చి చిన్నవాడు వుండగా విజయరామరాజుని పట్టం కట్టి రాజ్యానికి అధిపతిని చేసింది. ఈ రాజు నాల్గుదినాలు అనుభవించి, పద్మనాభంలో యింగిరీజీవారి లడాయిలో పరలోకానికి పోయినారు తపశీలు॥ —— . పూర్వం విదర్భదేశమందు వలత్తూరు గ్రామన్నగరు సరాయలలో వినుకొండలోలాంకాలో పూంసపాడు అనే గ్రామమందు మాధవవర్మ అనే రాజకొమారుడు కాపురం వుండేవాడు. ఈయన ఒకానొక సమయమందు బెజవాడ పోయి అక్కడ కనకదుర్గాసుప్రసాదల్లా దినదినప్రవర్ధమానుడై ఆ రాజ్యానకు అధిపతియై రాజ్యంచేస్తూ వుండే దినములలో యితని యొకటాసుతుడొ ... లకున్ను, బలశత్రులకున్ను, తనయందుగల భక్తికి స్త్రీ మెచ్చి కనకదుర్గా ఒక్కపుత్రియుటకనక వర్షం కురిపించినదిగనుక తనకు కావలసినంత ధనం పుచ్చుకొని తన తమ్ము

స్థాప్యం చేశినాడు. అటుతర్వాత నుకొన్ని దినములకు వజ్రప్పగనులున్న కనుపించెను గనుకయీ రెండు విధాలా అనేక ధనవంతుడై రాజ్యం చేశినాడు. తదనంతరం యీయన కొమారుడు రవివర్మ ప్రభుత్వానికి వచ్చి తండ్రి సంపాదన చేశిన రాజ్యమున్ను, ధనమున్ను స్థిరంగా నిల్పుకుని, బెజవాడ కనకదుర్గ అమ్మవారి వరం చొప్పున రాజ్యం చేశినాడు. అటుతర్వాత యితని కొడుకు బ్రహ్మవర్మ యీయన కొమారుడు నందిరాజు. ఇతను తన పూర్వులు సంపాదన చేశిన స్థలమందు రాజ్యం చేశినాడు. ఈప్రకారం యీ నలుగురు రాజులున్ను బెజవాడ పట్నానికి అధిపతులై దుర్గమ్మవారి వరం వల్ల ఆధిపత్యం చేశినారు. తదనంతరం నందిరాజు కొమారుడు బసవరాజు తండ్రిగతించిన తరువాత పట్టాభిషిక్తుడై బెజవాడలో వుండి రాజ్యంచేస్తూవుండగా, ఢిల్లీ పాదుషావారు దరపతి గజపతి వారిని జయించ సకలదేశాలున్ను ఆక్రమించుకొని తమ రాజ్యం చేసుకునేటప్పుడు వీరిదేశమున్ను జమీదారిన్ని ఆక్రమించుకొనిరి గనుక ఆశపడి. మీకు యేమి వసతి అని మందలిస్తే, అప్పుడు పాదుషవారు తూర్పుదేశాలు తమకు రుజువైనందున, అది అంత్రా అరణ్యభూమి గనుకను న్ను విచారించి, మీకు తూర్పుదేశానకు జమీదారీ దయచేస్తూవున్నాము మీ లోపట వారలు నడుపుమని నిశ్చయించినారు గనుక. ఆ మాటకు సంతోషించి, తనసైన్యసమేతంగా పాదుషావారితో కూడా పోయి కళింగ సరాదులు ముట్టుకున్ను, అన్నిదేశాధిపతులను జయించి వారి వారి తాలూకాలు వీరిచేతు దస్తులో తెచ్చిరి గనుక బాలాదయివచ్చి. వీరికి పొట్నూరి భోగాపురం, దేవుపల్లి, కుంద్రేరు, యీ నాలుగు పరగణాలకు జమీదారి సనదువ్రాయించినారు, గనుక అప్పుడు యీ పూసపాటి బసవరాజు. పాదుషావారితో తమకు జమీదారీ దయచేయించినారు. గనుక మేము సంతోషించినాము. ఇంతేకాని మాకు అనుభవంలోకి వచ్చే మార్గం లేదు. ఈ పరగణాలకు జమీదారీ రాయక కళింగ సంతువంశస్థులైన రాజులు. పొట్నూరు, భోగాపురం, పరగణాలు రెండున్ను రాజ్యం చేసుకొంటూవున్నారు —.

దేవపల్లి, గుంత్రేడు, యీరెండు పరగణాలు సాట్రోవేశి తారామరాజుగారు వ్యవహారం
చేస్తూవున్నా.- వారు వీరు బలవంతులై రాజ్యాంగం చేసుకుంటూవున్నా(రు)। వేరేము దేశాలవర
వి దూరదేశాలు వచ్చి బహుబలహీనులమయివున్నామని, వారిని నెల్లవేమని, అర్జీలుచేసు
కునే వరకు పాదుశహావారు తమకిచ్చిందిని కొంతమద్దతుయిచ్చి, సాధించుకొమ్మని హుకుం
ఇచ్చినారు గనుక. అంతట యీనాల్గు పరగణాలు సాధించుకొని రాజ్యాంగం చేసుకుంటూవుండే
వారు। ఇకరాడవేరికె రాజ్యాంగం రావడమున్ను, బెజవాడ కనకదుర్గాంబ అనుగ్రహమే గనుకయి
కూడవుండెన్ని. బెజవాడలో వున్నట్టి శ్రీ కనకదుర్గామహాదేవి భక్తియందు చాతుర్యం। యీరెం(డు ప)
రగణాలు కొన్నిదినములు వ్యవహారం చేశి సుగుణవంతుడని పించుకొని పరలోకప్రాప్తి నిచెందెను।—

తదనంతరం ఆయన కొమారుడు వీరబసవరాజు సంపాదన చేశిన జమీందారీ ఆ ఒకటే
కుండా చేసుకుని పైతాలూకాలు వ్యవహారం చేసుకుంటూ ౧౨ సంవత్సరములు వుండి స్వర్గప్రాప్తినొం
దినారు।— ఈయన కొమారుడు రుద్రరాజు. ఇతను బహుశివకోబూదుర
ధరుడు, బహుధర్మాత్ముడున్ను, ఈరాజు సకలసుఖాలున్ను అనుభవిస్తూ ౬ సంవత్సరములు రా
జ్యంచేశి దైవగతి బొందెను। ఈరాజు కొమారుడు పిడుగుభీమరాజు. ఇతని చరిత్రేమంటే.-
ఈయన జాతకమందు యిరువై సంవత్సరములకు పిడుగు గండమని వ్రాశినారు. గనుక తల్లి తెలిశి
గండం తనకొమారునికి వస్తుంది తప్పించవలెననే మాటచేత నలుపెంకులాంటి యిల్లుకట్టించి ఇంటి
కిందయిల్లు, యీప్రకారం నాల్గు అయిదు ఇండ్లుకట్టించుతూవుండేటప్పటికి యీభీమరాజుగా
రు చూచి తల్లితోటి అమ్మా యీ ఇల్లుచూస్తే బహుకొంచంగావున్నది, దీనికి క్రియం విస్తారం
అయినది. మీరు ఈలాగట్టమని యీలాగలెపెట్టినారు. అని అడిగితే కొమారున్ని చూచి
నాయనా నీకు ౨౦ సంవత్సరములకు పిడుగు గండమని జ్యోతిష్యులు జాతకంలో వ్రాశినారు।
ఆదినం యిప్పాలు ౫ దినములకు వస్తుంది। ఆసమయంలో నాల్గుష్కు దియలు మాత్రం యీ

పెంకుటియింట్లో వుండవలెనని విచారంగాచెప్పేటవరకు, ఆమాటలు విని నవ్వి, తల్లీపిడు
గుపడితే పర్వతాలు అయినా భేదించి పాతాళానికి పోతుంది. ఇల్లు అనగా యెంతమాత్రం.
మీరు యంత్రముట్టిగా కట్టించినా అటపోతుందా మెట్టుకు దైవకటాక్షంవల్లనేగాని యితర
ప్రయత్నములవల్లకాదని. తల్లిచేత శలవుతీసుకొని అతివేగంగా బెజవాడవచ్చి తమయి
ష్టదైవమయిన కనకదుర్గాగుడికపోయి అనేకవిధాల స్తోత్రంచేశి ప్రసన్నంచేసుకొని. తల్లీనా
కు పిడుగుపడిచచ్చేటట్టుగా జాతకంవ్రాశారు. ఆగండంసమీపించినదిగాబట్టి మీరు
నాకు ధైర్యంచెప్పవు. పిడుగువల్లనేను మరణంకాకుండా నాయొక్కసద్గ్రాహచేతనే
నేపిడుగునరికేటట్టుగా వరంప్రసాదించుమని వేడుకొనేవరకు అమ్మవారు యితనిధైర్యా
నికిశౌర్యానికి సంతోషించి వరందయచేశెననుక నమస్కరించి అనుజ్ఞతీసుకొని తిరిగిత
మదేశానకు వస్తూవుండగా తమకోటసమీపానకు వచ్చేవరకు జాతకప్రకారం పిడుగు
పడేవరకు తనచేతికత్తిచేత నరికెగండంపోగొట్టుకొని మిక్కిలిసంతోషించాతయింటికి
వచ్చేవరకు కొమారుని గురించి దుఃఖపడుతూవున్న తల్లిని జూచి దండప్రణామంచేశి తన
పరాక్రమంయావత్తుచెప్పేటవరకు తిరిగి కుమారుని గన్నంత సంతోషపడి అనేకదానధర్మా
దులుచేశి సుఖంగా వున్నవారైరి. పిడుగునరికెనందువల్ల పిడుగుభీమరాజు అనే సార్థకనా
మమయినది. ఈలంగుంట్లరాజుయొక్క డెక్కడువరలో జులుక తనపేరు అంట్టేనడగరాదు
గా బహుదినములు రాజ్యంచేశికీర్తిని సంపాదించి శివలోకప్రాప్తినిచెందెను. — — —

ఈయన కొమారుడు చిక్కభీమరాజు ప్రభుత్వానకువచ్చి. యెక్కువశాస్త్రమత్తాలు
బాయలేదు. వున్నవరకు తక్కువ కాకుండా యధాప్రకారం సాత్వికంగా వుండి ౪౦ సంవత్సరములు
రాజ్యంచేశి పరలోకానకు పోయినాడు. వంశపర్యంగా పెద్దలనుంచి వున్నవున్నశైవం మానుకుని
వైష్ణవంపుచ్చుకొన్నాడు. ఇతను బావాజీ వేంకట్యని పాండిని సాధించి పాండిజమీందారి తాలూకాకేం

వున్న గోపాలపల్లి పర్గణా తనజమీందారీ తాలూకాలో కల్పుకున్నారు. — — — —

ఇతనికొమారుడు ఆనందరాజు బహుదినములు రాజ్యంచేశి పెద్దవాడై సకలదాన
ధర్మాలున్నుచేశి జగన్నాథంలో ఘటువిసర్జనచేశినాడు.- । ఇతనికొమారుడు రఘు
నాథరాజు తమరాజ్యం పరాధీనంగాకుండా ప్రభుత్వంచేస్తూ శెండువయూడు అగ్రహారములున్ను
బ్రాహ్మణ్యాలకు యిచ్చి ౨౦ సంవత్సరములు రాజ్యంచేశి శైవగతినిబొందెను. — —

ఇతనికొమారుడు శీతారామచంద్రుడు సదా విష్ణుభక్తుడై తాతముత్తాదులు సంపా
దించేశిన వైష్ణవం మాత్రం పోనియ్యకుండాపట్టి ఆ మతానుసారంగా నడ్చుకున్నాడు. ఈరాజు
బహు ఆజానుబాహుడు. సౌందర్యానికి మన్మథునివంటివాడు. చాతుర్యత్వం విచారిస్తే లుబ్ధా
23 త్రేసరచక్రవర్తి. ఇతనిచర్యలు యివి. ఈరాజు ౧౦ సంవత్సరములు తమదేశం పాలనచేశి పర
మపదంవేంచేసినాడు.- — — ॥ తదనంతరం యీనసుతుడు శీతారామరా
జు ప్రభువై ౧౦ సంవత్సరములు బ్రతికి గతించినాడు. ఈరాజుకు ప్రియనందనుడైన పెద్ద
ఆనందరాజుగారు రాజ్యభారంవహించి రాజ్యంచేస్తూవున్నప్పుడు అంతకుమునుపు .. స
మస్థానాలు యావత్తున్నూ రాజాంతరంగాపట్నం సింహాసనస్థులైన విక్రమదేవుగారికి పేష్కషు యిస్తూ
వుండేవారు. ఇటుతరువాత ఆసంస్థానంబుల వారికి అంది వచ్చినందున యీ మన్యపు పాళెగారులు
ప్రబలియవరి అంతట వారు మొదాసున్నే విక్రమదేవువారిని లక్ష్యపెట్టి పేష్కషు యివ్వనవ
రాయించి స్వతంత్రులై అనుభవిస్తూవుండిరిగనుక. అప్పుడు ఆనందరాజుగారు యీ మన్యాలు
దరోబస్తుగా తమ జేరుదస్తులోకి తెచ్చుకొనవలెనని ఆలోచనపుట్టి అంతట హైదరాబాం
దుకు జమాబందికి పోయివున్నప్పుడు పాకంవారిని సదరి వొప్పించి యీ మాన్యాలు యావత్తున్ను
మాస్వాధీనంచేయించి పరమానాతయ్యచేయించుమని అడిగినారు గనుక, అప్పుడు పాదు
షావారు యీ మన్యాలు మీకు వ్రాసియిచ్చినందున మాకు తమకు షేంతు అని అడిగినాడే

యీ మన్యాలు యీవత్తుకు కళింగ సర్కారు కింద పలుకుతూ వుంటే యిదే ప్రతిష్ఠ. ఇదిగాక యీ మన్యాలు మాజేరుదస్తులో వచ్చిన వెనక మీకు నజరు గుబురాయిస్తూ వున్నానని. శ్రీ జోగిచేసుకునే వరకు. ఆ మాటలకు సమ్మతించి ఇతను ఆలోచన యోగ్యుడనిన్ని, పరాక్రమవంతుడనిన్ని, సర్కారుపట్ల ప్రమాణికుడనిన్ని విచారించి రాజా పుంప పాటి ఆనందరాజు మన్నెసుల్తానుబహాదరు అనేక తాలూకుల యీ దేశ మన్యాలకుంన్ను వత్తుసనదు వ్రాయించి యిప్పించి బహుమాన పూర్వకంగా శలవుయిచ్చినారుగనుక వారికి వారిఆజ్ఞా ప్రకారం తిరుగా దేశంలోకి వచ్చి సకల సన్నాహములతో తమ పాళెగట్టు అయిన కుమిలె ప్రవేశించి విస్తారం పంజుసాగిల యుద్ధసన్నద్ధుడై బయలుదేరి మన్యాల మీద మోకించేశి దగాబస్తు పాళెగాండ్లను జయించి వారిని జేరుదస్తులో తెచ్చుకుని పేషుకస్తు తీసుకుంటూ వచ్చినారు. ఆయుద్ధమందు రాజు వారి బలం బహు హతమయినది. అప్రకారం శౌర్యవంతుడైన రాజు కొన్నిదినములు రాజ్యపాలన చేశి స్వర్గలోకానికి వేంచేశి ఇంత్రసాన్నిధ్యమందు నిలిచెను.—

ఈయనకు మార్లు పెదశీతారామరాజు, పెదవిజయరామరాజు, వీరియిద్దరు అన్నదమ్ములలో శీతారామరాజు బహు సాత్వికుడుగా వుండేవారు. పెదవిజయరామరాజుగారు, బలశక్తులకున్ను, మంత్రాంగశక్తికిన్ని, క్షాత్రవంత్వానకు, బహుయుక్తిగలవారుగనుక, అన్నగారి గూర్చుండబెట్టి సకలరాజతంత్రములున్ను తానే విచారణచేస్తూ బుట్టుబట్టిన్నగారి [illegible] మన్యాలుయీవత్తుత మఆజ్ఞలో వుంటే పేషుకషు యివ్వగా యిద్దరురాజులు రాజ్యపాలన చేస్తూ వుండగా, కొన్నిదినములకు పెదశీతారామరాజుగారికి కొమారుడు ఆనందరాజుగారు వుద్భవించెను. అటు తర్వాత యితను చిన్నవాడైవున్నప్పుడే శీతారామరాజు చనిపోయినారుగనుక. తదనంతరం విజయరామరాజుగారు సర్వాధికా

రువైరాజ్యంచేస్తూ తనకు సంతతిలేనందున అన్నగారి మూలపుత్రుడైన ఆనందరాజును తనకువారా
రునిగానే భావించి తన వంశానికి ఒకడే యున్నవాడు గనుక సకలమున్నవల చాంత పెంచుకొని
నిధనుర్విద్యాది ఆయుధసాధనంబులు గరిపుతూ వుండేవరకు దినదినప్రవర్ధమానుడై పె
3 మ. రుగుతూ వుండెను. పయిన వ్రాసిన జగ్గాబుచ్చన్నగారు పెద ఆనందరాజుగారి వద్దను 3 సం
వత్సరములు దివానగిరి చేశినారు గనుక యీయన యొక్క మంత్రాంగ శక్తి వెస్పనా తెలిశికొన్నా
డు గనుక ఆయన అవసానకాలమందు కొమాళ్లను పిలిపించి మీరు బుచ్చన్నగారి ఆలోచన ప్ర
కారం విని ప్రతిష్ఠ విడనాడక రాజ్యతంత్రములయందు ప్రవర్తిస్తిరా మీరు యశస్సాంద్రవులవ్వైరం
బోరు. కాబట్టి యీ ప్రకారం చెప్పివున్నారు గనుక తండ్రి వాక్యప్రకారంగానే నడుచుకుం
టూ వచ్చినారు. అన్నదమ్ములు యిద్దరు మన స్వాపంకలిగి వున్నప్పుడు యీన చెప్పినప
ల వారి ప్రకార వుభయులు విని వైత్రిభూంఢే వారు. దివాను గిరి చేసే వారిలో బుచ్చన్నగారి
వంటి మంత్రాంగజ్ఞ్న్ల, బుద్ధికుశలత కలవారు వున్నవేడు॥ — — — —
ప్రభువున్నవరకున్నాడై వుందున యీయన ఆలోచన తప్ప అన్య మంత్రాంగ్యాలు వినే దిలేదు.–

బడానాక వేళ విజయరామరాజుగారు యీయన పలహీనపరిచే శివినకతనమ
నస్సుప్రకారం విచారించగా ఆ టంకం తగినేదిగాన బుచ్చన్నగారి మాటచెబుతున్నాదివేదు.–
గనుక యీయన ఆలోచన యొక్క తత్తెలిశి యీయన ముఖ్యవస్వరూపంగా భావించి రా
జ్యంచేస్తూ ముందర నారాయణపట్నం మీదికి దండు యెత్తి పోవలెనని యుద్ధసన్నద్ధుడై
ముందర తమ తాలూకు సరదార్లు సాని నారాయణరాజు వగయిరాలు సైన్య సమేతంగా
శలవుయిచ్చినారు. వారు నారాయణపట్నం వెళ్లగానె నుకు బొబ్బిలి దేశం మీదుగా మార్గం
గనుక బొబ్బిలి వారికిన్ని పూసపాటి వారికి బద్ధశత్రుత్వం అయినందున రాజుగారి
ఘంజుమారదేశంలో గుండ్రాగా నిచ్చే మా అని బొబ్బిలి వారు సైన్యయుక్తంగా వచ్చి అడ్డ

తగిలి పోనియ్యక కొట్టినారు. అప్పుడు బొబ్బిలి వారి బావమరిది తాండ్రపాపరాయుడు గారు చూస్తే విజయ
రామరాజు డేరా ముమ్మారం ముట్టుకపోతూ వుంటే మీరు నిమిత్తం లేనిదియా మద్దున మాకు
ఉద్ధం తగిలించకుండా కొట్టినారు గదా? మంచిది నా కంఠంలో జీవముండగా మున్నట్టయినా మీ సం
స్థానం పుచ్చుకోక పోతే నా అని, పుచ్చుకోక పోతే నా పేరు విజయరామరాజు కాదని శపథాలు ప
లికినారు. ఆ మాటలు వారు విని మీ తండ్రిగారు ప్రతిజ్ఞ చేసినంత మాత్రం జయించినా తోటి మీ
రు అంత మాత్రం జయించి వేస్తారు. ఇది గాక మీరు మా మీద వచ్చే ప్రశ్నకు అంత్యకాలానికి
గానీ రారు. మీ తండ్రిగారు స్మృతిగా అంత్యకాలానికి మా సంస్థానం మీదికి వచ్చి మళ్లీ బ్రతికినా
రుకారు. ఉట్టి వేవేలు మీకున్ను కాలప్రమాణం అయి మా సంస్థానం మీదికి వస్తారు. పొమ్మ
నుమని శిష్టులు పంపించినారు. వీరికి వారికి విరోధం పెట్టడానకు ఇదే ఆరంభం. అప్పు
డు రాజుగారు ఆ యుద్ధం మాని, మార్గులు, గాలుగాంధ్రం, యీ రెండు మన్నాలు జేరుద
స్తూలో తెచ్చుకొని షేకు హుకుమున కృపయం చేయించుకొని తమరు యెక్కడికి లడాయికి
బోయినా యీ యిద్దరు మన్నాల వారు ముందర వారో మున వడిచేలాగున కరారుప
ర్చుకుని, వారిని కూడ తీసుకొని, కాశీపురం శృంగవరపుకోట సమస్తానికులు కాశీపతి
రాజుగారు. వారి గోడల మీద ముట్టడి వేశివున్నప్పుడు మార్గులు లింగభూపతిగారు
న్ను, గోలుకొండ మల్లుభూపతిగారున్ను, కాశీపతి రాజుగారికి అంతరంగా వుండి పన
సపాటు వారికి న్ని యిష్టంగా వుండి ఆర్తత్తపుల్లాలోచన విచారిస్తూ రాజువారి మనం
కాశీపతి రాజుగారికి తెలియజేస్తూ వుండేవారు. ఈ సంగతి పెద విజయరామరాజుగారికి తెలిశి
యీ యిద్దరు జమీందారులకు శలవు యిష్టం ... వెళ్లుమని తర్వాత వేజు తోటపడిపోను దినములు కా
శీపతి రాజుగారి మీద లడాయి చేసింది యిద్దరు రాజులు అట్లా రంగా యుద్ధం చేశి విజయరా
మరాజు ప్రబలినందంగా శృంగవరపుకోట సాధించి కోటలో తన రాజ్యం వేసుకొని, తిరుగా తమ స్వంత

వుండినకుమిరె ప్రవేశించినారు। తదనంతరం కాశీపతిరాజుగారు కాశీపురంలో ప్రవేశించి
పితూరిచేశినారు। ఇకలెడ చిత్రకథలు— ఫ్రాన్సుసాటివారి దివానుబుర్రాబుచ్చన్నగారు
కాశీపతిరాజుగారికి లింగభూపతి, మల్లుభూపతి యిద్దరు జమీదార్లు—
3 తమకు యిష్టంగా వున్నట్టుగా వుండేవారికి చెయ్యి/యిచ్చినారన్నమాట వలనె లియడానకుప
క్షదాంగవేత్తరం అంతరంగంగా కాశీపతిరాజు వ్రాయించినట్టుగా వ్రాయించి నేదేమంటే, ఇది
వరదాకా ఫ్రాన్సుసాటివారితో మీరు యిష్టంగా వుండేన్ని, మాకు సహాయం చేశినారు, కనుక మీ
రెమొకటెబర వసాదేవయికటెశ మీరు వున్నట్టు కోట పోయినది కాదు। మీరు యిప్పుడు వేక
పోతిరో ఇటుతరువాత మా సంస్థానం పోయింది। అని వుత్తరం వ్రాయించినారు। ఈ వుత్తరం
లింగభూపతి మల్లభూపతిగారు చూచుకొని మర్మం తెలియక తమ హస్తాక్షరాలని యీ మా
టలు బయలుపరుచవద్దు, ఉత్తరాలున్ను వ్రాయించవద్దు, అన్నింటికి మాకు మేము మాకు
మీరు సహాయంగా వుండవలశినవారము। ఈ మాటలను మనస్సుకు మనవేసే సాక్షిగా వుంచ
వలశినదిగాని మరి రేమెంచ్చేదమురానేరదు। అని అంతరంగ మాటలు వుత్తరం వ్రాశిరహ
స్యంగా యివ్వమని యిచ్చేవరకు ఆ వుత్తరం బుచ్చన్నగారికి మనుష్యులు తెచ్చి యిచ్చినారు। అ
ప్పుడు ఆ వుత్తరం చూడగా వారి మర్మం యావత్తు బయటపడ్డది. గనుక యీ వుత్తరం బుచ్చ
న్నగారు రాజుగారికి అనుపరచినంతల్లో వారి పితూరి వారి హస్తాక్షరని దస్తావయిజు తెప్పిం
చినందుకు బుచ్చన్న ప్రవీణతకు చాలా ఆశ్చర్యపడి, లింగభూపతి, మల్లుభూపతివారికి మీ
ద అత్రహం వచ్చి. యీ క్షణం మందు దండెత్తి పోయి వీరి గడలు సాధించి కోటల్లో తాణ్యాం వేసు
కొని వీరిని బట్టి ఖయిదు చేయించి కపాతి నాహాపేరు విజయరామరాజు కాడని ప్రతిజ్ఞ చేశి
సరదార్లను దండు కూచ చేయించుమని హుకుం యిచ్చేవరకు అప్పుడు వీరి దివాను బు
ర్రా బుచ్చన్నగారు విజయరామరాజుగారితో చెప్పినసంగతి। ఈ సమయంలో శ్రీ నవర

పుణ్యోటి సమస్థానం వారికి దయచేశి యిచ్చి వారి ఫితూరీ లేకుండా చేసుకొని మరి మన్నెంయు
కర్ల దిక్కైనాంయు ధ్ధాలకు పోవలెను. అటయితే నిశ్చింతగా అని మనవి చేశిరి గనుక అంతట హాం
తం పరాంచి మంచిదని కాశీపురంలో కాశీపతిరాజుగారు వుండగా పిలుపించి యిచ్చి మీరు
ఫితూరీ చెయ్యకుండా ఖరారు చేసుకొని కదపా కట్టుకొని తమరు యుక్తదిక్కుల గాంయికి పోయి
నాతమవారికుం ప్రకారం వచ్చి బట్టుగా నివసించేసుకొని వారి దేశం తిరిగి వారి అధీనం చే
శీ సన్మాన పూర్వకముగా శలవు యిచ్చి పంపించినారు. అటు తర్వాతను విజయరామరాజు గది
దములకలకు దండుయాత్ర తూర్చి మీరు ఒకటి అయిన నారాంయణరాజుగారిని పంపిం
చేవరకు ఆయన పోయి, మరాఠ్ధుల జమీందారుల్తో మీరు మాకు మధ్య వచ్చినట్టుగా వచ్చి
కాశీపతిరాజుగారికి బాజీలు యిచ్చినారు. ఎతన్నిమిత్త్వార్థం మీ రాజుగారికి మాయందుకో
పం వచ్చింది. మీరు విజయరామరాజుగారి సముఖానకు పోయి మాంట్లాడుకొని రావలెను.
లేకపోతే మీదేశం జప్తీ చేసుకొంటాము అని నారాంయణరాజు శలవు యిచ్చినందున ఆమా
టలకు వారు సమ్మతించి వీరిని లక్ష్యపెట్టనారు కారు గనుక అంతట తమ సముఖమందువున్న విజ
యరామరాజు పేరను వద్దాది దగ్గర వుండి వుత్తరం వ్రాయించి పంపించినారు. ఈసమాచా
రం రాజుగారు విని అతిత్వరగా వున్నప్పుడే జమబందియాత్ర తీసుకొని బయలుదేరిచ్చిన్నప
మేతం గానా తగ్గిరాత్రీ రాత్రి నవచ్చి వద్దాది దగ్గర నారాంయణరాజును కలుసుకొని ఆలో
చనచేశి నోలుకొండకు నారాంయణరాజును కొంతమంది రాజులను, కొన్ని పరంగులు మొ
దలయిన విపంపించి తమరున్ను బుచ్చన్నగారున్ను మార్గుల మీద ముట్టడి వేశి, వారికి యు
వరకు ద్రవ్యము రాకుండా, వర్షము పాముతో మందు శెంతు కోటలు కొట్టి వేయించినారు. అప్పు
డు లింగభూపతి అతనికొడుకు సామభూపతి వీరుయిద్దరు వర్షరు పోలేటి దుర్గంలో
వుండుకొని వర్షరు గావాడ మొదలయిన గ్రామాలకు వచ్చి ఫితూరీ చేశి దోచుకు

4 B. పోతూవచ్చినారు. పూసపాటివారి షనేజువచ్చినయొక్కడొక్కడదిగివుంటే, ఆసమీాపమందు
క్రిందచెరువుల్లోనేమి, నదుల్లోనేమి, చలిజ్వరాలువచ్చేటట్టుగా మంత్రించి మందుకలిపివే
స్తేవారు. రాజుగారిమనుష్యులుయీపూర్వోత్తరంతెలియక వుదకంపానంచేస్తేవారు. ఆ
నీళ్లు తాగినవారికి పానకంవలెవుండేవి, తాగినతరువాత మలుగునే జెడుచలిజ్వరాలు అంటుకునేవి.
గనుకయీప్రకారం రాజుగారి శిబ్బందియొక్కడొక్కడరోగాలు వున్నవాండ్లు జలిజ్వరాలుశీత
లాలుకనుపించి అంతా వారించిపోయినారు. ఈతీరున వుండగా ఆజమీాందారులుయిద్దరు
బలాఢ్యయించిపితూరిచేస్తూ, అందినమట్టుకు దోచుకొని మన్యాలమీాదప్రవేశిస్తూ వుండేవారు.
ఆసమయంలో రాజుగారిపంజు వెయ్యిరెండువేలకు సమస్తే యిప్పటికిన్ని, విస్తారం ఖర్చుకావడము
న్ను చూచి గుండెపగిలి యిబ్బయికడ వుండగూడదని ఆప్పుడు మాడ్గుల జమీాందారును, వీరా
తాటంకా మీాకు తిరుగదుచేస్తూ వున్నామనికవులు వ్రాయించి పంపించి తాటాకాయిచ్చి, తమపేష
కషుకిందనున్నదిపన్నెండుగ్రామాలు తమరు ఆమాని చేసుకున్నారు. ఆగ్రామాలువారికింద
వున్నప్పుడు ఏడువేలరూపాయలు పన్నెండువేల రూపాయలు వసూలుఅయ్యేవి. విజయరామరాజు
గారికిందవచ్చినతరువాతను, గావోడయొక్కకాలువలవచ్చేవరకు యీనేటివల్ల విస్తా
రం పెంపెటుపండి అరువైవేలరూపాయలుకు ఫలప్రాప్తి అవుతూవచ్చినవి. ఇటువంటిప్రయా
సపడి సంపాదించినపర్గణా - మాడ్గుల సాధించినప్పుడే గోలుకొండరూడాసాధించి ఆజ
మీాందారుల్ని కూడా తమరుచెప్పినట్లు వినేలాగుచేసుకొని వారితాలూకా వారికితిరుగడచే
సిత మదండు ఖర్చులున్ను మజరాయిప్పించేలాగున వప్పించుకొని మునుపుయిచ్చేజమా
బందిపైకానకు ఆధనం యిచ్చేటట్టుగా వప్పించుకొని వారివారి తిరిగిస్థలంలో ప్రవేశింపజేసి
నారు. వారికి జమీాందారీ వున్నదన్న ప్రతిష్ఠమాత్రమే. విస్తారంతగులుబాటు అయినం
దున తాలూకాలోవారి మనవర్తిబిర్గదేవోనివాని, పూసపాటివారు వారికిబుగ్గవస

తులకట్టవేశితమత్ర ధర్మం దాఖలుచేసున్నారు. ఈ మాడ్గుల జమీందారునికి మూడువేలశిబ్బం
ది గొప్పది. అంతకు నుంచి విజయరామరాజు జమాబంది విస్తారంకట్టినందున వెయ్యింటికి శిబ్బం
దిపెంచుకొని తలాం మ్యాబరతరఫ్ చేసుకున్నారు. ఈ స్థితి విజయరామరాజుగారు వినియోగప్రా
లుగారులు దుర్బలులయినారు. ఇప్పను మన ఆజ్ఞ తప్పిమించదు మాగోగాలకు రానేరదని
సంతోషపడ్డారు. ఈ ఆలోచన యావత్తు బుద్ధిబుచ్చన్నగారుచేసి జయపత్రదానంబాంధిం
చినారు గనుక యీయన యందు బాలా అనుగ్రహం వచ్చి యీ జమీందారులలో నేత ముదే
రివఖగ్రామం మొఖాసా యిప్పించి కొనీపతిరాజుగారిచేత తను, శ్యంగవరం, గారమ్మపేట,
యీరెండు గ్రామాలు మొఖాసా యిప్పించినారు. ఈ తీరున యకఉడ జమాలను సాధించిఅ
కఉడసల్లం బుచ్చన్నగారికి మొఖాసా యిప్పించెవారు. అందుకు బుచ్చన్న గారు మీరుయిం
త్ర అన్నంపెట్టితే భోజనం చేస్తాను యీ గ్రామాలు సర్కారులో దాఖలుచేసుకొమ్మని చెప్ప
వలకు అందుకు రాజుగారు మీరు మమ్మును అడిగి నారా యివ్వకుంటే మమ్ము మకొ
డుతారా? కాబట్టి యింత మాత్రం మీకు వుంటేనే కా. ఆలోచన లేదని శలవు యిచ్చి
నారు. గనుక ప్రభువు దయకు సంతోషించి ఆగ్రామాలు తమ మొఖాసాలో వుంచుకొని సూర్యా
రుడు నులలో హాజరుగా వుండేవారు. ఈ ప్రకారం విజయరామరాజుగారు కొన్నాళ్ళు పతి చేసు
కొని సైన్యసమేతంగా వచ్చి తమయుద్ధాస్థానం ప్రవేశించినారు. ఈ ప్రకారం యకఉడ డెకెరెడ
జమీందారులను జయించినవల్లను చాలా అర్థం ఖర్చు అయి హైదరాబాదుకు పేష్క
షు పంపించేవారిలో కూడా యీరకం సర్కారులో గలిగి ని వారావస్తువ్వాలు పేష్
కషు కింద లక్షరూపాయలున్ను, బాంబాజు వస్త్రో తోమొగ్గల అంగరకాలు మొదలయినవి
కెల్లాలుతాళ్ళు, అనేక పునుగుపిల్లులు, పెద్దపులులు, యేనూరు ఆరునూరు కామళ్ళుక
మలాషలాలు మొదలయిన సామానులతోటి గుండాల అప్పుచేసి యిచ్చినప్పుడు

రటుకి తాలూకు వీరశ్రీ వీరభూపతి రాజా పూసపాటి విజయరామరాజు మన్నెసులతాను బహద్ద
రు అనేకి తాలూకున్ను, శేగులవల్స, శిగోబ్రాం, చాందపల్లి, లావేరు, చెలగాం, యీపర్గనాల
కుజ్జా గరుసనదున్ను తెప్పించుకొన్నారు. పాదుశవారి వారు యీంసా మానుయీ వత్తుచూ
చి బహుసంతోషపడి మాదగ్గిర నుంచి వెళ్లిన షవేజు దారులున్ను, సర్దార్లలో వుం
డేనిమానీ... జు పాటివారు యవరూ కాలక్షేపం తో వుంచి వీరు మన్నించిన వకీళ్లకు బాలా
బహుమానం చేశి ఖాతర్ జమా లోటు వుండదంది. మీకు వచ్చిన భయం లేదు. శలవు దయ
చేశి పంపించినారు. ఆపమంచు ముందు వకీళ్లు మనవి చేసుకున్నది ఏమంటె, ఇకడ నుం
చి వచ్చిన షవేజు దారులు మమ్మును బహు రాష్టు చేస్తారు. మేము వీరా ఆజ్ఞకు తప్పనడిచిన
ట్టుగాత మసముఖానకు వారు వ్రాసుకుంటేలత మచు తార్తానకు లోచపడుతుంది. అనినవా
టు శ్రీరావు సమక్షాన మనవి చేసుకునే వరకు నవ్వాబు వారు వినిమాకు నవ్వాబు వ్రాశిన షవే
జు దారులు వ్రాశినా, వారి వ్రాతలు వారి మాటలు మాకు ఖాతరిజమా లేదు. ఈ విషయం అయి
నా మాత్రం మన్నెలు యీ వత్తుకు మునుపే శలవు యిచ్చినాము. సుఖంగా సాధించుకొని రాజ్యా
గం చేసుకుంటూ మాజమాబందీ కట్టి యీ షవంటి నిమానీ వస్తువులు పంపిస్తూ మాఇన
త్రి పాం ము సంపాదించుకొమ్మని శలవు యిచ్చినారు గనుక శలవు తీసుకొని అక్కడి నుంచి రాజు
గారి సముఖానకు వచ్చి యీ వర్తమానములున్ను వాకేం వారి సముఖమందు జెప్పినది శ్రే
త పంచే వరకు అపార సంతోషమును బొంది వకీలు అప్పాజీరాయడుకు బహు
మానములు చేశినారు. అటు తర్వాతను మరి రెండు నెలలకు కుమిలె కోట నుంచి పశ్చిమం
గా నవారి వచ్చి భోగాపురం పర్గణాలో శేన అనే గ్రామం వుండగా అక్కడ ఆది విబహువిస్త
రించి వుండరమున్ను, నెల్లిమర్ల కోటకు దగ్గిర వుండదమున్ను, తూర్పువైపున కోట
పెట్టినట్టు కొండలున్ను, ఉత్తరం కోశెడు దూరాన వుపద్రవమయినవె లజాదు పక్షులు

ఈ మధ్య వుంటున్నది. ఇంత దూరం అలాగే. ఇందుకు పక్క మండే వుప్పల్లి కోట. అక్కడ నుంచి మన్నెం. ఇంత బందోబస్తు అయిన స్థలం లేదని విచారించి, అక్కడ కోట పెట్టించేటప్పుడు "విజయను" విజయరామరాజు అన్న పేరు వున్నది గనుక విజయనగరం అన్న పేరు పెట్టి రాతి కోట పెట్టించినారు. బెల్లీ మల్లీ విజయనగరం సందు మనుష్యులు వుంటున్నా పోనడానికి అనుకూలం కాదు. చుట్టూ విస్తారం అడవి వ్యాపించి వుండటము వల్ల పెద్దపులులు గాలా వున్నవి గనుకన్ను. ఏకా నాక సమయమందు మ్లేచ్ఛులు లగోటాలు దాయి శత్రువులు తేయి బెల్లీ మల్లీ వాక నుంచి పారిపోవచ్చును. అని విచారించి కుమిరె కోట నుంచి స్త్రీలు మొదలయిన వారు రావడానకు ముహూర్తం పెట్టుకొని శలవు ఇచ్చినారు. ఆ సమయంలో గుర్తుంపు కలించిన దిన గనుక ఇదే మరి మంచి సుముహూర్తమని సంతోషించి ముహూర్తం పెట్టి మరి నాలుగు దినములకు స్త్రీ బాల వృద్ధుల సమేతు సకల సన్నాహములతో నందున్న రాజుగారుకు మిరె నుంచి విజయ నగరం కోటకు ప్రవేశించినారు. ఇప్పుడు బ్రాహ్మణోత్తములకు మాన్యాలున్ను, భూదాన గోదాన హిరణ్య దానములున్ను, శ్రోత్రియాలు అగ్రహారాలు మొదలయినవి వుంచి, అనేక బ్రాహ్మణ భోజనం చేయించి వారి వారికి బహుమానములు ఇప్పించి. ఈ ప్రకారం మహోత్సవం జరిగించినారు. వారి ఇల్లు నివాసము అయిన బుజ్జా బుచ్చన్నగారికి ఆ బ్రావృతాలంకారాలు సాదిలం అనే గ్రామం మొఖాసా ఇప్పించినారు. ఈ తీరున సకల సంతోషములతోను విజయనగరం కోటలో వుంటి రాజ్యం చేస్తూ వుండి.

బొబ్బిలి యుద్ధం —. కొన్ని దినాలకు బొబ్బిలి వారి గడి మీదికి లగాయికి పోవలెనని తమ సైన్యం యావత్తున్ను తయారు చేసుకొని, తక్కువ పాళెగాండ్లనున్ను వారి వారి రాణులతో రమ్మని తలబూనేశ పిలిపించి దిరాబస్తు పేజీను తీసుకొని షిరంగులు మొదలయినవి తెప్పత యారు చేయించుకొని సకల సంతానంన్ను బొబ్బిలి మీదికి పావుచున్నారు

వారున్ను, భుజ పరాక్రమం గలవారున్ను, రణశూరులని పించుకొన్నవారు గనుక, తమసరదా
లకు లోపల సైన్యయుక్తంగా వచ్చి రాజువారి కోటలోనికి తారసిల్లే వరకు భయులున్ను యుద్ధ
రయుద్ధం చేసి బొబ్బిలి వారిధాటికి విజయరామరాజు గారు నిల్వలేక పరారి యిం.. వర
కు వారు వెంటబడగా తరుమితే కోటలో దాగి బయటపడినారు. రాజుగారు యింతబందోబ
స్తుగా వేయిన్ని వారికి నావోడి లగ్గి పారిపోయి వచ్చినారు. అక్కడనుంచి పాయికము
డ మీదికి దాడి పెట్టి జేరు దస్తులో తెచ్చుకొని ఒక్కటి మొదలయిన మాన్యాలు యిచ్చి
త్రుసాధించుకొని జమాబందిని నాయంచేసుకొని యివతలికి వెళ్ళివచ్చినారు. అక్కడ
నుంచి సాలూరు, మక్కువ, యీపమస్తాన్ నాలమీదికి దండురెత్తి బహుయుద్
ధ్ధం చేసి వారిచేత నున్ను జమాబంది పుచ్చుకొన్నారు. ఈ జమీందార్ల చేత పైకము పుచ్చుకోవ
డముల వారికి శలవులేక యిన్నారు మంది బంట్లను తబరతరఫి చేస్తే విజయరామరాజు
గారు ఆరునూర్లకు పరిపడే శిబ్బంది వుంచే వారు గనుక. యీ పాళెగాండ్లను రెండు నష్టాలు,
విజయరామరాజు గారికి రెండు కష్టాయతులున్ను ఏమనుంటే, శత్రువులు వారించవ
వడమున్ను, బలం విస్తరించడమున్ను, జమీందారులకు ఏమంటే, ... తగులుపాటు
విస్తారం కావడమున్ను, శిబ్బంది తగ్గి లోకువపడడమున్ను, ఈ తీరున శత్రువులను జయిం
చేస్తూ, బొబ్బిలి వారిని యేతీరున నయినా సాధించవలెనన్న తాత్పర్యం చాతను తమ జాగరూప
ర్గంలో బెలగాం అనే గ్రామములో కోట పెట్టించినారు. అక్కడనుంచి బొబ్బిలి ప్రజలను
వేధించ యిన్నాడానకుండ యుక్తికృతం. ఈ బెలగాంకు బొబ్బిలికి రెండు ఆమడ దూరం మార్గ మున్ను
ఉంది. ఈ బెల్గాం నారాయణపట్నం బొబ్బిలి నందు వున్నవి నారాయణపట్నానికి అయి
దు ఆమడ. అక్కడనుంచి నారాయణపట్నం పట్టించుకున్నారు. ఆ మీదట తరువాత
రం చూచుకొని బొబ్బిలి మీద సాయిలుదారం అయినదెనుక బహుమంది ప్రజలు పోవర

మున్ను, గాయాలు తగలడమున్ను, యింకా ప్పున రాజువారి ఫవేజు తారుమారు అయినవి.
ఆ సమయం చూచి రాజావని చించ్చంతుతు బారిలో వున్నవి కాదని కాశీపతి రాజు
గారు పేష్కషు వుంచాయించినారు. ఈ మాటలు విజయనగరంలో వుండేప్పుడు ద్వా
స్థలు రాజుగారు బెలగాపు కోటలో వుండగా యీ స్థితి వ్రాయించి వప్పించే వరకు
అక్కడనుంచి విజయనగరం వచ్చి కాశీపతి రాజుగారికి వుత్తరం వ్రాయించి పంపిస్తే
యెదురు తుండగా రాక పోయినారు. ఈ మాటలు మనస్సులో వుంచుకొని ఇంతలో హైద
రాబాదునుంచి శ్రీకాకుళం సర్కారు ప్రేజుగారు వస్తూ వుండగా వారికి యెదురు
గుండా పోయి కలుసుకొని తీసుక వచ్చి శృంగవరం కోట జమీందారులు అంత గనుండా
వున్నారు. ఈ సమయమందు మీరు సహాయం చేస్తే సేనాని యుక్తం కాదు. నేను మున్ను
మీకు బహుమానం చేస్తూ వున్నామని యిదిగాక మీ నౌకరిలోకి కావలసిన సరంజాము అం
ప్పిస్తూ వున్నాను. కాబట్టి యీ సమయమందు మాకు మద్దతు రావలసినదని వారిని బోధించి
కూడా తీసుకొని ~~వారు~~ వారు వీరు కూడా కలుసుకొని శివరాత్రి నాడు సమయం అన్ని కాశీప
తి రాజుగారు శివమ్ముంబూ దురంధరులు గనుక నాటి దినం యీశ్వర భక్తి మీద నవే మరి వుం
టారని ఆలోచన చేసుకొని యెవరు యెరుగకుండా దండు తయారు చేసుకొని శివరాత్రి నాడు
సాయంత్రం లష్కరు కోచి చేయించుకొని రాత్రి మూడు ఝాములకు అక్కడ పోయి శృంగ
వరపు కోటకు ముత్తిగ వేసి దిగినారు. అప్పటికి ఝాము ప్రొద్దున్నది. అంతలో కాశీపతి
రాజుగారికి తెలిసి వారున్ను తమ జాగ్రతలో వున్నారు గనుక రాజుగారున్ను వచ్చే
సరికి కాశీపతి రాజుగారి తాలూకు తెండు మూడు ఫిరంగులు కాల్చినారు. అంతటివా
రు జాగ్రతలో వున్నారు గదా అని విజయనగరం వారు రవంత నులాయించి వారలతో
టిప సమాధానం మాటలు బలికే వరకు అందుకు అనుకూలించక రాజువారికి కాశీపతి.

రాజుగారు పదివేల మెహర్లు ఇచ్చిరి గనుక, ఆ తర్వాతను బాబు వారు శ్రీకాకుళం వెళ్ళి
పోయ్యేవారు గనుక అంతట విజయరామరాజుగారు నిమొకరు సాహాయ్యము వత్తు తెలియచేసి
శివాడు, ఇదివరదాకా నీ మాటలున్నులు బ్బాలు మాటలుగానే అనుపడ్డవి. అందుకు సహాయంగా
శోపతిరాజుగారు, పదివేలు చేతికియ్యింయ్యనిగాని శకున్న బుద్ధి మళ్ళి పోయినది, వారికి
ఖర్చుకావడమున్ను, మీరు సంపాద్యం చేయడమున్ను, రెండు మాకు శ్రమాయతులేగాని, సంశ
యం వేదూకా బట్టి మాకున్ను సంతోషమయినది. పొమ్మనుమని శెలవు ఇచ్చినారు. అంతట
నబాబు వారు శ్రీకాకుళం పోయినవెనుక విజయరామరాజుగారు తనరావు వనుంతరం వత్తు
కూంచెం తిరుగా శ్వాంగ వరపు కోటపట్టుకొని వారికి దేశం ఇవ్వక చాలా కష్టపెట్టినారు।
ఎప్పుడు వీరు కోటపుచ్చుకున్నా కాశీపురంలో పలవుండి పితూరి చేస్తూవుండేవారు।
ఆ కాశీపురం పుచ్చుకోవడానకు వీరి తాలూకు రాజులు వ. సాల్గ వేలు ఆస్థలంలో మురగాము
యితే ఆ లం వస్త్యాధీనానకు వచ్చును। అంతదారుకాలకు విజయరామరాజుగారు వప్పక.
సూత్రంచేతను తన్న ప్రభువే జాబా-- కుండా మించ్చి రావులు ఖర్చుకాకుండా చతురోపాయము
లను విచారించి మరి లోంగు బాటుకు తెచ్చుకున్నారు। దాపు మించదారు సమస్థానం గనుక
అయితే యెంత ఖర్చు అయినా బారపారి సాధింతురు। వఖసారి కొట్టి తీసుకున్న సమ
స్థానం తిరుగా రెండు మూడు కొట్లు పుచ్చుకుంటే మంచి దావేదా. గమనించి మంది నిపంప
దా ని(-- ఆ నూ(-లింకో చన వారు కారు। అంతట తిరుగా రాజుగారికి నారాయణపట్నం
వెళ్ల వలసిన పనులు తగిలినవి గనుక శ్రీకాకోపతిరాజుగారిని పలిపించి తమ దండు ఖ
ర్చు యావత్తు మజుర తీసుకొని తిరిగి సంస్థానం వారి అధీనం చేసినారు. ఈ తీరున కాశీ
పతిరాజుగారు పితూరి చేసినందుకు కష్టాయతు యేమంటే. నవాబు వారికి కట్నం గాని
కెలుస్ఖానికి దనున్ను, రాజుగారి దండు ఖర్చులకిందయివ్వడమున్ను, వీటిలో ఇంట్లో

పెండ్లాము మెడలో వుండే మంగళసూత్రం దేశీల పోయింది. గనుక గర్వాని వారిగా మైత్రాణపలికా
జు గారు బొబ్బిలి వారి మాటలు విని రోజు వారి బలవత్తరయోద్ధం చేసుకొని మీది వానుల
యిన హైబకు పాటి వెంకటరామన్న గారు యీ జరిగిన మాటలు ముందరగా చెప్పితే
ఆ మాటలు వినక చెడి పోతిమి, బలవంతులతో పెట్టుకున్నందుకు విరోధం కాకూడదని చెప్పినందు
కు అనుభవం అయినది. వేరువరి. అంతటనుంచి బహుభయంకల్గి వున్నారు. అంతట విజ
యరామరాజు గారు వారిని యింతటనుంచి సకల రుపట్లభయంకల్గి వుండె మని సెలవి యి
చ్చినారు. ఈ తీరున వుండగా నారాయణపట్నం వారికి బొబ్బిలి వారు బోధ చేసిన సంగతి.
మీరు ఫ్రాంసు పాటి వారికి జమాబందియందుకు యిస్తారు. వారు మీ మీదికి యుద్ధానికి వచ్చిన
ప్పుడు మేము కనుపించు కొన్నాము కాము, గనుక వారికి యిప్పుడు మీరు ఋతి యివద్దు. ఇం
తకు ఫ్రాంసు పాటి విజయరామరాజు మీ మీద దండు వెళితే మాకున్న సమాచారం
తెలియజేసి తెలుస్తుంది. మా దేశం మీదనుంచి రావలెను. కాబట్టి అప్పుడు మీకు మేము మద్ద
తు వస్తూ వున్నాము. అని వారికి ఉత్తరంయిచ్చి బోధపరచి రాజుగారికి తెలియకుండా చేసి
నారు. ఈ సమాచారం యావత్తు రాజా గారి షపేజు దారుడు బెలగాం కోటలో వుండు మని
తమ ఖాన మందు విజయనగరం కోటలో వుండగా వ్రాయించి పంపించే వరకు రాజు గారు
విని బహు కోపం తెచ్చుకుని షంజాయా వత్తుకొంచి బొబ్బిలి మీదకి నడ్చు గావించిల
గా యిచెస్తూ వుండి అక్కడ సమాచారం నారాయణపట్నం వారికి తెలియకుండా
చేసి నారాయణపట్నం మీదికి కొంత లష్కరు పంపించి. నారాయణపట్నం స
మాచారం బొబ్బిలి వారికి తెలియకుండా చేసి నారాయణపట్నం వారి మీదత ము
పశాస్త్రమంయావత్తు అనుపచ్చినారు. గనుక రాజు గారి రాణువ యుద్ధం వల్లనేమి
బహు కాలజ్వరాల వల్లనేమి అనేక మంది పరలోకానికి పోయి

ఈ నారాయణపట్నం వచ్చేవరకు రాజుగారిదగ్గర నలభైవేల ఫవుజు వున్నది. గనుక
బలం సాధించవలెనన్న కార్యాన్ని విచారించినాడే కాని యింత ఫవుజు చచ్చిపోవ
డానికి వారే దినకున్నారు. ఈ నారాయణపట్నంలో నీరువంటి విషపునీరు ప్రపంచంలోనే
యెక్కడా లేదు. ఆ సమయమందు బొబ్బిలి నారాయణపట్నంనందు రాజువా
రి సైన్యం నాలుగువేలు మాత్రమయినది. నారాయణపట్నం వారి సైన్యము మ్రుగ్గు అలా
దే ఛేదం అయ్యెను గనుక బొబ్బిలి వైపు వరకు రాజువారి లోటు విచారంగా
వుండి సుఖంగా వుండుచున్నాము. బొబ్బిలి వారి మాటలు విని యింత మెప్పవోతిమి
ప్రజలు యావత్తున్న చచ్చిపోయిరి. ఇక్కను మన స్త్రీలు తుముకు యేమి వున్నది. ఇం
తటి కిష్టబలవంతుని లోలి విరోధం చేసి ఈతవలెనంటే, ఫ, నీచుంచి నక్క
వాతెపెట్టుకొనే వనే సామాన్యతగా నిక్రియలేదు. అని అక్కడినుంచివారు విజయరామ
రాజు వారి వద్దకి తమ వకీలును పంపించి సమాధానం చేసుకొనమ్మని పంపించిరి గను
క అతను వచ్చి అన్ని మాటలు, మీతో లోకు ఘయిబు మ్మి విస్తారం మాత్రమయినది.
రాజువారు నుంచి చాలా మాత్రమయినది. తమరు దయచేసి శలవు యివ్వవలెనంటే
రాజుగారు శలవు యిచ్చిన మాటలు యేమంటే. ఇక పదివేలు లయమయినాగాని మా
కు ఫలం లేదు. బలం సాధించటమే మాకు సామ్రాజ్యంచే కూరుతు. ఆ రాజుగారు పోయే
వరకు, వకీలు మనవిచేసుకున్న సంగతులు. మాకు గ్రామాంతరంబాలనందు దేవమ
రం గారి వారి మాటలు విన్నాము. గనుక మాకు యింత అనుభవం అయింది. కాబట్టి
మా తప్పేరు మాఫ్ చేసి మమ్ములను బాగుచేయవలెను. అని అనే వరకు ఆ మాటలు రా
జుగారు విని మీరు మాకు లెంకలుగ వకట్టనం కానీ కెలు యివ్వవద్దు. మేము విజయనగరంత
ల్లో వచ్చిన నాటి నుం నేటి వరకు అయినదం దుఃఖ చూలు ముజరా యిప్పిస్తే లాటూ కా

మీ అధీనం చేస్తూ వున్నాము. ఈ పలవారో మీకు సమ్మతి లేక పోయినా మీకు యెంతశ
క్తి వుంటే అంతే నేపు యుద్ధం చేయడము మ్మా మాకు మంచిది ఆ వృత్తాంతం చెప్పినారు. త
మకు తెలుగా వకీలు మనవి చేసుకున్నది. మరు రెండు మ్మ మకీలు మ జరాం యిన్నా మనవి తెలియ
చ్చినారు. ఈ ప్రకారం యిచ్చే వరకు మాకు సంస్థానం ఆశ లేదు. మాంటా టాకాయం
త మాత్రం గమక మా వారాం తెలిసి [illegible] ఈ ప్రకారం శలవు యిస్తే మేము యేలా
గున భరించు తాము. అది గాక మీరు దండు గిరుత్త దండం మామీద కరగు. బొబ్బిలి వారి
మీరు దను. మీరు సంవత్సరం దండు యెత్తు తున్నారు. అట్లాగే యీ సంవత్సరము న్ను
దండు రెత్తినారు. మాంతువాం [illegible] దోషం వల్లను. బొబ్బిలి వారి మాటలు విని మట మాబట్టి
యింత యోగం పోశకింది. కాబట్టి యీ బ్రాహ్మలు యిన్నది నకు మాకు శక్తి లేదు. గాని జే
లు మ మోభత్తాలు మాత్రం యిస్తామని నిందాము మనవి చేసుకునే వరకు గారు సమ్మతిం
బకీలను పిలిపించి తెళ్లు చూపించి అర్థం చారులు చేసుకొని వారికి కాలయిప్పించి
నారు. ముందర జరగ వలశిన సంవత్సరములకు జమాబంది నిర్ణయం చేసుకొని వారికి శలవియ
ప్పించినారు తదనంతరం బొబ్బిలి రంగారావు గారి మీదికి సర్కారు మాన తువ్వంతరావు
శి దేశస్థులను అందరిని సమ్మతి తలబుర్రా యిస్తే దేశస్థులు అన్నమాటలు యీంతూరి వెలమ
లు అంతా అభిమానించుకొని మేకస్తులై వున్నారు మనం వారి యోం యుద్ధం చేశి జయించవ
మని అన్నారు. అందుకు రాజు గారు బహుకోపం చేస్తే అప్పుడు ఇబ్బ బ్రాహ్మణ వున్నారు
వి శాంతపరచి చెప్పిన ఆలోచన యేమంటే. ఈ తురంటి మేము లతాయింకె పోవడం మొక్కాం
బు చేశి. మీకు ప్రతిగా పున్నపాటి రామచంద్ర రాజు గారిని అంబ్బారిలో కూర్చుండబె
ట్టి సకల సంతనలతో టి సైన్యం పంపించడం వృత్తాంతం కార్యము ని మనవి చేశే వరకు ఆమా
టలకు రాజు గారు సమ్మతించి ఆ ప్రకారం గానే బొబ్బిలి మీదికి పంపించే వరకు, [illegible]

దరాబా బొబ్బిలి రంగా రావుగారి తాబేకు సరదార్లు అందరు అభిమానించుకొని అట్టి పౌనుతాను మొదలయిన పన్నెండ్రారులుయు ద్ధసన్నద్ధులై వచ్చి వున ప్రాణాలు పోత్తు త్రుపిడపాయము - నేటి దినం యీలోకైనా, విజయరామరాజును పొడిచి పారిపోవ్వావలె ను. ఇతని లోకలిగాని మనసంస్థానంపడ వదలదని ఆలోచన చేశి పెట్టిన సరదారులు అంత్రా పత్కమును చేసుకొని వచ్చిరా చ పారిసైన్యం విరదపతి. అంబారి మనుట్టు వున్న శుంభుయాం వత్తుచంపి అంబారిలో పండు విజయరామరాజుగారి తలచియూటి లు గుచ్చి కిందికదింపి చూచేవరకు రామచంద్రరాజుగారు అనుపడేవరకు. అంతటవె ల పంపారు విజయరామరాజు అని ఇంత బావరాటంచేశి పాప్యులైన సరదార్లకిగా -- పోతిమి. వేశి వచ్చి సరదారులను చంపి తమనియుం తప్పంచుకున్నమున్న నిష్ఫలమైపోతిమి ను. అని దుఃఖించి రామచంద్రరాజు తలకొయ్యట్టితో కుంపం సనా మాలబెట్టిసాంయుంటా లానకు విజయనగరం పంపించే వరకు అప్పుడు ఆయన కామాళ్లు చూచి బహు దుఃఖప డేవరకు విజయరామరాజుగారు వారికి దుఃఖోపశమనం చేశి పోయిన వాడే విజయరా మరాజు జను కొన్నవాడై రామచంద్రరాజు అని విలాసాగా వుండుమని తమ జాగీరులో శేనువల్స అనే పర్గనా జమీందారీ వ్రాయించియిచ్చి కొట పెట్టించియిచ్చివారు. గనుక అనుభవి స్తూ వచ్చినారు. విజయరామరాజుగారు వున్నమట్టుకు న్యజరిగినది. శ్రీ తారామరాజుగారికి రా జ్యాంగం వచ్చే పరియంతరము న్నుజరిగినది. —.

రామచంద్రరాజుగారి గతి చూచి విజయరామరాజు అనుకున్న మాట ఉత్తమమంటి. నేటి దినం గనుక మే ముల తాయికి పోతే గా - వేళలోకాని ప్రవేంచేతుము. బుచ్చన్నగారి ఆలోచన మాకు బ్యహస్పతి ఆలోచన అయినది. అనితన్న బ్రతికించి పొడని చాలా సంతోషపడి బుచ్చన్నగారికి పల్లకి బహుమానం చేశి నన్ను మీరు బ్రతికించి పారు. అని

చాలా స్తోత్రం చేసి అనేక విధాల మెచ్చుకున్నాడు.

అప్పుడు ఒకటి రెండు షవేజుదారులు జాప్యరల్లో మతివారికి రాజుగారికి సరిపడకుండా వుండె గనుక యిందుకు యేమి ఆలోచన అని అడిగితే అతని దగ్గర వున్న షవేజుదారులను విరదీసి కోదావరి దాటించుమన్నారు. గనుక ఆ ప్రకారంగానే చేశినారు. అటుతర్వాత తనకు తిరుగా హైదరాబాదునుంచి యింకొక సరాయి(?) రుసుము షవేజు దారుడు వచ్చె గనుక రాజుగారున్ను వారున్ను కలుసుకొని బహు ప్రేమతో వుంటూ ప్రవర్తిస్తూ వుండగా ఒకనాటి సమయమందు ఆ షవేజు దారుడు రాజుగారి మర్మం తెలియవలెనని మనస్సున యిచ్చయించి ప్రస్తాప వశాత్తున నాతో మీరు అయితే షవేజు విస్తారం పెట్టుకున్నారు. మీకు రాయితీ(?) రువ నడుస్తుంది. సరాయి(?) యిచ్చే షేషుకషు విచారిస్తే లక్షా యాభయి రూపాయలు మీకున్ను యింకా మిగిలితే అంత మాత్రం మిగులును. ఇందువల్ల మీకు ఖర్చు-- జరిగినట్టుగా వున్నవి. అని మంచి మాటలుగా అడిగే వరకు యీ షవేజు దారుని కపటం తెలియక యెవ్వత్తు(?) తన మర్మం చెప్పుతూ వుండగా, ఇంతలో బుచ్చన్నగారు రాజుగారిని చూచిన వ్యాపయింత(?) యిష్టుడైనా నన్ను మర్మం బయలుపర్చరాదు. అని మనవి చేసుకునే వరకు బుచ్చన్నగారి మీద బహుకోపం వచ్చి తురకవానియిష్టంవల్లను యీయన మాటలు ఆసూయత అయి బుచ్చన్నగారిని చెప్పురుపల్లెతోపటల(?) లో ఖయిదు చేయించినారు. ఇట్లా అయిదు ఆరు నెలలు అయ్యే వరకు షవేజు దారుడు విజయరామరాజు గారితో మీ సరాయి(?) రుపద పోరు లక్షల రూపాయలకు వేలు చేసుకుని మాకు మాత్రం లక్షా యాభై వేల రూపాయలు షేషుకషు యివ్వడం తమ మీద బబు(?), ఈ సంవత్సరం నాలుగు లక్షల రూపాయలుగా [illegible] చేయించుకుంటే అ(?) మకూలంకారదని చాలా జబరుదస్తీ చేశినారు. అప్పుడు రాజుగారు మీతోటి వారి స్వాధీన(?) అన్నాము గాని తాలూకాలో అంత పైకం రావడం లేదు అనిష్టుగా చెప్పే వరకు [illegible]

లకు నవాబు వారికి నమ్మకం తగలక వీరి మీద దండుత్తొత్తి, విజయనగరం కోటమీదికి రా-
రాజు గారి స్త్రీలు అంతా వత్తూ పెద్దాది కోటలో వుంటే గారు ఆ కోట చుట్టూ ముట్టడి వేసి రాజు గారికి
నీ భార్యల చేత నమ్ముట్ట తట్టు మోయిస్తామని వృత్తరం వ్రాయించి పంపించే వరకు, అప్పు
డు రాజు గారు ఏమి ఆలోచన తెలియక ఖయిదులో వున్న బుచ్చన్న గారిని పిలిపించి, మ
మ్ము మీరు కలవు ఇచ్చిన మాటలు వినక పోయినందున ఇంత అనుభవం అయింది, మీ
రు మాకు దైవస్వరూపులు, గాని మరి వక్కటి కాదు, ఈ వూరు ఇలాంటి గంటె వేద్యతం వచ్చింది గ
దా, దీనికి మాత్రం అతి త్వరగా సలహా విచారించుమంటావే. అందుకు ఇతను చెప్పిన ఆ
లోచన, ఈ ముద్దతున నారాయణ దేవు వారిని పిలిపించి, పెద్దాది మీద ఇక మనం ఉన్న
కత్తికోటలో నవాబు వారి చిన్నవాండ్లు వున్నారు, తమకు వారి మీద నారాయణ దేవు వా
రిని పంపించి ముట్టడి వేస్తే లంగున చేస్తాము, ఆ వర్తమానం వింటూనే తురకలు పెద్దాదిను
ంచి ముట్టడి తీసుకొని కత్తికోటకు పోతారు, కాబట్టి మనం మరి వక్క ఆలోచన విచారిస్తే
అంతలో స్త్రీలు ముచ్చివిలా వున్నందున కాలహరణం అవుతుంది, జయాపజయాలు దై
వాధీనములు, ప్రాణం పోయినా గాని మానసంరక్షణం చేసుకోవలసినది, అని బుచ్చన్న
గారు ఆలోచన చెప్పే వరకు రాజు గారు సంతసించి నారాయణ దేవు వారి వద్దకి తమకొమా
రుడయిన ఆనందరాజు గారిని పంపించి తమకష్టసుఖాలు చెప్పుకొని ఇంప మయువందు
మాకు ఉపకారం చేయవలెనని చెప్పి, వారిని వెంటబెట్టుకొని వచ్చి కత్తికోట మీదికి పంపిం
చినారు గనుక నారాయణ దేవు వారు స్సైన్యయుక్తంగా కత్తికోటకు పోయి ముట్టడి వేసి
నారు, ఈ మాటలు నవాబు వారు విని రాజు వారి చిన్నవాండ్ల మీద ముట్టడి వదలి, మేము
ఇరకపోయి దూరాలోచన చేసినాము. మా చిన్నవాండ్లకు కలవు ఇప్పించుమని వర్త
మానం పంపించే వరకు వారి చిన్నవాండ్ల మీద ముట్టడి వదలి వేసి నారాయణ దేవు వారు స్సై

విజయరామరాజు గారున్ను యిద్దరు కూడా కలుసుకొని షవేజు దొరున్ను దోచుకు నిసో
దా వరి గాఠించినారు. త॥ ఆ షవేజు దొరుడు హైదరాబాదు నిజాములుకు వారి వరుజా
రుకు వోవడానకు బైదియపడి మహారాష్ట్ర దేశంలోకి పారిపోయినాడు. అటువెనక అనే
కదినములకు గోలుకొండ పోయినాడు. అకడనుంచి విజయరామరాజు గారున్ను నా
రాయణదేవు వారున్ను గోదావరిస్నానం చేసి. విజయనగరం వచ్చి అంతట నారాయణదే
వు వారిని బహుమానం చేసి పంపించి రాజు గారు రాజ్యం చేస్తూవుండగా, మరికొన్ని దినముల
కు హైదరాబాదునుంచి యిలాకె ఆంగసరాఖరుషంజ్జు దారుడు వచ్చి రాజు దగ్గర వుండగా
రాజు గారు వోయికలుసుకొని, మాంట్లాడి వారికి సమీపమందు దిగి వున్నారు. ఇంతలో మధ్యా
హ్నం వేళయందు వక ముసలమాను వాడి బసలోకి పందిపిల్ల బొచ్చే వరకు అదివాండ్లకు
వురడారు అయినందువల్లను తురకలు చూడరుగనుక, వాండ్లు తురుక మాటలతో కొట్టు
మని మారా మారా అన్నారు. ఆసమయమందు మ్లేఛ్ఛులు తాలీకు స్వాలో యిలా మాటలి
ని పందిపిల్ల సంజ్ఞాతెలియక రాజు గారు తమ మీదికలహాయికి వచ్చినారేమో, వారి
ని కొట్టుమన్నారు అనుకొని గుఱ్ఱాలు రెక్కతరవారులు దూసుకొని బందులు చేసే వాళ్ల
కు అంతట తురకల యొక్క సారా లష్కరు అంతా ఆ తీరునే ముస్తైదు అయి వుంసా
లు వారి మీదికి వచ్చే వరకు రెండు భయులుకు లడాయి అయినది. అదివరకు రాజు గారి
సైన్యం యుద్ధప్రసంగ వేదుగనుక అజాగ్రత్తతో వున్నారు గనుక బహుశికస్తు అయిన
ది. ఇదిగాక రాజు రామేనూరు..వేలుతో వుండగా సమరమందు అంతా గతించి యిరు
వై వేలు.. లవాండ్లు దేశస్థులు బ్రాతికి పారు. తలి మాన్యం అందరు అంబారి చుట్టూ వున్న
వారు లయమై పోయినారు గనుక అంతట రాజు గారు ధైర్యం అవలంబించి యింత షంబ
లో శత్రువుల గుఱ్ఱాలను అనేకం హొతము చేస్తూ వచ్చి నాలుగు ఘడియలకు బ...

ప్రయాస చేతను ప్రాణాలు మాత్రం తప్పించుకొని పారిపోయి రాజాపురంకోట ప్రవేశించినారు.
అక్కడనుంచియు వరిశకూర్తులను పడకపడు మూడు దినములు వుండి రాజులవారు యావ
త్తు కలుకుంన్న వెనక తిరుగా విజయనగరం పోయి శత్రాయించిన మాటలు. ఈ సారి నే
ను నవాబును కొట్టక తలగుడ్డ కట్టేది లేదు. నవబతుకు వెయ్యడం లేదు. అని ప్రతిజ్ఞ పట్టి
కయి రెండు మొహలు చేసి విజయరామరాజు గారు శత్రువులను జయించడానికి శి
బ్బంది ఖర్చులకు లెక్క విచారిస్తూ వుండగా, వారి దివాను అయిన బుల్లా బుచ్చన్నగా
రు లాంటి వయినం విజయరామరాజుగారి తండ్రి ఆనందరాజు దేహం చాలించే టప్పుడు లక్షవ
రహాలు తన పరంగా స్వాధీనం చేసి సంస్థానానికి వుపద్రవం వచ్చినప్పుడు తీసుకొమ్మని చెప్పిపో
యి వుండిరి గనుక ఆ అర్థం అనుపడే వరకు రాజు చాలా సంతోషించి శికస్తు అయిన ఘం
జును యావత్తు పిలుపించి, సరదారు మొదలయిన వారికి వెమె వెలవరి మరియారచూ
ప్పన బవరు వానవములు ... దండు యావత్తు కూర్చి శ్రీకాకుళం మోదికి పోయి. ఆ ... డిన
వాబులను యావత్తు దోచుకొని వుభయ సైన్యమందు అనేక శిబ్బంది చచ్చిన తర్వాతను.
శ్రీకాకుళం యావత్తు దోచుకొని తమదగ్గిర నుంచి వయినప్పుత మరుప్పలాంయనం అ
ంయిన తరువాతను సాకూరం.. నవాబు కటకం పోయినది, యావత్తు తీసుకొని ఇది గాక
సామాను యావత్తు దోచుకొని విజయనగరం వచ్చి, అటు వెనక తలగుడ్డ కట్టిన వుబతు
బజాయించినాడు. ఆ సమయమందు నారాయణదేవుత మకుస పరియం రాక పోయినం
8A. దున ఆక్రోధం మనసులో వుంచుకొని జమాబంది నివేయాలు అన్నిటప్పుడు వీరికి న్ని
జరు మప్పింస్తే అందుకు యీ సంవత్సరం మీకు మద్దతు వచ్చినాము, అందుమగురించి చాలా
శిబ్బంది ఖర్చు అయినది. అది ఇవ్వమని సాఫ్ఫుగా చెప్పే వరకు, అందుకు రాజుగారికి కో
పం వచ్చికి మరి మోదికి దండుయెత్తి కొట్టి పుచ్చుకొని నారాయణదేవును తరుమ చె...

విడేలా మనచేసుకొని తిరిగి విజయనగరంవచ్చినారు. - ఆ మొదటనారాయణదేవు
యీ మత్సరం మనస్సులో వుంచుకొని పూసపాటి రాజును జయించవలెనన్న అభిప్రాయంచేతను
మహారాష్ట్ర దేశంలోకి పోయి బస్సీరు మొదినుంచి మహారాష్ట్రులను ౪౦ వేల గుఱ్ఱాలను తీసు
కవచ్చి విజయరామరాజుగారి [illegible] చేయించినాడు. అప్పుడుయీ
నలభై వేల గుఱ్ఱములున్ను బందరు కళింగపర్యంతరు మొదలుకొని బా సింహాచలం
పరియంతరమున్ను, అధికారించేవరకు అనేకమంది మనుష్యుల్ని చదివిపోయినారు. పూస
పాటి విజయరామరాజుగారు వీరు యుద్ధానికి తదకుండా స్థలం జాగ్రతలు చేసినారు.
గనుక అప్పుడు యీ మహారాష్ట్రులతోటి ౧౦౦ వేల గుఱ్ఱానికి సరదారుడు అయినమ
హారాష్ట్రుభ్రాం వ్యడు అన్న మాటలు రాజుగారు యింత జాగ్రత చేస్తారు గదా? మంచి
విహారక్షాత్రవంతమున్ను మాక్షాత్రవంతమున్ను తెలుస్తుంది. అనిశతాయించి తమరు సభముఖా
లను [illegible] అనుప్పచినారు. ఇది గాక పెద్దాపురం దగ్గర ౧౦ షదినాల కుఱ్రందిగా వుండగా
అకటదరాజుగారికి తాంశాంకా వుంది అనకాపల్లి దాకా పోదు సూర్యారావు ఉమయినది. గ
నుక ఆపము యుముందు అనేక గుఱ్ఱాలయుద్ధమయినది. అప్పుడు రాజుగారు తుమ్మలదగ్గ
ర వుండి జాగ్రత్త చేస్తూ వుండేవరకు యింతలో గుఱ్ఱం వచ్చి అటాయించింది. అంతట
రాజు వేచేవరకు మరి నాల్గు వేలకు వచ్చింది. అంతట రాజు బహుప్రయాసపడి యింవ
తలకి వచ్చి ఆపెనక గుఱ్ఱాలను పంపించి అపూర్వమయిన లడాయి చేసినారు. అప్పుడు
రాజుగారి అంబారి యింవతలకి రాక ఐదు వేలవరకు అనకాపల్లి జమీందారుడు నల్ల
మందు పాయ[illegible]రాయనింగారు వెంబడించి [illegible] వేసుకొని పోయి రాజుగారి అం
బారి దగ్గర [illegible] వరకు ౫౦ వేల గుఱ్ఱాన్ని [illegible] చేసి రాజుగారిని యివతలకి తీ
సుకొని వచ్చినారు. ఇంతకు నాల్గు ఘడియలు [illegible] అయిన్ని మరాఠీల తోటి [illegible]

ద్దరు మాల వాండ్లు రాజును పట్టుకుని వస్త్రావృతముగా నిపూరికె శాంతమని. తమసరదారుని వద్ద
తాంబూలం తీసుకొని తమ పంజు ముస్తేదు చేసుకొని, తుంమ్మలపాల దగ్గర వచ్చేవరకూ రా
జుగారు మందుగుండు తయారు చేయించి ఫిరంగులు అనువు వుంచి యీ ఊరు అల్లా బుసమొవ్వాన
కు వచ్చే వరకూ ఫిరంగులు కాలిపించినారు, గనుక ఆ మర్యాదను యీ యిద్దరు మాల వాండ్లను ప
ట్టారు. అప్పుడు రెండు మూడు గుల్లాల వాండ్లు వాండ్లు బంధువులు వుండిరి. గనుక వాండ్ల క్రోధం
చేత ఫిరంగుల మీద గుళ్ళాలు ధుమకించి ఫిరంగులు కాల్చే వారిని యిద్దరును మందిని నరికినా
రు. గుల్లం కత్తి స్త్రీదానిన్ని కత్రవంతం యీరాలం గుంటుంది. తదనంతరం పయిన వ్రాసిన
వారు మాల వాండ్లు అయిన ఇద్దరు సరదారులకు యీ నవతి మానం విని వాండ్ల గుళ్ళం
యిక్కడ కడ సంచరిస్తూ వున్నది యీ వత్తు లోకస్తు అయి తమ దండ్లు స్త్రీ కామాళ్ళం లోవ్వం
దగా అక్కడ పోయిక తీసుకునే వరకూ. అంతట దండుకల్లా సరదారుడు మహారాష్ట్ర
బ్రాంహ్మడు తన గుల్లం ముత్యాల కెపాలు పోతమ్మైనందుకున్ను, హార్బ్యేరుమైన సరదారులు
పడుటకున్ను చాలా విచారపడి నారాయణదేవు దగ్గర మునుపు చేసుకున్న షరారు
8 బ. ప్రకారం పైకం తీసుకొని తమ దేశంలోకి వెళ్ళిపోయినాడు. ఆ మరినాలుగు నెలలకు ఫితూ
రి అంత్తా అణగిన తర్వాతను, విజయరామరాజు గారు, యీ సమయమందు నారాయణ దేవు
వారికి నిండ్లా ఖర్చులు తగిల వున్నవి. ఈ సమయంలో మనం యెత్తి లాంగ తియ్యవచ్చునని దం
డు యెత్తి వారిని సాధించి తమ వశలు యీవత్తు తీసుకుంటారు। —— —— ——

ఈ యొక్క ఆయాసం తీసుకున్న తరువాతను షిరాం వారి సరదారుడు జసాబూ
శి తూర్పు దేశానకు వచ్చి రేమే జమీందారుల చేత పేష్కషు తీసుకుంటూ కళింగ సరాలు
లోకి రావలెనని వస్తూ వుండగా విజయరామరాజు యీవతి మానం విని రాజు చాలా భయప
డి విస్తారం ఫంజు లో టెరొ మొదురుగుండా పోవలెనని బొబ్బిలి రంగారావు వారిని [illegible]

లోకూరు తరవ్వను మను వర్తమానం పంపించే వరకు రంగారావు గారికి రాజు లోకలి వోవటో
వరకు పరిపరక మీరు మాకు వున్నసయోధ్యకు మాకు వర్తమానం పంపించినారు, మీరు ఇంటి మీ
దికి వచ్చినప్పుడు మీరు మా ఇంటి మీదికి వచ్చిన వృధమేమి, ఇంతే కాని మీకు మేము మ
ద్ధతు రావలసిన వారము గాము, మీకు లోంగి వున్నవారము కాము, ఇది గాక మీరు శత్రువుల
చాతను, దెబ్బలు తిని పారిపోతే నేత్రా త్సమద్గా చూడగలవారు, కలంగట్టి మాటలు గా
రి నిరంగారావు రాజు గారికి వర్తమానం పంపించినారు. అనుక యీమాటలు రాజు కు
నరక రోశ మువై మీ సందువ్రీ - ఈ సంవత్సరం లో [illegible] గున నందు నా, రంగారావు వా
రిని సాధించి బొబ్బిలి కోటగా అదిలచే తదున్నించక పోతే నాపేరు విజయరామరాజు కా
దని ప్రతిజ్ఞచేసి తమ మొకర - స్య - న లోకూడ ముసే ఖుశి రాజు మహేంద్రం దగ్గిర దిగి వుండగా
వోయి కలుసుకొని నారు అనుక ముసే ఖుబుశి వారు రాజు వారికి బహుమతి యిచ్చినారు. అ
టు తరువాత రాజు గారు కొన్ని జల్ కి యిచ్చినారు, అనుక బుశీ వారు బహు సంతోషించి వ్రాసే
టప్పుడు బొబ్బిలి మాటలు యీ వత్తు మన వాడేశి వారి దుబాశి అయిన లక్ష్మన్న కు లక్ష్మరూ
పాయలు కట్నం యిచ్చి తమ మాటలు యీ వత్తు బోధ పరచి తమ మాటలు బొబ్బిలి రాజ శ్రే
లు బట్టు గా దృష్టి పరుచుకొని అక్కడ నుంచి పరాంసు వారి నెవరికి తెలియకుండా బొబ్బిలి
మీదికి తెల్లవారే టప్పటికి తీసుకు వచ్చి ముట్టడి వేయించినారు, అంతట తెల్లవారిన తరువాత
బొబ్బిలి వారు వెలి చూచే వరకు బూతుల వారు ఫంజా బంది స్థిరంగులు మెదలే వేలుకు చుట్టూ
దిగి వుండే టప్పటికి వారు అమకు న్న మాటలు, యీ మధ్య తున ప్పు సవారి వారి ని, బూశి వా
రి గూడా కల్సుకొని సంధి చేసుకుంటే గాని ఇది సమయం కాదని ఆలోచన చేసుకుని రంగారా
వు వారు తమ తాండ్రు వారిని సమాధానమునకు పంపించినారు, అనుక ఆ వేళకి వచ్చి మా
టాడే వరకు మునివేక పోయి అనుక అక్కడ నుంచి యీ వత్తు వచ్చి యవతలికి వచ్చి మా

బుసీ వార్ని నీవు రాజు చేతలు చింతిని అంబ్బగారు ఈ మాటలు నీవు అడిగినంతట్లో వీరిని భగవం
తుడు కాపాడుచెయ్యడని చెప్పి, తమ కోట దగ్గరకు వచ్చే పరియంతరం వెయ్యేంటికి బారును పొడిచారం
7 A గారాపయిని వారి వద్దకు వచ్చారు. అంతట రాయని వారి లోయిబ్బ మనకు బొబ్బిలి ఆశా నున్న
ప్రాణాల ఆశ నున్నలేదు. ముందరి జాగ్రత విచారించుటతో వడంబవలు ఉత్తమ కార్యం. ఈ మధ్య
తున ప్రాణాలకు ఆశ పడితే బహు అపకీర్తి రాగలదు. అన్నచింతలు మాని యుద్ధసన్నద్ధులై
శత్రుబలం మీద నతిచి శౌర్యం ప్రకాశమానం చేయుడమకన్నావేశె ఆలోచన లేదని మనవిచేశెవ
రకు రంగారాయి సింగారం చిత్రగించి సర్వనిశ్చయం చేసుకొని తమయింటి రాణీ వాస
స్త్రీలను యావత్తు మందు కొట్టులో వేసి చిచ్చు ముట్టించుమని శలవియ్యగా తనసర
దారులున్న చూచి మీవలా ఆయుధంబుల తోట యుద్ధానికి సన్నద్ధులై రమ్మని ఆజ్ఞాపిం
చి, తమరున్న ప్రయత్నపడుతూ వుండగా. ఇంతలో రంగారావువారి భార్య పతివ్ర
తాశిరోమణి అయిన మల్లమాంబ గారు, విజయరామరాజు గారికి అంన్నాయిది వర
దమక నేను పూసపాటివారి యిల్లు నా పుట్టినిల్లు అనుకొన్నాను. ఈ మధ్యతునా పసుపు
కుంకుమ నిలుపుమని సమాచారం పంపిస్తే, అందుకు విజయరామరాజు నీవు నాకు
సహోదరివి సరే. మాకు బావమరదులు—యుద్ధానికి విరోధం వచ్చినది గనుక నున్నా ఆ
తన్ని నేను జయించవలెను అని, ఆమె పొన్నజయకాంక్షల బాంధవు వున్నవారము. రాబ
ట్టయిరాప మరమందు రంగారావువార్ని నేను జయించి పాతపరిస్తానా? నీకు ముందు ప్రాణ నష్టము
దుప్రా మాటయిప్పిస్తాను. ఇతవ తలవే వచ్చి వుండుమని ఆ మల్లమ్మగారికి వర్తమా
నం పంపించె గనుక, ఆ నిదర్శయపరుని మాటలు విని చాలా దుఃఖపడి పాపాత్ముడయిన త
రుని శిశుబాల వృద్ధులతో వున్న మమ్ములను పాతం చేయవలెనని క్రూరకర్మానికి వ
ప్పుకున్నవాడవు గనుక, నీవు యుద్ధభూమియందు మృతుడవైతే తదనంతరం నీవె [illegible]

ము ముందర్నా సంతాంటుంది గాని మేము పుత్ర మిత్ర కళత్రాదులతో వేరస్య గాడుకుమే
చేస్తూ వున్నాము. నాకు వచ్చి నాటికి ముందర్నా సంవేదు. అని బహుమానవంత అయిన మల్లాం
వర్ల గారు యింట్లోకి పోయి, కొత్తగా పెండ్లి అయినకు మాత్రేలను, లోపల కోడండ్లను, కోడం
డ్లను, మొదలయిన కాలి వాస స్త్రీలను గొంతులు గోసి, చిచ్చుకు మస్సు అయిన వారి నిచ్చి
నలంద హోం దించ్చి. యి వేళ వరికి యిట్లా చావ వలెనని నిశ్చయించి నారో, ఆప్రకారం స్త్రీలను
అందరి కని వరికి మిగలకుండా మృత పరచి పించ్చింది. తదనంతరం తన కొమారుడు చిన్న
వాడు. వెంకట రంగారావు అని -- చిన్న వాడు వుండగా ఇతను అయినా వంశానికి బ్రతికి
వుంటె చాలును అని. పాప వర్ల అనే బ్రాహ్మణ స్త్రీ వుంటగా ఆచిన్న బాలుని ఆమె వళ్లో వేసి యీ
శిశువును బ్రతికించుమని చెప్పి తాను మన్నచి పెట్టు కొన్నది. అంతట రంగారాయనింగారు వెలు
దలయిన వారు స్త్రీలు హాతమయిన వర్తమానం విని, సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసుకొని. వెలమ ధో
రలయా వత్తు వేరశౌర్యం దర్-- తమ తమ ఆయుధంబులు తీకొని ఆ షరు మీదికి పోయి చేతు
లు పోకుండ హాకీ ఉంటా కాన శత్రువుల హాతి చి. రంగారాయని వారు అయిదు వేలు సైన్యం తోటి
యనభై వేల షంజు మీరపతి చిత్ర కొశలంచేత నరావుతావతాయుద్ధాన కుసరిగా యుద్ధం
చేసి యిరువై వేలకు సైన్యం లయం చేశినారు. ముందు పాశిన చిన్నవాళ్లి తీసుకొని బ్రాహ్మణా
స్త్రీ పోతూ వుండగా మాంసపాకాచౌకీల దగ్గర అటకాయించి నిషాయిలు యిచ్చి యున్న వాడయి
వుంటు అని వోరించ్చక పాపెన్న వరకు. అంతట ఆమె నాకొమారుడు అనే వరకు యింగ్లీ తిను
మన్న. ఆ చిన్న వాని చాంగ్గ నాపెట నుత్తా తీసుకొని ప్రాణ సంరక్షణ చేయడం ఎంతో ముఖ్య
ధర్మమని విచారించి యిలా ప్రకారం చేశినందున పారం వాండ్లు ఆమెకొమారుడని
నిశ్చయించి విడిచి పెట్టినారు. దనుకకొంతాకాతున నదిచి ప్రాణాలు తప్పించు
కొని బయట వచ్చినది. —

13. ఈ చిన్నవాడు కొన్ని దినములు బ్రతికినాడు. బాల్యమందు అయిదు సంవత్సరముల వాడై వుప్ప
యి అయిదు సంవత్సరముల పర్యంతము ఉన్నప్పుడు, పెదవిజయరామరాజు, ఆనందరాజుగారు గతించి
న వెనక, విజయరామరాజుగారి అమ్మ బుల్లోకి వేరి అన్నగార్లయిన సీతారామరాజుగారున్ను
యిదులో వుంటిరి నారు గనుక పద్మనాభం దగ్గర కుంఫిణీ వారి లడాయిలో పోయిన రాజు బహు
అద్రుష్టవంతుడయితుడు గనుక తండ్రిగారావు కొమారుడయిన వెంకటరంగారావు యందు దయవ
చ్చి శ్రీ యిదులో నుంచి సంకెళ్ళు తీసివేయించి తమ సముఖానకు పిలిపించి బహుమానపూర్వ
కంగా. పూర్వం వారి తాలూకా లక్ రాజా పర్గణాకు మాత్రం జమీందారి వ్రాయించి యివ్వ
వలెనని ప్రయత్నం చేస్తే సీతారామరాజుగారికి సమాధానం కానందున, ఈ బొబ్బిలిస్థ
లం సాధించడానకున్ను పెద్దలు విస్తారం అర్ధవ్యయం చేసి వెళ్ళక్కరలేని షంజు బంద్ధ
హతం చేసుకొని అనేక పర్యాయములు సాధించడానకు బహు ప్రయాసపడి దైవవశాతు
న సాధించినారు. కాబట్టి యీ ఆలోచన సర్వదా కాంక్షయవద్దు. అని బోధపరచుతాలూ
కా యివ్వకుండా చేసినారు. గనుక అంతట అన్నగారి మాటలు అతిక్రమించరా
లక శ్రీ యిదు మాత్రం వదిలించి విజయనగరంలో సంతోషపెట్టడం బాలో వుంచివి
వాహం చేస్తామని చెప్పితే, ఆ మాట వెంకటరంగారావుకు సమ్మతం కాక నాకు వివా
హం అక్కరలేదు. మీకు సమ్మతి అయి శలవు యిస్తే మాయింట దాసీదానికూతురు వు
న్నది. దాన్ని పిలిపించుకుంటానని, అన్నదమ్ములు ఆ ప్రకారం చేసుకొమ్మన్నారు గనుక ఆ
దాసికొమా[illegible]ను పిలిపించుకొని దానితో సంతోషంగా వుంటిరి. మరికొన్ని దినములకు రో
హా స్వకృతంగా తమవున్నట్టుగా వుంటిరి [illegible]లంజ్జ సాన్ని మాత్రం నివాసస్థలమందు వుంచ్చి
తాను పరారి అయినాడు. అంతట దాసి -- పదిదినములు వుంటి పరారి అయిపోయి
ఆ వెలమకొమారుల్ని కలుసుకునే వరకు దాన్ని వెంట తీసుకొని హైదరాబాదు వెళ్ళిపోయినా

తదనంతరం రాజుగారి మనుష్యులకు తెలిసి వున్నస్థలంలో చూచలేక పోయినందున విజయరా
మరాజుగారికి మనవి చేస్తే, మేము వారికే శలవు యిచ్చినాము పొమ్మన్నారు. ఆదినం సీతారా
మరాజుగారు శత్రుశేషం చేతికి తప్పించుక పోయెనని చాలా విచారపడుతున్నారు. — —

ఆ మీదట వెంకట రంగారావు హైదరాబాదు పోయి నిజాం వారి దర్శనం చేసుకొ
ని తమ వంపాకెమతు యావత్తు తెలుపు చేసుకొని తరువాత మజమోదారి తాలూకాకు
కుంఫిణీవారి దగ్గిర పరవానా తెచ్చుకునే వరకు యింతలో ఫ్రాసవాటి వారి పనులు నిరసం
లో వచ్చెగనుక తమ తాలూకా కుంఫిణీవారు దయచేశినందున నాలుగు సంవత్సరము
లున్న వవరం చేసుకొని తిరిగి సంస్థానం వున్నదనిపించి కొంత ప్రమాణమయినందున
పరలోకగతుడైనాడు.. —

ఈప్రకారం మహాక్షత్ర మహాబలుపైన రావు రంగారావు వెంగళరావు మన్నెదొ
రయినంతట మ అయిదువేల సైన్యంతోటి యిరువైవేలకు శత్రుసైన్యం హతంచేశి రణ
భూమియందు వారు స్వర్గపట్టానకు వెంచేసిన మీదట, పెద విజయరామరాజు
గారు యావత్తు శత్రువులు వోడించి పోయిరిగదా అనుమానంతో సంచాతనల దాయి
తీరిన మూడు దినములకు బొబ్బిలి కోటలో డేరా వేయించుకొని సుఖంగా వుండగా
రంగారాయని భావమరది మల్లమ్మగారికి పెద్దసహోదరుడు అయిన తాండ్రపా
10A పయ్యగారు రాజాప్పకోటలో వుండి యీయుద్ధప్రశంస విన్నవాడు కాదు. అటుత
ర్వాత సుతమ బంధుజనులను యావత్తు విజయరామరాజు చంపించి కోటలో డేరా
వేసుకొని వున్నాడని విని, రోషశోక దందహ్యమాన మానసుండై కొంతసేపు విచారించి
రాజవధార్థమై రాజాప్పకోట బయలుదేరి, యుక్తిచేత చంపవలెనని వచ్చేటప్పుడు
ఆనందరాజుగారి వద్దనుంచి వచ్చిన సట్టుగా తెల్లకాగితాలు వృత్తాలుగా మడిచి. పిసి..

జయరామరాజుగారి బిరుదావళి పంపిన ప్రాశి ఆ పుత్రాలు చేత తీసుకొని ప్రచ్ఛన్నవే
షం దాల్చి రాత్రి ఝాము వున్నప్పుడు ప్రొద్దుకు బొబ్బిలి ప్రవేశించి ఒక కోటకు దక్షిణ చౌకిల దగ్గిర మేము ల
వుంద రాజుగారి వద్దనుంచి యీ రాజుగారికి పత్త్రాలు తెచ్చినామని ఆ లష్కరులు చూపిం
చి బహు ప్రయత్నముచేత మరాజువుండే దేరాప మీపానకు వచ్చే వరకు అక్కడ పారాద
గ్గిర అటకాయించినంతల్లో మేము రాజా ఆనందరాజుగారి వద్దినుంచి పత్త్రాలు
తీసుకొని వచ్చినాము. లోతట్టు రాయివ్వవలెను. నిముషము గనుక ఆలస్యమైతె నా ఆ
నందరాజు మమ్ముల తలలు కొట్టించి వేయిస్తామని ఆజ్ఞాపించి వున్నారు. కాబట్టి మీ
రు త్వరగా ఖబరు చేశి మమ్ములను తీసుక పోవలశినది. కించిత్తు ఆలస్యమైనా మేము
~~మనోరథము~~ మీరు నేరస్థులు కావలశి వచ్చును. అని ఈ తీరున జాగారుగా పహారా వ
రకు పారాశిపాయిలు. రాజుగారు నిద్రపోతూ వున్నారు. మూడుదినములనుంచి యుద్ధ
ప్రసంగవల్ల నిద్రలేదు. గనుక యిప్పుడు మేము లేపితే ఆగ్రహించేశి మమ్ములను నేరస్థు
లను చేతురు. అదిగనుక వారు నిద్రలేచినట్టు గాసమయం వనిపెట్టి మిమ్ములను వారిగా
రికి తీసుక పోతూ వున్నాం. అంత పర్యంతరము వుండుమని చెప్పే వరకు పాపయ్యగారు
కావలుకాం యిప్పుడు రాజుగార్ని నిద్రలేపి పత్త్రాలు యియ్యకపోతే కానికూడదు. మ
మ్ములను వెంటబెట్టుకొని పొమ్మని చెప్పినందున. ఆ మాటలకు పారాజమేదారుడు ఖాత్రి
రీశి నిఖద్దిగా ఆనందరాజుగారి దగ్గిరనుంచి వచ్చినారని నియంపుసము జాయించి తమ పా
రా దగ్గిర జాగా చూపించి రాజుగారు లేవగానే పత్త్రాలు యియ్యవచ్చును. అదిపర్యంత
రం నాలుగు ఘటికలు పడుకుండుమని దేరాలోపల తమపారాకులో పండ్డా స్థలం చూపిం
చిరి. గనుక వుంటిమి ఆ వేళ దినం రాత్రి రెండు ఝాముల పర్యంతరం వెన్నెలకాస్తూ వుండి
అంతటా చంద్రాస్తమయం ఆయెగనుక చీకటిగూడ ప్రశస్తమయినందున పల్లసిపాల

న పట్టి కంబళ్ళు ముసుకు వేసుకొని నేల సాటుగా దొల్లి పోయి రాజు పడుకున్న దేరాక
త్తరించి లోపలికి పోయి నిద్రపోతూ వున్న రాజును మేలుకొల్పే వరకు రాజు తత్తరిల్లి
నీవు యెవరు అని అడిగితే నేను బొబ్బిలి వారి - తాండ్ర పాపయ్యను తెలుసునా
అని ఖడ్గము యెత్తి పట్టుకొన్నాడు. అంతట రాజు గారు నిద్రపోతూ వున్నట్టుగా వుండి పక
క్కలో కత్తులు దూయుచున్నవరకు అంతకు తత్పూర్వమే రాజు వేసిన ముందే పాపయ్య
సంగ్రహించి దాచినందున అగుపడలేదు గనుక రాజు నాలుగు మూలలు వీక్షించి పాపయ్య
వచ్చిన మార్గాననే వచ్చిన లఘువుగా లోపల యివతలకి వచ్చినాడు. కంచుత్తు పారిపోయినా
చుట్టూ సాగాలు వున్నవి. వచ్చి మారు పిలిచినా, అంతా వంతుడు రాజు ప్రాతికిపోవును ఇ
న్నింటికి మృత్యువు ఆసన్నమయినందున, ఆ వలయనంలోను, చెట్టున బుట్ట యిరితేలు వచ్చే వర
కు ఆ కత్తి లోపల యీ పాపయ్యను లోంగదీసి పొడిస్తే వెంటనే కింద కిచి గింది రాజు బహయిన
ద్దు పౌరుషవు అయిన మనిషి స్నిబ హాయిబుల వంతుడు గనుక వంగిన సాటున తాండ్ర పాపయ్యగా
కు తేసుకొనిక డుష్టచేరినాడు. గనుక యీ తీరున యిద్దరున్ను మాంతువైనారు. ————

౧౭. తదనంతరం రాజు వవారు అంతా వచ్చి చూస్తూ యువరని భావిస్తూ వుండగా పాపయ్యలో
కూడా వచ్చిననే వకుడు పులి పులి అంటూ బొబ్బిలి వారి పులి అంటూ రక్షసంచేస్తూ వుండగా
దగ్గర వున్నవారు కమ్ముకొని యిరోకె నవకుల్లినకి పారవేసినారు. వీడు మూడున్నయిద్దరి నిఖ్యాని
చేసినారు. ఆ మీరదు మరి నాలుగు ఘడియలకు ముశ్శె బుసినాదికి రాజు గతమైన వర్తమానం తె
లిసినందున భ్రంశపడి యిరాస్థలంలో ఇషువంటి శూరులు యెంత వుండినున్నారో, ఇప్పుడయి
కూడా వుండరాదు. అని ఆ తక్షణం అక్కడి నుంచి వేచి యివతల నాల్గు కోసుల దూరము వచ్చి దిగినారు.

తదనంతరం విజయరామరాజు గారి రాణి వయానవత్తు. తెరువతి మెప్పాలు చిన్నవు
చ్చుకొని తమ డుస్తూ కొంత అయి, నష్టము ఖ్యాలను పోయిన వారు రాణి కొందరు విజయనగరానకు.

ఆనందరాజు దగ్గరకు పోయినారు. అప్పుడు కోటలో ఆనందరాజుగారు రాత్రి నిద్రపోతూవుం
డగా మరి కొల్లరయ్యా వున్నట్టుండి లేచి బరువై నీ రాజుగారికి శరీర సంబంధులయిన వున్నవంటివా
రు చాలా దుఃఖపడుతూ వచ్చి మనవి చేయవచ్చేవరకు, ఇంత వేడుకున్నారా వరానకు మీరాయిం
ట్లు యేమి మునిగిపోయినవి. అని కోపపడినందుకు ఆయింత మాత్రానికే దుఃఖపడుతారా
అని ఆ తక్షణమందు ధైర్యం తెచ్చుకొని దగ్గరకు వచ్చి కొట్లకు తాళాలు వేసి చేతికి వచ్చిన చేత పట్టు
కొని బాయి తిన్న ప్రయత్నము చేసుకుంటూ వుండగా తెల్లవారెగనుక. అప్పుడు పినతల్లి
దగ్గిరకి పోయి తండ్రిపోయిన సమాచారం చెప్పేవరకు, ఆమె చాలా దుఃఖపడి. నీవుండ
గా సంతోషంగా నేను భూమి మీద బ్రతికి వుండడం తగదు. సహగమనానికి పోతానని ప్రయా
ణం. అయితే, ఆనందరాజుగారు నీవు సహగమనానికి పోవద్దు ఎట్లు గనుక అయితే నన్ను గూ
డా చంపివేసి మరి పొమ్మనుమనె గనుక. ఇట్లా నాలుగు ఘడియలు జాగ్రత్త మీది సహగమ
నానకు పోకుండా నిలిపి. ఆమెకు దుఃఖం తెప్పించినాడు. తదనంతరం తానున్నూ కొంత దుఃఖించి
వుపశమనం చేసుకుని విజయరామరాజుగారికి కర్మక్రియలు నిర్వర్తించి, రాజ్యభారం వహిం
-- చాల్లి వ్యవృత్తు చేసుకుంటూ వుండగా బుసాబుసి వచ్చి రాజుగారికి నమస్కరించి అన్నమా
టలు యేమంటే. మీ తండ్రిగారు బహు పాపం చేసినారు. ఇంత స్వామిద్రోహం చేసినందుకుతి
రుగాయువల తక్కిరాకుండా అకాలమే మరణం అయినారు. అనియాలాగంటి క్షుద్రపు మాట
లు మాట్లాడినందుకు ఆనందరాజుగారికి నీ దేటందుకు బహుకోపం వచ్చి బుసాబుసీని. మా
లోటి బయటికి ఇటువంటి క్షుద్రపు మాటలు అనుకుంటావా. అంటూ ఆయుధానికి పొడుచుతగ్గ
జవాబు జరిగి. తారుగా రాజుగారు చెప్పిన సంగతి. మా తండ్రిగారిని నీ యొక్క బుబురువసా చెంత
ను అంపించినాము. ఆయనను మాత్రం చంపి నీవు బ్రతికి రావడానికు యేమి నిమిత్తము,
కాబట్టి యింత తప్పున్ను నీ మీద వుంచుకొని మా లోక్షుద్రపు మాటలు ఆడవచ్చునా -

ప్రవిలపేవరకు వుభయులకు లడాయి ప్రత్యక్ష మైనగనుక ఆనందరాజుగారు ప్రభృతి బుస్సీ
వారిని విజయనగరం దగ్గిరనుంచి... వెళ్లనడాకా కొట్టుతూపోయినారు. అప్పుడు కుంఫిణీ
వారు కలకత్తాలో వున్న... పిలిపించి తమతోకూడా తమ్ముని తీసుకవచ్చి, ఫరాసువారిని
కొట్టి బందరులో వుంచ్చి... వారికి యిప్పించి బందరు మొదలుకొని గంజాం పరియంతరం వున్న
శేవులు యింగ్లీషువారిచేతను, వీరిచేతను చేయించుకొన్నారు. యిదేమంటే, వరంకుంఫిణీ...
మీద వున్నంతేసే పృథివీపస్థానం భూమిమీద వున్నదినములకు మీకు — — — .

— ఇచ్చట గ్రంథపాతము — . — —

2.A. తదనంతరం అనకాపల్లి జమీదారుడు రామభద్ర పాయకరాయనింగారు బుస్సీ బుచ్చన్నగా
రున్ను ఆలోచనచేశినదిఏమంటే, వత్సవాయ గజపతి రాజుగారి యొక్క ప్రోత్సాహతని విజయనసంస్థా
నానకుతని ఆనందరాజుగారు యిట్లా అల్పాయుష్కులై పోయినారు లేకపోతే యింత పనిపుట్టు
దుగా బట్టయిన్నైనా, వారి సంస్థానం నిర్వాహకంచేస్తే మనసంస్థానం మనుందరికి వచ్చును లేకుంటే
యిలాగంటే మనయుపుబావులు ప్రభువులకు తటస్థించును. ఇది గాక యీ జగపతిరాజు చి
న్నవాడైయున్నప్పుడు తురకలఖైదులో వుండగా, మీరాజుగారు మన్నేముస్లుల మంత్రం
గా లాచేశి ఖైదుని విడిపించి తెచ్చి పట్టం కట్టినాము. అదిగనుక యీపస్థానమున్ను మ
నసంస్థానం వంటిదికాని అన్యత్రా కాదని జగపతి రాజుకొమారుడు తిమ్మరాజు ఫూసు
పాటివారి ఖైదులో వుండగా, పారాశిస్తాయిలకు యిస్తారాచేశి వారితాటాకు మం
త్రులమరా బువవారికి యిస్తారాచేశి మీరాజును తీసుకపోయి పట్టం కట్టుకొమ్మ
ని నిశ్చయించిరి గనుక వత్సవాయి వారి తాటాకు వారు పైకైదు దాంగతనంగా తీసుకపో
యి పట్టం కట్టుకున్నారు. అటు తరువాత బుస్సీ బుచ్చన్నగారు విజయనగరం వచ్చిన
ది విజయరామరాజుగారి భార్య చంద్రయ్యగారి తోను లింగసంగతులు వత్తు...

గపట్టి వుభయులు కొంత చింతాక్రాంతులై దుఃఖోపశమనం చేసుకొని. తరువాత సంస్థా
నం నిల్పి యుత్తరక్రుతం చేసుకోవలెనని విచారించుకొని తాళ్ళపాలెంలో పూసపాటివా
రి జ్ఞాతి, రామభద్రరాజు కొమారుడు వున్నాడు, అతణ్ణి తీసుకవచ్చి పట్టంగట్టు
మన్నా, యీ ఆనందరాజు బ్రతుకుని తన్నవేదని స్త్రీ చెప్పి రాజుగారు బొబ్బిలి మీదికి లగా
యికి పోతెన్నొలుప్పుడు బ్రాహ్మణులకు నాలుగు అగ్రహారములు చేయించి యిచ్చి, ఇ
క నేను రాను అని చెప్పి పోయినారు. అందుకు సరిగానే దైవయోగము లతటస్థమయిన
ది. ఆ చిన్నవాణ్ణి తీసుకవచ్చి పట్టంకట్టుమని చంద్రయ్యగారు బుర్రా బుచ్చన్నగారి
తో చెప్పితే గనుక బుర్రా బుచ్చన్నగారు నాతో మద్దియుదే వర్తనా రాజుగారు గలవ్వ
యిచ్చినారు నీ వుభయత్రా విచారించి సకలసంతతులతో తాళ్ళపాలెం పోయి ఆ
డుకుంటూ వున్న చిన్న విజయరామరాజుగారిని అంబారి మీద యెక్కించుకొని విజయ
నగరం తీసుకవచ్చి వుంచుకున్నంతల్లో హైదరాబాదు నుంచి నిజాము విడుకును వాడు--
ఆనందరాజుగారి పరాక్రమమున్ను, గుణాతిశయములున్ను విని చూడవలెనని సైన్యసమేతం
గా వచ్చి రాజమహేంద్రం దగ్గర వచ్చేవరకు ఆనందరాజు గతించినందున గోదావరి చేస్తూప
దివినములు అక్కడ వుంటిరి, గనుక ఆవర్తమానం తెప్పించుకొని చంద్రయ్యగారున్ను బుర్రా
బుచ్చన్నగారున్ను, చంద్రయ్యగారి తమ్ముడు చింతలపాటి నీలాద్రిరాజున్ను, సింహాద్రి
రాజున్ను, వక్కలగుండాల అప్పాజీరాయుడు మరికొందరు సర్దారులున్ను కూడా పెట్టుకుని
సకలసంతతులతో యీ విజయరామరాజు అనే చిన్నవాణ్ణి తీసుకొని రాజమహేంద్రవ
రం వచ్చి, నిజాము వర్తమాను వారి దర్శనం చేసుకొని ఆనందరాజుగారి చర్యలున్ను, పెదవిజ
యరామరాజుగారి చర్యలున్ను, బొబ్బిలి దగ్గర విజయరామరాజుగారు పోయి సంగతిన్ని ఇ
ల్లాదికష్టాలు యీ వత్తున్ను, అనపత్యకాని తాలా చిన్నవాడికి పట్టంకట్టించవలెనని మన

చేసుకున్నంతలో నిజాము లీములు — వారు శలవియిచ్చిన మాటలు. మీరు బహుదినము
లనుంచి జమాబందియిచ్చినవారు కారు. ఇదిగాక ఆనందరాజు హైదరాబాదు మీదికి వ
స్తాడని అపవాదు పుట్టినేమము యీ దండు ఖర్చులు విస్తారం చేసుకుని రావడం అయి
నది. మీరు యిచ్చే పేష్కషు మాకు వచ్చే రోజు ఖర్చులకు చాలదు. మీ నిమిత్తం మాకు
అనేక ఖర్చులు తగులుతుంది. గనుక సంస్థానం యివ్వడానికి నిమిత్తం లేదు. వొమ్మ
కమ నిసాపుగా తెలియజెప్పినారు. ఆ మాటలు చంద్రయ్యగారు అనుపరచుకున్న
1213. మాటలు. ఆనందగజపతి వెరికి స్వాధీనం కారాలేదు. ఇదిగాక పెద్దాపురం జమీ
దారుడు జగపతిరాజు మొదటను, కొడుకు కామరాజు. వీరికి ఆదివయస్సేను దినములలోను
కుతవాయి వచ్చి యితని తండ్రి తిమ్మరాజుగారిని చంపించినాడు. అప్పుడు వీ స్త్రీలు అందరూ
వత్తుల్గ్ర పోలు చచ్చి పెట్టుకునినారు. గనుక యీ చిన్నవాండ్లు పెమ్మదాని శుచిపై యితను
మాత్రం మిగిలి తురకల ఖయిదులో వుండగా విస్తారం అర్థద్రవ్యం చేసి సూత్రం చేతల
లో చిన్నవాండ్లకు తెప్పించి పట్టం కట్టి పెళ్లి చేసి వుంచి - తిరిగి సంస్థానం నిలుపుతోసి రాజుగారు
బొబ్బిలి దగ్గర పోయిన తర్వాత. ఆనందరాజు మేము చేసిన పనికి సంతోషం కాక. జగపతి
రాజును హతం చేసినాడు. గనుక అతని భార్య సహగమనం చేసింది. ఈ చిన్నది యిరువై సంవ
త్సరములది. ఆ చిన్నవానికి యిరువై నాలుగు సంవత్సరములు. ఈ భార్యాభర్తల అనుకూలం
యింత్రింత కాదు. ఈ తీరున వుండే వారిని భూమి మీద వుండకుండా లయపరచినందున
ఆ చిన్నది సహగమనం చేసేటప్పుడు మాకు సంభవించినగతి. ఈ ఆనందరాజుకు మా
కూడా దోవెల నాటికి సంభవించును గాక. అని శాపం యిచ్చి అగ్నిప్రవేశమయినది. ఆ
శాపం తప్పక యితను శక్తి పూజలు చేసి ఆ దేవత నేత్రి కొట్టినందున పరలోకానికి పోయి
నాడు. ఇతని భార్యలు యిన్నూరు సహగమనం చేసినారు. ఈ తీరున మం...

దుంఖిస్తూలచేశి దివాగాం వారికి క్షినేశస్థుడు అయిపోయినాడు. అతను చేసిన పనులు మీ
మీద వేసుకొనవద్దు. ఇంతకు వీరు సర్వజ్ఞులు. మీకు తెలియనిది యేమి
వున్నది. గనుక మీరు మాకు త్వరగా సెలవు యిచ్చి పంపించవలసినది. ఆలస్యమైయినా
దేశం బహుశః తూరీలో వస్తుంది. ఇందుగ్గాక మాకు పెద్దలకున్నతకు లేవ అని ఆగ
పర్చుకుంటే పట్టం కట్టుతాము. మీరు మా బంధిబాకే పైక మున్నివాలు సాలు జవాబం
ద్దీంస్నీ యిచ్చి ముందర నడువవలసిన సంవత్సరములకుంతు పృటి పైకం అప్పుడు దాఖ
లు చేసేటట్టు గనుక అయితే, ఈ చిన్నవానికి పట్టాభిషేకం చేస్తామని నిజాము లేము
లుటు వారు సెలవు యిచ్చి, అర్ధ నరం జాము షాయని పక్షము ఖుద్దు దేశం యిచ్చేది లేదని చెప్పి
తే. అప్పుడు బుచ్చి బుచ్చన్నగారు బాకీ వున్న ఆ ధార్ సుకుసా వాంకారు చెప్పు యిచ్చి.
ముందర నడవ సంవత్సరములకు దాని పూంచి చేస్తామని మనవి చేసే వరకు, ఆ మాటల
కు నిజాము లుటు వారు సమ్మతించి యీ విజయరామ రాజుగారికి పట్టం కట్టి లాడలమీ
ద కూర్చుండబెట్టి కొనిశిరి పావుచుట్టించి అనేక దినములు రాజ్యాంగం చేస్తావని ఆ
శీర్వచనం చేశి పంపించినారు. ఆతర్వాత విజయరామరాజుగారు యీ మహోన్నత
పదవికి యీయయనే బ్రా మంచులు అయినారు. అక్కడనుంచి బుచ్చిబుచ్చన్నగారున్ను
చంద్రయ్యగారున్ను, బంత్రల పాటి వెంకట్రరాజున్ను, సింహాద్రిరాజున్ను, తలిమర్రసర
దార్ మొదలయిన వారు విజయనగరం వస్తూదారిలో పెద్దాపురం గనుక జగపతిరా
జు కొమారుడు తిమ్మరాజు గారిని చూచి పరామర్శికె చేశి అక్కడనుంచి విజయనగ
రం ప్రవేశించి విజయరామరాజుగారినిచేత పట్టుకొని చంద్రయ్యగారున్ను, బుచ్చి
బుచ్చన్నగారును, సీతారామరాజుగారిని బారకుండా కొట్టి సకలరాజ్యతంత్రములు
జరుపుకుంటూ వున్నంతలో. సీతారామరాజుగారు చంద్రయ్యగారివద్దకి వర్తమా

నం పంపించినదిమేమంటే. ఆనంద గజపతి మహారాజులుంగారికి మేము దినవారం చేశి
నాము. ముద్రికలు నా చాతంయిచ్చి నాయంతమండ్లకునేను పెద్దవాళ్ళగా జ్యేష్ఠపత్నిం
నేను చాయవలశినది. అట్లాగాకుండా నాకంటె చిన్నవాళ్ళతెచ్చి మీరు రాజ్యాభి
షేకం చెయ్యదలంచియిది మీకు ధర్మం కాదు. అనిచెప్పి పంపిస్తే. తిరుగా చంద్రయ్యగా
రు చెప్పి అంపినది. ఆనంద గజపతి మాకు బావగారికి కొమారుడు. అనిపించుకొనేవ
రకు అతనికి రాజ్యాభిషేకం చేశేటందుకు ప్రాప్తిలేదు. మాకు యీవత్సరంయీ వుత్సాహం
మీకు చూడడానుకు ప్రాప్తిలేదు. గనుక అతను పోయినాడు. ఇతను బ్రతుకడని బొబ్బి
A. లి దగ్గర పోయిన మహారాజులుంగారు ఒప్పుకొనుటలేదు. మేము యిరుగుదుము. ఆ
నందరాజుగారు వుండగాయితర్లను పెంచుకోవడం అనుకూలం కాదు. గనుకయిది
[illegible] వున్నాము. పెద మహారాజులుంగారు మాటలాడినట్టుయిచ్చినసంగతులు.

ఆనందరాజు బ్రతుకు నిశ్చయంలేదు. మేము నల్లబొబ్బిలి మీదికి లడాయికి
వెళ్ళుతాము. తిరుగాయీ సాంతరావడంలేదు. మాకున్ను అరువైసంవత్సరములు అయింది.
గండము దినములున్న దగ్గరకి వచ్చింది. అని వాళ్ళ అగ్రహారము చేశియిచ్చి తమ చావు
నిశ్చయం చేసుకొని మూడు సంవత్సరములపరియంతరం సంస్థానానికి అధిపతి ఆనందరా
జు. తదనంతరం అతనికి గండం తగులుతుంది. ఆ గండములోంచి తను బ్రతుకపోతా
డా. ఆ తరువాత తాళ్ళపాలెం లోరామభద్రరాజుకొడుకు చిన్నవాడు వున్నాడు. అత
న్ని పెంచుకొమ్మనమని శలవుయిచ్చి మరిపోయినారు. ఇన్నిటికి యెవరికి అధికారంయి
చ్చినా బొబ్బిలి దగ్గరపోయిన మహారాజు పెద్దగాని ఆనందరాజు మొదలయినవారు పె
ద్దలుగారు. ఆనందరాజు పైత్రమంవున్నంతే నేపుడు శుభవించేటందుకు స్వతంత్రుడుగా
నివఖరికి దేశాలుయివ్వడానకు స్వతంత్రుడు కాడు. ఇదిగాక దివానానకు

దేశభక్తులయిద్వాక నేరస్థుడు అయినాడు. ఇప్పుడు మేము ఖూనాలు చేసి మూడుసంవ
త్సరములజమా బందికట్టిన తర్వాతను నిజాముల్ ముల్కువారికి దండువచ్చి ఆయన
చేతి మీదుగా పట్టుకొట్టినారు. ఇంతకముం మీనువుండగా ఆనంద రాజు గారు
మాకు దేశం యిచ్చినారు. మేము రాజ్యాంగం చేసుకుంటామని మీరు తలిస్తే యిట్లా
అనుకూలం అవుతుంది. గనుక కర్యాలంతరం చేసినా మన్నమాటలువుంటే తమొక్కడ
నయినావ బత్రామం మొఖాసా యిప్పిస్తాము సుఖంగా అనుభవిస్తూ వుండండి అని ఖబురు ఇం
పించినారు. ఆ మాటలుకు సీతారామరాజు గారు సమ్మతించక పోయినారు. యిక్కడ డేరా
దపితూరి చేశేనారు గనుక యీ మాటలు చంద్రయ్యగారు విని తక్షణాముందు గుండాల అ
ప్పచేరాయిట్లు పిలిపించి కొట్టిపారవెయ్యమని సెలవు యిచ్చినంతల్లో. యీరు దండు
యీవత్తుతూంచి సీతారామరాజు యిక్కడ వున్నా కొట్టిపారవెయ్యమని వుంన్నగాం
డ్లకు తాకీదులు వ్రాసి, తమరుంన్న దండుకూచీ యిక్కడ రాకుండా కొట్టేవరకు
సీతారామరాజు యిక్కడ తలచూపరాక వుంది మరి కొన్ని దినములకు మన్నెపు
జమీదారులవద్దికి పోయి, ఇతను అనుకునే మాటలు మంతమ్ముడు రాజ్యాంగం చేస్తూ
వున్నాడు. చిన్నవాడు గనుక చంద్రయ్యగారు మ్మ చింత్రలపాటివారు న్ను, మం
మ్మును దగ్గరరాకుండా చేస్తూ వున్నారు. అయితే నేమాయెను. యిన్నటికైనా మేము
యిద్దరము కలుసుకోక పోతామా. వీరిని అందరిని తలలు కొట్టించక పోతామా. ఈ
ప్రకారం చాయక పోతే నా పేరు సీతారామరాజు కాదని మీసాలుదువ్వుతూ వాం
డ్లను భయపెడుతూ వుండే వాడు గనుక. ఆ మన్నెపు జమీదారుల దగ్గిర కాంచంగొప్ప
ఖబురుకు వచ్చుకుంటూ తమ శిబ్బంది ఖబురులు చేసుకుంటూ వుండే వారు. ఇంత
లో చంద్రయ్యగారికి ఖబురు తెలియవేగం అతనుమొక్కడ వున్నాడో సంసా

నం మీదికి దండుతెత్తే వారు। అక్కడ నుంచి మరి వక్క సంస్థానంలోకి పారిపోయ్యే
వాడు। అంతట గుండాల అప్పాజీ రాయుడు మన్నెగాండ్లకు తాకీదులు వ్రాశి శీ
తారామరాజును అప్పగించుమంటే ఇంతవరకూ మా సంస్థానంలోకి రావలేదు.
పారిపోయినాడని చెప్పేవారు గాని యిక్కడ వున్నాడు అన్న మర్మం మీజమీందారు
లు చెప్పేవారు కాదు। యెందు చాతనంటే, ఇతను విజయరామరాజుగారికి అన్నగా
వుతాడు। ఇప్పుడు అనుచితం విచారించి మనం పట్టియిస్తే, రేపు విజయరామరాజు
గారికి పూరా అధికారం వస్తే అప్పుడు మా అన్నగారిని పట్టియిచ్చినారా అని మన
ముల అందరిని తలలు కొట్టించగలవాడని యెంచ్చి. అతణ్ణి పట్టియివ్వడం అను
కూలం కాదని భయంచేత చెప్పక యితని ఖర్చుఖరాము తులకులయిస్తూ వుండేవారు।
ఇట్లా వున్నప్పటికిన్ని, మరికొన్ని దినములకు తన శిబ్బందిని కూర్చుకొని షికారి చేస్తూ
వుండేవారు। ఇట్లా వుండగా మరికొన్ని దినములకు శీతారామరాజుగారు. విజయరామ
రాజుగారి మీరుబకిషీ కోటకు కిల్లేదారుడు అయిన సాగినారాయణరాజును లావచే
సుకొని తన శిబ్బందితో విజయనగరం కోటలో ప్రవేశించినాడు। చంద్రయ్యగా
రికి నారాయణరాజు యింత వంచకత్వం చేస్తాడని తెలియలేదు। బుల్లా బుచ్చన్న
మొదలయినవారికిన్ని తెలియలేదు। ఈ తీరున శీతారామరాజుగారు కోటలో
ప్రవేశించి చంద్రయ్యగారు అంతఃపురంలో చిన విజయరామరాజుగారికి అన్నం
తినిపిస్తూ ముద్దులాడుతూ వుండగా ఆ సమయంలో పోయి చంద్రయ్యగారిచే
యి పట్టుకొని చిన్నవాణ్ణి వదులుమని నాడు। అన్నం తినిపించ్చనియ్యమని అనే
క విధాల చెప్పగా వినక యిద్దరికి చరివక్క యింట్లో ఖయిదు చేయించినాడు। అటుతర్వా
తను మరియక్కడ వున్నవారిని అక్కడ ఖయిదు చేయించి అంతా బందోబస్తు చేసుకొని

యరాటాలలో బుట్టా బుచ్చన్నగారు మహలు మీద వుంచి వేచి వెన్నెలాయుదు చేయిస్తార
ని స్వాతంత్ర్యం పరియంతరం దాకా కూర్చున్న స్థలం నుంచి వేవక, రాత్రి నాళ్లు ఛాయ
లకు భోజనం వేకుండా వున్నామని ఖబరు పంపించుకుంటే, ఇంటికి పోవున్నుమని శల
వు ఇచ్చినారు. మరిపది దినములకు సీతారామరాజు గారు తమ పేర ఆజ్ఞలు వ్రాశిమ
న్నాల మీదికి పంపించలశాంయికే దేరావేయిస్తే దెబ్బలు తగులుతూ వచ్చింది. అంత
లు ఇతను మెఘలుకొని ఇంటికి భాగ్యవంతుడు విజయరామరాజు గారిని - నుకార
ని తెలిశి తలవాం విజయరామరాజు పట్టపురాజున్ను, తనుది వామయిం చూస్తు
వని మ్మనర్ యించేసుకొని రాజ్యాంగ్రం తంమ్ముడి పేరను వ్రాయించి, తను దివానుగ
రిచేస్తూ వుండే వారు. మరికొన్ని దినములకు తనకు అధికారం చలాయించిన తర్వా
తను వద్దరాజకు వూరుల్లో పంపించి చంద్రయ్య గారిని ఇంటి లోటు హైరిచి రక్తం
దిగువ పడకుండా దూది పెట్టుమని ద్రోహం చింత్త చేశి పంపించే వరకు ఆ రాజు కాను
రుడు ఇంట్లోకి పోవేగం చంద్రయ్య గారు అతనితో చూచి రేమ్ మోంతు ఇంత హద్దు
తప్పవచ్చేరే అని అడిగితే రాజు గారి శలవు అయింది అన్నారు. అంతట ఆ మొకు తెలి
శి అన్న మాటలు - నేను యుద్ధంగా నిలవబడి చూడవలెను పెను కట్టేసుకొని వెళ్లుతూ
వ్రందగా కాచేయించుమని శలవు ఇచ్చి వెనుకా ఆరిగే వరకు ఆ వెంట శలవు ఇచ్చిన ప్రకారము
పొడిచి రక్తం భూమి మీద పడకుండా చూ - - - - - - సీతారామరాజు గారు చంద్రయ్య
గారిని చంపించిన - - - విజయరామరాజు గారు ఖైదులో వుంది విని - - - -
త్రెంచుకొని మా తల్లిహత్య అని విచారించక చంద్రయ్య గారిని చంపిన వాళ్ళని ఆరుగాచి చప
క పోవని ప్రతిజ్ఞలు పలుకుతూ వుండగా ఆయిత విని ఆ వాం జేలు దగ్గిర వచ్చి యిమ్మ వంటి ప్రజ్ఞ
లు పలుకును మీ ప్రాణం మీదికి వచ్చును. ఇది గాక మీరు కత్తి తీసుకొని నరికితే

యెందరిని నరకపోతారు। మీ మొకరాగల మీకు స్వాధీనం కాకుండా వున్నది। ఇప్పుడు త్వర పడేటందుకు సమయం కాదు, శాంతపడుమని అనేక విధాల సమజాయించి యీరాజ్యు బ్రతికించడానకు బహుదుర్లభం అయినది— — — — —

తదనంతరం అదివరకు ఆనందరాజు గారి సాటి రాజుల వంద్యావత్తు వున్నది। తనకు వారికి జీతాలు యివ్వడానకు అర్థంవే నంగనే రాజు గారి సరదార్ల ఆమీసు బదను ఖాన్ షేసుబ హాదను అనే వారు ఇద్దరు ముగ్గురువుండే వారు। వారికి విస్తారం జీతం తాలూకు అర్థం బాకీ వున్నది। తనకు రాజును లక్ష్యంచేయక యీ సరదార్ల బహుమి జాబులు చేస్తూ దేవాలు మరి- కత్తులు చేస్తూ దేఖ్లు మరి రిచి రాజు గారి చదురుకు వచ్చి మా జీతాలు యివ్వమని రాజు కాలకింద టక్కోలు తీసుకొని కూచుండేవారు। రాజు గారు ఇన్నియిది సమయం కాదని వుండేవారు। ఇది గాక తురకలు విచారించిన ఆలోచన యేమంటే. యిద్దరి రాజులను ఖైదు చేసి రాజ్యం తురకల స్వాధీనం చేసుకోవలెనని విచారించుకొన్నారు। ఆ మాటలు బుల్లా బుచ్చన్న గారికి తెలిసి సీతారా

14A. మ రాజు గారికి తెలుపుదు చేసే వరకు సీతారామ రాజు గారు ఆలోచన చేసి. ఈ సరదార్లను జీతాలు యిప్పిస్తూ వున్నామని కచ్చి కోట లోకి పిలిపించి జీతాలు పద్దు గాయిచ్చే లెక్కనే రూపాయలు సంచులు తెప్పించి అక్కడ వుంచి పిలిపించే వరకు యీ సరదార్ల తమ జాబులు యావత్తు చూపులూ వచ్చి కూచున్నంతలో, అంతకు ముందుగానే అరువు వుంచి బందోబస్తు చేసి వున్నారు తనకు వెండ్లు వచ్చి కూచుండగానే సంజ్ఞ చేసి దాటే వరకు రాజు గారు ఆవల దాటి పోగానే యెక్కడి యీ సరదార్లను ఇద్దరి తలలు కొట్టి వేసినారు।—

తదనంతరం ఏక సరదారుడు బసలో వుండి యీ సమాచారం విని స్వారాలు తప్పించుకుందామని పారి పోతూ వుండగా। రాజు గారి తాలూకు వారు తోటి...

రుజుల మీద ఫిరంగులు, ఎత్తికొట్టే వరకున్ను ప్రాణాలు తప్పించుకొని ముగ్గురిసా
మాను తీసుకొని పోతూవుండగా. వాని యిప్ప ఫిరంగులు బారుచేసి కొట్టేటప్పటికి సామా
నుయావత్తు పారవేసి లంగి తీసుకోవడానికి వ్యవధానం లేక పరారీచూపినాడు. అంతట
రాజుగారి తాలూకు మనుష్యులు వచ్చి చూచే వరకు రెండు లక్షల రూపాయలు సామాను
వుండెను గనుక తీసుక పోయి రాజుగారికి వప్పగించే వరకు తానే ఖానోదాఖలు చేసుకొని
ఇక్కడికి నాపేరు విదితమైంది అని ముఖ్యముగా కొన్నిదినములు కశింకోటలో వుండి
అక్కడ నుంచి విజయనగరం కోటప్రవేశించి అంతట కాశీపతిరాజుగారి స్వంగవ
రం కోట మీదికి దండు వెత్తి మోకందితే వరకు. వారు లొంగు పోటులో రానందున సర్క
ల ప్రయత్నాలు చేసి కోట మాత్రం పట్టుకొని రాజ్యం స్వాధీనానకు తెచ్చుకున్నారు.—
గనుక వారు కాశీపురం ప్రవేశించి ఖతూరి చేస్తూ వచ్చినారు. ఈ కాశీపతిరాజుగారి
కి ముగ్గురు కొమాళ్లు. వారిపేరులు— వీరభద్రరాజు, వీర ముకుందరాజు, రాజభూ
పాలరాజు, ఈ ముగ్గురు కొమాళ్లతోటి వుండగా. ఇంతలో కాశీపతిరాజు వుం
డగానే, పెద్దకొమారుడైన వీరభద్రరాజు నష్టపోయినాడు. అంతట కాశీపతి
రాజుకు బలం తగ్గి సీతారామరాజుగారి తోటి బహుదినములు లడాయి చేసి
ఆయుసున్ను గతించినాడు. తరువాత వీరముకుందరాజున్ను వీరికి జేరుదస్తులో
రాక బహు యుద్ధం చేస్తూవుండగా, వశపమయమందు సీతారామరాజుగారికి
దయవచ్చి వీరిదేశం వదిలినాడు. జమాబంది విస్తరించవట్టినందున తాలూకాలో
వారికి వంనవలో మాత్రం గడిచేది. వాని వాని కాని ఫుబూనాచేసేటందుకు ద్రవ్యం
మిగిలేది కాదు. తరువాత సీతారామరాజుగారు విలాంజ్లులతింద భూపతిగారిమీ
దికిల షుకురుమూచన ప్రయత్నం చేస్తూవుండగా. ఈ వలతో మానంపిని, అనకాపల్లి

జమీందారుడయిన పాయకరాయణింగారిని కలుసుకొని మాడ్గులమీదికి వస్తే, అనకా
పల్లివారున్ను, అనకాపల్లి మీదికి వస్తే మాడ్గులవారున్ను, సహాయంగా వలెనని దనికలి
యుపు ఒడంబడికను నిశ్చయం చేసుకొని జాగ్రత్తగా వుంటిరి గనుక ఆయా మాటలు సీతారామరా
జుగారు చాలనివల్ల తెలిసి అనకాపల్లి మాడ్గులసందున, కోటకట్టించి, మాడ్గులవారు అ
నకాపల్లికిన్ని, అనకాపల్లివారు మాడ్గులకున్ను రాకుండా కోటలో రాణువ ముందు
గుండు పుష్టిచేసి మాడ్గులమీదికి దండుయెత్తి. మీరు బకిసిపాశనారాయణగారిని
ముట్లవెంకటరాజుగారుకు ముంద్రాముగారిని పంపించే వరకు వీరు సైన్యయుక్తంగా పోయి
మాడ్గులకోట కొట్లాటగా వుంచుకొని ఆరునెలలు వుండేవరకు, హంసపాటువారి ఫంజు
చలిజ్వరాలచేతను పెకర్రంటికి లడాయిలో దెబ్బలు తగిలి -- మెట్టుకు శెందువేలశి
బ్బంది లయమైపోయినది. మాడ్గుల లింగభూపతిగారి తాలూకా రాణువ, రాజు
గారి తాలూకా వెయ్యిమంది పోతే వీరిలో యిన్నూటికి పోవస్సేవారు. యిందుని
మిత్తం అంటే, మాడ్గుల నీళ్లు మానిడు పుచ్చుకుంటే జన్మం వున్నంతకాలమున్ను
చలిజ్వరాలు వదలవు. ఆ దేశస్థులకు మాత్రం అక్కడనే జన్మించి అక్కడనే పెరి
గినందున ఆ వుదకమే అభ్యాసం గనుక చలిజ్వరాలు వెళ్ళి వారికి లేదు. ఇదిగా
14B. కమన్నవాండ్లతాలికుసరదాలు స్వామిత్రో వారికి యిదియక దండ్డదిగివెళ్లస్థ
ల ముందు చెరువు వున్నా, ఏరు వున్నా కొండమీదనుంచి జ్వరాలకు తెచ్చి ఆజలంలో కొబ్బు
తారు. పానించే స్నానకం వేరె వుంటివి. పుచ్చుకున్న కొద్ది చలిజ్వరాలు కడుపు కుత్తాంయు
'బ్లావ్యాధులు కన్పించును గనుకంయివతలికి వేచివస్తారు. ఇట్లా వుండగా లింగభూపతిగా
రు మాడ్గులనుంచి పాటిదాగం (మీద) ప్రవేశించి అక్కడనుంచి సోవాద మార్గంగా వచ్చే దేశంకొ
ల్లబెట్టుకొని పోతూవుండే వారు. ఈ తీరున కొన్నిదినములు జరిగిన తర్వాత ను

పతివారి దివాను విద్యాధర జగ్గిరాజు. ఇంతలో శీతారామరాజుగారు కుంఫిణీ దొ
రల వద్దను ముద్దాయిని తీసుకొని పోయి. వారిచేతను కొన్ని మాటలు జరిగించియు తగ్గిపట్టు
కొనవలెనని విచారించే వరకు విద్యాధర జగ్గిరాజు గారికి యీ దుర్మంత్రం తెలిసి యిద్దరి దొ
రలను పొదిచెడి రాయివతలికి వచ్చి అక్కడనుంచి కొండపట్టి పారిపోయి. మరి మూడి
ర్ఘామములకు పారిపోయి లింగభూపతిగారి నికలుసుకొని వీరుయిద్దరున్ను గోద
వరి తీరమందు తమ బంధువులువుండగా, వారి యింటికి పోయి, లింగభూపతి పరలోకగ
తుడైనాడు. తరువాత ఆదేశం యావత్తు పూసపాటి వారు ఆక్రమించుకొని, కొండలమ
ధ్య తమ తాలూకు శిస్తుం దినిగా వసూలువుంచుకొని దస్తుచేస్తున్నారు. ఈ లింగభూపతి
బహుధర్మాత్ముడు. ఇమువంటి రాజు ఆ తాలూకాలో పుట్టలేడు. మాడుగుల తాలూకాలో
బ్రాహ్మణ మాన్యాలు వసతిగా జరిగినట్లు మరి వక తాలూకాలో లేదు. ఈ తాలూకాలో ఆ
దిని కొన్ని గ్రామాదులు తనక్రింద పుచ్చుకొని వర్తాదికింద కలుపుతున్నారు. —— —

తదనంతరం గోలుకొండ మన్యంమీదికి లడాయికి పోవడానకు సంబంధి
ని వేయించి తమమీరు బకషీ అయిన పాంగి నారాయణరాజు మన్ను మరి కొంత రాణువమన్ను
అప్పించేటప్పటికి వీరు పోయి మొకం దిరిగి రాయిచేసే వరకు పూసపాటి వారి తాలూకు
అనేకమంది రాణువ గతమయినది. ఉదక పానం వల్లను చలి జ్వరాలు కనిపించి కడుపు
కుబ్బు కూడా కనుపించి అనేక మంది యీ తరున నశించిపోయినారు. గనుక శీతారామరా
జు గారు యీరావెక్కడ అవస్థకు, పావలె కొండభూములు వదలి వల్ల పూసా తాలూకా
బయలు నవున్న భూముల్లమాత్రం మామ్మిల్యతు చేసుకొని దస్తుచేసుకొని పోతున్నవారు
కొండ తాలూకాలో మల్లభూపతి గారు దస్తుచేసుకొని పోతున్నవారు. అట్లా అనేకది
నములు జరిగిన తరువాత శీతారామరాజుగారు పూసపాటి రామచంద్రరాజు అనే

పరదారుల్ని సంపించు చతురోపాయములున్నచేశి యే విధంచేతనైన అతన్ని ఖూనీచేశి దేశ
అక్రమించుమని చెప్పపంపించే వరకు, శ్రీ తారామరాజుగారు తమకు దైవస్వరూపుడని వా
రి వంటచెల్లించే నిమిత్తార్థమయి, రామచంద్రరాజుగారు సైన్యసమేతంగా గోలుకొండవ
చ్చి మల్లభూపతిగారిని సమాధానానికి పిలుపించినట్టుగా పిలుపించి, తమ తాలూకురా
లువవారిని తయారుచేశి, మల్లభూపతి యువతతికి వచ్చినంతల్లో తలగొట్టుమని శలవియి
చ్చి, లోపల వున్నట్లు మాట్లాడుతూ వుండి యీలోపల వచ్చి పారాశిప్పాయి యీన మల్ల
భూపతి గనుక లేస్తే వేవ వద్దని చెప్పుమని జాగ్రత్తచేశి బయటి ఇరువికి వచ్చినట్టుగా
వచ్చి దూరంగా మాట్లాడుతూ, ఆ రామచంద్రరాజు తమ జాగ్రతలో వున్నారు, ఇం
తలో మల్లభూపతియే మోవనివేచే వరకు పారాయిస్తూ వున్న శిప్పాయి వేవ వద్దు
కూర్చుండుమని అన్నాడు, అంతట రోషం వచ్చి తరవారు తీసుకొని ఆ శిప్పాయిని నరికె
నందున రామచంద్రరాజు వచ్చి తన ఖాసాయీటెలోటి మల్లభూపతిని పొడిచినాడు,
అంతట మల్లభూపతి ఆయను గనుక రామచంద్రరాజు మోసమని దృఢమై అతి త్వరగాన్నా
దం చేశి పాలకిలో పడి పారిపోయివస్తూ వుండగా, మల్లభూపతి తాలూకా రాలువవారు
దుఃఖపడుతూ అతి త్వరగా పారిపోతూ వున్న రాజుకు అడ్డం తగిలి తమ వుర్మకుండే వరకు
రామచంద్రరాజు యీ పారిపోవడం - జావని అనుకొని, ఈటె తీసుకొని యెదురుగాని
లవపడి, పరసైన్యంలో అయిదుగురిని పొడిచినాడు, అతని రాలువవారు పారిపోయి అ
158. దరావేకుండా వుంటినందున శత్రువులు అతన్ని చంపివేట్టలు కాశి నోట్లో బెట్టి మరిపో
యినారు, అతని దేహం ముక్కలు ముక్కలుపకు కాని తిన్నది గాన, దహనం గూడ చేశినారు కారు,
అకట చేశిన సామిద్రోహం అకటనే కొట్టింది, ఇంత అప్రమపడి కొద్దిరం మాత్రమే కాని
దేశం పూర్ణపాలిటికి అనుభవంలోకి రావడంలేదు, అటు తరువాత మల్ల దేశస్థులు మరివ్వ

రాజును బడాయించు కొని దేశం చేసుకొని పోతూ వచ్చినాడు. మరి అనేకదినములకు కుం ఫిణీ వారి కింద వచ్చిన తరువాతను దేశం -- వచ్చినాడు. ఫ్రాన్సు వారికి ఆ దేశం యెకడ వుండేది సవిరంగా తెలియదు. ఇంత మన్యపు స్థలం యీదేశానికి యింతకున్నూ లేదు. జోబకు మాత్రం నారాయణపట్నం అగుపడుతుంది.

తర్వాతను విజయరామరాజు గారు దినదిన ప్రవర్ధమానమైన రాజతంత్రములయందు ప్రవేశించి సీతారామరాజు గారు చేసిన పనులకు యిది అవును, ఇది కాదని చెప్పుతూ వచ్చిరి గనుక అంతట కొంత్త భయం పుట్టి తమ్ముని లోయిష్టంగా వుంది, తన ఆటలు యిక జరగక పోతవి అని విచారించి విజయరామరాజు గారికి వెల -- తిరిమర్తి నాడు. అతను ఆ యొకట మన్త్రు బాతనం వేతనము సుఖంగా రాజ్యం చేసుకుంటూ వుండేవారు. మరి కొన్ని దినములకు అసి కాతరుప్ప మాన్యాలుకు విజయరామరాజు గారు పోయి షితూరి అంటుస్తూ వుండగా యింతలో సీతారామరాజు గారు రాజమహేంద్రవరంలో నిజాముతుద్దౌలా వారి తరపున బుస్సీ జవాబ్ఖాన నియేటూరు రాజమహేంద్రం రెండు సర్కారులకు నవాబుగిరి చేస్తూ వుండగా అతని మీదికి దండు యెత్తి సరదారులయిన సాని నారాయణరాజుకు ముందారు, వెంకటరాజు మొదలయిన వారిని అందరిని ముందర అంపించి ఆతరువాత తమ లోపాడా బుజ్జాబుచ్చన్న గారుంన్ను, మన్నె కాళ్ళతాటాకు, సాటారు సన్యాసి రాజున్ను, శృంగవరపు కోట సమస్థానీకులు వీరముకుంద రాజుతమ యొకటల పెురుయా వత్తు కూచుర్ కాని తమ సలతనుల లోటపోయి. యివరకే బత్తుచబచ్చుల యేతీరున జాగ్రత చేయించవలెనో ఆ తీరున బందోబస్తు చేసుకొని విజయనగరం నుంచి ముప్ఫై వేల మంది యూరు లోటపోయి రాజమహేంద్రవరం ముట్టడి వేసి ఆరు నెలలు ముట్టడి లడాయి చేసినారు. ఆ సమయంబు బుజ్జాబుచ్చన్న గారిని అంబారి వారం ద

తూచుకుంటూ ఉండెట్టుకాని తీసుకొని పోయేవారు. అప్పుడు బుచ్చన్నగారి నేత్రాలు అశ్రుపద
డంలేదు. అయినప్పటికి బుచ్చన్నగారు ఆలోచనచేసి ప్రతీ వ్యక్తీ పొరపాటు చేయదు గనుక అన్న
తని ఆలోచన విరువ విద్యాకాదని అని ఆయన చెప్పిన మాటలకు ప్రతిక్రమించేవారు
కారు. ఇంతకు సీతారామరాజుగారికి బుచ్చన్నగారికి విరోధమే కాని మంచి మాటలు
సహా లేదు. అయినప్పటికి సంస్థానానికి కీడు తలచేవారు కారు. గనుక యితని ఆలోచ
న వింటూ వుండేవారు. యిప్పటి ఆంగ్లరు అప్పుడు వర్తమానం అంపించి, ఇందుకు యేమి
ఆలోచనచేసుకోవలెనో చేసుకొమ్మనుమని చెప్పేవారు. తిరుగు మర్నాటికి యీ
మాటలు అన్నీ ఆలోచనచేసుకొని యీ ప్రకారంగా నడువుమని బుచ్చన్నగారు శ
లవు యిచ్చేవారు.

—

ఈ ప్రకారం దుర్గం మీద రామరావు గారి యుద్ధం అవుతూ వుండగా సీ
తారామరాజుగారిని బుచ్చన్నగారు ఈ సమయంలో యిట్లా నడువుమని శలవు
యిస్తూ వుంటే అంతకంతకు తక్కువ తక్కువ చేస్తూండా నడుచుకుంటూ వుండేవారు. గనుక
ఈ స్థితి జవాన్ ఖాను వారికి తెలిసి బుచ్చన్నగారి వద్దకు మీకు విస్తారం అర్థం యిప్పిస్తా
మన్నాము. వారి దగ్గర మీరు మర్ం మాకు యిమ్మనుమని రాయబారం అంపించుకొన్నారు.
ఈ మాటలకు బుచ్చన్నగారు రాజుగారికి తెలియజేసినారు. ఇట్లా కొన్ని దినములు జ
రిగిన తర్వాతను యింతలో తమ ఖర్చుకు రామతులు తక్కువ అయితే, వత్సవాయ
వారు కాకర్లపూడి వారిచేత జమాబంది చాకిరి చేసుకొని శిబ్బంది ఖర్చులు
జరుగుతూ ఉంటూ వచ్చి షంషుదౌలగారుని కోటలో నుంచి బయట రాకుండా చేసి కిల్లామీ
ద అప్పుడే శంయా వత్సవాయ సీతారామరాజుగారి దివాన్‌ఖానాలో వుండేలా రుజువు చేసుకొ
ని మరి పది దినం కోట మీద మోర్చా జాగ్రత్త లడాయి చేస్తూ వుండగా, సీతారామరాజు

గారు అంబారి దిగి గుఱ్ఱం యెక్కి పరుగు పెత్తి వస్తూ వుండగా, బుచ్చన్న గారు పోయి ఆ
ర్యాతలికి నీవు పూసపాటి వారి యింట పుట్టిన రాజులకు యింత బుద్ధి లేక పోవడం నే
ను చూడలేదు నాకు యిలా వరకు యున్న మైసంవత్సరములు గడిచినవి. నీ వొక్కడవు పసి
తితేం యిలా లక్కలు లేయువరుని యిస్తారు. ఇప్పుడున్నటిక్కి ఇటువంటి పనులు విచారించవద్దనిదె
య్యపట్టు కాని యువతలికి తసుకాని వచ్చినారు. ఆ మాటలుకు శ్రీ సీతారామరాజు గారు
నలవ్వుయిచ్చిన మాటలు. తరక వారి చేత దెబ్బలు తిను మనిశిలవ్వు యిచ్చినారు. మేము
ముందరకు ధైర్యం చేశి నడచినంతల్లో రాగాలు వయ్యావత్తు ముందర నడుస్తుంది. ఉలిత్తర
గాదు మర్గం మీదికి లగ్గలు యెక్కవచ్చును. అని ఇటువంటి నూర్లు మాటలు చెప్పేవర
కు, ఆ మాటలుకు తిరుగా బుచ్చన్న గారు ఉత్తరం ఇన మాటలు. మీరు యనేను దుర్గం మీ
దికి లగ్గలు యెక్కడం విచారించు వారు గాని మీకు గుండు తగితే పచ్చటమే రాగాలు వవారు
యెవరైనా నిలుస్తారో లేదో. ఆ టుతర్వాత ను మీరు యువర్రి బెబ్బులు కాని లగ్గలు యెక్కుతారో
అది విచారించిన వారు కారు. ఇది గాక మా బొబ్బిలి శౌకర్యం వరుప ద్వాపర వావేదు కా
బట్టి మీరు పోరాదని ఆయనకు తెలియజెప్పి నిలవతీసి పోనిచ్చిన వారు కారు. ఆ ధపా ను పో
యిన రాగాలు వయ్యా వత్తులగ్గలు యెక్కపోయి షరంగి గుండు చేత పడ్డారు గాని బ్రతికి నారుకా
రు. శ్రీ సీతారామరాజు గారు మున్నుచ -- నతీస్తే యిలాంయన గూడి గతించును. బుచ్చన్న
గారి ధర్మానను బ్రతికి నాడు. తదనంతరం శ్రీ సీతారామరాజు గారు ప్రత్యక్షంగా
చూచి బుచ్చన్న గారి వంటి ప్రధాని ఆయన ఆలోచన వంటి ఆలోచన లేదు. ఇంత
కంటే మనకు దైవం లేదు. ఇప్పుడు మీద ను బుచ్చన్న గారి తోటి విరోధం వుంచుకుంటే ము
నకు దైవ సహాయం కాదు. అని చాలా వివేకం ఆ సమయంలో తెచ్చుకున్నాడు. ఈ రాజు
గారికి స్థిలదాయి షత్రు అయినప్పటికిని యీ జ్ఞానం పోయి బుచ్చన్న గారి తోటి

రుగాని లో ఘంపుడుతుంది. ఇక్కడ కోట మొదలదాయి చేస్తూవ ఖతఫరకాలగ్నలు ఎక్కువో
ఋదండు పడిపోతారా వుంటే శెంద్లో లష్కరకా. తాలిగ లగ్నలు రెండు కూడా వుంటే యిట్లా
మూడు పర్యాయాలు అయిన తరువాత నాల్గో మారు కోటపట్టినారు. తమ అధీనమయి
న వెనుక దుర్గంలో తమ శాతా వుంచుకొని రాజమహేంద్రవరం కసుబాచేశి యిూ సర్కార్
తమకళంగ్ల సర్కారులు బందొబస్తు అయిన వెనుక నిజాం ముల్కు వారి అర్ధం వుంచుకోరా
దని బద్దిడ వా[?] ఖానుడు సర్కారుకు అంప్పించే అంత్రక స్వామ్య ముంపడివేలు అధికంగా
అంపించి తమకు కల్లనుంన్ను కూ[?]పంపించి తమ మనస్సు గొప్పరెత్తులు యిూవత్తు
తెలియవ్రాశి అంపించుకుంటే నవాబు వారు చిత్తగించి శలవు యిచ్చిన మా[?]లు—

నీవు అక్కడ వున్నా మాఖాజారు నీవు కున్నట్టు గారెంచుకుంటాము. మరియు
మిర్జు దియ వద్దని వకీలు లోటయిూ లాగున ఖరవసా మాటలు శలవు యిచ్చేవరకు యిూ
మాటలు యిూవత్తు వకీలు వ్రాశి శీతారామరాజు గారికి అంపెస్తే తమరు రాజమహే
ంద్రవరంలో వుండి నాలుగు కుంఫిణీల బారు తమతో[?] కూడ హైదరాబాదు పంపించి
నవాబు వారికి కొలువు ముజరా యిస్తూ వుండేవారు. ఇంత లోకుంఫిణీ వారు జా
నిపంతులవారి మూలంగా బందరు, ఏలూరు, రాజమహేంద్రం, కళింగం, మొదల
యిన సర్కారులు భోగా ట్టాయియావత్తు[?], నిజాం ముల్కు వారి తరఫు నాయిూజా
167 రాచేశిన మాటలు జరిగిస్తూ వీరు ఎముకల దేశంలోకి రాకముందు విజయరామరాజు
గారు ఆశికా తరఫు మాన్యాలు ఎక్కుష్పితూ రియావత్తు -- అంశిచి. అక్కడ నుంచి విజయ
రామరాజు గారి లోటకూడా జప్పని జగన్నాథం రాజు కూడా పోయి షితూరియావత్తు-గాచి
మహారాజులుంగారి లోపతిగా నిమా వ్రాస్తి నివెనుక వచ్చేవరకు యిూ సమాచారం శీతారామ
రాజుగారికి తెలిశి. జగన్నాధరాజు పేరను, మొత్తం వుఘడుపట్టు పురాజు గనుక నిమా వ్రాస్తిని

వెనుక వస్తే నీవు ఆయన లోపమంగా నిమాహాస్త్ర వేసుకున్నావట। ఇది యుక్తమైనది అంటూ
బిరుదు। నీవు వృద్ధుడవు నీకు కాలం సమీపంగా వచ్చినట్లు తోస్తూంది। గనుక యింతే
టని మాహాస్త్ర నీతోకి వేయ్యమని సెలవు యిచ్చి ఆజ్ఞలు వ్రాయించినారు। ఈ వృత్తరం జ
గన్నాథరాజు చూచుకొని యీ వృత్తరం మీద సవ్వుంచి పోయ్యమని తిరుగా శీతారామ
రాజుగారికి వ్రాయించినది। నీకు యేమో వినాశకాలం గావున్నది। నీవట్లు అయితే
యీలాగంటి వృత్తరములు వ్రాయవు। అదిగనుక యెన్నడయినా నీకే యీలాగంటి వృత్తర
ములు వ్రాశనావా. కాబట్టి యిక నీచేత అయినంత కార్యం నీవే విచారించుకోవడం వృత్తము।
మేమున్న మాచేత అయినంత పని ~~మా~~ మేమున్న విచారించుకొంటామని శీతారామ
రాజుగారికి పేరను తిరుగు వృత్తరములు వ్రాయించి పంపించేవరకు శీతారామరాజుగారిక
బాలా ఆగ్రహం వచ్చెను। అక్కడనుంచి యెక్కడెక్కడ శీతారామరాజుగారు తారాలవుంచి
నాలో ఆ శాఖాలు యీయావత్తు తీసి పారవేసేటట్లుగా విజయరామరాజుగారికి జగన్నాథరా
జు బోధపరచి। తమతాలూకు కొత్తగా శాఖాలు యెక్కించి యిద్దరు యేకస్తులై వుండగా
యీ జగన్నాథరాజు యేమంత చెప్పితే అంత జరుగుతూ వుండేది। విజయరామరాజుగా
రు జగన్నాథరాజు బవయుస్సే వాతులు అయినయెడల తమ ఖామందులు వీర్యా జగ
న్నాథరాజు చాకరుగా విచారించ్చక తమలోపమంగానే విచారించినారు। ఈ జగన్నా
థరాజుకు విజయరామరాజుగారు అల్లుడు। గనుక సర్వాధికారములు వారే గనుక
తమయింటి అల్లుడికి సర్వాధికారం తనదని యింత్తవని విచారించినారు। ఇదిగాక బలహా
ది మనిషి అయినందున ఆ రాజు పనులకు యింత్త పట్టుదల చేస్తూవచ్చినాడు। ఇట్లా
వుండగా యీ వర్తమానం శీతారామరాజుగారికి తెలిసి తమతాలూకు రాయబారా
రిని పిలిచి మీకు చాలా బవరు మానంచేస్తూవున్నాము। మా తమ్ముళ్ళ పట్ల

తీసుకరమ్మని ఆజ్ఞాపించేవరకు అనేక మందిరాణులవారు అన్నమాటలు.—
మీరు ఖామందులతో మరు శలవు యిచ్చినప్పుడు వెళ్ళవలసినకర్తవ్యమే వున్నది. ఈ మాటలంచేత మా ప్రాణాలు గమనకపోతే పోయ్యాని. ఇవాళ నీకె ప్రజలు అనుకోవడం మహారాజు నామ్ము అనుభవించి ఆ రాజు మాచం[illegible] నారని వాడుకుంటూరు. ఇట్లామే ములజరిగిస్తే మా మా పిల్లలకు యింత వృష్టి పుట్టదు. పరలోకానికి స్త్రీరాజు నామ్ము తిని రాజు కుకేడుచేశినారా అని పరలోకానికి పోనివచ్చును. కాబట్టి యింత్యమోగు పామట్టతుంట్టి గమకయీ వనిట మావల్లకాదు. మరియొకరడనైనా శత్రువుల మీదయు ద్ధానికి అంపిస్తే బాహాబలం వల్ల చంప్పేముగాని ఈ పని మాచేత గాదని సాష్టంగా తెలియజెప్పేవరకు, శీతారామరాజు యుద్ధరాంబోగు ఆ [illegible] సర్దారు నుపిలుపించి కళంగ్గ సరాయి నీచాత రమ్మేలిస్తూ వున్నావు. మాతం మమ్ము ఇక్కపట్టి తీసుకరమ్మని శలవు యిస్తే తిరుగా ఆ సర్దారుడు మనవి చేసుకున్నదివేమంటే —— .

ఈ సమయంలో యీ మాటలు శలవుయిచ్చి[illegible]రు. మీరు ఇద్దరు కలుసుకున్న తర్వాత మీరు యిష్టంగానే వుంటూరు. అప్పుడు మమ్ము మంచరకత్యాలు చేస్తారు, అని మనవించేవరకు శీతారామరాజుగా[illegible]లవుయిచ్చినది— —

16B. అతనికి మాకు ఇప్పుడు నిమిత్తం లేదు. ఇక్కపైన పొత్తం పుట్టనేరదు అని బాగా లేవడుకుంగా శలవుయిచ్చినారు. అందుకు తిరుగా యిచ్చరాంబోగు మనవి చేసుకున్నది. ఆ ఒవన బహుకోపం గలిగినవాడు వంటి వాడు. మాశిక్షాయిలను ఖూని చేసినంతల్లో మేము రాజుగారు చూస్తూ వుండగా నమ్మకం కాదు. తిరుగా ఖూని గాయగానకు శలవుయిచ్చినప్పవేళ రాజుపట్టుపడితే పట్టితెచ్చేవారము, లేనిపక్షమునకు రాజును ఖూని చేసేవారము, తదునంతరమందు మీరు మాకు తమ్ముడు లేకపోయెనగా అని మామీద కోపంచేశి మమ్ము

చెరబెట్టినట్టు అయితే మాకు నిమిత్తం లేదు, ఇంతకు వప్పిమీరు ఉపకారాలు మాకు శలవుయి
స్తే పట్టి తీసుకవచ్చేము. లేక పోతే శత్రుత్వము చేశివచ్చేము అనే వరకు యిన్ని మా
టలు కువప్పి విజయరామరాజు గారు -- సమ్మతించి ఆ సర్దారులకు శలవు యిచ్చిన
ముకతన తాబా కాశబ్బందితో కూడా బయలుదేరి వచ్చిక ఆంగసర్దారులలో విజయ
రామరాజుగారు జగన్నాథరాజు వుండగా తాను నౌకరి ముజరాయిచ్చేటట్టుగా వో
యినారు. విజయరామరాజుగారు యిక్కత్త్వము తెలియక అనుకున్నది. యిప్పరాం
చేశు మన నౌకరు నదాస్త్రి నినమ్మివున్నారు. మరి నాలుగు దియలుకు జగన్నాథ
రాజు బంధువులయింటికి భోజనానకు పోయి వున్నారు. ఆ సమయంలో వచ్చిరాజు
గారు పదిమంది రాజకొమాళ్ళు ళ్ళలో వుండి చదరంగమాడుతూ వుండగా వారు వున్న
యింటి చుట్టూ చుట్టుకునే వరకు రాజు సమీపమందు వున్న రాజకొమాళ్ళు చూచి ప
మోగతి బిలిపుట్టింది. శలవు అయితే పోదుస్వామి నిమనవి చేశే వరకు రాజు ఆద్ర
వ్యాదయుడు గనుక మన నౌకలుతో జేతాలు ముట్టక దగాచేస్తూ వుప్పట్లు వున్నది వాండ్లు
జేతాలు ముట్టక దుఃఖపడుతూ వుంటే యీ సమయంలో వారిని మనవంచకత్వం చా
యదం ధర్మం కాదని యీ మాటలు విజయరామరాజు గారు అంటూ వుండే వరకున్నాం
తలో యిప్పరాంచేశు తెవిదిలో పలికవచ్చి శిఖా యిలను గోడలు ఎక్కించి వతలిక
దింపించి తరువాత తాను పోయి రాజుగారి చేయి పట్టుకునే ఉప్పటికి ఏమితో
యీ. ఇంత వాద్యమించి నపనులు విచారిస్తాని అని శలవుయిచ్చినారు. ఆ మాట
లకు యిప్పరాంచేశు మనవి చేసుకొన్నది. జగన్నాథరాజు మాటలు ఉచ్చ మాటలు.
అయింది మీరు మెరిగి వున్నారు. అయివుండిన్ని మీరు వినడం యుక్తం కాదు. ఇంకొకరి
కుబాల్యం గనుక నాలుగు సంవత్సరములు మీ అన్నగారి దగ్గిర తరిబీయతు కావలెను—

మీ అన్నగారింటదగ్గిరికి తీసుక పోతామని మనవి చేసుకున్నారు। ఆ మాటలకు విజయరామరా
జు మా అన్నగారింటదగ్గిరికి తీసుక పోతారుగాని మరి వల్లస్థలానికు కాదుగదా? మా ఇంటి వస్త్రా
మని పాలకి నసవారి అయింవారు గనుక ఇషరాంచేసుము మహారాజులుంగారి పాలకి
చుట్టూ తన షారాలు ఖదాయించి వారి తాలూకు ఖాసా నిషాంతేలు వుంచగా
దూరంగా సాగనంపించి తీసుక వచ్చే సమయంలో విశ్వబ్రాంహ్మణునే మహారాజుగారికి దా
హానికి మంచినీళ్లు యిచ్చేవాణ్ణి, నన్ను మాత్రం హుజూరున వుంచుమని అనేకవిధాల
చెప్పితే. ఇషరాం చేసు మాత్రం పారాలు చుట్టూ వుంచినాము। రాజుగారి
తాలూకా వఖ్ఫురుషైనారం కూడదు పొమ్మనుమని అనేవరకు। ఆ మాటలు రాజు
గారు వింటూ వుండి తమ తాలూకు మనుష్యులతోటి అన్నమాటలు తమకే మంచి
మీరు మాత్రం మాకు ఎక్కువ అయిన సౌకర్యంన్ను, ఇషరాంచేసుకొంక పోయిన
A. వారున్నారు, అందునకే యింపుదియులు యిలాగంటే విష్ణుదియులు గాము మాకు సం
ప్రాప్తమయినది। ఈ సమయంలో మాకు మంచినీళ్లు దాహనకు వేకున్నా మానెను, మీరు
దూరంగా వుండుమని యిలాగంటే మాటలు శెలవియిచ్చినారు। గనుక ఇషరాంచేసువి
ని మనస్సుకు నిండా విచారంతగిలి ఆ మంచినీళ్లబ్రాంహ్మణ్ణిమాత్రం కూడా వుచ్చి మంచి
నీళ్లుతీసుకరమ్మని అన్నారు। ఈ తీరున మహారాజులుంగారికి ఖయిదులోటి తీసుకపో
యి రాజమహేంద్రవరంలో సీతారామరాజుగారికి వప్పగించినారు। ఈ తీరున విజ
యరామరాజుగారు ఖయిదులో వుండగా జరిగిన సంగతులు — — —.

॥చిత్రకథ॥— జగన్నాథరాజు యింత మంత్రాంగంచేసి రాజును ఖ
యిదులో వుంచిన తర్వాతను, తనకు వైరి అయిన సీతారామరాజుగారిసమీ
పానకు వచ్చిన తన చమత్కారం వల్లను, మంత్రాంగప్రౌఢి వల్లను సఖ్యత ప-

ష్పాదించి సకలయతు బాధలచాత నుంచ్చురి వాడు గిరి చేస్తూ వుండి తమకు ఘాతచేశారా
జు గారికదుర్బోధనలు చేశినవారు యెవరని విచారణ చేస్తూ। అంతట తాంత్రనరసయ్య
వత్సవాయ రాఘవరాజుగారు యిద్దరు యేకస్థులై యింతపని చేయించినారని తెలిశె,
తిరిగి వీరికి యిద్దరికి న్నియూ శీతారామరాజుగారిచాత శేవించక త్వం చేయించవ
లెనని మనస్సున దృఢ నిశ్చయంచేసుకొని సమయావలోకన చేస్తూ వైకా నాకనాటి సమయ
మందు శీతారామ రాజుగారు తనలో అత్యంత యిష్టంగా వున్న సమయమందు రాజకార్య
ప్రస్తాపనలు చేశేయడల వీరియందు యేమేమి అచాతుర్య్యములు వున్నట్లు కల్పన చేశివా
రోతెలశి రాజుకు అత్యంత యిష్టంగా వితాంతంగా వుండబడిన వత్సవాయ రాఘ
వరాజును తాంత్రనరసయ్య గారికి శిరచ్ఛేదం చేయించేటట్టు గా సిద్ధం చేశినాడు। ఇత
ను యేమి మంత్రాంగం చేశినారో ఇతని శక్త్రయుక్తి వంటి రోతెలియదు। యీ మంత్రాం
గం చేశినందుకు యితన్ని భగవంతుడు నవడెను। ప్రపంచంలో యిట్లాచెప్ప మంత్రాంగం
చేశేవారు యెవరూ లేదు—.

తదనంతరం శీతారామ రాజుగారు జగన్నాథరాజు మాటలకు
సమ్మతించి ఇష్టరాం చేసుకు పిలిపించి యీరోజు వత్సవాయ రాఘవ రాజును, తాం
త్ర నరసయ్యను యిద్దరిని శిరచ్ఛేదం చేశి వారి తలలు తీసుకొని వేస్తే నీకు ని అమకూ
లం పొందని సెలవు యిచ్చినందుక, వెంటనే సెలవు తీసుకొని ఇష్టరాం చేసుకు వస్తూ వుండగా
దావలో యితన్ని జగన్నాథరాజు చూచి రాజుగారు యేమి సెలవు యిచ్చినారు అడిగి
తె గనుక యిట్లా యిద్దరిని తలలు కొట్టమని శీతారామరాజుంగారు ఆజ్ఞాపించినారు,
ఇప్పుడు నిమిషానకు తలలు కొట్టి తీసుక వస్తానని అన్నాడు। అందులకు జగన్నాథ
రాజుగారి వాయికుం అయినవెనుక యింత్తా శేపు వుంచరాదు, అతిత్వర గాత్రం

డూపము కానియ్యమని శెలవు యిచ్చే వరకు, మంచిదని ఇఘరాంబేగు శెలవు పుచ్చు
కొని యివతల వచ్చు మనవకు కుంపణీ వారును గూడా తీసుకొని రాఘవరాజుగా
రి బసకు పోయినారు। ఆ రాఘవరాజుగారికి ఇఘరాంబేగుకు చాలా స్నేహమౌటచే
సంగతి యావత్తు తెలియదు। ఈ తీరుగా రాఘవరాజుగారి తోటి యీ మాటలు యీ
వత్తుంచెప్పి మిమ్ముని యిద్దరిని తలలు కొట్టుమని శెలవు అయింది। మీరు చూచి వస్తే
మాకు అత్యంతమైన నివాతులు అయినందున తలలు కొట్టుటకు మనసు రాదు,
సర్కారు వారికుంబూడా వస్తే యీ పని చాయక పోతేనే కాని అనుకూలం కాదు,
అని యీ తీరున జాలి మాటలు అనే వరకు యిఘరాంబేగును చాలా నొచ్చుకొని దేశ
నీవంటి స్నేహితుడు వుండగా ఇంత మాత్రం చెప్పినావు। ఇందుకు యేమి సలహా చెప్ప
తావు చెప్పుమని। ఆ మాటలు సీతారామరాజుగారు శెలవు యిచ్చినందుకు నిమిత్తం
వేమి, జగన్నాథరాజుగారు యేమైనా చెప్పినారా, యేకరాజుగారు నిర్దేశించినారా,
అని అడిగినందుకు ఇఘరాంబేగు రాఘవరాజుతో చెప్పినది। జగన్నాథరాజు
మాటలకు మేము రావడం లేదు। సీతారామరాజుగారు మూడు వారికుంలు యిచ్చినా
రు। గనుక చాయవలసి వచ్చినది। అన్నందున మేము పారిపోదుమా అ
ని అడిగితే। మీరు యెంత దూరం పారిపోతారు, గనుక తప్పినాలుగు అయిదు ఆ
మడ దూరం పారిపోయినా మా తాలూకు శిపాయిలు వచ్చి పడుదురు గాని వదలరు,
యెంత మేలపోయినారా ప్రాణా ఇంతరి దండు వచ్చి మిమ్మును పట్టుక వస్తారు గాని
ప్రాణాలతో పోనివ్వరని ఇఘరాంబేగు సాఫుగా తెలియచెప్పినారు గనుక, అందుకు
తాంత్రి నరసయ్యగారున్ను రాఘవరాజున్ను అన్నమాటలు, మేము పారిపోతామన్న
అనుకూలం కాదంటివి। మమ్ము నెత్తెలియకుండా తలకొట్టివేసినరికి పోనీ, ఆ

ట్లాగున్నచేసినావు కావు, నాపట్లనే వుయట్లాచెప్పితే అల్లాలాగున వింటూవున్నాము. ముందరిగతిచెప్పమన్నారు గనుక అందుకు ఇష్రాంబేగు అన్నమాటలు —

మీరు గనుక పారిపోతిరాం వచ్చివేతారు, సీతారామరాజుగారి వజీరు గనుక పోయి మేము తమ మీద నేరం చేసినాము, మంత్ర్యుల తలలు కొట్టించవలెనన్నే, వజీరి చేత కొట్టించవలసిన పని గాని వున్నాడి, తమరే ఖాసాను కొట్టివేస్తే, మేము కృతార్థులము అవుతాము, అని మనవిచేసుకుంటే, ఆయనకు దయ పుట్టుతుంది, ఇదిగాక వీరికు దగ్గరి బంధువుడు, మీరు అప్పగారికి అల్లుడు, ఇంత వున్నది గనుక వీరి ముఖం చూచినంతల్లో దాక్షిణ్యం తగులుతుంది. నాసలహా యిదివుంది. అని చెప్పినాడు గనుక —

అందుకు రాఘవరాజు అన్నమాటలు — మంత్ర్యులు రాజుగారి వజీరు దాఖలా పోనిస్తారా, ఆ మధ్యనే మంత్ర్యులు శిరచ్ఛేదం చేస్తారు అనిఅంటే, అందుకు ఇష్రాంబేగు అన్నమాటలు, నా షవేజు యింతత్యకు నేను సర్దారుడను, నా వద్ద లేనిది పారా వున్న సిపాయిదేశీలు రాగారికి పలుగురు. రాజుగారి వజీరుకు పోరుస్సుంయీ మధ్యప్రాణాలకు ఏమీ భంగం రానేరదని దిలాసా చేసి పంపించేవరకు, అక్కడనుంచి బయలుదేరి వచ్చి ఆసమయంలో సీతారామరాజుగారు భోజనం చేసి పవళిస్తూవున్నారు. వీరు వచ్చేటప్పుడు ఇష్రాంబేగు తాకీదు చేసినందున వారాయిచ్చే సిపాయిలు ఆటంకమేలేక లోపల పోనిచ్చిరి గనుక రాజుగారి సముఖానకు పోయి నిలువబడి, మేము యేమి నేరం చేసినాము, ఇష్రాంబేగు చేతను తలలు కొట్టించడానకు అంతనేరం చేసిన మాటలువుంటే మీరు ఖాసాను శిక్షచేయించితే మా యిద్దరికి యిహపరాలు రెంటికి సాధకం, మీ చేతకూడా చేటవూదుగానే మరణం కలగడం మహాభాగ్యమది. ఇకకూడదని చేయించుమని మనవిచేసుకొన్నారు

18- ఆ మాటలకు సీతారామరాజుగారు వీరికి భయపడి అన్నమాటలు — యికరెడ్డినైనా
కలభాయిషువంటి ప్రయోజనం అవునా. తమ్ముడమనిత మరుకత్తులుగూడా పారవేశియు
కట్టడనయినా. యింత అన్యాయం కద్దా మీరు మాకు అత్యంత మయిన విహితులు. మా
అత్తగారిలో గూడా పుట్టినవారు. మిమ్ముదనేను తలగొట్టివెయ్యమని అందునా. వళ్ళ
వేళతరువాత్ర గంచేసి జగన్నాథరాజు చెప్పినాడుకాబోలును. ఆగాదిదె కొడుకును బా
రుమేకచేసి సకల నిర్బంధాలు పెట్టిస్తేగాని యిబ్బవున్నవారికి న్నిబుద్ధిరాదు. ప్రతివారి
నిసింధ వెరూదాచుగుతూ వుండే సమయాలు చిత్రకథ — . ఇబ్రాంచేరు వత్సవాయ
రాఘువరాజు తాంత్రు నరసయ్యగారిబసకు పోయినట్లున్ను వీరు అడుపడక పోయినట్లున్నూ తీ
రిగివీరిని వెతుకుతూ వచ్చినట్లుగా వచ్చినట్లుగా వచ్చినాడు. వచ్చేవరకు వీరుపోజరున వుంటగా
రఘురాలు నకత్తి వరతీసి నరట పోయగనుక సీతారామరాజుగారువద్దువద్దని అటాయించి ఇ
భగాంబెనుసు స్తోత్రంచేసినదియేమంటే, మా వాండ్లను యింత మాత్రం బ్రతికించినావు, జ
గన్నాథరాజు మాటలువిని వీరిని తలలు కొట్టించిన మాట వింటే, మా అత్తగారికి తమ్ముళ్ళు
న్నులట పోను. మాకు నీవు పడవాదవు అనెదువు. అట్లాకాకుండాచేశినావు గనుకయీ
దినం మాకు నీ మీద అపార మయిన సంతోషమయినది. అనియీతీరున స్తోత్రంచేశేవ
రకు యషరాంబెను యీ స్తోత్రం అంతా నిబద్ధి అన్నాడు. అనియీ స్తోత్రంయీ వత్సు
వరిచకత్వంగాని మంచిమాటలుకాదు. ఆయన అప్పుడప్పుడు యీ ఉపకారం మాకు నెమ్మ
లంచేత అయిందిగాదె పకారం యన్నటికి మరచిపోము. అన్నశ్లేషయషరాంబెను ప్రవాం
చినవాడు కాదు. ఈ భాగోగాలు యిట్లా వుండగా సీతారామరాజుగారు జగన్నాథరా
జును పిలుపించినారు. మేకచేయించుమని సలవుయిచ్చినారు. గనుక అందుకు జగ
న్నాథరాజుగారు వారిని శిరచ్ఛేదం చెయ్యమని మరుజూరు సలవు అయిందిగాని —

మాసల్వప్రకారం అయింది కాదు, ఇట్లా మమ్ము అన్యాయం చేసి అవమానం చేయిం
చడం మంచిది కాదు. అని అనేక విధాల మనవి చేసుకుంటే ఆ మాటలు ఒకటి సీతారామరాజు
గారు యింకా అపద్ధాలు ఆడుతూ వస్తాడు. వెయ్యిం బారుమేకి చెయ్యమని ఆజ్ఞాపించే
వరకు మరి సముఖానికి బారుమేకి చేసినారు, ఇట్లా అయిదు ఆరు దినములు వుండి అన్న
మపడుతూ బుల్లాబుచ్చన్నగారికి దగ్గిరికి సమాచారం పంపించుమన్నారు. అందుకు
బుచ్చన్నగారు తిరుగా ఖబరు అంపించినది. నీవు రాజకార్యాలు చేస్తావు, బుద్ధిమంతుడవు
రాజుగారి యెరుకవేనిది మా వద్దకి ఖబరు పంపవచ్చునా? నీవు చూడవచ్చే, ఖయిదులో
వున్నావు. యీసమాచారం మావద్దకు అంపితే దానికి పనివేదు. అని వర్తమానం పం
పించినారు. ఇట్లా వుండగా యింతలో సీతారామరాజు గారున్ను, బుచ్చన్నగారిని పి
లుపించి చూచి వారు రాజనిన్నాథరాజు చేసిన దుర్మంత్రాంగం యింతనిలో మేము తమ
మాటలు చెప్పవేదు, మేము రేపు మాటు సెలవు యివ్వనిది మా అత్తగారి తమ్ముడైన వత్స
వాయ రాఘవరాజును, తాండ్ర నరసన్నను వీరి నియిద్దరిని వేమల మనకు విశ్వా
సులైన వారిని తలలు కొట్టుమని అన్నారట. ఇతను యెంత పూర్తి పని చేసినాడు,
గనుకయితల్లి బారుమేకి చెయ్యించినామని సెలవు యిచ్చేవరకు ఆ మాటలకు బుచ్చ
1813. న్నగారు అన్న మాటలు - యీపనులు యెవరిని చేయించినా సరేగాని రాజకార్యాలు
రాజకార్యాలు యిటువంటి పనులు చేయించినంతట్లో యిబ్బందులు కలుగ రాజకా
ర్యాలు అన్నమాట వుండదు. అతను చేసిన పూర్తికి యెంత పని అయినా చేయించవ
చ్చును. దానికి దోషం వేదు గాని స్వజాతి అభిమానం వస్తుంది కదా? అని విచారించినా
రు కారు. అని మనవి చేసి రాజుగారికన్ని, రాఘవరాజు తాండ్ర నరసన్నగారికన్ను
యిద్దరికి సమాధానం చేసి వీరికి సెలవు యిప్పించినారు. ఆ సమయంలో రాఘవరా

జు గారి తోటి బుచ్చన్నగారు యీ పని జగన్నాథరాజు మూలంచేత రావడం లేదు. గ
నుక వీరు యిల్లకు పోవేన్నట్టు ఇప్పుడు ఖయిదు వదల్పమని రాజుగారితో మనవిచే
స్తే జగన్నాథరాజును వదలివేస్తారు. కాబట్టి విచారించుమన్నారు. గనుక బుచ్చన్నగా
రి మాటలు గవిచారయక ఖయిదు వదల్చుమని రాజుగారితో మనవి చేసుకుంటే. వా
ప్పన. కత్తి మీదవేశి రాజు కాడు మారుడివకాదు. పోదుచు కాని చాంపుమని శీతారామ
రాజుగారు రోషం మాటలు ఆడితే. వారుగా జగన్నాథరాజు అన్న మాటలు నా పేరు జ
గన్నాథరాజు గనుక అయితే నన్ను చేయించినవారు మేము. వారుగా నన్ను చేయించాతే
నాటికి నేను జగన్నాథరాజును. అంద్వారా జగన్నాథరాజును కాను. ఇప్పుడు నిజా
రం యేమి నిమిత్తం గనుక అనియీలాగంటూ తల పొగరు మాటలు ఆడుతూ వచ్చినాడు.—

॥ చిత్రకథ॥ — విజయరామరాజుగారు శీతారామరాజుగారికి ఖబరు
పంపించిన వయనం యేమంటే. జగన్నాథరాజు దుర్మంత్రాంగం అన్నమాటలు వింటూ
వి శివున్నది గదా. ఇదిగాక మీదగ్గిర వుండి దుర్మంత్రాంగం చేశినాడన్న మాటన్ను
~~[illegible]~~ వుండేన్ని, వారుగా అతన్ని మంత్రాంగానకు లోచేర్చడం యేమి నిమిత్తం గనుక
అధవా చేర్చినవారు. ఇకమీదట అవమానత చేయించడానకు నిమిత్తం లేదు. అని
ఖుట్టిపావత్తే మానంపంపించేవరకు శీతారామరాజుగారు మోచనచేశి. ఇక జ
గన్నాథరాజును చంపడానకు అనుకూలం కాదని (~~అప్పుడు బుచ్చన్నగారిని~~
~~పిలుపించ్చిమంచి మాటలచేతను~~) ఇదిగాక విజయరామరాజుగారు ముసుపువు
న్నలాంటివి వున్నవారు కారు. గనుక యింతన మాటలు అనాదరణ చెయ్యడానకు అనుకూ
లం కాదని అప్పుడు బుచ్చి బుచ్చన్నగారిని పిలుపించి మంచి మాటలచేతను సమాధానం చేశిన
ట్లు గాను, వత్సవాయి రాఘవరాజు, తాండ్రు వర సయ్యన్నగారు మనవి చేసుకుంటే వదలినట్టు గా-

ను ఖయిదు వదలినారు. మరికొన్ని దినములకు యష్రాంబేగు కళ్యాణపసారుకు
అధికారం యిచ్చి పంపించే వరకు యితను వోయి కరణాలరామయ్య/కత్తులు వద్దికి యీ
సమయంలో, మాకు పదివేలరూపాయలు యిస్తేనేకాని, లేకుంటే నిన్ను కొట్టివేస్తానని ఖ
బురు పంపించెననుక. అతను నాదగ్గిర వేదుమా మన్నించి యపది. కోటకిల్లేదారుడి దగ్గిర
పోయి ఫిర్యాదు చేయండి వరకు యీ మాటలు విన్న తక్షణ మందు యష్రాంబేగు ఆ కోటకిల్లే
దారుడి వద్దకు వచ్చి ఖబరు పంపించినదియేమంటే. కరణాల రామయ్య/వెలత్తులు కళ్యా
ణం మహారాజుదారుడు. ఖజానా యావత్తు అతని మారిఫత్తున వున్నది. తమకు
మూరాయి వకిండ్ల ఖచ్చు వ్రాసుకొని పదివేలరూపాయలు యిమ్మనమన్నారుగాని, మీరు
పూరకే యిమ్మనమన్నారు కావు. ఇందుకు యితను యివ్వక మీదగ్గరకు వచ్చినాడు
కాబట్టి యిందుని మిత్సే మీకోటకు వుపద్రవం వస్తుంది. తక్షణ మందు కోటకొట్టి
పారవేస్తామని కోటమీద మోహరించే వరకు. ఆ కిల్లేదారుడు రాజు గారు యింత
197 మాత్రానికే కోట వో గొట్టినారా? పదివేలరూపాయలు పా.. పిడు పోయనిచ్చర
బెట్టబోతారనిన్ని, ఇతణ్ణి తప్పించడమున్ను అనుకూలం కాదు. అని విచారించి అత
నిచేత పదివేల రూపాయలు యిప్పించి యష్రాంబేగును సమ్మతి చేశి యీ సమాచారం
యావత్తు వ్రాయించి సీతారామరాజుగారున్ను, విజయరామరాజుగారు రాజమహేం
ద్రంలో వుండగా పంపించినారు —. అంత్లువంటి సందేహమంటే యష్రాంబేగు
యిట్లా తప్పు పని చేశినాడు. తమక నిగ్రహించితే మీరు చిత్తానకు కోపం వచ్చునని
అతణ్ణి సమ్మతి చేశినాము. ఇప్పుడు తమక మీరు శలవు యిస్తేరా తిరుగా పదివేలరూపా
యలున్ను తీసుకొని గోదావరి దాకా సాగనంపించడం అవుతుంది. ఇందుకు యేమి శలవు
వుయించ్చి వ్రాయిస్తె తోవ్రాయించవేలెనని వ్రాస్తూ వున్నారు. తమవేప్రభవులు—

చిత్తగించి కిల్లేదారుడికి వ్రాయించిన ఆనెసరు యేమంటే, మీచేత పుచ్చుకున్న రూపాయలు
తు మీకు ముజరా యిప్పిస్తూ వున్నాము, యిఘరాంబేగును మావారు జూరుకున్నే మేమే పిలుపిం
చుకొంటాము, కాబట్టి మీరు అతనికి దాంకనా పొరవద్దు, ఇంతకు నీవు కొటూకపోకుం
డా కపటాలరావు యిప్పుమంత్తులను వారికి పట్టియివ్వక అతన్నిరక్షించి యీశెంఢువృత్తము
కార్యములు నెరవేర్చినందుకు మీకు బహుసంతోషమయినదని వృత్తాంతం వ్రాయించినారు।

తదనంతరం యిఘరాంబేగు నతమవారు జూరుకురమ్మని తలబుచేయించి
రాజమహేంద్రం వచ్చి తమ దర్శనం చేశినమీదట. రాజుగారు అతనితో కుంటుచదర్
వేంటలం మాట్లాడక అతనిపట్ల మంచిమాటలుగానే మాట్లాడి, ఇట్లా వున్న తర్వాత
మరికొన్ని దినములుకు అతి త్వరగా గోదావరి దాటించవలెనని వకపని మన
స్సులో విచారించి షిరంగులు కాల్చేవాండ్లను పిలుపించి యిఘరాంబేగువాడయెక్కి గో
దావరి దాటవలెనని పోతాడు। ఆ వాడ గోదావరిలో సగందూరం పోగానే షిరంగులు కా
ల్చి వట్టేట ముంచి వెయ్యుమని తాకీదుచేశిరిగనుక యీ మాటలు యిఘరాంబేగుకు
అత్యంతాప్త మిత్రుడైన, వత్సవాయ రాఘవరాజుకు తెలిశి అతను యిఘరాంబేగును
పిలిచి, నీవు క్రిందట నా ప్రాణం రక్షించినావు, ఇప్పుడు నీ యొక్క ప్రాణములు నేను
కాస్తానని చెప్పి శీతారామరాజుగారు చేశిన ఆలోచనయేమంటే - మిమ్మును గో
దావరి దాటి అవతలికి వెళ్లుమన్నమాట వంచకత్వం నాయడానికి గాని మరివకటి
గాదు। మీరు వాడయెక్కి అవతలికి పోవలెనని పోతూ వుండగా నట్టేటికి పోయిన త
రువాతను షిరంగులు కాల్చి వాడ ముంచి వెయ్యుమని నిలవుయిచ్చినారు। కాబట్టి రేపటి
దినం యీలాగున చాయుపోతారని చెప్పి। ఇందుకు నీకు దాఖలా అగుపరుస్తా
నానని చెప్పి వున్న తర్వాతను, మరునాటి దినం శీతారామరాజుగారు యిఘరాంబేగు

ను వాడరెక్కమని వెలికుంయిచ్చే వరకు మంచదని రాఘవరాజు తోయితనతో ఆలో
చన చేశి యిషరాంబేను వాడలో రెక్కనట్టుగా పేకూలి వాండ్లను యింకా తాంద
రిని రెక్కించి రేమైనా సాక్షి తూరిపుట్టైనా. తత్క్షణం వాడ వళ్లం చుకరమ్మని వాడవా
నికి చెప్పితాను వాడ రెక్కవాడ నిఅనిపించి. తమరు గట్టునెనె వుండే వరకు వీరువి
చారించిన ఆలోచన ప్రకారం వాడగోడా వరిలో సమందూరం పారెన్ను వరకు షి
రంచులు కొట్టినారు. గనుక యిషరాంబేను చూచింలా మద్దతున మవ్వరాట్టు
వ రాజు(బ్రతికించినాడు. అని అతట్ల మెచ్చుకొని, అంతటనుంచి శీతారామరా
జును మ్మరబుష సమానుడైన విజయరామరాజు గారిని వేనువంచకత్తు ఆదేశనం
దుకు ఆ రోషం నాకు తగిలింది. అని పశ్చాత్తాపాన్ని పొందెను. ఇంతలో షిరంచులు
కొట్టే వరకు ఆ వాడతోని గట్టుకు మరలేవరకు అక్కడకొంత మంది పాతయినారు.

తదనంతరం కుంఫిణీవారు నిజాం వారి దగ్గిర రేయేటు రాజమహేంద్రం
వద్దైరా సర్కారులో యిజారా చేస్తూ వుండగా. ఇంషరాంబే యివరితో వచ్చి కలుపుకొ
ని పూసపాటి వారి మమకారం యూవత్తు చెప్పి. తాము రాజావారి సేనానాయకుల్లో అనేకది
నములు నుంచి వుండి వారికి అనేకపనులు జాగ్రత చేశినాను. నా మీద వారికి విశ్వాసం లేకన
న్ను వంచకత్వానికి తెచ్చి నన్ను చంపవలెనని విచారించిరి గనుక వారికి నాకు విరోధం
వచ్చి లేచి వచ్చినాను. మీకు గనుక పాషా వమాయనా. మీకు సహాయం వచ్చి మీ కార్యాను
లయందు జాగ్రత్త చేస్తూ వున్నాను. మాకు అభ్యంతరం పావేదు. శీతారామరాజును సాధిం
చడం అనేక సాంమ్రాజ్యం చెయ్యడం. అని యీ తీరున రాజుగారిని గురించి చెప్పే వరకు
కార్యార్థులైన వారు గనుక ఆమోదించి కుంఫిణీవారు యిషరాంబేను ముందరబెట్టు
కొని పూసపాటి వారి మీద నడిచే వరకు శీతారామరాజు బవలు బుద్ధిమంతుడున్ను

రెంబ నాశం అగనుక తమ మమత యెంత వున్నా తెలిసి వున్న సర్దారుడు వారిలో కలిసి వు
న్నప్పుడు యీ మధ్యను యుద్ధానికి పోవడం అనుకూలం కాదని ఆ సర్దారులే వదల
డం వుత్తమ కార్యమని విడిచి పెట్టినారు. కళింగ సర్దారు వ్యాస పాటి వారికి మిరా
శి పెట్టి దీని వలన కుంఫిణీ వారితో యెక్కువ విరోధం తెచ్చుకోక, తమ సామానంతా
వత్తుం విజయనగరం తరవానా చేసుకోవడానికి వల్లేవాయ వారు కాకర్లపూడి
వారు మొదలయిన జమీందార్లకు ఫిరంగులు మొదలయిన సామానుతల్లి వెళ్ళడాన
కు పెట్టి ఫుర మాయించి తమ సామాను లోటు యెద్దా ప్రకారంగా విజయనగర ప్రవే
శించినారు. అప్పుడు జగన్నాథరాజు గారు పైన వున్నారు. తోవెనుక నారాయణపట్నం
మొదలయిన మాన్యాలు సాధించినారు. అక్కడనుంచి శ్రీ తారామరాజు గారు కటు
కంలో పెం కటు కృష్ణమరాజు గారు వుండగా, ఆయన పేరను వుత్తరములు వ్రాయిం
చి — రేమిమంటే, బస్తరు దేశం మీరు యెక్కడా చేరుదస్సులో రాకుండా వున్నది. అం
దుకు కిందటనుంచి వారికి మీకు విరోధం వున్నది. గనుక వారిని సాధించవలెనన్న తా
త్పర్యం పుట్టినాక లిగి వున్నది. యందుని మిత్రమంటే. — పెద విజయరామరాజు
గారి దినములలోకి మిరి నారాయణదేవు వారు మహారాష్ట్రుల తీసుక వెస్త్రంబ
స్త్రు వారు లో చెప్పినారు. ఆదినములలో మా పెద విజయరామరాజు గారు ఆ
మహారాష్ట్రులను యెక్కడా నీళ్ళు తాగకుండా కొట్టినారు. అప్పటికిన్ని వారి తహశ్వి
చా తమ దేశం అంతా బహు అల్లరి అయిపోయి అనేక మంది మనుష్యులే పోయినా
రు. మా దేశానుకు బస్తరు దేశం నల లభ్యము యీమధ వున్నదని పేరు మాత్రమే కాని
సరి హద్దయిరువైపు ఆ మడ వుంటుంది. అద్వితీయుక, వీరు వారికు రాజ బంధువులు అ
యినందుకు, బంధాజీ వారికి మీకు యిష్టమయినందుకు ఆ సంస్థానానకు మానుస్వర

హానాం వ్రాయించి యిప్పించవలసినది. ఇంతకు మీకు పల్లకుండా వున్నది రుజువుగా
వున్నది గాదు. మీరు గనుక వ్రాయించి యిప్పిస్తే యీ సంస్థానం సాధించుకుంటూ వున్నాము.
మీకు చాలా మేలు ఉండకుండ ముఖ్యం మీవంటి సంస్థానికులు యీలాగంటి వుపకా
రం చేసినామని మాటలు చెప్ప యత్రా కీర్తి వహించడమున్ను అని చాలా వుపచా
౨౦౭. రంగా వుత్తరం వ్రాయించి పంపించినంతల్లో యీ వుత్తరం రానకు వెంకటకృష్ణమరాజు
చాలా హరుషించి విజయరామరాజు గారి అన్నకుమారుని యింత నిర్వాహకం చే
సినామంటే బంధువులలో చాలా ఖ్యాతి వచ్చుకుంటుంది. యీ కార్యం సహాయం చెయ్య
వలెనని ఆస్థానం నవాబు వారి వద్దకవోయి యిదే తన్నిమిత్తార్థమై మాట్లాడినారు
గనుక యీలాయన మాట ప్రకారం కటకం నవాబు సాకపురం బుధాంజీ వారికి వుత్తరం
వ్రాయించి పంపించినాడు. యీ వరుసను వుండగా యింతలో యీ దంతులూరి వెంకట
కృష్ణమరాజు గారు పరలోకగతులు అయిరి గనుక యీ ఆలోచనలు యావత్తూ నిలి
చినవి. మరి కొన్ని దినములకు యీ దంతులూరి వెంకటకృష్ణమరాజు గారి సర్దారుడు
విత్తన వెంకటకృష్ణమరాజు యితను యుద్ధరంగమందు బహుక్షాత్రవంతంగలిగిన
వాడు గనుక యితన్ని మన్నాలు మీందికి లడాయి పంపించే వరకు ఆ మన్నాలు యావత్తున్ను సా
ధించి ఆ పాలెగారులచే తమ జమాబంది పుచ్చుకొని తన ప్రభువుకు విన్నపము దాఖలు చేసం
పాదనచేసేటప్పటికి కోటకు మొబాసు వచ్చిన సాజు రాజాంపంతులు వారికి దయవ
చ్చి యితం తన క్షాత్రవంతంగల సర్దారుడు వేడనివాగ పురిచెప్పే జీవానికి వుత్తరం వ్రాయించి
యితనికి బహాలి చెప్పించి యీయని గ్రామం అయినదంతులూరి వెంకటకృష్ణమరాజు గారికి వున్న
శేరుదారులో యితన్ని వుంచి వీలయితు బాకీల లోనే నడపినారు.

తదనంతరం యీ సమాచారం యావత్తున్ను సాటి సీతారామరాజు గారికి తెలి

శ్రీయితను తమకు బంధువుడు గనుక లోపల చేరి నప్రయత్నము తీరిని సార్థక్యానకు తెచ్చుకో
వలెనని మంత్రిన వెంకటకృష్ణమరాజు పేరను వ్రాయించినారు తమమంటే. లోపల దంతులూరి వెం
కటకృష్ణమరాజుగారు జీవవంతుడై వుండె సమయంలో బస్తరు దేశానకు మాకు షరవాణా
యిప్పించుమని వ్రాసుకుంటే ఆయన సకల ప్రయత్నములు చేసి నాగ్పూరు రాణికి వుత్తరం వ్రా
యించినారు. ఇపుడు పది దినములు గనుక ఆయన వున్నట్టాయెనా షరవాణా వచ్చును. దైవగతి
చూప్పనగలించినాడు. గనుక కార్యం అనుకూలము యింది కాదు. మీరున్ను మాకాగం
టి బంధువులే కాని, మరివకటి కాదు. రోకటి మాకు దక్కుతుంది. ఇంతకు భగవ
దనుగ్రహం వల్లను రాజా రాంరాయ మంత్రులు వారు మీ యందు దయగలిగి సూలయిస్తుబా
శలు యిచ్చినారు. గనుక మేము నా పేరను వ్రాయవలసి వచ్చినది. కాబట్టి యీ సమయంలో
మీరు ఉదకరించుకోవడం బహువుత్తమ పక్షం. ఇదిగాక ఆమన్నెం వల్ల మీరెన్నో మంద్ధ
కు తమకైన వస్తూవున్నది అంటే వారు మిమ్ము నులక్ష్యపెట్టివున్నవారు కారు. యీమా
టులు యీ వత్సరాజు మంత్రులవారికి బోధచేసి పదరి వ్రాసిన ప్రకారం షరవాణా
తెప్పించుమని వ్రాసి పంపించే వరకు ఆ మాటలుకు మంత్రిన వెంకటకృష్ణమరాజు
హాపించి ఫ్రాసుపాటివారికి యింత్రమాత్రం పని మనం చేసినాము యింకోటి మాకు
చాలును అని. రేమి తంత్రం చేసినాడో. నాగపూరి భోసలే వారి వద్దినుంచి ఫ్రాసుపా
టి సీతారామరాజుగారు మాఱుడైన వరావోవ్రస్ఫ్రం గజపతి గారి పేరను షరవాణా తెప్పిం
చి యిప్పించినారు. —

తదనంతరం సీతారామరాజుగారు సంతోషించి బస్తరు మీదికి
దండు యీ వత్సరము చేర్చి. సాహెబు దర్బారు జమా యిచ్చేవరకు యీ సమాచారం బస్తరు
దేశస్థులకు తెలిసి. యీ దండు యీ వత్సరము సర్వాధికారులై వున్న ఫ్రాసుపాటి విజయరామ

లరాజుగారి వద్దకి యెదురుగుండా వచ్చి యీపుస్తానం బహుదినములనుంచి వున్నది।

౨౦ ది. ఇప్పుడున్ను మీరు దయవుంచి సంస్థానం నిలవేపెట్టవలెనని మనవిచేసుకుంటే, అందుకు విజయరామరాజుగారు చెప్పిన సంగతి। సాహెబువారి వెంటవారిని మీరు లక్ష్యంచేసినవారు కారు। మమ్మున లక్ష్యంచేస్తారా। మాకు యింతగారుతియ్యదానవు వారికన్నమేము తెంకు బలవంతులము కాము। మీరు యుద్ధ -- జామములోనే వుందుమని అన్నందుకు వారు చాలా లాబాధపడి సమాధానం పోయేవరకు విజయరామరాజుగారు అన్నమాటలు। మీరు మాదగ్గిర యింతలో బాధపడుతారు। గనుక మీరాజుగారు విజయనగరంలో వున్నారు। ఆయనదగ్గిరకి పోయినంతల్లో అన్నిసంగతులు సూటిపడుతుంది అక్కడికి వెళ్లుమన్నారు। గనుక దండుయావత్తు సాహెబువారి దగ్గిర వుండగా। బస్తరువారి వకీలు విజయనగరం వచ్చి సీతారామరాజుగారి దర్శనంచేసి। తమరాజు శలవుయిచ్చిన మాటలు మనవిచేసుకుంటే యితను చూస్తూవుండగా తమకో మారుడు వరాహనారసింహా గజపతిరాజుగారికి బస్తరు దేశానకు పట్టాభిషేకంచేసినారు। గనుక యీవుపద్రవంయావత్తు బస్తరువారి వకీలు చూచి భయపడి తమరాజుపేరను భయంకరంగ్రాశ్నీ వరకు వారు తిరుగా వకీలు సుఘదివేలు యక్కడ అయినాయిచ్చిపుంప పాటివారి దండ్లు తనదేశంలోకి రాకూడాదెంట్లుమని వ్రాసినారు। — — — — —

॥ ఇక్కడ చిత్రకథ॥ — సాలూరునుంచి విజయగోపాలరాజు సీతారామరాజుగారికి వ్రాసుకున్నది యేమంటే. మీరు బస్తరు మీదికి దండుయెత్తమని శలవుదయచేసి మమ్మున యిక్కడికి అంపించినారు। గనుక యిక్కడ వచ్చి దిగివున్నాము। ఇక్కడనుంచి దండు కూచి అయినంతల్లో అనేకమంది ప్రజలు నష్టమయిపోవడమున్ను, అనేకం చావండుగల వుకావడమున్ను, యీనెలకు లక్షరూపాయలు పర్యంతరం అయినది। ఇంకా

నాలుగు వేలలు పర్యంతరం గనుక ప్రవర్తనం ఆయినా- నాలుగు లక్షల రూపాయలు ఖర్చుకు
కావలసివుంటుంది. కాబట్టి యీమధ్యతున వారుయిచ్చే జమాబంది తీసుకొని మీరుదేనిక
వంతెంత లక్షల రుసూలో దండుగ అయితే వారికి -క్షేమం అవుతుంది అని. ఇప్పుడు
సమాధానంచేసిన వారు యిచ్చినపైకం పుచ్చుకోవడం బహు వృత్తమ కార్యం. అని మనవిచేస్తా
సుకున్నారు. గనుక ఆ మాటలకునే సీతారామరాజు గారు మనస్సులో చాలా విచా
రించుకొని లక్ష రూపాయలు జమాబంది తీసుకొని ఆ నేకలకు బహుమానంచేసి అం
పించినారు. ఇట్లా ఆరు సంవత్సరములు జరిగింది. సమస్థానం పోయిన వెనుక మరివ
చ్చింది కాదు. — ఈ బస్సు రుసరంజామ చేసిన బహుదినములకు చాల -
వచ్చిన తరువాత మరిపలికింది - చిత్రకథ అయింది — పునవాక థలు — —
కుంఫిణీవారు దేశాలు యావత్తు కమిటీ విచారించి వచ్చినప్పుడు తోట్లి
మాటలక కమిటీకి వచ్చినప్పుడు కమిటీ యిచ్చినారుకారు. అప్పటికి బుత్రాబుచ్చన్నగా
రు బ్రతికివున్నారు గనుక కమిటీ యువ్వాతానకు సమ్మతించిన వారుకారు. జ్ఞాతులవా
రున్ను జాగీమంత్ములె శికాకులంలోవుండగా. జగన్నాథరాజు పూసపాటి వారిలో
టి విరోధపడి వుండే వరకు సీతారామరాజు గారు యితన్నిపట్టి ఖయిదుచేయించినను
క జగన్నాథరాజు భార్య విశాఖపట్నంలో వున్న జ్ఞాతులవారికి ఖబరు పంపించు
కుంటే. పూసపాటి వారిని వెళ్లినా కాకీలూంగ తీయవలెనన్నమాటవున్నదిగనుక
యీమాలంచేసి జగన్నాథరాజు నువదలితేకాని అనుకూలంకాదని అతన్ని గను
వచంపితే మీకు మాకు చాలా విరోధం వస్తుంది. అతను మాకౌరసగనుక మేముఆ
1 A. దరణాచాయుడమయినది. ఖయిదు వదలమని కుంఫిణీవారు వచ్చిదిని వరకు సీతా
రామరాజుగారు బుత్రాబుచ్చన్నగారిని పిలిపించి జగన్నాథరాజు దగ్గరికి పట్టుకాని

కాపని యీలాగున మోసం వచ్చి వున్నది. ఇందుకు యేమి సలహా అని ఆలోచన అడి
గితే బుద్ధి బుచ్చన్నగారికి నేత్ర విరోధం గనుక జగన్నాథరాజు వున్నది తెలియక
యీరంగున చెప్పిన ఆలోచన మాటలు. జగన్నాథరాజును పట్టి ఖయిదుచేయించడమే
కూడదు. మించి పట్టుకున్నారు. ఇదివరకు శిరచ్ఛేదం చేయవలెను. అదిన్నీ చేసినవా
రు కారు. కాబట్టి కార్యం మించిన తర్వాత మనన్ను ఆలోచన అడుగుతారు. అందు
కు యితన్ని తల కొట్టినా మీ సంస్థానం పోతుంది. చేకవుంచినా మీ సంస్థానం పోతుంది.
అని శలవు యిచ్చినాడు. - సీతారామరాజుగారు విచారించిన ఆలోచన యిద్ద
రికిన్నీ విరోధంగా వుండవలెనని జగన్నాథరాజును దగ్గిర పెట్టుకొని బుచ్చన్నగారిని ఆలో
చన అడగడం. ఆ తరువాత బుచ్చన్నగారు ఆలోచన చెప్పేవరకు జగన్నాథరాజుగారు
బుచ్చన్నగారిని చూచి యేమయ్యా మీకు నేమి విరోధం చేశానుగనుక యీలా
గంటి మాటలంటున్నారని నిందా ఆయాసపడి అన్నందున ఆ మాటలకు బుచ్చ
న్నగారు అన్నారు. నామీద విరోధం చాత చెప్పిన వారము కాము. సర్కారువారి సొ
మ్ము తింటూవున్నాము గనుక వారు పిలిచి ఆలోచన అడిగినప్పుడు చెప్పక అను
కూలం కాదు గనుక చెప్పినానని యివతలకు వేంచేసి వచ్చినారు. మరి రెండు దినములకు
జగన్నాథరాజుగారిని ఖయిదు విడుదల చేశారు. గనుక కుంఫిణీవారు నిజా
ని మంత్రులు శ్రీకాకుళంలో వుండగా అకరాశి వోయి జానివంత్రులు కొల్లువా
ని పూసపాటివారి దేశంలో గలించినందుకు నసాలీసాన గదు పద్దెనిమిది లక్ష
రూపాయలు వసూలు అవుతున్నవి. అందుకు మీకు యిచ్చే జమాబంది సొల్లల
క్షులయాభై వేల రూపాయలు. సాకత తమ్మువారు అనుభవిస్తూవున్నారని
కొంతదం వ్రాశియిచ్చి వారి మనస్సుయావత్తు తెలియచేశినాడుగనుక జానివంత్రు

లుగారు కుంఫిణీవారి దగ్గిర పక్ష్యాధన్యస్థుడైనందున ఆకాలిదాయిచేత పట్టుకొని పూ
సపాటివారిని వంచకత్వంలోకి తేవలెనని బహుప్రయాసపడినాడు। వీరు నిండాబ
లవంతులయినందున లొంగినారు కారు। కాని జోగిపంతులు వీరికి విరోధంగా వుంటూ
వచ్చింది. ఇంతలో శీతారామరాజుగారున్ను బుచ్చన్నగారు ఆలోచన చేసుకొని
జగన్నాథరాజు గారిని పిలిపించకకాని అనుకూలం కాదనుకొని కుంఫిణీవారి పేర
ను జగన్నాథరాజు మాకు బంధువుడు। ఇదిగాక మాకు బహుదినాల నాటి నౌకరు
గనుక అతను యింతదుమార్గాలు (పృపను) చేసినా, మేము భరించవలసిన కర్తవ్యం గనుక అ
తన్ని మాదగ్గిరకు పంపించుమని వుత్తరాలు వ్రాసి తరుమను పిల్పించినందున జ
గన్నాథరాజు గారున్ను యిటువంటి సందేశంలోకి రావలెనన్న మాట వుంటి వున్నందున
కుంఫిణీవారిని జామీను పుచ్చుకొని, లాని అన్నద్రాఖంలో ఖాళీ వున్నందున ఆశ్రా
మామకు రాజుగారి ఆటంకం లేకుండా కుంఫిణీవారి దగ్గిరనుంచి పురవానా పుట్టిం
చుకొని వెన్నటికి రాజుగారు తన్ను వంచకత్వం చాయకుండా జాగ్రత్త చేసుకొని కుం
ఫిణీలోకి లవు తీసుకొని విజయనగరం వచ్చి ప్రవేశించి శీతారామరాజుగారినికలు
సుకున్నంతలో చాలా ప్రీతి చేసినాడు। మరి కొన్ని దినములు జరిగిన తర్వాత మజ
గన్నాథరాజుగారిని పిలిపించి నీవు కుంఫిణీలో తాలూకా నుగురించి నేరని చెల్లిం
గిపెట్టితివి గదా। ఇందుకు రేమి ఆలోచన అని శీతారామరాజుగారు అడిగినం
తల్లో నన్ను జమాబందికి పంపిస్తే యిప్పటి శిస్తుకాది జాగ్రత్త చేస్తూ వస్తానని అడిగె
21B. గనుక తరువాత జమాబందీ రుగడ వచ్చినప్పుడు జగన్నాథరాజుగార్ని అంపించి
నాడు। గనుక యీయింటను కుంఫిణీలోకి పోయి వరమాలు ప్రకారం నాల్గు లక్షల రూపాయ్లై
వేలరూపాయలుతో జమాబందికి మాబందికి మూట్లాడి తెలిందుకు కుంఫిణీవారున్నమాట

ఈలోపల మీరు నగదు పద్దెనిమిదిలక్ష రూపాయలకు కానిదండిగా యిచ్చి యిప్పుడు మునుపటి జమాబంద్దిప్రాప్తికి నిరాతంకరాయిరావటం యెప్పటివంటి సంగతి అని అడిగితే, అందుకు జగన్నాథరాజు అన్నమాట. — ~~మీరు~~ మునుపునే మీరు చెప్పితే నమ్మకొని వున్నారుగదా, ఇప్పుడున్నూ అదే ప్రకారం నేను చెప్పిన మాటలు నమ్మకోవలసినది అని. ఇటువంటి మాటలు మాట్లాడే దొరలకు కళ్లెం కానుకలు యిచ్చి సంతృప్తిపరచి మామూలు ప్రకారం జమాబంది తీరువగైరా చేసుకొని వచ్చినారు. గనుక పాటి నుంచి జగన్నాథరాజు పనిలో వుంటూ వచ్చినాడు. జాన్సను దొరగారు చెప్పగా వచ్చినప్పుడు విజయనగరం కోట వదలించేరి గనుక సీతారామరాజు, విజయరామరాజు యిద్దరున్ను లోనికి దగ్గిర ప్రవేశించి వుండగా. మరి కొన్నిదినములకు కుంఫిణీవారు వీరి చేత కట్నాలు కానికెలు పుచ్చుకొని - కొంత జమాబంది హెచ్చుగా పుచ్చుకొని కోట యిచ్చిరి గనుక వీరున్ను కోటలో ప్రవేశించి వున్నంతల్లో - అంతట నుంచి జగన్నాథరాజు విజయరామరాజు గారి పక్షమై మాట్లాడి, సీతారామరాజు గారికి వుండే వ్యవహారమున్ను అక్కరలేకుండా చేసి, విజయరామరాజు గారు రాజ్యాంగమున్ను తాను దివాను అయి అక్కడ నుంచి చన్నపట్నం వచ్చి సీతారామరాజు గారికి రాజ్యాంగం అక్కరలేకుండా విజయరామరాజు గారికి బహాలిసనదు తీసుకొని దేశములోకి వచ్చి దివానుగిరి చేస్తూ, రెండో దస్తావేజులున్ను, రాజుగారున్ను, చన్నపట్నం రావలెనని విచారణ చేస్తూ వున్న సమయంలో, సీతారామరాజు గారికి యెక్కువ చేసి, చెన్నపట్నం నుంచి విశాఖపట్నంలో వున్న బిషప్ పేరను జగన్నాథరాజును పట్టిచ్చి యిచ్చేయించుమని తాకీదు తెప్పించినాడు. అప్పుడు విజయరామరాజు గారు విశాఖపట్నం వచ్చి వున్నారు గనుక వకపార్శ్వమందు వారి దివానంగా వుండగా అక్కడ దివానన్నారు. —

సీతారామరాజు గారు వేరే వచ్చి కూలుదిగి వున్నారు. అప్పుడు విశాఖపట్నంలో
వున్న నవాబు జగన్నాథరాజు గారిని తాను వున్న మేడ మీదికి పిలిపించి, కాంత్రక్టే పునా
బలుపదిగిన తర్వాతను, నిన్ను పట్టి ఖయిదు చేయించుమని చెన్నపట్నం కుంఫిణీ వారి
దిగ్ అయింది. ఖయిదు చేస్తామని సెలవు ఇచ్చినారు. అందుకు జగన్నాథరాజు గారు
బహు మంత్రాంగి గనుక తెలతాలోను చేత మాటలేను మీరు వదిగ్ తప్పించు
కొనిందుక రదికి పోతాను, గనుక మీ మనోభీష్టప్రకారం గానే చేయ్యమని అంటూ
వుంటే. ఇంతలో జలబాధకు పోయిన ఖుసాపెరదు లోకి పోయినారు. క్రింద వున్న
పారా శిపాయిలకు జగన్నాథరాజు వస్తే పోనియ్యవద్దని తాకీదు చేసిన వారు కారు.
కుంఫిణీ వారు అనుకున్న మాట. మన ఖయిదు అంటేనే చాలును. యక్కడికేని
బహుయంతరులు వుంది అని అనుకున్నారు గాని, ఇతను యమధర్మరాజు దగ్గరకు అ
యినా పోయి మాట్లాడి రాగలడంటె వారికి తెలియదు. గనుక యితను మేడ మీది
నుంచి దిగి రాక చేరిపోక, చుట్టు తిరిగితే లోపవస్తుంది గనుక ఆ త్రోవను క్రిందికి
దిగి వచ్చి పాలకీ లో కూర్చుకుని, బోయీలకు అతి త్వరగా వక నిముషంలో విజ
యరామరాజు గారి బసకు తీసుకపోతే, మీకందరికి చేతులకు మురుగులు జోడు
వేయిస్తానని ఆశ పెట్టి, పల్లకిలో పసుగంధూరం వచ్చే వరకు ఖిష్టధార వారు అప్ప
2A. డు సాలదారులను పంపించి జగన్నాథరాజును యక్కడ చూస్తే అక్కడ పొడిచి
వేయ్యమని హుకుం ఇచ్చినారు. మరి నిముషానికి యితని పాలకి వెళ్ళి మరుగు అయి
అగుపడ లేదు గనుక ఖిష్టధార గారు మేడ దిగి క్రిందికి వచ్చి తమ తాలూకు వారాయి
స్తూ వున్న కుంఫిణీ శిపాయిలను జగన్నాథరాజును యందుని మిత్తం పోనిచ్చినారని
దబాయించే వరకు, వాండ్లకు ఖయిదు అన్న మాటే తెలియదు గనుక మీరు మాకు ఆ

టకాయించుమని వర్దిచేశినట్లు అయితే పోనిమ్మన పోదుము. కాబట్టి మీరున
లవు యివ్వవేదుగనుక పదిమందిపెద్దమనుష్యులవెంట తను వచ్చిపోతాడని వోని
చ్చినామని వాండ్లనేరం ఒప్పించుకున్నారు. ఇంతట గౌనరుద్వారవారు తమతా
టాకు శిబ్బంది పాం-తు జగన్నాథరాజు గారిని ~~జగన్నాథరాజు గారిని~~ పట్టుకొని అయి
నా వస్తారు. వే నట్లు ఆయనా పోడిచి అయినా వస్తారు అని ధైర్యంతో వున్నా
రు.

—చిత్రకథ—

ఇట్లా వుండగా జగన్నాథరాజు గారిని పట్టుకరాక పోయిన సోలదా
దులు ఆందువనుక నుకోటవేక అతను వుండే బసకు పోయినారు. జగన్నాథరాజు త
న బసలో వుంటే పట్టుకపోతారని విచారించి ఆ మార్గాన పోక చక్రవిజయ
రామరాజు గారు దివి వృక్షస్థలంలోకి వచ్చి మహారాజులుం గారుపడుకొని నిద్ర
పోతూ వుండగా వచ్చి తలుపు కొట్టి లేపినారు. అంతట రాజు గారు మేలుకొంచి
కోపం వచ్చినందున యితను మహాప్రభూ జగన్నాథరాజును తలుపుతీశి కాయ
వలె నని చెప్పటంతో మహారాజులుం గారు వెంటనే తలుపుతీశి. తమ మిత్రులుండు వా
త్రం అతి గిరి గనుక యీ స్థితి యేవత్తు జగన్నాథరాజు మనవి చేశేవరకు బహుకో
పం వచ్చి తమ జగన్నాథరాజును యింతపనిచేయించి దానకు వారికంటువరు సెలవు
యిచ్చినారు. అని జగన్నాథరాజు వీపుమీద చేయివేశి దిలభదిగా వుండుమని
అంటూ వుండగా, ఇంతలో సోలదాదులు జగన్నాథరాజు బసలో వెతకి, అ
క్కడ లేనందున రాజు గారి దేవిడీలోకి వచ్చి మొదట పారాదగ్గర వచ్చేవరకూరా
జు గారి శిపాయిలు అటకాయించి మీరు యెవరని అడిగినారు. వాండ్లు అ
న్న మాటలు. మేము కుంపిణీ వారి తరపు సోల్జర్లము. జగన్నాథరాజుని

తికి పారిపోయివచ్చినాడు. తనకు అతణ్ణి పట్టుకపోవడానకు రావడమయినదని

చెప్పలేకపోతే వొప్పేవరకు రాజు గారు తమతాలూకు సిబ్బంది వారిచేత నమె

తబెట్టబయటికి నెట్టించినారు. అంతట బుస్సీ దొరలు అరిగి దొరల దగ్గర వచ్చి

యీసంగతి యావత్తు చెప్పకుసేవరకు ద్వారలకు నిండా కోపం వచ్చి జగన్నాథరా

జును, విజయరామరాజు గారివద్ద వున్నప్పటికి వెళ్ళిపట్టి తెప్పించుకొనుటకు చేయ

యించవలెనని విచారించి తమతాలూకు పటాలాలను తయారుకమ్మని వర్తమాన

చ్చినారు. తనకు యీ ఆలోచన యావత్తు సీతారామరాజు గారికి తెలిసి ఇచ్చాపురా

రవారికి ఖబరు పంపించినారు. యేమంటే — —

జగన్నాథరాజు మీమీద మీదికి వచ్చి మీరు ఖయిదులో వచ్చిన తరువాతను

మిమ్ము వదలకుండా దేశపారి పోయివచ్చినాడు. మీరు అప్పుడే చేతవాణ్ణి వదలి అజా

గ్రత చేసినారు. ఇప్పుడు విజయరామరాజు పదివేల రాణువలో వున్నాడు. వా

రిలో పోయి యితడు శరణుజొచ్చిన తరువాతను విజయరామరాజు గారున్నవారి

తాలూకు పదివేల మంది రాణువ నన్ను కూడా ప్రాణాలు పోయినవె నుకమరి మీరు

జగన్నాథరాజును తీసుక రావలసి వుంటుంది కాని అంత పరియంతరం విజయరా

మరాజు మనిషి మీకు అప్పగించడు. కాబట్టి యిఖ ఆ జోలికి పోవద్దని వ్రాసి పోవ

డం మంచిది కాదని వర్తమానం పంపించి ఆ పని మానించినారు — —

తదనంతరం అక్కడనుంచి విజయరామరాజు గారు జగన్నాథరా

జు గారిని కూడా తీసుకొని సైన్యసమేతంగా వచ్చి విజయనగరం ప్రవేశించి

నారు. పిమ్మట పదిదినములకు సీతారామరాజు గారు అనకాపల్లి వచ్చి ప్రవే

శించినారు. తరువాత యీ చప్పుడు దొరవారికి వుద్యోగం తక్కువై ఉరు అయిపోయింది.

22B. తర్వాతను విశాఖపట్నానికి క్రొత్తగా చీఫ్ కంపెనీ వెళ్లి వచ్చిన వెనుక జ
గన్నాథరాజుగారు అరుగా పోయి వానిని కలుసుకొని విచారిత పరుచుకొని సీతా
రామరాజుగారిని యుక్తాయుక్తిన పట్టుక పోయి విశాఖపట్నంలో బందుచేయిం
చడానకు అర్ధం చేశి విజయరామరాజుగారికి యెరుకలేకుండా సీతారామరా
జుగారు వేమరి వున్న సమయంలో, కుంఫిణీవారి బారు తెప్పించి దారిని అరుబా
ల వర్గీధ్ధులు బందుచేయించి సీతారామరాజును సవారి యెక్కకుండాన తీపించి
తీసుకవస్తూ వున్న సమయంలో, విజయరామరాజుగారు సింహాచలం దగ్గర
దిగి వున్నారు. విశాఖపట్నానికి ఆరుకోసులు. ఇంత దగ్గర వున్నప్పటికి ఖబరు తెలి
యకుండా చేశినాడు. జగన్నాథరాజు మంత్రాంగం యింత జలువు అయింది.

ఈలాగున సీతారామరాజు కాలనదేశ లోవస్తూ తమ్ముడికి వ
ర్తమానం పంపించుకున్నాడు. యేమంటే - జగన్నాథరాజు మమ్మున - రథు
ల సమేతు బందుచేయించి కుంఫిణీవారికి అప్పగించినాడు. అనాగుపల్లి
నుంచి కాలనదేశ లోటి విశాఖపట్నానికి ముప్పాతిక దూరం వచ్చినాము. ఇది
రెండు ఝాము దియలుకు వెళ్లి కోటలో కుంఫిణీవారి బందులో ప్రవేశిందుతాము.
నీవు ఆ ఝమానంగల వారి వృని నుక అయితే వచ్చి అర్ధంతరిలి చిన్నవాండ్లను
విం మ్మును తీసుక పోవడం వృత్తం మకార్యం. అని వర్తమానం పంపించేవరకు ఆ
మాటలు వింటూనే జగన్నాథరాజు మీద మహా ప్రళయకాలరుద్రుని వలెనే కోపం
చేశి అక్కడి నుంచి వారు విశాఖపట్నం వుప్పైదాటే వరకు తమ తాలూకాప
దివెలరాగున లోటి అర్ధాంతరిలి వారు గనుక యింస మాచారం యెరువ తెత్తుకుం
ఫిణీవారి పరగాణాలు, బిషప్ మునిశెల్లా వారికి ఖబరు అంపించే వరకు. యీ వర్తా

తం జగన్నాథరాజు న్నవిని, తను చేసిన ఆలోచన -- ది కాదని నిండా విచారపడుతూ
వుండగా, ఇందుకు సలహా యేమని కుంఫిణీ వారు అశాని వరకు జగన్నాథరాజు చెప్పిన
సంగతి యేమంటే -। మీ తాలూకు సరదారుడు సీతారామరాజు దగ్గర పది వేల
రూపాయలు లంచం తీసుకొని యింత ఆలస్యంగా తీసుక రాబట్టి విజయరామ
రాజు గారు అత్యంత గతి నారు। అంత్యభ్రష్టు అయినది గనుక మీ సరదారుడు లం
చం పుచ్చుకొన్నదిని బద్ధి కాని అబద్ధం కాదు। అని యీ తీరున చెప్పినందుకు జా
తుల వారు అదిగినది వాడి నేరం వుంటే అతన్ని విచారిస్తాము। ఇప్పుడుల తాయి
అయినా చేసి సీతారామరాజును తీసుక వత్తుమా వేక మీను ము మా చెప్పుమ
న్నారు। జగన్నాథరాజు చెప్పిన సంగతి కార్యం మిగిలి పోయినది। ఇక మీద టత్తి జా
లికి పోవద్దని మానిపించి వేసినారు। అక్కడ నుంచి విజయరామరాజు గారు అన్న
గారిని తీసుక పోయినారు। -తోకథ యిట్లా వుండగా శ్రీకాకుళం నుంచి జాగీపం
త్తులు వారు విజయనగరం గావేనని విచారిస్తూ వుండగా ,యీ వర్తమానం రా
జు గారికి తెలిసినారి (యెదురు గుండా బొట్లు బుచ్చన్న గారిని పంపించడం వృత్తం మ
కార్యమని విచారించినారు। ఆ దినములలో తాండ్ర నరసయ్య అనే పెలమ దివాను
~~ఈ~~ అయి వున్నాడు గనుక బుచ్చన్న గారు అన్న మాటలు।- తాండ్ర నరసయ్య గారి
ని అంపిస్తే పరువుకు తక్కువే లేకుండా మాట్లాడుకుని వస్తాడని మనవి చేసిన గనుక
అందుకు సీతారామరాజు గారు అన్న మాటలు -। ... వెళ్లితే జాగీపంతులు తాం
బూలం యివ్వడు। ఇప్పుడు వినే మాటలు విచారిస్తే ... । జమీందారు దేశాలు
వస్తే మసనదు మీద నుంచి వే వడం వేదట। మీరు గనుక వెళ్లితే అనుచితం గదు-
మీరే వెళ్లుమని బుచ్చన్న గారికి సెలవు యిచ్చినారు। గనుక వారి సెలవు ప్రకారం బు

చ్చన్నగారు తాంత్ర నరసయ్యగారి సమేతంగా జోగిపంతులగారికి యెదురుగుండావో
యి బుట్టా బుచ్చన్నగారు వచ్చినారని వర్తమానం అంపించే వరకు జోగిపంతులుగారు
వేచి యెదురుగావచ్చి కౌగలించుకొని తీసుకపోయినారు। ఆ సమయంలో తాం
త్ర నరసయ్యగారు తనకు కూడా తాంబూలం యిచ్చినట్టుగా వక్షదండం పెట్టినారు।
అప్పుడు బుట్టా బుచ్చన్నగారిని చూచి పంతులవారు అడిగిన మాటలు, మారా
జులు యేమిచేస్తూవున్నారని అడిగితే, మారాజులు మీరువస్తారని పందిళ్లు పాకలు
జాగ్రత చేస్తూవున్నారు అని చెప్పినారు। ఇంతలో తారముస్న విజయరామ
రాజు, శ్రీ తారావరాజుగారు యెదురుగుండారాక పోయినారన్న కోపంచేత తమ-
యీ మాటలు పంతులు అన్నారు। గనుక అందుకు బుచ్చన్నగారు అనేక విధాలసం
జాయించిరి గనుక జోగిపంతులుశలవు యిచ్చిన మాటలు। తరువరువచ్చినా యెవరురా
కపోయినా పెద్దశిరస్సులు మీరువచ్చినారు। గనుక మీయొక్క దర్శనం దొరకడం మహా
న్నాసులదర్శనం చేసినట్టు అని నిండా స్తోత్రంచేసినారు। అటు తరువాత వీరు అంతా
కలుసుకొని విజయనగరం వచ్చి ప్రవేశించి. తదనంతరం బుచ్చన్నగారు యీ సమా
చారం యీ వత్సరాజుగారితో మనవిచేసి ఆటు తరువాత చెప్పే సంగతులు యేమంటే।-
పంతులుగారియొక్క ఠీకీ తీసుక రావడానికి బహుప్రయాస అయినది। గను
కయిప్పుడు మీరు తాంబూలం యివ్వడం- దగ్గిరమాత్రం. ముందూ వెనుక విచా
రిస్తేం పనిజరుగదు। ఇది గాక మరియెవరికైనా తాంబూలం యిస్తే తప్పగాని బ్రా
హ్మణులకి యిస్తే తప్పులేదన్ని, మీచేత పూజింపబడడానకు అవాయివేవని నిశ్చయనచే
సుకుంటే. ఆమాటలకు రాజుగారు మరియెవరికైనా తాంబూలం యిస్తే అక్క
రలేదుగాని. యితనికి యివ్వడానకు సందేహం యేలాగంటే। ఇతని తండ్రి కో

మటి వాండ్లు కరణం, ఇతనికి అధికారం వచ్చిందని తాంబూలం యిస్సేంలోకులు మం
చిదని సంతోషపడేరు। ఇంతకు విచారింతాము పొమ్మన్నారు। మన్నాడు
జోగిపంతులు వారి వకీలు రాజుగారి దగ్గిరికి వచ్చి కొన్ని మాటలు మాట్లాడినతరు
వాత తాంబూలం మాటలు కూడా అడిగినారు। అందుకు రాజుగారు అన్న మాటలు।
బుచ్చన్నగారు శలవు యిస్తారని చెప్పి ఆ వకీలును బుచ్చన్నగారి నికలిపి మాట్లాడిం
చినారు రెమ్మంటే। జోగిపంతులు రాక మునుపు రాజుగారు లేచి నిలిచి విచా
రిస్తూ వున్నట్టు గావుంటూరు। ఆ సమయంలో పంతులుగారు వస్సే యిద్దరు కూ
చుండి వచ్చును। అని బుచ్చన్నగారు మనవి చేశినారు గనుక. ఆ మాటలుకు--
వకీలుకు మంచి మనసు రించక జోగిపంత్సులు వారి దగ్గిరకు పోయి యీ మాట
లంతా వత్సువు నవి చేసే వరకు చాలా కోపం వచ్చింది యింత్సు అనుచిత మయిందిమా
కు తెలియవేదు। అంట్టా నిండా విచారించుకొని యిది మాకు క్షేమం కాదని
ఖబరు పంపినందున వారు అన్న మాటలు— – —.

। మీకు యింత యెకుల వ మాటలుకు నిమిత్తం వేదు। మా తంత్రి కోమటి వాండ్ల
కరణం గాని మరి వఖటి కాదు। ఇప్పుడు మీరు జాతుల వారి లో కూడా తక్కువగా
లి వ్రూడి పడ్డారా। వా మన్ని తప్పికరించే వరకు అందు మీదటు జోగిపంత్సులువా
రికి బహు కోపం వచ్చిన తాయించి కళింగసరాల్సు కూడా యి జారిచేశి. మీమ్ము
వదిలేరుదస్సులో కితేక పోతే నాపేరు జోగిపంత్సులు కాదని ప్రతిజ్ఞ పలికినాడు। ఈ
మాటలుకు పూసపాటి రాజు అన్న మాటలు।। నీకు అంత అరచేతికి పండ్లు వచ్చి
నే మూడె జాతులవారు అంతా భాయించేస్తె నాటికి నీకు మరణం సంభవిస్తుందని శల
వు యిచ్చినారు। ఇట్లా వుభయులు ప్రతిజ్ఞలు జరిగి తదారభ్యా విరోధంగా వుంటూ

వచ్చినది. జోగిపంతులు దివానుగా వున్న దినాలకు యీసంస్థానాన్ని ఘరించి - రాయ
వెలి చారిస్తూ వుండేవారు. యిన్నిటికి వీరి -- చక్కగా వున్నది నమకమనేమి లో
వచ్చింది కాదు. తదనంతరం యీరాష్టం మనస్సులో వుంచుకొని సీతారామరాజుగా
రు చిన్నపల్లెం వచ్చినప్పుడు. వత్సవాయి తిమ్మరాజుగారు మొదలయిన జమీం
దార్లను యిత్తికట్టి. జోగిపంతులు తోటి పౌరుడు వెంకటరాయనింగారు స్వపరులచే
38. నేటప్పుడు -- మనరాజాంగాలంతా పత్తుబడి - పోగొట్టి మనవర్గాలవారి యొక్క
మాన మర్యాదలు తీసివేసినాడని యీతీరున బోధించి వెంకటరాయనింగారి మీద
దబిర దస్తుల ప్రాయించినాడు. రాజవాచు స్వాలుయిక్కడికి నది -- - .

తదనంతరం విజయరామరాజు సీతారామరాజు గారికి విరోధం వచ్చి
సీతారామరాజు చిన్నపల్లెం వచ్చినారు. అప్పుడు విజయరామరాజు గారికి ప్ర
భుత్వం ఖాయం చేసినారు. తరువాత చిన్నపల్లెంనుంచి విజయనగరం ప్రవేశించినా
రు. ఆటు తర్వాత నుకుంపిణీ వారు కనుట వచ్చే దేశం యావత్తు కొలుచుకొని ఆది
వరకు యిచ్చే ఆరులక్షల రూపాయలు జమాబందిగాక యింకా రెండుకుర్వే తేమం
టూ వుండేవారు. ఈలోపల సీతారామరాజుగారు చిన్నపల్లెం వచ్చినప్పుడు జగ
న్నాథరాజు కూడా వచ్చినారు. తనకు యీతల్లా ఖయిదు చేయించవలెనని సీతారా
మరాజు అన్ని సంగతులు గౌనరమెంటులో మాట్లాడి తిరుగాయింటికి పోతే ఆ
సమయంలో జగన్నాథరాజు పోయి ఆలోచనే యావత్తు పడగొట్టి తనకు చింత
వుచేసుకుంటేటూ వుండేవారు. ఈలాగున మూడు నెలలు జరిగింది. తరువాత న
ఖ దినం పట్టి ఖయిదు చేయించి కళింగపట్నం రేవులోకి పంపించే వరకు మార్గం
లో ఆశీ ష్పాలను దగా చేసి వదిలి అయి మట్లావా దేశంలో ప్రవేశించి అక్కడ ఖ

చేరలకు జాగ్రత చేసుకొని శ్రీరంగపట్నం పోయి హైదరును కలుసుకొని మా
ల్లాడి తిరిగి కళింగ సర్కారులోకి వస్తూ మట్టవారి దేశంలోకి వచ్చి నెలదినములు
వుండేవరకు మశూచికం కనుపించి పరలోకగతుడైనాడు. ఇతను — దోవచే
తనే కుంఫిణీవారికి కళింగ సర్కారు - దిద్దారికింది. కమిటీ చూచిన తరువాత
తిరుగా విజయరామరాజు శీతారామరాజుగారు యిద్దరు చెన్నపట్నం వచ్చి
నారు. అప్పుడు శీతారామరాజుగారి సొంతపెట్టెలోని మిద్దిలక్షలరూపాయలకు జవాబు
దినిర్ణయం చేసుకున్నారు. తరువాత యింపరికి పూర్వపు వుద్యోగస్థులు పుటియకవైనవా
రు. బుచ్చిబుచ్చన్నగారు కుంటాల అప్పాజీరావు జెప్పెన జగన్నాథరాజుకు ముందాను వెం
కటరాజు మొదలయినవారు అంతా పరలోకగతులైనారు. ఆదినములలో విజయరామ
రాజుగారి దగ్గర దివాను చంతులూరి శీతారామరాజు. ఈయన బహుప్రయోజకులు. ఇ
తను తాలూకాలో అర్థం జమ చేశినట్టున్ను ఇతని దినములలో వుండినట్టున్ను యువరా
ప్రభుత్వంలో నువేదు. శీతారామరాజుగారు దివానుగిరి చేశి సాధారణ సంవత్సర
ములో మశూచికపడి గతించిపోయినాడు. ఆ తరువాతకు ముందాను వెంకటరాజుగా
మారుడు వెంకటపతిరాజుగారు దివాను అయినాడు. అతను అయిదు సంవత్సరము
లు దివానుగిరి చేశి కుంఫిణీవారికి బాకీ యిచ్చి దేశభ్రష్టు చేశినాడు. ఇతనికి తోడు
గా సంస్థానం జరపడానకు చేరిన రామజోగి యెకువతకువ కాగి దాలువిరాశియి
చ్చి తుదను [illegible] రామజోగి ముక్కుచెవులు కోతపడి పోయినాడు. శ్రీ స్వామిద్రో
హములు దేశం చరించిందిగాక భగవంతుడు కూడా సహింపబడి వుండడు. సంవత్సరము
లక్షామం తగిలి అందులో అనేక ప్రజలు పోయించి పోయినారు. —— —.

ఈ రాజు చేసిన ధర్మాలున్ను ఇతని చర్యలున్ను బహువిచిత్రం యేమంటే—

247. ప్రాతః సంధ్యావందనానంతరము తంత్రధారణాదికృత్యములు తీర్చుకొని -- గంగాస్నానం చే
శేవారు। కొన్నిదినములకట్టు వానరాం సంస్కృతి ప్పించుకునేవారు। కొన్నిదినములు సాధార
ణసంవత్సరములో యుగ్గిరాల కామరాజు నడుం పించి ప్రయాణ సంస్కృతి ప్పించుకొని స్నా
నపానం యావత్తుం గంగలో పెడరు -- । ప్రతిదినము స్నానాలు సాలగ్రామ పూజలు
చేస్తూవుండేవారు। సాలగ్రామములకు రెండువరహాలు దక్షిణ। సాలగ్రామం వరహాలు,
యీ ప్రకారం యిచ్చేవారు। ఇదిగాక కాశీ కావళ్లు యిన్నిచ్చునా కావడికి అయిదువర
హాలవంతున. ఇది నిత్యవిధి। ఇదిగాక అనేకమందికి పిల్లకిళ్లలో ఉంటుయిండు వరికళ్లా
స్యం వున్నంత వారికి, తరునక్షత్రంవస్త్రసైష్ట్రవులకు విస్తారం సరుసం సాకముమొదల
యినవి। బంటుపని వారి వచ్చినప్పుడు అనేకమందికి పెళ్లిళ్లు అయ్యేవి। భాగ్యం వుం
డి రాజుగారికి . టి బద్దవారు దిక్కవస్తాలను తీరి నివచ్చిందివేమ, ఈదాతృత్వం వల్ల అ
నేకమంది --- లుంటారు। ఈమహారాజుగారువరహాలల్లో చేయివుంచుకొని యిం
దటపడినవారికి దోసిలి యిచ్చేవారుగాని వెళ్ళిపెట్టడం లేదు। అర్థంపట్లను ప్రాణాల
పట్లను విరక్తి వున్నరాజు యిట్టి పుట్టుబోడు. ఝాము ప్రొద్దుకు నిత్యదానాలు యావ
త్తు అయ్యేవి। తరువాత భోజనం మరిఘడియకు అయ్యేది। తరువాత మరిఘడియ
కు పడుకుంటివేంచికాం. తేనె పుజపం చేసుకునేవారు। తరువాత విద్యాంసులవత్సరు
నునకవారిలో నాల్గు ఘడియలు అయినా. వర్షర్తువు అయినా ప్రసంగం అయినవెనుక
మళ్లీ తుట్టెభోజనం చేస్తూనే మళ్లీ తు విచారించడం పదుదినాలకు వడినారుగా
నిత్యతి మున్నదినములు ది వాంజీ సకలపనులు చూచుకొని పోయ్యేవారు। రాజుగారు ధర్మ
శాస్త్ర --- ముఖ్యయిన్వదవున్ను, సజ్జనసాంగత్యమున్ను యిదిమాత్రం యెరుగుదురు।
ఈరాజు యింటివారిని నమ్మినా బహుళ నష్టం గాని లేదుగా। అపనం ఏమైన ---

కిరీటం పెట్టడం దసరాకు మాత్రం ధరించేవారు. కటికాబు వారు చూపరి. ఆజానుబాహు,
కళింగరాజ్యాలలో యింత చక్కని వాడులేడు అన్న ప్రసిద్ధి. దస్తావుంచు--కున్నాడంటే
బవారుకుటి పావేశేవారు. యుద్ధరంగమందు పిరికిబుద్ధి లేదు. ఈ గంటిచర్యలు. ఇదిగా
క యీ రాజా వైకనాడు యింట్లో వున్న పుస్తకాలు -- తెప్పించి అందులో వున్నర
త్నాలు అన్నియేమి చేసి, వజ్రపతకం చేయించేవారు. -- వారు యీ పతకం యివ
రికని అడిగితే నా రాం యదా బాబు గారికి అని అన్నారు. వాళ్ళు ఘుటియ టకు
జన స్నానం అంపించే వరకు ఆ వాంఛ్చేలు వెయిదలయినవారు -- చాతయింతవి
రక్తి విచారించినారు. ఇంకా చిన్నవాండ్లు వున్నారు. అని --- విచారించరాదు
అనే వరకు రాజుగారు శలవు యిచ్చిన మాటలు. మేము చెప్పుతూ వున్నాము వినుమన్నా
రు. యేమంటే రాజ్యం మాకు అనుభవం -- వాండ్లు అందరూ వుండగా. ఇట్లాడుకుం
టూ వున్న మమ్ములను తీసుకవచ్చి పట్టంకట్టినారు. మాకు భాగ్యం వుంటే నాగానేవ
స్తుంది. మనం చేసేది యేమి వున్నది. గనుకయిది గాక యీ సంస్థానం యిదివరకు యం
త్రవుంది ప్రభుత్వం చేసినారు. యెవరూ యీ ముత్యాలు రత్నాలు వెయిదలయిన
వస్తువులు పట్టుకపోయినవారు లేరు. ఇందరూ సంపాద్యం మాకు --- నారు. గనుక
మేము మాత్రం యీ వస్తువులు మాలో కూడా పట్టుకొని పోతామా చూడుమన్నారు.
15 ఇట్లా అంటూ నేవుంటే వస్తువులు ఆయనకున్న ---- తెప్పించి కొన్ని బ్రాం
హ్మణులకున్ను కొన్ని దేవస్థానాలకున్ను యిట్లా వ్యయం చేసినారు. ఆ తరువాత దగ్గర వు
న్నవారు అందరూ యిచ్చు మనం యేమి అనడానకు అనుకూలం కాదనుకొని వూరకున్నా
రు. ఈ మహారాజు తప్పుమొక్కన తరువాత నుక ళింగదేశం నలభై లక్షలరూపాయీ
లదాకా దస్తు అవుతూ వచ్చినది. పంటలు విస్తరించి పండింది. యన్నడూ లేని ధరలు వచ్చాయి.

ఈలోగా ఆయన అధికారం పోయిందాకా జరిగింది. ఇటుతర్వాతను కుంఫిణీవారు దేశం ఆక్రమించిన తర్వాత రూపాయి శిస్తు భూమి అర్ధరూపాయి జమయిచ్చేటప్పటి కదుస్తరం అయింది. పంట లాతకూవ. గరిసెడు పండే భూమి. అరగరిసెడు పండదం కుస్తరం. ఆయన కొమారుడికి తిరుగా దేశం యిచ్చినారు. ఇప్పుడున్న తహశీలు వసం టలు పండుతూవున్నవిగాని మునుపటి వలె భూములు -- దంతేదు. మునుపు యింత అర్ధం జమచేసుకొని కాపులుకు పాలు అశిధారాప్రతంగా యిచ్చేవారు. గనుక కాపుజనం బహుసుఖపడేవారు. ఇప్పుడు దివాణం పాల రయితులు పాలుహాశా దివాణం వారు పుచ్చుకొన్నప్పటికిని కిందల జమ అంత్యే అర్ధానకు సరంజమవుతుంది. ఇళ్లా భూములు ఫలించక పోవడం ప్రభుత్వం వారి దగ్గర వేటివం తాలు వేకపోయినందు చేతను భూములు తగినట్లు ఫలిస్తవిగాని అధమం ఫలించవు. ఈ స్థితులు ఖరకారు యికరతికి సరి. — — —.

ఇటు తర్వాతను దాట్ల వెంకటరాజు తుముంచా నుకొమారుడు వెంకటపతిరాజు దివాన్ గిరికి ప్రవేశించిన తర్వాత కొడుగంటి చిన్నరామజోగి పంతులు పరంగా ఫితూరి జరుగుతూవుండేది. ఇందుకు సహాయం వెంకటపతిరాజు పెత్తం (ఉ)కొమారుడు. అప్పలరాజు. యీ ముగ్గురున్న లోపల జగన్నాధరాజు చేసిన తాలూకున్నది గనుక ఆ మోకాస నిషేధించి. విశాఖపట్నంలో వున్న బోర్డ్ కానుత్తేలా ద్వారా యిర్ ద్వారా వారు పెద్దదారాను, పుష్పాలరమణప్పనాయుడు వేద -- యిసనో ద్వారవారు గిరిగిరి ద్వారవారు చిన్న ద్వారలుగా వుంటిరి గనుక. యీ పుష్పాలరమణాప్పనాయుడు గారి మూలంగా సదర శాస్త్రాన్ని వారు ముగ్గురు విశాత పర్చునాని మీకు విస్తారం లంచం యిస్తూవున్నాము. ఇది గాక కుంఫిణీవారికి న్నిపద్ధని

మిదిలక్షల రూపాయలు యిస్తూ వున్నాము. అని యీలాగంటె ఫితూరి మాటలు
మాట్లాడే వరకు కుంఫిణీ వారికి ఆనప్పట్టి విజయరామరాజు గారి నియాలాత్తైనా
వంచకం చేసి సంస్థానం తీసి తమలో కలుపుకో వలెనన్న మాటలే విచారించినారు
గాని ధర్మం విచారించినారు కారు. ఈలా విచారించు వుండగా ఆ సరికి ఆరులక్ష
ల రూపాయలు బాకీ వుండగా, రాజుగారు ముష్తాబలుగ్, ను కుంఫిణీవారికి యి
య్యమని తనకా చేసినారు గనుక ప్రమాది సంవత్సరం వరకు ముష్తాబలుగ్ యిచ్చిన
బాకీ పోగా, నాల్గులక్షల రూపాయలు కుంఫిణీవారికి బాకీ వున్నది. యిప్పటికలా
ఆ సంవత్సరం జమాబంది మరి సంవత్సరం యిచ్చేవారు. ఆప్పుడు ఆలంపనా కుంతారు ద
రోబస్తు పైకం చెల్లించి నాల్గు లక్షల రూపాయలు బాకీ చేసుకొని మొదట సంవత్స
రం యిస్తామన్నారు. అందుకు బాతుల వారు సమ్మతించక పోయినందున తిరుగా వి
జయరామరాజు గారు ఖబరు పంపించిన మాటలు. ధర్మశాస్త్రము విచారిస్తే, మీరా
జమాబంది మెుక్కువ చేసినారు. ఇది గాక కుంఫిణీవారు మా దేశంలో నుంచి స
రుకు పట్టించుకొని పోయినారు. మాకు నాల్గు లక్షల పర్యంతరం పోశ్కులు రావలసి
25.A వుంటుంది. మీరు మాత్రం ఆ రూపాయలు మా బాకీ రూపాయలు నాల్గు లక్షలు మొ
దట యిచ్చుకుంటామంటే - నచ్చుక్కల పెట్టేదం యీయువంటి సంగతి. ధర్మం విచారిం
చడం మంచిది గాని. ఆ దుర్మార్గపు మాటలు వినడం మంచిది కాదు. అని యీతరునె చె
ప్పి పంపించే వరకు యింగ్లీషు వారికి -- యరుద్రారవారు మేము అధర్మం చేస్తామా
అని, మీరాలెక్కలు యిస్తూవుంటే -- యిస్తామని తలవు యిచ్చినారు. ఆ మాట మీద
బవిష పోరాజులుంగారు బుచ్చన్నగారిని పిలిపించి యీసరికి కుంఫిణీవారు మన
దేశంలో నుంచి యింత సరుకు తీసుక పోయినారు, మనకు పోశ్కులు యింత వస్తుంది

అది అంత్రా విచారించి లెఖ్ఖలు తయారుచేయించుమన్న మనిశలవు యిచ్చే వరకు యి
రువై దినములకు లెఖ్ఖలు తేప్పుడు చేసే వరకు పద్ధెనిమిది సంవత్సరములకు మూడుల
క్షల యాభై వేల రూపాయలకు కుంఫిణీవారు రాజాగారికి యివ్వవలశివచ్చినది. గను
కయీ కానిదంకు కుంఫిణీవారి వద్దకు పంపించే వరకు వారు చూచుకొని బాకీ అయి
నందున యిన్ని రూపాయలు ముజరాయివ్వడానకు అనుకూలం కాదు. కొంచ్చెం రూ
పాయలు అయితే ముజరాయిత్తువు. ఇదిగాక పద్ధెనిమిది సంవత్సరముల నుంచి లెఖ్ఖ
లు వ్రాశిపెట్టి యిప్పుడు ముజరాయివ్వ -- రా. కాబట్టి మీకు ముజరాయిస్తే మాకు
కుంఫిణీలో మాటరాబోతూన్నదన్నారు. యిట్లా వుండగా తదనంతరం విజయరా
మరాజు, శీతారామరాజుగారు యిద్దరు ఆలోచన చేసుకొని శీతారామరాజుగా
రిని చన్నపట్నం వెళ్లపనిచూచుకుని రమ్మన్నారు. మరి నాల్గు దినములకు శీతారా
మరాజుగారు -- దగ్గర శెలవు పుచ్చుకుని ఆరుదినములు వుండి ఆపాటు తిరిగి వి
జయనగరం నుంచి చన్నపట్నం వచ్చి, తరువాత తమ్ముడికి తనకు యిష్టం వున్నట్టుగా
కుండా, ఆజవా -- లు అంతటా విడిచిపెట్టి, తనకొమాళ్లకు రాజ్యాధిపత్యం రావ
లెనని మాట్లాడుతూ వున్నాడు. గనుక కుంఫిణీవారు శీతారామరాజుగారినిమీ
రు మాయిష్టం -- అయితే మీకొమాళ్లను భార్యను విజయరామరాజుగారిదగ్గర
వుంచి -- మాకు మించిసంమ్మతి పేదంటే యేమలాగున సంపదుతుంది. గనుక మీ
చిన్నవాండ్లను వేరే శం వర్గచలంలో మీది వారం వున్నది గదా అక్కడకే ట్లాగొప్ప
వేశపెట్టి వుంచితే మీకుం యిష్టులు అయినట్టు అన్నారు. అందుమీద శీతారామ
రాజుగారు తమ కొమారుడు అయిన నృశింహ గజపతిగారి పేరను పుత్రరంగా
యించి -- చిన్న మా తల్లి తంమ్ములు విజయరామరాజుగారి పేరను, నలఖ్ఖ తేసుకొని

సంహాచలం పంపించుమని వ్రాసే వరకు స్వశంపాగజపతి రాజు ఆ వృత్తాంతం చూచు
కొని విజయరామరాజుగారిని శిక్షకి పోయి యీ వృత్తాంతం అనుపరచి శెలవు
అడిగే వరకు ఆయన కూడా వారు కోపం వచ్చి యింత్వరగాం వెళ్లుమని శెలవు యిచ్చినా
తిసాము తీసుక పోవడానకు మజూలు లేదని -- యిచ్చి సింహాచలం పం
పించినారు. వీరు యిట్లా వుండగా — — — — —

తదనంతరం విజయరామరాజు గారి వర్తమానం కోట విజయరా
మరాజుగారికి విధి చెప్పెట్టి రాణివాస స్త్రీలను పద్మనాభంలో వుంచి రాజుగారు
చన్నపట్నంలో వుండే వరకు అప్పుడు రాజుగారిని మూడు నెలకు పన్నెండువేలరూ
పాయలు ఖర్చుకు వుంచుకొని, తతిమ్మా రూపాయలు దివాణం జమాబందికట్టి-
శెలవు యిచ్చినారు. అనుక ఆ మాటలకు రాజుగారు వప్పుకొని యేమిటైనా వీరిబాకీ
తీరితే చాలునన్న తాత్పర్యం చేతను నాల్గునెలలు వుండగా వచ్చు సమయమందు
౧౮. కుంఫిణీ వారికి మంచి మాటలు నడిచి తరువాత చన్నపట్నంలో తమది వారాం
వున్నారు అనుక యిందునుంచి అక్కడ వుండ- - - - - - - - శించినారు. తరువాత
మరి మూడు నెలలకు రాజుగారిని చెన్నపట్నం వెళ్లుమనే వరకు రాజుగారు మావో
ళ్లు చన్నపట్నంలో వుండేని వున్నారు. వారి మూలంగా తజవాబు -- స్వాలు జరుగు
తూ వున్నది. వోరే మేము వెళ్లియెక్కువ మాటలు మాట్లాడవలసినది యేమి వున్నది.
మేము యిక్కడ నుంచి ప్రయాణం అయి పోవడానకు ఆరునాల్గు లక్షల రూపాయలు
ఖర్చుకు కావలసి వస్తుంది. ఆ నాల్గు లక్షలు వుంటే కుంఫిణీ వారి బాకీ తీరును. ఇంత
మాత్రానికి మేము చన్నపట్నం వెళ్లని మిత్వం లేదు. పొమ్మన్నారు. అరుగాసామీ
రు ధ్వార రాజారు అన్న మాటలు-॥— . . — — —

మీ సంస్థానం యివ్వడానకు కుంఫిణీ వారికి సెలవు లేదు. గనుక యివ్వడానకు నిమిత్తం
లేదు. మీరు ఘట్టిగా చన్నపట్నం వెళ్లవలెనని మీరేమయినా.. ఖర్చులకు లేదని అంటే
ముప్పై వేల రూపాయలు యిస్తామని. ముప్పై వేల రూపాయలు పంపించి మీరు పది మజి
లీలు వెళ్లే వరకు కావలసినంత ఖర్చుకు పంపిస్తూ వున్నాము వెళ్లుమని. గనుక
ఆ ముప్పై వేల రూపాయలు శిబ్బంది వారి ఖర్చులకు యిప్పించి ఆకట్టడనుంచి విశాఖ
పట్నానకు మూడు కోసుల మేర సింహాచలం దగ్గర డేరాలు వేయించుకుని దానివరకు
కుంఫిణీ వారు, తమ ఆప్తసాయుక్తులైనా మచ్చోగి పంతులును పిలుపించి వారి తోటి
రాజు గారు చన్నపట్నం బోవడానికి మార్గం విడిచి పెట్టి విజయనగరం మార్గం పట్టినా
రు. వీరు చన్నపట్నం వెళ్లేటట్టు కనుపించ లేదు. ఇందుకు యేమి ఆలోచన అని సీతా
మీరు ధారవారు అదే వరకు రాం మచ్చోగి పంతులు వెంట వెళ్లి రాజు గారిని చన్నప
ట్నం మార్గం పట్టించి వస్తానని రెండు లక్షల రూపాయలను కూడా తీసుకొని ఆ తత్వర
గా రాజు దగ్గరకి వచ్చి వారి దర్శనం చేసి అన్నమాటలు ౹౹ తమ మంతే -- సామి
యరు ధారవారు - మీ మున్న చన్నపట్నం పంపించి రమ్మనుమని సెలవు యిచ్చినారు.
గనుక మీ తోడ్కొమని చేసే యిందుకు రావడమయినది. అనే అజ్ఞా చేసే వరకు ము
వో రాజులు గారు శాంత్వపెట్టి సెలవు యిచ్చిన మాటలు. మేము చిన్న వాండ్లను కన్న
లబూచి బహుదినములు అయింది గనుక వచ్చి మారు కన్నులజూచి మరి వెళ్లుతా
ము అని అనే వరకు ఆ దుర్మార్గుడు ఖామఖా, యిన్నాళ్లు ముందు మీ మున్న చెన్నప
ట్నం పంపించి రమ్మనుమని కుంఫిణీ వారి సెలవు అయింది. కోతన్నరా ముందు చన్న
పట్నం ట్రోవలో డేరాలు వేయించిన కాని అనుకూలం కాదని ఘట్టిగా చెప్పే
వరకు రాజు గారికి బహు కోపం వచ్చి యీ దుర్మార్గుణ్ణి తల గొట్టుమని గనుక

అప్పుడు విజయగోపాలరాజు అనే సర్దారుడు రాజుగారి సాహాయ్యానకు వ
చ్చి మహోప్రభావం తనయుడు ఉత్తరదుర్యోధనుడై సామ్రాజ్యం వహిస్తూ, తమచేయించిన ధ
ర్మకార్యాలకు యిష్టంవంటిపని విచారించినంతల్లో లోకంలో నిందాస్పదంవస్తు
ది. స్త్రీలయలకు వారి నివస్తుందిత్మ వించవేవని మనవిచేశాడు. గనుక తి
రుగా రాజుగారు శలవియిచ్చినది. ఈ షాజీ మన సంస్థానంలో ఉద్యోగం వాడుచేశాడు
తాగియిచ్చిన వరదాకా, మనదగ్గర నౌకరి చేసి, యిప్పుడు మనయందు ద్రోహచింత
దలచి మన మర్మం యావత్తు కుంఫిణీవారికి చెప్పి, రహస్యత్ర అయినా భయంలేక
యిన్ని మాటలు మాటాడి జరుగనవచ్చినమనవి చేశినందుకు వేళ్లొమని మీపని చేశా
డో షంపేదుదిమ్మని శలవియిచ్చి ఆర్ద్ర హృదయుడుగనుక అంతలో పశ్చాత్తా
పంవచ్చి సంకెళ్లు వేశి తీసుకరమ్మని శలవియిచ్చి తమచిన్నవాండ్లుండ్రా వత్తుప
ద్మనాభంలో వుండగా అక్కడికి వెళ్లి ప్రవేశించినారు. తరువాత అక్కడ రెం
డు నెలలు వున్నంతల్లో, శామియారు ఖ్వారవారు యీసంగతి బాగరదువారికి వ్రా
శినాడట, అక్కడి నుంచి రెమేమి వర్తే వచ్చినదో తెలియదు. కన్నెలుపితిల్లా
ను అనే సర్దారుడు రెండు పటాలాల బారు ---- రాజుగారి మీదమేవాం
చిశేవరకు రాజు .... నిమిత్తం వచ్చినారు. మామీదికి లడాయికిమే
మినిమిత్తంచెప్పమనే వరకు పితిల్లాను అన్నమాటలు. — మేము మీ మీదికి లడా
యికి మిమ్ములను చన్నపట్నం పంపించడానికి రావడమయినది. అంతేకాని మీతో
ఒలడాయి ---- అందుకు రాజుగారు మేముచన్నపట్నం పోవడానకు నిమిత్తమే
దు. మేము కుంఫిణీవారు కాని అయిష్టులము కాము. ఇక్కడివారు చేశినదుస్తం
త్రం. అతేనే —యుద్ధంచేసేమాటవుంటే ధర్మంయుద్ధానికి రావడం మంచిది. నా...

హాంశత నానరా--- అకలతికి మీరు అర్థమూంచేశినారని లోకులు నవ్వుకుంటారు।
గనుక సుశ్రూష్ఞా మీకు--- అది విచారించుకొమ్మనుమని శలవు యిచ్చినారు। గోలాంగు
న మాటలు జర్గ--- అప్పుడు విజయరామరాజు తనకొమారుడు లాంఛ్ఛాధిసంవ
త్సరములవాడయిన నారాయణబాబును పిలుపించి తన తొడ మీద కూచుండబెట్టు
కుని తే భయపడి. నారాయణ మీద ప్రేమ చేత నను నేను యింత్తాని చా--- . తాన్వం
ధదమయినది. మనకు త్రుపాచారం చాలనందు చేత మనవొకట్ల--- బాజీయి
చ్చినారు। రోదినం లోటి దీకు మాకు కురుగాం నుబంధం చెల్లింది। మీ పురంప్రవేశం
చుమని సలవు యిచ్చినారు। గనుక ఆచిన్న వాండ్లు మన విచేశనది. నేను-
-- యనేనే ఖంటాను మింమ్మును వదలి పోవేను అనెను. అందుకు రాజు గారు వా
ప్పక యిచిన్న వాళ్ళను బుజ్జగించి కామకు వెళ్ళక అనకూలంకాదని యీనారా
యణబాబుగారిని--- బ్రాహ్మణపట్టపుదేవి విశేతయ్యగారిని క్రొత్తగా
గును. నారాయణబాబు--- అయిన కాకలఘూడి బాపిరాజు మొదలయి
నవారిని తయినాతిచేశి పంపించి నారు। ఇంతా మూడు దినములకు అయింది।
తరవాత కన్నర్ల పిట్టిల్లాను వారు ఉలదాయికి శిద్ధమయినారు। గనుక ఆలానేరా
జు గారు న్ను ఆషాఢ శు ౧౧--- దినం కుంఫిణీవారు తమ మీదికి లడాయికి వస్తా
రని జాగ్రత లోటి వుండగా ఇంతలో కొందరు కుంఫిణీ వారికి బాజీలయినవారు
యిప్పుడు రాజు గారు జాగ్రత్తగా వున్నారు రావద్దని వర్తమానం పంపించినా
రు। గనుక నాటికి మానినారు। మర్నాడు రాజు గారు రాత్రి బహుజాగ్రతలో వుం
డి వుదయం కావడానకు --- ఘటికయల రాత్రి వున్నదాకా మేలుకొని అందరికి
బహు జాగ్రత చెప్పి తను పడుకున్నే--- యుకనుకొట్టిని యీ దుర్మార్గులు

ఇప్పుడు రాజా గారు పడుకున్నారు. అజాగ్రత్త లోటి వున్నారని ఉందు
టి వారికి సమాచారం పంపించినందున తుం షిణోవారు అతిత్వరగా -- రుని
దాయిస్తూ వచ్చి దిగినారు. అప్పుడు చిన్న కోట నరశింగరావు పంతులు వచ్చి
రాజుగారు . . . యిమేలుకొని లేమి మియింతగా నిద్రపోపి తిరగి ఇడ్డిగి ననుక
కన్నెల్ పిడిన్లాను పటాలంతో వచ్చి దిగివున్నారు. అనిచెప్పినారు.— — -

తదనంతరం రాజుగారు లేచి అతిత్వరగా దంతధావనం చేసుకొని, అద్దం
తీసుకరమ్మని తెచ్చిన తరువాత చూచుకునే వరకు ముందు ముందు తిరుమణి తీరు
చలాం కొన్ని లేకపోగా అప్పుడు ~~...~~ లలాటం ముందు తిరుమణి తీరుచూ
ధరించి అద్దంలో చూచుచూచి అన్న మాటలు. రంగ్గడి ఆజ్ఞ అవుతూవు
న్నది. మనం యుద్ధానికి పోయి తిరిగి రావడం లేదు, అని యిటు మా --- పెళ్లాది
లోపల వచ్చేవరకు లోతి రాజునైన అంబారి కట్టించి వుంచినారు గనుకనేమో
-- తీసుకవచ్చినారు. అప్పుడు రాజు గారి దగ్గర రావు జోగంప్పగారు వున్నా
రు. గనుక అన్న మాటలు. శ్రీరంగ్గుని మనకు తెలిసిన వారి ఆజ్ఞ అవుతూవున్నది. ని
న్నటి దినం వారు వచ్చి వుండిన వారి క్షాత్రవంత్యము, మన క్షాత్రవంతము న్నాతె
లుసును. ఇది గాక యిప్పుడు మన దగ్గర వున్న బాజే యిచ్చినారు. మనం అంబారి
, B. తెలుక్కలదాయికి పోతేం గనుక తనవారు అనుఢే షితూరిచేసి -- రు అంబారిమి
దాయించరా -- ------ చ్చే నిన్నటి దినం వారు రావడం లేదు మంటే ...
---- .. మనం తంజూరులో వున్నందుచేతను, ఇదిగాక మనం రాత్రి ---
- ---- --- --..ళు డియలు రాత్రి వుండగా పడుకుంటే అప్పుడు వచ్చినారు.
ఆశ్వగాంధి బలుపోయింది, వేనట్లు అయితే ఆశ్వగానుండు బుగు తెలిశిగావ

తానకు వారు కలగన్నారా. ఇన్నిటికి చిన్నటిదినం వారు వచ్చినట్లు వుంటే వారి పరా
క్రమం మన పరాక్రమం తెలుసును. ఇష్టు వాళ్ల కష్టు తియులకు మనస్వామి సన్నిధానా
నకు వెళ్లేటట్లు ఆజ్ఞ అవుతూ వున్నది. ఇప్పుడు మనం అంబారి మెక్కి యుద్ధం చే
య వలసిన దినమే మిమ్ము వున్నది. గనుక అయినా వచ్చిమెత్తు మీద నడుతాము. అయితే
ఆలోచన మీద జయం తావేవేను, నేనిప్పుడు నాకు మానం లోటు ప్రాణాలు వదలుకోవ
డం మంచిది. అనిరా వృద్ధోగయ్యగారు తమరు యీమాటలు లక్షు కాని అంబారి
వద్దనిపాలికి నసవారి అయినారు. ఆసమయంలో కన్నాటకం యావత్తు యి
ప్పాలకులడాయి వేదనుకాని కొందరు. మొఖాలుకడు కోరి పోయిన వారు కొంద
రు బయలు బట్టి మికి పోయినవాండ్లు, యీ తీరున విషస్పష్టంగా వున్నా
రు. తే మహారాజులంగారు యుద్ధానికి పోయేటప్పుడు యవరినిరమ్మనిపిలి
పేదు. నీతి గల్గినవారు గనుక అయితే వారే వస్తారు. పొంమ్మనమన్నారు గాని, ఇ
న్నిదినములు మనహా మ్యుతి నిర్బంతి నారుగదా. ఇప్పుడు అందరూ లడాయి చేసి చావ
క పోవడానికి నిమిత్తమేమి అనివిచారించినారుకారు. రాజు గారు పల్లకి మెక్కి
ముందర నడిచినారని చెప్పవేగం నూటెంయనభై మంది పల్లకిలుమెక్కి రాజులు
మొదలయిన విజయరామరాజుగారికి అడ్డం వచ్చి మహాప్రభూ నిముషమా
త్రం నిలవండి. మన తాలూకు కన్నాటకం మాత్రం రానియ్యండి అంతా
కలసి యెదుటి వాండ్లను యీగలదారి గుర కొట్టినట్లుగా కొట్టవచ్చును.
నిసామాంజికులు యావత్తు మన వెంట నుకుంటేటలూ వుంటే మహారాజులుంగా
రు నిలవపడక నదిపిస్తూ వున్నారు. ఆసమయంలో వీరిదగ్గరవాజరుగా వు
న్నవారు. ఆనవబేగు కుముందానున్న, దావుతుభానుముకుందానున్న, ...

యిద్దరు సర్దార్లతో తరుపు వామున్నా రెండు వేల చక్క పలకి తుపాకీ బారు వున్నది. ఈబా
రు మాత్రం రాజు గారి లోకూడా వున్నది. అప్పుడు విజయరామరాజు గారిని వెనుక
కు వుంచుమని యీరాజులు మనవి చేస్తే అందుకు విజయరామరాజు గారు అన్న
మాటలు. మనలో పితూరి నమక వేకపోతే యీబారులోటి కార్యం ఫ- చాయకుం
టే నాపేరు విజయరామరాజు కాదు. పితూరి నమక జరిగితే యెవరము నిలువేవె
ము. ఇదిగాక నేటి దినం యన్ని విధాల విచారించినాము మనకు ఆయువులు చెల్లినట్లు
గా లెక్క పడుతూ వున్నవి గాని, తిరుగా మనము యిల్లకు వస్తామని తోచేదు. అదిగను
క మీరు యిందుకు యిన్ని విధాల విచారిస్తారు. వేముస్వామి సన్నిధానాన కు ప్రయా
ణం కట్టుకొని సమస్తమయిన ఆడ్వరణాలు ధరించుకొని ధృఢ నిశ్చయంగా రావడము
ఆయినది. మీకు యెవరికైనా యింటి మీద ఆశ వున్నట్లాయనా సుఖంగా యిప్పుడే
వెళ్లుమని సెలవు యిచ్చినారు. నమక ఆ మాటలు విని రాజబంధువులు యీ వత్తు
పూసపాటి విజయగోపాలరాజు వత్సవాయి నర్సరాజు, దాట్ల అప్పలరాజు, రా
వు జోగయ్య, పోలురాజు మొదలయిన వారు యిన్ని దినముల పర్యంతరం యీరా
జు నామ్ము అనుభవించి సమయం వచ్చినప్పుడు ప్రాణాలకు ఆశపడడం క్షాత్ర
ధర్మం కాదని చాలా అభిమానం తెచ్చుకొని లడాయిలో ప్రాణాలు పోతే పడదా
రము, రాజు గారిలో ప్రాణాలు వదిలితే మనకు ఆదే కీర్తి అని ఆయన వారిచె
ట్టూ కనిపెట్టుకొని వున్నారు. అప్పుడు మహారాజులుం గారు దావ్రుతు ఖానుప
27# టాలం ఆ గాడినికిందుండుమని, ఆసనే చేగుపటాలం పక్కమీన సురమ్మకుమని సెలవు
యిచ్చినారు. పాలరాత్రా ల్యూసరదారుడు కూడా యీ తీరుగా రాజుల వారు వద్దుస్తూ
వుండగా దాచి వచ్చిందిసెల వుయి ఉర్పుమనే వరకు. అందుకు రాజు గారు సెలవు యి

చ్చినదే మంటే బలవంతులు అయివున్నారు, ముందుమనే చేయి మిగలదం మంచిది
కాదు. వు... య్యమిగిలిన తర్వాత ను, మనచెయ్యమిగితే దోషం వేదు. అందాకా
మీరు త్వ... యిచ్చియిదిగాక వకవిశేషమయిన మాట నలవ్వుయిచ్చి, నారు తదేమం
టే, షిరంగ్గల... టకం రయావత్తు యీగిల ఉరిగి పోయినట్లుగా వేతారు కాని నిర్వ
బా... నకుత్వర పడితే కుంఫిణీవారి మీద ముందర మనే చెయ్యవుంచిది అన్నదేరం మా
త్రం వుంది. ఇందుకు సలహా ముందర నడుస్తూ గుండు మాత్రం కాల్చుకుండా షిరంగ్గలు
... మనకన్నా గొటకం తెలియక ఫ్రెంచరాక్రమం అక్కరకు వస్తుంది వారు త్వరపడితే చా
కుతులం వారిదురాయి వున్నదని ఆనే పెట్టుదురుగాని వింక్రాలి చెయ్యిమించనియ్య
వద్దని తా... స్తూ వుంటగా, ఇంతలో కుంఫిణీవారు కుంఫిణీవారు పనిమిందా వనిరా
జుగారి పరవారుదు దా వృత్తాను కుముందన్నను అగారిన దుస్తూ వున్న వారికి పందెం
దు వేల రూపాయలు లంచమిచ్చి మాందు చతివెళ్ళ కొలిపించినారు. వాదుషిరంగులకు
సమీపంగా యీ మువక దారు చేస్తే షిరంగులు లెందుకో వచ్చును. అంత సమీపంగా పో
యిన వాదు మన్నం ... పోయి లంచంతిని రూపాయలు కల్లపడగానే రాజు యీ వమూల
... కౌజ్ఞ చేశి, తనపటాలం తోటిలయనుతప్పుకొని పారిపోయినాడు. తరువాత...
... అయినందున మహారాజులుంగారు షిరంగ్గలయదుటబడి కూడా బలవంతా
పోయినట్లుగానే వున్నారు. ఆసమయంలో దొల్లిఅప్పలరాజు ప్రాలుతుమ్మానుడు
యింతేషితూరి మనిషి అనితెలియమేదు ... మున్నారు వేటతుపాకి వుంటి
వున్నది గనుక కుంఫిణీ వారు ఫయిరు మనేవేగమున్న - మున్నారు తుపాకి వక్షిత
పరాకాచ్చినందున మున్నాటికి తప్పకుండా పత్తారు. గాదువ అప్పలరాజున్ను
యీ వేట తుపాకి వారున్ను పత్తారు - ఈ సమాచారం మహారాజులుంగారు...

అతనినిండ్రై తోచక కొన్నాడు. ఇన్నిదినములు మనంతియు తల్కోషితూరి మనిషి అన్నా
రుగాని, ఇంత నమ్మకమయిన వాడు ఆనియువరికి తెలియదు। చాలతుఖామడు యిం
త షితూరి మనిషి అనియువరికి తెలియదు, అని ని ముఖం విచారిస్తూ పాలకిరి
ని ముందర నడుస్తూ వున్నంతలో రాజుగారికి ముందరి చేతి మీద గుండు తగి
లింది। ఆ గాయానికి లక్ష్మివ్వ మిన్నివేశి కలుతూ వుండగా యింతలో పాల్రా
జు వచ్చి తమ మహాప్రభో తనకు శలవు యిప్పించుమని అడిగి శలవు తీసుకొని
ముందర కుంపిలో వారి మీదికి దవుడాయించినాడు। ఇంతలో రాజుగారికి
రెండోషలిదాకు, రెండు ఉండలు --- తగలి దూశివేయింది. దగ్గర వున్న సర్దా
రులు పెఖసర్దారుడు పక కాలికి గుండు పట్టుకున్నది. తలిమోర్రాజులు అంతా పద్దా
రు, నిబ్బంది వారు అందరూ పడ్డారు, పాలురాజు మాత్రం తనలోపు దవరు గుట్టా
ల లో బి శత్రువుల మీదికి దవుడాయించే వరకు షిరంస్తుల దగ్గర పడి పోను గు
ఱ్ఱాలు -- తమయితను వంటి గుఱ్ఱంలో బి షిరంస్తులు దాటి యిరుపై రెండెవక్కము
ఆని వాతపరిచి అక్కడికి కేల్తి --- పోతే అప్పుడు చేతి కత్తి తీసుకొని పింత్ర పింత్రలు
గా నరుకులాడుతూ చిత్రకొ ళలుంజూపి యుద్ధం చేస్తూ వుండగా యింతలో రా
జుగారి తాలూకు ఆసనచేయు పటాలం వచ్చి బహుముఖంచేసి షిరంపుల మీదచే
యివేశి ఆక్రమించినారు। ఇంతలో పాలురాజు తిరిగి మహారాజులుం ---- దాన్ని
ఆయన స్వామి స్థానకు వెళ్లేవరకు ఆ మహారాజులుంగారికి యెదురుగా వచ్చునిండ్రా
--- ముక్కెవ గుఱ్ఱు పట్టుకొని, రంగ రంగ అని స్మరణ చేస్తూ ప్రాణం వాయువు లెవ
దులుతూ వుండే వరకు మహాప్రభో మీ వంటి మహారాజులుకు యిలాగంటిన
తులు సంభవించె నదా యని చాలా దుఃఖించి తిరుగాయే --- లష్కరు మీదికి పోం

నరుకుతూ వుండే వరకు. ఈ పరాక్రమం యావత్తు కన్నులారా చూచిన
౨౭B. చూ— నేను బహదరువారి లడాయిన్ని చూచాను గాని యితనివంటి శౌర్యవంతం గలిగిన
శిపాయిని చూడలేదని స్తోత్రంచేసి యితన్ని యేవిధంగానైన పట్టుకొమ్మని శెలవుయిచ్చె
తే యేవిధంగాను తను పట్టుబడక పొయ్యేవరకు యీ వీరుడు యేమూ గావను చేశేవాడు కాం
డు. యితనికి బలం పాత మత్స్య పర్యంతరం యీ తీరున యుద్ధం చెయ్యగలవాడు. మనం సం
శయించితిమా మనలష్కరును యావత్తు చంపివేస్తాడు. అని విచారించి కాల్చివెయ్యమ
ని వదోయిచ్చెను. అనుక దూరంగా నిల్చి ఆ గెందు చేశి కాల్చివేశినారు. ఈపాల రాజుకు అదివ
రకు ముప్పై సంవత్సరములు. ఇంకా వివాహం లేదు. ఇతని పరాక్రమం యావత్తు కుంపిణీ
తాలూకు మనుష్యులేమి, ఆనవోటిసు వుటకుండాను తాలూకు మనుష్యులేమి చూచినవారు
ఆశ్చర్యపడ్డారు. నాల్గు నిమిషాలకు ముందు పుంగా రాజువారు శెలవు యిచ్చినట్లు అనుకట్టు
యితే యీ పాలిరాజు తన పదవారు గుర్రాలతో టికిం ఫిరంగిలష్కరు యావత్తుసరి
పుచ్చును. ఇంత క్షాత్రవంతానికి యింతవాడు లేదు. ఈలాగంటి చిన్నదైన సరదారుడు
యుద్ధరంగమందు పడ్డ తర్వాతను ఆనవోటిసుముకుండాను తనశిబ్బందితో యెదుటివా
రి మీద యెదురించి ఆ ఘోరమయిన యుద్ధం చేశి తన తాలూకు పటాలంలో ము
ప్పై మంది బ్రతికి తక్కినవారు హతమయినారు. అక్కడికి మందుగుండు యావ
త్తు సరిపోయినది. అనుక అంతట ఆనవోటిసు గుంపు జాగారున్ను హతమయిరి. తక్కిన
సరదారులున్న శిబ్బంది పోయెను. ఇక మిక్కుటం యదిరించి ఖ్యాతం చేసుకొని యుద్ధం
చెయ్యవలశివున్నది. అనుక నా ప్రభువైనా వున్నాడు. అనుక నా శిపాయిలు చూడునా
ని - తక్కిన్గా చావవలశినది లేమి. అనుక అని విచారించుకొని తుపాకులు కిందవేశి యు
త్తుకొని పోతే శేషమయిన ముప్పైమంది శిపాయిలతో టిరాంభూమి విడిచి

నారాయణరాజు గారు బృందావనాలలో చేరిపోయిక ఉన్నారు। ఇంతటితో ఆయి ప్రపంచం మీద నవ్వితేయం॥—

ఆ తర్వాత నుకుంభ్యగారు విజయరామ రాజు గార్ని జయించి పద్మనాభం లోకి వచ్చి రాజు గారి తాళ్ళాన్ని మొదలయిన సామానులు దోచుకొని ఉక్కిరివిసంచి యుద్ధరంగమందు రాజు గారి రాజబంధువులు వాండ్లను ధరించుకున్నవేల బిరోదు సొమ్ములు తీసుకొని శవాల మీది బట్టలు కూడ తీసుకపోయినారు। మహారాజులు గారు ధరించిన నగలు పతకాలు ఆయా వస్తువులు తీసుకున్నారు సరే కదా, కట్టుకున్న వస్త్రం కూడ విప్పుకొని పోయినారు।— మరి రెండు మూడు దినములకు మళ్లీ యా ఉసుబ్బరాయుడు పోయి కన్నీళ్లు పిండిళ్లనుతో విజయరామ రాజు గారు పద్ధార్థని చెప్పే వరకు ఆ మాటలు విని, రాజు గారు పారిపోయినారనుకున్నాము గాని యిట్లా చస్తారనుకున్న మాట తెలుగనమని, అతి త్వరగా రాజు గారు పద్మనాభం వరకు వచ్చి రణభూమియందు గాయాలు తగిలి పడివున్న రాజును చూచి ఓపి తీసుకొని బహుదా ద్వారాజు పోయినని చాలా దుఃఖపడి పాలకిలో పెట్టుకొని తీసుకపోయినారు।—

ఆ సమయంలో కాశీ నుంచి గంగ కావిళ్ళు వచ్చిన వినమకస్నానం చేయించి సాయంకాలం యింట్లో మువారు పరంగులు కాలుస్తూ రాజా, రామ విధానులు మొదలయిన వారు తీసుక పోయి అగ్నిసంస్కారాదులు చేయించినారు। ఈ దినం పద్మనాభంలో రాజు గారు యుద్ధముజ్జెర్క్షేలో పుణ్యయుద్ధరంగమందు పడ్డారు। సాయంకాలం నిక్ష్య కూర్మం సింహాచలం మొదలయిన దివ్యస్థలాలలో విజయరామ రాజు గారు వర్ధ్రాజు పూసపాటి విజయగోపాలరాజు మొదలయిన వారిలో బంగారు విగ్రహజ్ఞులకు కనుపించినారు। వేరు ఆయం ఆవ వస్తువులు।—

ఇట్లు యీసరికి బ్రతికి వున్నవారి సంగతి॥ - శ్రీ తారామరాజుగారు తమ చిన్నవాండ్లను
సింహాచలంలో వుంచుకొని తమ్ముడికి మాత్రం పూర్తి తెచ్చేశి, తమ్ముడు పోయిన తరువాత తన
కుమాళ్లకు రాజ్యాంగం వస్తుందన్న మాట ఒకించిత్తు మనసులో వుండేది। లోకులు
కుచూరదానకు విజయరామరాజుగారు వెర్రివాడై పోయినాడు। శ్రీ తారామరాజు
యొక్క ఆశవున్నా దుర్వారవసంగతిగా వున్నది. ఆనిసంలో షపడేవారు। అట్లు వంటను
ప్రతిలయం కొవడానికి మొలం ఒకరోయిదా పెద్దకొమారుడు శ్రీ సీతారామగజపతి మహారా
జులుంగారికి సింహాచలం నుంచి చెన్నపట్నం వెళ్లమని శలవ్యయిచ్చినారు। అప్పుడు
కుంపినీవారికి శ్రీ తారామరాజుగారి భార్య సుందరమ్మగారు, యీచిన్నవాడు నాపె
ద్దకొమారుడు। ఇతట్లే వదలి వుంటే నా సంస్థానం ఒకనిలువవు. తమ లాగైనా చేశి యీచి
న్నవాళ్ల నా దగ్గిర వుంచక కాని అనుకూలం కాదని నిండా విచారపడి ఖబరు పంపించెగ
నుక ఆరు గాకుంపినీవారు వత్తోవూనం పంపించెదని। విజయరామరాజుగారు పర
లోకగతులు అయితే యేమి చేశినారు గనుక మీరు చస్తే సింహాచలం వారెవ్వరి యేమి
వున్నది। ఇంతకు తంత్రి దగ్గిరకు తేసుకపోతాము గాని మరి వక్కటి కాదు। ఇంకమీ
రు దుఃఖపడడానకు నిమిత్తం లేదు హమ్మ మమని, రెండ్లు కుంఫినీలవారు వచ్చి శ్రీ సీం
హా గజపతిగార్ని తేసుకపోయి చెన్నపట్నంలో తంత్రి దగ్గిర ప్రవేశపెట్టినారు। మరి
కొన్ని దినములుకు తలిమ్మ చిన్నకొమాళ్లు యిద్దరున్ను, చిన్నకొమార్తె, తలిమ్మ
చిన్నవాండ్లు, అందరితోను చెన్నపట్నంరావడానకు ప్రయాణమయి పెద్దకొమార్తె
నుమాత్రం అత్తవారియింట్లో విడిచిపెట్టి వీరుఅంతా - ఖజానాకు ప్రవేశించినా
రు। మరికొన్ని దినములుకు శ్రీ తారామరాజుగారు బ్రతికియుండగానే ముందర పెద్ద
కొమారుడు, తరువాత రెండో కొమారుడు, ఆ తరువాత మూడో కొమారుడు యిట్లా

వరుసగా ముగ్గురుకొమాళ్లు గతించిరి గనుక పుత్రశోకాలవిస్మరించి అనుభవించి మరికొన్నిదినములకు చన్నపట్నంనుంచి కుంఫిణీవారిచేత శలవు తీసుకొనిదే శంలోకి రావలెనని వస్తూ ఆతుపేట మీదుగా వచ్చి ఆలివేలుమంగాపురంలో గానే రాజుగారికి దేవో--తతిటపరలోకగతులైనారు। ఆయనభార్య సహగమనం చేశింది ॥ —

ఇందుకు లోపల విజయరామరాజులుంగారు పద్మనాభం దగ్గిర పోయిన తరువాత వారియింయన కొమారుడు నారాయణగజపతి మహా రాజులుంగారు కాశీపురంలో ప్రవేశించి కుంఫిణీవారికి పట్టుపడక మన్యాల లో వున్నారు గనుక. ఆ సమయంలో మన్యపువారులు యావత్తు షికారిచేశి నారు। అందులో పాలకొండ విజయరామరాజుగారు మాత్రం కుంఫిణీవారితో భాగాయుదురించి వీరఘట్టం కోటలో వుండి జమయ్యతూ చేసుకొనినారు। శాల డాయిచేనే వరకు కుంఫిణీవారు అక్కడి షిరంగులు చాలక చన్నపట్నంనుంచి బాంబాను షిరంగులు తెప్పించి సాధించవలెనని, వకదినం అట్యూరమయిన యుద్ధం చేశి అక్కడికి లొంగకపోయిరి గనుక వకరోజు చిన్నకోటకు లగ్గలు ఎక్కేటవర కు ఆదినం కోటలో వున్న పాలకొండ విజయరామరాజుగారు మాత్రం తమపరా క్రమం యావత్తు అగుపరచి అనేకమందిని చంపినారు। గనుక కుంఫిణీవారు యిందున గురించి చాలా పరాక్రమపడ్డారుగాని సాధించలేక పోయినారు। ఇంతలో కోటలో వారికి భత్యభుక్తులకు లేకపోయినందున వుండి నిబాయించలేక కోట విడిచిపెట్టి లోవల్లో ప్రవేశించి షికారిచేశినారు। వారు పారిపోయిన నాల్గుదినములకు వారిని తెలిశి కుంఫిణీవారు కోటలో ప్రవేశించి చింత్రాచెట్లు యావత్తు కొట్టివేసినారు।

పాలకొండ విజయరామరాజు గారు కొండలో ప్రవేశించి చేసిన పితూరి యింకా
తకాదు। ఆ తర్వాత అతని పెండ్లాం, పెద్దకొడుకు అతనితో విరోధపడి తండ్రిని విడి
చిపెట్టి తనతల్లిని కూడా తీసుకొని కుంఫిణీవారి దగ్గరకు వచ్చేవరకు అతణ్ణి
ట్టి తండ్రి వినవహా చేసి యితనికి పట్టం కట్టినారు। ఇట్లా జరుగుతూవుండగా యీప
1818- ట్టంకట్టిన చిన్నవాండున్ను పోయినాడు। గనుక తర్వాత ఆరాజ్యం ఆ తమనిషిచే
స్తూ వున్నది। ఆటు తర్వాత జాతులవారికి లోచినలాగు విజయరామరాజుగారికింద
వున్నపద్ధ నిమిది జమీందార్లలో, వజ్ఞ జమీందారుడు యింతపని చేసినాడు। విజ
యరామమహారాజులుంగారు నిజ ఖ్సారమన తోను యుద్ధాచేస్తే మనకు బహు
ప్రయాస తరుసులు ను। ఆయన వెస్తితనంచే తప్పించుకున్నచంపక, మనలోను కత్తి
కట్టక తమ మాత్రంచాల్చిపోయినాడు। అని అప్పుడు లోచినారాయణగజపతి
మహారాజులుంగారి వద్దకి సమాధానం మాటలు జరిగించి నెలకుపన్నెండువేలరూ
పాయలు తాజే యిచ్చే టట్టున్ను, ఆరునెలలనాటికి మీ రాజ్యం మీకు యిస్తామని ఖ
రారుచేసి మేస్తరు వైష్ణు ధారవారు సమాధానంచేసి కుంపసాటివారిని శీతారామద
నగరంలో తెచ్చి ప్రవేశపెట్టినారు। అక్కడకొన్నిదినములు వున్న తర్వాత బంగాళా నుంచి
లాండు వచ్చినాడు గనుక నారాయణగజపతి మహారాజులుంగారు పోయికలుసుకు
న్నారు। అప్పుడు లాడు యీయన మొచూచిన-- యితని మాటలకు సౌందర్యానికి సంతో
షపడి మీ రాజ్యం మీకు యిమ్మనమని వైష్ణుతో చెప్పి పోతాము అని సెలవుయిచ్చినా
రు। తరువాత వైష్ణు ధారవారు చేసినకు యుక్తి మరెండు నెలలుకు, వెరిక రాజ్యం యా
వత్తు యిస్తే మీరు పోతారని సగం రాజ్యం ప్రస్తుతంలో యిస్తూ వున్నా [redacted] తలి విన్నా
మీరు పెద్దవారు అయితే యిప్పిస్తామని సెలవుయిచ్చి తనకాయ [redacted] త్తులను మం

త్రాంతంజేశి కుదిర్చి, మన్యాలు యీనవత్తు యినవరి సంస్థానం వారికి యిచ్చి, వీరికప
న్నెండు లక్షల రూపాయల తాలూకా యిచ్చి అందులో తమరు తొమ్మిది లక్షల రూపాయ
లు యిచ్చేటట్లు నిష్కర్ష చేసుకున్నారు. ఇది గాక రాజా గారి రాజబంధువులకు ల
క్షరూపాయలు మొఖాసాలు వుండగా యిది కూడా వారికి యిచ్చినారు — . —.
— ఈదినం వరకు నారాయణగజపతి మహారాజులుంగారు రాజ్యం చేస్తూ వున్నారు —.

B.23 A. — నాగావళినది మాహాత్మ్యమ్ —

— ఈనది శాంతఘటకు అవతల పుట్టినట్లుగా చూచనది. ఏమంటే, యీనది పుట్టన
పో తుప, పశువులకు యేమి అనేకమంది ప్రజలకు యేమి, మునీశ్వరులకు యేమివు
దక వసతి లేక బహుకష్టపడుతూ వుండగా, ద్వాపరయుగాంత్యమందు కురుపాం
డవులకు యుద్ధం సంభవించినప్పుడు బలరాముడు తీర్థయాత్ర చేస్తూ యీ
స్థలానకు వచ్చి చూచి నీరువసతి లేనందున అప్పుడు ఆ మహాత్ముడు తన ఆయుధ
మయిన నాగలి కొనెత్తుకొని దున్నుతూ పోతే వెనకనుంచి ఆ చాలు నదీరూపా
పాంగా వస్తూ వచ్చింది. కుత్సగామిని గనక, ఏకాల మున్ను ప్రవాహగామిని
అయి, నాగలి వల్ల నుద్భవమయినది గనుక తదారభ్య నాగావళి అని సార్థ
కనామమయింది. వెనుక ప్రజలకు యేమి, పశువులకు యేమి, మునులకు యే
మి బాధ లేకుండా సౌఖ్యతరంగా వుంటూ వచ్చినది. వర్షాలు లేకుంటే యెక్కడ్నా గోదావ
రి ఇత్యాది నదులు ఎండిపోతవి గాని, యీనది ద్వాదశ వర్షాలు క్షామాలు వచ్చి
నా నీరు తీసిపోవడం లేదు. శ్రీ పెద్దలు చెప్పగా విన్నదమయినది. ఈనది పుట్టినది

గ్గర నుంచి యిరువై ఆమడ పర్యంతరం యీసంగ్గ మనుష్యులకు దాహోపశమా
త్రమే కాని, పశువులకు వుపయుక్తం లేదు. ఢిల్లీ దగ్గర యమునా నది యింత్తలో
తువుంటుందో అంత్తలోతున్ను వుంటుంది. తరువాత వీరగొట్టం తాలూకా
మొదలు చేసుకొని యిరు పార్శ్వాలను కాలువలు పుట్టించినవి. యీ నది జలం పాని
నంతే వేళను వరకు లోపలంతేమి, యింకా పలజా తులంతేమి. బహు
లలారంగా వుంటుంది. ఇంత్తకు చెరువులు ఉదవిబల నట్టు బలవత్తమున్ను, పా
లకొండ వీరగొట్ట. లక్షయాభై వేలరూపాయలున్ను విశేష మనుష్యులు మేడు
వేలరూపాయలున్ను. ఇటు తర్వాత నాంయన్న అనేబ్రాంవ్యాడు కాలువలు త్రవ్వించి
నతరువాత లక్షరూపాయలు వస్తూ వచ్చునది. హా.. తిల్లాకింద్ద్యుగా పారుతుంది,
రెండు లక్షలరూపాయలు వసూలు అవుతుంది. వరదలు వచ్చినప్పుడు కొన్ని చెరు
వులు నిండుతవి. యీ నదిలో వచ్చే నీరులో వెయ్యాప్రామునములో, వన్నిహాంశ
వులో వేధపు మిట్ట పొలాలకు పారదు. ఇంత నది నాల్గు అయిదు లక్షలరూపాయ
లకు ఆమదని పంటపండుతుంది. యీ నది జలం పుట్టిన దగ్గర పుచ్చుకుంటే చలిజ్వ
రాలు బహు విస్తారం. హాశాశాంగ్రి కాకులం దగ్గర వచ్చే వరకు బహుజాంప
తగ్గుతుంది. యిందుచాతనంటే, కొండల మీద తప్పనిగా మీద పారుతుంది గ
మిక జోలు విస్తారం వుండదు. రెమిట్లాగున్ను బాలి గావేకపోదు. యీ నది మా
హాత్మ్యం యిది. మహేంద్రతనయా అన్న నది బహు పున్యానది. కోటిపల్లి
గోదావరి అన్నిటికి ముఖ్యం॥ —— ॥గోస్తనీ నది మాహాత్మ్యం॥ — —
యీ మహాత్మ్యారమ మునీశ్వరులు చెప్పినట్టు నా పురాణాములవల్లని
నదేం. నది ఆపర్వతాలల్లో యక్కడ పుట్టినదో, ఆస్థలంలో గాక - స్త్ర...

నుంచి పాలు తీవచ్చినట్లు గా వస్తుంది గనుక గోస్తని అనే పేరు నామం. అని. ఈ ప్రకారం
కాశీపురం దగ్గర నుంచి పుచ్చుకుంటే బహుశ తలమందున్న, చలజ్వరాలు. ఈ నది జలంతోటి
శంఖి అన్నమ రాజు వేట. యీ ప్రాంతములయందు తీసుకుంటే మరే మిటే చ్చగాయు
ము. ఈ నది పుట్టిన దగ్గర నుంచి పోయి తాటి వర్రు దగ్గర సాగరసంగమ మవుతుంది. ఈ
నది ప్రవహించే తాలూకాలు. గోపాలపల్లి తాలూకా. పాల్వూరు. భోగాపురం తా-
లూకా కొన్ని గ్రామములకు. ఇట్లా రెండు లక్షల రూపాయలు తాలూకాకు యీనే
రు పారుతుంది. ఈ నదిని యంత్ర ద్వారా వర్షాకాల ఉపట్టినా యందరు.

కోటి లింగాలు అని పక్షి శివస్థలం యీ నది దగ్గర వున్నది. అక్కడ శివరాత్రి
కి బహు సంబ్రమం జరుగుతుంది. ఈ నది తీరమందు అనేక మంది తపస్సు చేసుకుం
టూ వుంటారు. ఈ కాశీపురంలో విశ్వనాథ స్వామి దేవాలయం వున్నది. ఇక్కడ మహా శి
వరాత్రికి బహు వుత్సవం. యీ నది మాహాత్మ్యం యింతా॥ —— .
ర వున్న నదులు॥ ఇది గాక కొండలు యింకా లక్షా రెండు లక్షల రూపాయలు తా
లూకా ప్రవహించే నదులు పేర్లు॥ — మాద్దలవేరు ౧॥ గొపాదతావేరు ౧।
ఈ మూడు ను ద్వారకా దగ్గర సంగమం. గోలుకొండ పర్వతం దగ్గర నుపుట్టింది।
పద్మేరు ౧ - అచ్చంగా గోలుకొండ పర్వతం దగ్గర పుట్టింది। నల్లవరపు వేరు - ౧॥
నారాయణ పట్నం దగ్గర పుట్టింది। - యెదురు మప్పుల గడ్డ - ౧॥ ఈ కొండకు తూర్పు
భాగమందు పుట్టింది। వరహా యేరు - ౧ - నాగావళిలో సంగమం। — తాండవ దక్షి
ణ భాగం పుట్టిన నది వరహా యేరు - ౧ - . ఈ పూసపాటి దేశం కింద కోటపల్లి అన్న గ్రామం
వున్నది। అక్కడ ---- త్వం గోదావరి ప్రథమంగ సంగమం. కోటపల్లిలో మాహాత్మ్యమే.
సోమేశ్వర స్వామి --- దగ్గర పుష్కరిణి। ఈ పుష్కరిణిలో గోదావరి పొంగిపై

కి వచ్చినప్పుడు దీని ------ ఇదిగాక నర్మదా మాహాత్మ్యం కింద జరిగినది. వెళ్ళ
దురాత్ములు ---- పారవేశి. ఆ పామును తీసుకు మెల్లమెల్లగా తెరలుకొని పారవేయుం
డ్ని. కొన్నది ---- వి వారం బాతను సంచరించి యిట్లా యిరువై సంవత్సరములు ఆ
యి ------ పుణి సువును పారవేశిన బోటికి వెళ్లేవరకు, ఇంత యియ్యించుకున్నవాడు దై
వానుగ్రహం ---- వార్దైయవ్వన కాలం వచ్చినందున మహాకామాంధకారం చేత ను --
వుండగా, ఇదికను పించే వరకు జారగాయరింగి. తల్లియని తెలియనందున -- సం
గతులు మాట్లాడి. కొంత సొమ్ము యిస్తానని చెప్పినందున అది నాప్పైన ముక(?)యీతో
-- రాతిక్రమించినారు. ఈ వృత్తాంతములు యావత్తు వళ్ళ స్వాములవారు తెలుసుకుని(?)
గనుక యియ్యించున్న వాళ్లని పిలిచి నీవు దానిలో కూడి వుంటే విగదా సంగతులు - తెలి
యదు. శరాత్రి తిరుగబోయి సంగమం మాత్రం నాంయక. దానివుం -- పూర్వోత్తరం
సహానుకూలంగా దానికి చెప్పరమ్మనుమని తిరుగా అంపించే వరకు. ఆ ---- తిరుగా
పోయి నీ వృత్తాంతం యావత్తు తెలియచెప్పితేనేకాని అనుకూలం కాదని -- తనపు
ట్టువ, తనకు చిన్నవాడు కల్గడం, పారవేశిరావడం, ఇది పర్యంతరం ---- మీరసంబం
ధంగా యుండి. ఈ కథ యావత్తు చెప్పినది. గనుక --- స్త్రీ యిద్దరు తల్లికొడుకులుగా
తెలిసి, వెనుక యియ్యించున్నవాడు యివతలకి వచ్చి. పాపాత్ముడు(?)... పెద్దలం... నగాని
పోదగొంచెనే స్త్రీతో కామాంధకారం చేత కామించ్చి ---- లవి బాధించక పోయి
నాను- ఇందుకు యేమి ప్రాయశ్చిత్తములు శెలవు యిస్తారు --- చాలు వదురు
కుంటూ నని నిండా ప్రార్థించు వరకు అంగలార్చే వరకు. ఆ పెద్దలు విధించినది. ----
చేసిన పని గదా చేతులు మణికట్లు కాటికి ఖండించుమని శెలవు యిచ్చి ------
అన్నినదులలోను మునుంచుతూరాగా. యీ కోటు ఫలవల్లి దగ్గర వచ్చి మున్నైవరకు

--- ~~[illegible]~~ పాప విముక్తి అయిందని గానీ వెళ్ళకనుపించనవి। ఆ మాహాత్మ్యంయిం
చి దూరం దాకా వేదు। — కాశీ లక్ష్మణం వృథనుక అక్కడ ~~[illegible]~~ మాత్స్య నిమవారి
ఆని సంకల్పం చెప్పుతాం. యిది గాని --- యిక్కడ వచ్చినంత ప్రజలు యీ దేశం
లో వుండే స్థలాలకు రారు। ----- ఈ గోదావరిపైకి వొంగి నప్పుడు గాని
నీరు యివతలకి రా ---- యీ యేలు యిక్కడి కాలువలు వెళ్ళ— — —

సదర శివాలయం వంగా వని అన్న యొరు పుట్టిన — రాముడు దాటివతల నా--
-- వచ్చియిదురు పొదలో నుంచి వచ్చినట్టు గా వస్తుంది। ఆ లో పల యింకా ----
ను అని అట్లా వుపద్రవ మయిన గుహ కనుపడుతుంది। గాని ఆలా నది మహాత్మ్యం ---
ప్రజలకు అనుపడదం. ఈ వెదురు పొదలో నుంచి గావటమేక నుపడుతుంది గాని -
---- పడదు। ఆ గుహలో పల బహుమంది యోగులున్నారని చెప్పుకోవ --- ప్రభా
వం। అక్కడ చిన్న కాలువలాగు వుంటుంది। బహులో తుగా వుంటుంది --- ఇవతల
వచ్చే వరకు యిరువైపు ఆ మడుపు స్వంతరం తిరిగి తిరిగి వస్తుంది। భూమికి బహు -- వుంటుం
ది గనుక దీని నీరు ఎక్కువ భూములకు పంటకు అందదం లేదు। — —

44A. శ్రీయుతం స్వతు తాలూకె సింహాచలం శ్రీ నృసింహస్వామివారి

— — కొండ భోగాలు — —

శ్రీ స్వామి వారి తాలూకాలో వుండే మనుష్యులు కొండమీద పుష్పజాతి ---
ధారలు కేంద బట ఆ స్థలం స్నానం యుగమందు చక్ర వర్తులు ప్రతిష్ఠ చేసినవి గాని యీ
లో పులచేసిన పనులు కావు। ఆక్కడ గంగధార వున్నది। అందుకు దాఖలా యేమంటే
కేంద ట మహా ---- వక్ష స్వాముల వారు కాశీ దగ్గర గంగ దగ్గర స్నానం చేస్తూ వుంటే ఆ
యన దండం గంగలో --- ధారలో గుండా వచ్చినది। అని అంటారు। ~~[illegible]~~

ఆ గంగధార స్వామివారి కోవెలలోకి --- యిచ్చి పోతూ వుంటుంది। ఆ ధారలో
పడటం యెక్కడినుంచో గాని యెవరికీ తెలియదు। ఇదిగాక కొండకు దక్షిణాన్నే పునమా
ధవధార వస్తుంది। ఎక్కడ మాధవసా --- వున్నది। మాధవధారలని. ఆ మలుపు
కు వస్తుంది। ఎక్కడరో?, పూంప పాటిశి తారామ రాజు గారు వద్ద దబ్బు వెంతున్న
ఖా గాకుండా గులాబి పుష్పాలు అమ్మనా చెట్లు వేయించినారు। ఆ పువ్వులవంటి పు
వ్వులన ద్వితీయం. పాడినా పతి వెలుగాకాం పరిమళం వుంటుంది। పుష్పాలు ధావళ్యం, ప
చ్చ తెల్పి వుంటవి. సంపెంగి పుష్పాలు యెక్కడ వుంటే --- దూరం వాసన గుప్పుతూ వుం
టుంది। ఈ వాసన మరెక్కడా లేదు। ఇవిగాక కనకాంబరపుష్పాలు, మల్లెలు, తులసి, ఇ
ట్లాంటి పుష్పజాతులు దినానికి లక్షదాకా అర్చనలు అవుతుంది స్వామివారికి
దినానికి పదివేల గంధం దాకా పూయ్యడం మాత్రమే కాని పటపడం ఎప్పుడు
అంటే, చైత్ర బహుళ వాలుస్తారు। తరువాత జాముకు --- నగా. తిరిగి గంధం
స్వామి వారికి పుయ్యవలెను। పూరికే వుంటే వుడుకే తిపోతుంది। --- త్వరగా
గంధం పెయ్యవలెను। ఈ దినం నాటికి యిన్నూర్లు ఆ మడ దూరం నుంచి చూడ
డానికి వస్తారు। ఆ సమయమందు ప్రజలకు వుండే సంతోషం యింతింతని కా
దు। ఫలజాతులు, అరటిపండ్లు, యిత్తపండ్లు, సాబూం, అమృతపాణీలు, బాం
త్త--- యిలు యిన్ని దినుసులు దీనికి గంగధార నీళ్లు వస్తుంది। ఈ గంగధారనే
ళ్లు యెక్కడా చెనుకు శ్రీయినారం. పొటలాని ఆ నిస్థలాలకు వత్తుపానాలు కావిం
చ్చి వేయి---- జాగ్రత్త చేయించినాడు। గనుక యెక్కడా నీటి అటాక --- యీ
చెట్లకు ---- కత్తు జరుగుతుంది। కొండ పడమటి పార్శ్వం అరటిచెట్లు పోక
చెట్లు, ఇట్లాంటి దినుసులు -- ఉత్తరం మలుపున కొబ్బరిచెట్లు పనసచెట్లు --

కొండకు దక్షిణంవైపున మూసిపెట్టినట్లు, అప్పటికి గంగ్గధార నీరు పారుతుంది. ఎం
డాకాలములో హనుమంత్రధార మలయమారుతం మీద వుండేటట్లు వుండు
నో ఆలాగే చల్లగా వుంటుంది. గంగ్గధారా — రాత్రి తెపేలాలో నెత్తి వుంచి
తే చలిమారి పోతుంది. యిందుచాత నంటే తీపి అయినందున ఆకృతికి సూర్యో
దయం కావడం యిం నాన్న మూల ఆకృతి — విశాఖపట్నం. కొండకింద విస్తారం
తాటిచెట్లు వుండే వరకు(న్), విజయరామ మహారాజు లంగారు చూచి యిలాగా
వృపయిక ఉద వుండతం అగామో న్యమని రెండు కొండలకు మూసిపెట్టి వీరువ్వే
యిస్తాం ఆ తాటిచెట్లు నమూన్తమూల్లే పోయి విస్తారండెరువు అయినది. శ్రీస్వా
మివారికి యిరువై అయిదువేల రూపాయలు తాలూకా జాగీరు యిచ్చినారు.
అది భోగంకింద న, అగ్రహారంక్రింద న, — కింద నుపరిపడుతుంది. ఆ తాలూకా
కుంఫిణీవారు దేవాలయప్పటికి స్వామివారికి జాగీరు జరిగించినారు. ఇప్పటికి
జరుగుతూ వున్నది —. నూరు యిండ్లు బ్రాంహ్మణాగ్రహారం, పది యిండ్లు భో
గంవాండ్లు, యాభై యిండ్లు శూద్రులు, ఇంతమంది కాపురం చేస్తూ వున్నారు. వీళ్లు య
కృదాని — వుంట్టివి. ఆ నీరు పుచ్చుకుంటే శరీరం నిండా జబ్బుగా వుంటుంది. -

24 B. శ్రీ పూసపాటి విజయరామరాజు గారు పద్మనాభం దగ్గిర పోయిన వెనుక — వృత్తం.
ఆషాఢ శు ౧౧ గురువారం నాడు కన్యలపిల్లా నూరావడ ముప్పుల... చెయ్యాడ మున్ను. ఆ
సమయంలో దగ్గర వున్నవారు ఫితూరీ చాంయద ముప్పురాజుగారు కుంఫిణీవారి మీద కుం
ద్ధంయుగుర నియ్యవద్దని అన్నారు. గనుక షపేజు రదవరుచేయించవేదు. ఇంతలో కుంఫిణీ
వారితరపు పిల్లలను ఆనేక న్యర్దోం వృతుక్షాను పన్నెండువేల రూపాయలు లంచమిచ్చి
కుండుకొనిపించినారు. ఆ తర్వాత రాజుగారికి సుళ్లా వెనుక పాలురాజు ఆనే

కుమారుడు పదహారు గుఱ్ఱాలకు సరదారుడు ... తలవంపు వచ్చే వరకు ఆయన తన గుఱ్ఱాలతో దవుడాయించే వరకు పదివేలను గుఱ్ఱాల ... పాతపడి పోయినది. తన గుఱ్ఱం మాత్రం తప్పి పిరంగులు మొక్కయినపై మందినివరికి ... ఇంతలో కన్నట వచ్చి ఇష్టవంటి శిష్టాయిని బహాదరు వారి యుద్ధంలో కూడ చూడలేదు పట్టు కొమ్మచే వరకు యుకట్టికి ... దారి పోయినందున. దూరంగా నుంచి తుపాకు - గుండ్లూ మీదుపడ్డారు. విజయరామరాజు గారున్ను, యీ రాజున్ను యుద్ధరంగమ్లో ద్వన పద్మనాభం దగ్గిర యుద్ధరంగమందు పడి సాయంకాల - సంవత్సరం - కాలంలో అను పంచినారు. ఇంత మహాత్స్యం కలిగిన స్థలం ప్రజలమున్న, యింతటివారు - బ్రాహ్మీయిచ్చి రాజద్రోహం చేసిన దాపుతు ఖానుడు షకీరు అయి ముష్టియెత్తుకుంటూ పోయినాడు. — — —

ఆ లంకాలో సాధారణమయిన పంటలుగాని, విశేషాలు - మీవేదు. — — —

యీ దాస్యం యినుం కోట సమస్థానం అధిపతి ఆ వెంకటరామరాజు — బహు ధర్మాత్ముడు. ఆయన ... కొండలసందు దుర్గం మానవులకు సాధ్యమయిందికాదు. గనుక అతన్ని చేతారామరాజు మంచి మాటలు చేత నుపలి - - మరిశలవు యివ్వక ... యిదు చేయించి ఆ దేశం ఆక్రమించినారు. అప్పటికాలంలో ఆంగ్లేయుల వై వేల రూపాయలు వస్తుంది. గనుక యితని తో యుద్ధం చేసేంపాలం - యుద్ధమవుతుంది. అయితేంత్తే మళ్ళదేని, ఇట్లా విచారించి రాలించినారు. ఈ వరకు అయినట్టు కల్పంచ సర్కారులో కాదుగదా. మరికట్టి నున్ను — — — ||

1.1. కయ్యపురాష్ట్రము తాలూకే కిమిడి సర్కారుకల్పం — — —

కిమిడి సంస్థానం యొక్క రాజులు పూర్వోత్తరం యేమంటే, పూర్వం గజపతి

వారు అనే వర్ధిరాజులు మహాప్రబలులై సకలదేశాలున్ను ప్రభుత్వం చేశినారు. తద
నంతరం అశ్వపతులు ప్రబలులై నరపతి గజపతి రెండు సింహాసనాల వారిని జయించి
సకలదేశాలు ఆక్రమించుకొనిరి గనుక కాలవశం చూచ్చిన సమస్థానం కాబ్బిలో వచ్చి
కిమిడి, నారాయణ పట్నం, దేశాలు గజపతి వారికి నివాసస్థలములు గనుక యీ
భూములు అంత్యా అరణ్యాములుగా వున్నందున మ్లేఛ్చులు జేరుదస్యులో కిరాత
ఆయా సంస్థానికులయిన రాజులు రాజ్యభారం చేసుకుంటూ వచ్చినారు. ఇట్లాపి
ది దరుపదల జరగగా వకరాజుకు గజపతి జగన్నాథదేవు, విక్రమదేవు, వీరవిక్రమ
దేవు, అని ముగ్గురు కొమాళ్లు కలిగిరి. వీరిలో సర్వజ్యేష్ఠుడైన జగన్నాథదేవుకు
వీరకృష్ణమదేవు, అనే కొమారుడున్ను, రెండో వాడైన విక్రమదేవుకు, సుందరనా
రాయణదేవు అనే కొమారుడున్ను, మూడవ వాడైన వీరవిక్రమదేవుకు, విజయ
గోపాలదేవు అనే కొమారుడున్ను, ఈప్రకారం కొమారులు సంభవించిరి గనుక
వీరుప్రాయసాధ్యములైన తర్వాత, వీరకృష్ణమదేవు జగన్నాథదేశం తఝ్జంబాహా-
రం పరియంతరమున్ను. సుందరనారాయణదేవుకు పెదకిమిడి. విజయగోపాల
దేవుకు చిన్నకిమిడి. ఈప్రకారం యీదేశాలు యీ ముగ్గరి సంతతి వారు వేరువే
ర రాజ్యం చేసుకుంటూ వున్నారు. ఇది పరియంతరం వీర కృష్ణమదేవు సంతతి వర్ధి
రాజులు, జగన్నాథదేశం తఝ్జంబాహాపురం తాలూకా ప్రభుత్వం చేసుకుంటూ
వున్నారు. మహారాజులు యత్యంతబలవంతులయినా బాహాపురం సాధించడాన
కు అసాధ్యం గనుక యిదివరకు వుండు జమీదారి పోకుండా వున్నది. ఇప్పటికి వా
రు కిమిడివారికి జ్ఞాతులమని అనుకుంటారు. వారికి వీరికి అచ్చి మానాలు వక
టి. చిన్నకిమిడి ప్రభుండైన విజయగోపాలదేవుకు కొమారుడు వీరకృష్ణదేవు,

ఇతనికొమారుడు భీమదేవు। ఇతనిపుత్త్రుడు సనుదేవు, ఇతనికుమారుడు పురు
షోత్తమదేవు। ఇతనినందనుడు గజపతిపురుషోత్తమదేవు। ఇతనికొమారుడునా
రాయణదేవు। ఇతనుబహుక్షాత్త్రంకల్గినవాడు। వీరివంశమందుపుట్టిన
రాజులంతా క్షాత్త్రవంత్యంగలవారుగానేసామాన్యులుకారు। గజపతినారాయ
ణదేవు చర్యలుయేమంటే, పూసపాటివారికిన్ని వీరికిన్ని వైరంగావుండేది। ఇట్లా
వుండగా యింతలో హైదరాబాదునుంచి యీదేశాలకు నవాబువచ్చినందున నారా
యణదేవు వారినికలుసుకొని, పూసపాటి వారిని తమాలదొయించి వారిసంస్థా
నమేతీశివెయ్యవలెనని, ఆలోచనచేశి, నవాబును మద్దతుచేసుకొని, పూస
పాటివారిమీదికి యుద్ధానికివచ్చి మోహరించిరి, యుద్ధానకు వుపక్రమణా
చేశేవరకు వుభయసైన్యమున్ను, తారశిల్లిలడాయిచేసినంతల్లో, పూసపా
టివారు బలంచాలనందున మంచిపక్షం కాంమతేకపోయినందునక. అంతటతిరి
గినారాయణదేవు జయాన్నిపొంది తమయుద్ధాస్థానంప్రవేశించినాడు। నవా
బుశ్రీకాకుళంప్రవేశించినాడు। తరువాత నారాయణదేవు పూసపాటివారు
యింతలోలొంగిపోయినప్పుడు మనంవుపేక్షణాయడం మంచిదికాదు। అనిజ
మయ్యతుచేసుకుని పునహా విజయనగరంమీదికి రావెవెనని దండుయెత్తిని
గనుక ఆ వర్తమానంవిని పెదవిజయరామరాజుగారు వారుంట్లమీదికిరా
కముందే తనఫంజుంపూవత్తు జమయ్యతుచేసుకొని, గజపతినారాయణ
దేవువారికి యెదురుఉండాపోయి వారితోయుద్ధంచేశికొంతసైన్యంహతం
చేశిజయించి తమరుచెప్పినట్టు విలేలామునచేసుకొని. తిరిగివచ్చినందునశ్రీకా
కులంహావేలికివచ్చిన నవాబు పూసపాటివారిక్షాత్త్రవంత్రంచూచి, ఇతనుబ

౯. వంతుడు. ఇతనితోటి యిష్టం కావలెనని --- దుకూరదని రాజు గారితోటి యిష్టంతే
సుకున్నారు. తదనంతరం ఆ మాటలు నారాయణరావు చెప్పిన నవాబు మీద అయిష్టపడుతు
న్నారు. శ్రీ చూస్తున్న వుండగా -। తదనంతరం పూసపాటి విజయరామరాజు
గారు సర్వజ్ఞులు చాలా మాతులయిన్నంతలో వజీరు నాటి సమయమందు నవా
బు రాజు గారి మనస్సు తెలుసుకొని ఇప్పుడు సంగతి వచ్చిన గారు కొన్ని మాటలు సంభాషించి
మీరు యింత్రాణాలున్ను వుంచుకొన్నారు గదా. శ్రీ రాజు వారు మేలు తాకున గడుస్తుంది.
మీకు వున్న వసతులు విచారిస్తే మించినవేవు. దివానగిరికి యిచ్చేది లక్షా యాభై వేల
రూపాయలు జమాబంది గదా. ఇంకా విస్తరించి మిగిలితే రెండు లక్షల రూపాయలు మిగి
లేని, మీ క్షేత్రమంతా -- లు మీరొక్కరు షంజా మందలు మీరొక్కరు ఖర్చులు విచా
రించగా, నాకు యేమి గడుస్తుంది అని యోచించేదు. అనిక పటాంతరంగుద్దే అక్కత్సంత
ల్చుకొని మంచి మాటలచేత అడిగినట్టుగా అడిగితే. వివేక పటంతో యేక స్నేహామైత్ర
ధానంగా మెంచి వృద్ధన్న రెమె ల్తిబాగుల రాజు శలవ్వంటిచ్చిన మాటలు. నవాబుగా
రికి యిచ్చే పేషుకష్ మాత్రం లక్షాయాభై వేల రూపాయలు. మేము పదహారు లక్షల రూ
పాయలుకు వేలం చేసుకున్నాము. నేక వోతే యీ రాజు వచ్చేవరకు గడుస్తవి అని.
శలవ్వయిచ్చే వరకు యితని మంత్రి అయిన బుచ్చన్న నవాబు వారికి మీకు యిం
త యిష్టం కావున్న యీ లాగంటివి మమ్మక మాటలు బోధ పరచి నంతల్లో అద్దంతా
లకు విరోధం వస్తుంది అని. చెప్ప వద్దని మనవి చేసే వరకు రాజు గారికి కోపం వచ్చి
తన మాటలకు అర్థ మాటలు చెప్పినాడని బుచ్చన్న గారిని తీసుకపోయి చెవుల
పల్లకోటలో బందీ చేయించినాడు. మరి నాల్గు నెలలకు రాజు గారికిన
వాబుకు యిష్టం తప్పి, మీరు పదహారు లక్షల రూపాయలు తాలూకాల లో చ్చ

మా బంది చేసుకుని, సర్కారుకులన్నీ లోంచి వేలరూపాయలు యివ్వడం యిటువంటి
సబబు గనుక నాల్గులక్షల రూపాయలుకు తక్కువ యిస్తేనే గాని కూడదని, చాలా పట్టు
పట్టు పట్టినందుల్లో రాజు గారు సెలవు యిచ్చిన మాటలు, మాకు అర్థం కావడం లే
దని సెలవు యిచ్చినారు. ఇందును గురించి వుభయులుకును తెలియకపోయెను గనుక
యీ సమయంకు నియమించిన నారాయణదేవు ఖయిదులో వున్న బుచ్చన్నగారికి వ
ర్తమానం పంపించినారు ఏమంటే, నవాబు ముందర యిష్టం చేసి వెనుక యిం
ట్లో తీసి పారవేసినాడు. గనుక యేలాగైనా వెళ్ళగొట్టి పారవెయ్యడం వుత్తమ కా
ర్యం. అని బుచ్చన్నగారికి వర్తమానం పంపించి బాధ చేయించేవారు. అందుకు తిరి
గి బుచ్చన్నగారు మేము ఖయిదులో వున్నప్పుడు రాజు గారు మా మాటలు వినవొ
తారా, మా లోపటి యీ మాటలు యందుకు సెలవిస్తారు రాజు గారికి వుత్తరం
వ్రాయిస్తే అన్ని సంగతులు తెలుస్తుంది. ఆ చొప్పున వుత్తరం వ్రాయించుమని ఖబరు
పంపించినారు. గనుక యీ పలుకులకు నారాయణదేవు వారు తిరుగా బుచ్చన్నగా
రికి ఖబరు పంపించిన వయినం. మీకు మేము ఖబరు పంపడం మంచిది కాదు.
రాజు గారికి మేము ఖబరు పంపించే వేగం యుద్ధానికి మద్దతు రమ్మనమని వ్రాయి
స్తారు. వారు సెలవు కాగానే మేము నడుములు కట్టుకొని రావలసి వుంటుంది. రాజు
గారు గనుక మాకు వర్తమానం పంపిస్తే వారు వృత్తిఖర్చులు మజరా యిస్తారు.
౨ శౌ. ఈ మద్దతున మాకు వృత్తిఖర్చులకు యిరకాటకంగా వున్నది గనుక యింత
నావిరా లోపల అగపడ్డుకోవటమయినది. అని బోధ చేస్తూ వచ్చినారు. మరికొన్ని దిన
ములకు విజయరామరాజు గారు బుచ్చన్నగారిని ఖయిదు వదలించి పిలపించి
మును మీరు చెప్పిన మాటలకు వంశ్గ్గస్త్రోరుడైన మిమ్మల్ని ఖయిదు చేయించ్చి

నాను, ఆ పాపం మాకు కొట్టింది. నీవు యింత అయినా నిద్మోన్యగవి. ఆలోచనకు బ్బవా
స్పలివి, మీరు చెప్పినట్లు వినుకుంటూ ముందు చెప్పమని శలవు యిచ్చిరి తనుకేమంచిది.
అనియింటికి పోయి ఆలోచనచేసుకొని చెప్పుతానని నా - గం. నవాబువారు విజ
యనగరం కోట వదలి వద్దాది కోటలో రాజుగారి స్త్రీలు యావత్తు వుంచగా, ఆ కోట
ముట్టడివేశినారని ఖబరు వచ్చేవరకు. తరుణాబుచ్చన్నగారిని పిలిపించి మిత్రాలో
చన అని అడిగితే యీ మధ్య తునసీతారాయణదేవు వారిని పిలిపించక అనుకూలం
కాదు ఆనందరాజుగారిని పంప్పించవలెనని చెప్పేవరకు మంచిది అని ఆనందరాజు
ను పంపించినారు. నవాబువారు యీ నారాయణదేవు తనకు మద్దతు వస్తాడని విచారించక
తోమానం పంపించే వరకు నేను వచ్చేదిలేదని తెలియచెప్పి పూసపాటి ఆనందరా
జుగారు తమ్ముడైన పోయంరమ్మనిరి తనకు రాజావమయి యావత్తు తయారు చేసుకొ
ని అతివేగంగా వచ్చినాడు. ఇక్కడ వీరు చేశిన యుక్తి యేమంటే. ఇప్పుడున్న
స్త్రీలు యావత్తు వెళ్లేచ్చుల ముట్టడిలో వుండగా వున్నారు. వాండ్లతో యుద్ధం చేశినం
తల్లో జయాపజయాలు యీశ్వరాధీనం. వాడు మునుపె స్త్రీలచేత నమ్మేడ తట్టు
ల మోయిస్తా నని ప్రతిజ్ఞలు పలుకుతూ వున్నాడు. ఎవంత తప్పినా ఆ దుర్మార్గుడు
అలాగున చేసును అది తనుకు యీ సమయమందు నీచమని విచారించక కళ్ళి
కోటలోని నవాబువారి నిచ్చినవాండ్లు యావత్తు వున్నారు. మనం పోయి వారంతా
దీ ముట్టడివేస్తే వీరు వద్దాది నుంచి వెళ్ళిపోతారు. అక్కడికి బదులుకు బదులు అ
వుతుంది. అది తనుకే ప్రాణం పోతే పడేపాయగాని మానం పోతే ప్రాయ
స, అనుకొని కళ్ళి కోట మీద నారాయణదేవు వారున్న వద్దాది మీదికి విజయ
నగరం రాజుగారున్న పోయి దిగేవరకు తురకలు ఆలోచనచేసుకొని రాజుగారి

చిన్నబొట్టెల మీద మనం పోయి దిగితే మన చిన్నబొట్టెల మీద వారు వచ్చి దిగినా
రు. మేము క్షుద్రోపద్రవములని చూచించినాము గనుక వారు ఆలాగే విచారించినారు.
ఇది ప్రచితంకాదని ముట్టడి వదలితే మా చిన్నబొట్టెల మీద వున్న ముట్టడి వదలి
మని బలిమాలుకునేవరకు ముట్టడి మాత్రం వదలినారు. నారాయణదేవు విజ
యరామరాజున్ను కలిసి నవాబును గోదావరి దాటించి సామానుయావత్తు
విజయరామరాజు దాచుకొని నారాయణదేవువారికి బహుమానం చేసి పం
పించినారు. మరికొన్ని దినములకు ఫ్రాంసవాటివారు అన్నమాటలు మీరు
కిందట కొన్నికరారులు చేసుకొని దేశాన్ని గురించి కొంత పైకం నిర్ణయించేసు
కున్నారు గదా. ఆ చొప్పున ఇప్పుడు పైకం ఇమ్మనుమని వర్తమానం పంపించే
వరకు వారు తిరుగా ఖబరు అంపించినది. మీకు మేము మద్దత్తులు వచ్చిన సోల్జ
ములు ప్రపకారం చేసినాము, కాబట్టి ఇబ్బి మీదట పైకానకు నిమిత్తం లేదు
పొమ్మనుమన్నారు. ఈ మాటలు విజయరామరాజు వినికి మిడిమీదికి దండు
ఎత్తికొట్టినారు. గనుక నారాయణదేవు పారిపోయినాడు. అప్పుడు విజయరా
మరాజు అనేక కరారులు చేసుకొని జమాబంది నిర్ణయించేసుకొని మరియు వ
తలవచ్చినారు. తరువాత నారాయణదేవు యీ పగయావత్తు మనసులో
వుంచుకొని బస్సీరుదేశం పోయి అక్కడనుంచి మహారాష్ట్రులను తీసుకొని వ
చ్చి ఫ్రాంసవాటి వారి దేశం యావత్తు లూటీ చేయించి విజయరామరాజును ప
B. ట్టితల గొట్టవేసేనని ప్రయత్నం చేసేవరకు రాజు షంజా బందిలో కూడా బహుజా
గ్రత్తగా వుండి యొక్కడెక్కడ కని పించకుండా బహుబందోబస్తులో వున్నంత
లో మహారాష్ట్రసరదారుడైన బ్రాంవల్లడు యీ రాజుల యెంత పనిచేసినాడు గదా.

ఇతనియింట్లో తుధర్మమున్ను మా బైట్లో తుధర్మమున్నట్లు తెలుస్తుంది. అనితము గుఱ్ఱంవయావత్తుకి మిడి మంచి ఆశికాతరపు మన్నాలనుంచి వేకదం మ్యనదింపిబందరు పొద్దచేసుకొని శంజాంప తియుంతరంవచ్చి గోజున దిశింద నిమిం ి ొ రము. అప్పుడురాజుగారుయకటదపడితే అకటదనల్లా సకల జాగ్రత్తలుచేశి తాము అనకాపల్లిదగ్గర వుండగా, నేతాగామన గరంనుంచి వేసస్తులుహాదుచుకుంటూ వచ్చినారు. అనాకపల్లిదగ్గిర వుభయులకు రాము రావడాయుద్ధమయినది. ఆకటదికి పడమటి వులుపువహాదిదేశంలో వకకస వాంయివుంటగా ఆకటదికి రాజు గారు మందు గుండు షరంజులు తంమారుచేశిపంపించేవరకు, ఇద్దరుమాలవాళ్లు సర్దారులుగా వుండే వాంళ్లు రాజానపట్టితేకరామని తమసర్దారుడి దగ్గిర ఖరారుచేశి తాంబూలం తీసుకొని వచ్చిరిగానుక ఆ సమయంలో రాజు గారి రానుంవ అను... .షరంజులు బారుచేశికొట్టేవరకు ఆ యిద్దరు మాలవాంళ్లు నుపద్దారు. ఇకటద అనకాపల్లిదగ్గిర రాజుగారులంబారివేసుకొని వుండగా మహారాటి గుఱ్ఱం కొంత వచ్చిచుట్టుకునే వరకు అంబారింయివ తలికి రాకూడకుండా వుండెను. ఆ సమయంలో అనకాపల్లి జమీందారుడైన వల్లమందు పాయకరాయునింగారు వెయ్యింటికి యీవైపు షవేజు తీసుకపోయి రాజు గారి అంబారి మళ్ళించి కోటలోకి తీసుకవచ్చిపుప్ప వేసపెట్టినారు. ఆరోజున విజయరామరాజు(బు) తకటంబవరు దుస్సంరమయింది.

తరువాత తుంమ్మలపాలకొండ వాండ్లు దగ్గిర మాలవాంళ్లు యిద్దరు పద్దార న్నఖబరు విన్నే వేగం యుకటది గుఱ్ఱం అకటదపరారి అయి దేశం అంతా లూటిచేసినారు. వారి దేశాల నుంచి వచ్చిన గుఱ్ఱాలలో ముప్పాతికె పాలు విజయరామరాజు గారిచేత మమరణమయినది. ఇనుక ఆ సర్దారుడు చూచా...

మాంసుల్యం ముప్పాతికే పాలు పోతము యినది. ఇంత్తంలతాయినేనుంయన్న దూంచేసిన దివేదు, చూంచిన దివేదు, ఇదికాక యూం మన్నాలలోను ల్యంరావడంబవయుప్రయాస, తరీప నులుకురాం వడంబుద్ధిచెడిపోయి రావడమయినది. అని. నారాయణదేవ్వ వారి లోటి బాలా వి బారపడి వారు మనుపు మేమియు స్వామని ఖారంయచేసి తీసుక వచ్చినారో ఆప్రకారానికి పైకం దాఖలు చేసుకొని మహారాష్ట్రులత మ దేశంలోకి వెళ్లిపోయినారు।

తదనంతరం విజయరామరాజు గారు నారాయణదేవవారికి ఖైదులు బాలా తగలడమున్న. మహారాష్ట్రులకు కల్యాంకానికి బయివృత్తం చే తలతగులుబాటుకావడమున్నది యూవత్తుచూంచి. యూం మధ్యతున గనుక అయితే మేము సాధించవచ్చును. ఆలోచన చేసుకొని తమలష్కరు యూవత్తు హూంజుర్ కానికి మిడి మీందికి కూంచి చేన్నే వరకు యూం సంగతి వారికి తెలిసి జాగ్రత్త పడుతూవుండగా విజయరామ రాజు గారు స్వైన్యయుక్తంగా పోయి పడి వారిని సాధించికోటలో తాకాంవేసుకొని వారి నిజేరుదస్తులో కితెచ్చుకొని, వారి బిరుదులు, వారి కాళాంచి మొదలయినవి తీసుకొని, అంతట దేశం వారికి యిచ్చి కొంత జమాబంది నిర్ణయం చేసుకొని వచ్చినారు।

తరువాత కొన్ని దినములు జరుగుతూ వుండినది. ఇకరుద చరిత్ర, కథ.—

బుస్సీ దేశస్థులు మహారాష్ట్రులకు తమ దేశంలో నుంచి రావడానకు ప్రతిఫల మిచ్చినాగనున్నది ధం బాలా వుంది. వారిని మేమి విధంబాతన్నైన సాధించవలెనని రాజు మనస్సులో వుండేది. కాని ఆ బుస్సీదేశం నాగపుర్ధేకర్తలయిం దిదినమక వారికి ప్రస్తుతం అనుకూలం కాకపోయింది। ఇది పూసపాటివా

రికథలలో సాక్ష్యంగానున్నది.-

3. A. తరువాత నారాయణదేవు వారు విజయరామరాజు గారియొక్క దిక్కు మద్దతు
పలుచునావోతూ. అతనికి యిష్టమై రాజ్యం చేస్తూవుండె. విజయరామరాజు గారు
పోయిన మరికొన్ని దినములకు సర్కారులయినా వత్తు కుంఫిణీ అధికారం కైయైనందున
వారికి వారికి బనాయించక రెండుపర్యాయములు యుద్ధం జరిగిన వెనుక నారాయణదే
వుకు మనస్సుచెదురుపుట్టి యెక్కడి వాళ్ళు నాతో పాటు శబ్దం వినకుండా వుండవలె
నని- అప్పుడు తనకొమారుడయిన గజపతిదేవు కోమలంగా వున్నాడు గనుక
దేశం యితనికి పట్టం కట్టి తనకు యేమిన్ని అక్కరలేదనుకొని పుణ్యస్థలాలయా
త్రచేస్తూ మరికొన్ని దినములకు గతించెను. —.

తదనంతరం గజపతిదేవు బహు స్వతంత్రవంతం గలవాడు గనుకతం
త్రావ వాడే రాజ్యం చేస్తూ వకటి రెండు మాట్లు కుంఫిణీ వారితో యుద్ధం చేశి వా
రికి జేరుదస్తులో రాకుండావే వుండె కుంఫిణీ వారు బలవంతులయినందున వె
నకని భ్రాయించవలెక కుంఫిణీ వారికి పట్టుబడినందున వారు తీసుకవచ్చి విశాఖప
ట్నం కోటలో ఖయిదు చేయించినారు. ఈలాగున అనేక దినములు వుండగా కుంఫి
ణీ వారి తరుపున ఒక్క ఖుముక్కుంసుబేదారు వుండేవాడు. అతణ్ణి రాణియవటూకూడా
పడవ మీద యెక్కమని కుంఫిణీ వారు ఆజ్ఞాపించెవరకు ఆ సుబేదారు పటాలం
యీనామిత్తులలో చర్చించుకొని, మేము వాడ యెక్కడానకు నిమిత్తం వేదు గాలం
వుండేటప్పుడు వాడ యెక్కుతామని వుండ్డా వేదుకాబట్టి యిప్పుడు మేము వాడ
యెక్కదివేదన్నారు. అందుకు కుంఫిణీ తరుపున చిన్నవవారు బుద్ధిలేబనేవారు గారు కో
పించి కామమకొ యెక్కదిహూడదనే వరకు సుబేదారు పటాలం యీనామిత్తులతో

అయి, జాతులవార్ని, శిప్పాయిలను అనేకమందిని చంపి, కొందరిజాతులవార్ని షిరం
గులకు పట్టించే వరకుదానిలో కొందరు హతమయిరి. ఇట్లా వుండగా సమయమందు
నాల్గవ ఘుతియలు నేకు ముక్కాంసుబేదారుదళ్ళ గజపతిదేవుగారు దివాను అయిరి.
కోటలో బాకీ(సాలు)యావత్తు తేశి, రూపాయలు వరసాలు వెదవల్లించే వరకు
ఆ తరువాత అనేక మంది భ్రష్టవంతులయిరి. సింహ్మాదయారాజీ విజనగా
రవార్ని సుబేదారుడు శిరచ్ఛేదనా చెయ్యించవలెనని తేసుక వచ్చే వరకు ఆతను
మంచి మాటలు చెప్పుతూ. క్యాపవారాహ్హూడ్. నేకు ముక్కాం సుబేదారు ఆమా
రావు కరుమె పాబాలిశ్రి మహారాజ్. అంట్టూవుండగా అందున తురక
వానికి విశ్వాసమై శిరంగ్గి దగ్గరకి తేసుక పోయి వ్రతిం పుట్టించుమనితలవ్వయి
చ్చే వరకు. ఇంతలో గజపతిదేవ వచ్చు సుబేదారును చాలాంబలి మాటకొ
నియితల్లి వదలిలవలెనంటే వాడు అన్న మాటలు. నాకాలికే లాడినిపయి
జాలుకీ గనుక పేడుయుత్నెనా వదులుతాను నేకుం పోవదలనని తెజ్జ్లుప
వే(వరకు గజపతిదేవుగారు అతేసుబదులు వేసయుత్తుతాను, ఇతనిప్రా
ణంకాచమనే వరకు, ఆకడికి ఆ మాటలవల్ల మనస్సం మ్మతాకాక పోయె గనుక
గజపతిదేవవారు తన పరాక్రమం తమ తండ్రి పరాక్రమం యావత్తు సు
బేదారుతో చెప్పి, నేపయిజారు నా చేతిలోయిత్తుతానని నాయొత్తార్థ
మయింతే నేచెప్పు మాటలు నేనుచెప్పను, పరుల ప్రాణంకాయడం గనుక
నేలో ఇంత్తయింత మనవిచేసుకుంటూ వున్నాను. నా మనవిచెల్లించవలెనని ఆ
న్నందుకు, అందున క్రియలేకపోయె గనుక గజపతిదేవుని మించి పోతే ప్రాయా
ప అనుకొని, దహాలనవానికాలిజోడు చేతిలో బట్టిత్తుబూ వెన్నే వరకు, —

ఇంతలో వారికి దయవచ్చి యితల్లివేడుకు యినాం యిచ్చినావు. ఇతని మూలంచే
తనయినా, రాజ్యాధిపత్యం చేసుకొని సుఖంగా వుండుమని చెప్పి తన మూలంగా
పటాలంలో కూడా విశాఖపట్నంనుంచి వెళ్లిపోయినారు. —— ——

3.B తరువాత విజయనగర ధారచారయినప్పుడు సమాచారములు యీవత్సవారకు
కుమారి గజపతి దేవువారున్ను(బ్రు) తికించినారు. ఇతనివల్ల(బ్రు) తికినాము. అని
కర్త యితను చేసిన చర్యలు యీలాగుంటువి. ఇతను మన పాతముకోలినవా
డు. తిరిగి దేశం యివ్వవలసినది. అని ప్రాయించి చన్నపట్నంనుంచి తిరుగాచివా
రితెప్పించి, గజపతి దేవువార్ని తీసుక పోయి కిమిడిలో పట్నంకట్టి తాలూకావా
రి అధీనం చేయించినారు. గనుక తదారభ్య నేకరకులం పాడిలో తాలూకాకు
యిస్తోటువారికి ఈలకట లేవచ్చే పర్యంతర మున్ను నెఖరి తుగాజరి గింది. నళపింగ
ళ సంవత్సరములలోపల ధాన్యం బవురు చవుక గకావడమున్ను, రూపాయీలు వుండే
కుంఫిణీ వారి జమాబందికి దేవీలు రూపాయలు పుట్టక పోయె గనుక, ధాన్యంకొలు
స్తామని జవాబు స్వాలుచే సూవుంటిరి. ఇంతలో వారి దగ్గర వున్న శిపాయీలు జీతా
లయిప్పించుదురని, గనుక అందుకు గజపతి దేవువారు సెలవు యిచ్చినది. కుంఫిణీ
వారి జమాబందికి వఖ రూపాయి లేకుండా వున్నది. ఇప్పుడు జీతాలు దారుకవు. మేము
కిమిడి వచ్చిన వెనుక బరాబతు చేయించి ధాన్యం కొలిపిస్తామని సెలవు యిచ్చేవర
కు యీ శిపాయీలుకల్లరులు యిసాలటు ధారలో పిర్యాదు చేసుకునేవరకు.
ప్రతిమ అన్ని మాటలు, ఇప్పుడున్ను మీరు గజపతి దేవువద్దకి పోయి మా జీతా
లు యీవత్సు వెళ్ళ చూచి యిప్పించి మరి వేవవలసినదని అటువంటి యించుమని
సెలవు యిచ్చిరి గనుక, సిబ్బంది వారుకల్లరులు మాటలు పోషిచేసుకొని, మ

న్నాడు గజపతిదేవు వద్దకు వచ్చి సదరహి వ్రాసిన ప్రకారం ఆ బొంకు యుండేవరకు ఆ
తనికి కోపం వచ్చినాదగ్గర నెంకళే దేశవాండ్లకు కుంఫిణీ ఇసరంజామి మివృత్తి, వాం
డ్లను కూనిచేయించినాడు. ఆ మీదట ఇయిసాల్టు ధారవారికి కోపంవచ్చియి
తక్షణములో పట్టిగాపట్టిఖయిదుచేయించవలెనని నిశ్చయించి ఇతను జాగ్రతలో వు
న్నాడు గనుక సమయాన లోకువ చేస్తూ వచ్చినాడి దినం చంద్రగ్రహణం.
వచ్చే వరకు గజపతిదేవు జాగ్రత తప్పినాగా వళ అనే నదికి స్నానానికి వచ్చినాడు.
ఆ జాగరలు కుంఫిణీవారు తేళి, తమ శిపాయిలు తుపాకులు తేయించి
సంభావనకు పోయిన్నబ్రాహ్మణ్యాలవలె పోయి, దానాలు యిమ్మనుమని చేతులు
పట్టుకున్నట్టుగాపట్టుకొమ్మని గలవుయిచ్చిరి గనుక అప్రకారంగానేపోయివీరు
ముగ్గురు అన్నతమ్ములను పట్టుకున్నారు. వీరు ముగ్గురి అన్నతమ్ములలోను స్వ
జాతిభార్యకొమాళ్లు, గజపతిదేవు, దుగరాజున్ను, భోగందానికొమారుడు
జగన్నాథదేవు. వీరికి మాత్రభేదం వీరిని ముగ్గురిని తీసుక వచ్చి ఖయిదుచేయించి
మరికొన్ని దినములకు బందరు కోటలో తీసుక వచ్చి వుంచినారు.

తదనంతరం జగన్నాథదేవు పరారి అయి కొండలు పట్టి పితూరి
చేసే వరకు బందరునుంచి కుంఫిణీవారు గజపతిదేవుకొమారుడ్ని దుగరా
జును షికారి అనాదేని మిత్యం కమిదెకు తీసుక వచ్చే వరకు కొంత అల్లరి
అల్లరిగనట్టు వుండగా, గజపతిదేవు పరలోకానికి వెళ్లినాడు. దుగరాజుకున
లుగ్గురు అయిదుగురు భార్యలు. అందులో పట్టపుదేవులు నలుగురు. ఇతనికొమా
రుడు గజపతి పురుషోత్తమదేవు. ఇప్పుడు రాజ్యం దుగరాజుకు యిస్తారని చెప్పు
తూం వున్నారు. జగన్నాథదేవు అనేక దినములు కుంఫిణీవారిని ఆనుసరిం

ర్యం చేసుకుంటూ విశాఖపట్నంలో వుండియున్నారు. దీనికి క్రియ చేకపోయెననుకను
న్ని పొంది మిక్కిలి పవిత్రి అన్నిల్లు దేశీలు పోవడం వచ్చెననుకొంన్ను. ఇప్పు
డీ నియున్నిదినములు అనుసరించి వున్నాయి. తమ మిక్కిలి బాగుచెయ్యగూబవలె
సా కుంఫిణీ వారికి అక్కరకు వచ్చిన గజపతిదేవుని పేరు మాత్రం ముందరికి తెచ్చి
నారు. ఇప్పు కుంఫిణీవారు బాగుచేస్తారు అన్న, మనం బాగుపడుతాము అన్న అ
న్ని మాటలు కలలో నైన లేదు, నరకం వున్నంత సేపు అనుభవులు పట్టుకొని వుంద
లెంబ వారు వృత్తమ కార్యం అని కుంఫిణీ వారి మాటలకు నమ్మక బాగు వున్నాయినా
వచ్చ, కాని అడివి మీద వున్నారు. ఈ దేశంలో నాల్గు లక్షల రూపాయల పర్యంత
రముపన్ను దస్తు వస్తుంది కాని బహు అడవి రాజ్యం. ఈ రాజ్యంలో నాస్తె శిఖ
మాటలకు మాటలంకు శోధం. ఇన్ని రూపాయలున్ను స్థలజమ్ము లేక దస్తుకావ
లెగాని. మరి వహరిదస్తు రాదు. కుంఫిణీ వారికి యిచ్చే జమాబంది యాభై వే
ల రూపాయలు. వన వేళ దేశం అంతా అమానీ చేశినా వారికి అయినంత దస్తు
రాదు గనుక కుంఫిణీ వారు దుగరాజుకు రాజ్యం యిచ్చి వారి చేత నుపనిప్పు
చ్చుకొంటూ వున్నారు. ధర్మం విచారిస్తే రాజకొమారుడు గజపతి పురుషోత్త
మ దేవు వారికి యియ్యవలసినది. అధవా అతను బాలుడు గనుక దుగరాజుకు
యిచ్చినా ఆజ్ఞలు మాత్రం యితని పేర చెల్లించి వుద్యోగం అతను చేసుకోవటం
ధర్మం. ఈ పనులు యేవి మానివేశి యిచ్చిన వాళ్లు అనాథను చేశి కుంఫిణీ బలం
చాత దుగరాజు దేశం చేసుకుంటూ వున్నాడు. — — —

ఇచ్ఛకోట ప్రయాణం పట్టం — వూరి దగ్గిర కోట. వూరుకోట
చుట్టు కొండలు. వూరి మూపున్నైపు రెండు కోసుల సుల యేరు, దక్షిణాం

వైపు కూడా మేలు జరుగుతుంది. లోకమంతా మహేంద్రగిరి పర్వతానకు దేవుళ్ళ
మఠ వుంటుంది. ఇదిగాక ఒకచోట కొండ మీదను దివమకూడా శివాలయ
మున్ను, తీర్థమున్ను వున్నది. ఈ పర్వతం దగ్గర పూర్వం ధర్మరాజులవారు అనేక
దినములు నివాసం చేసినారట. కొండ మీద మూడు ఆమడ పర్యంతమున్ను పె
ళ్ళవచ్చును గాని రాళ్ళు. అక్కడ వుండడానికి అనుకూలం కాదు. బహు దేవతా
భూమి. శిల్లీ దగ్గరయ మహానదికి బదులు ఒకచోట మహేంద్రతనయా అ
న్నవది పుట్టింది. యెందుచేత నంటే, ధర్మరాజులవారు ఒకచోట వున్నా నదీజ
లం వుంటే నే కానీ వేకుంటే యిష్టం లేదు గనుక, అయ మహానదికి బదులు యి
కడయొంక నది పుట్టినది. ఈ నది యొకచోట పుట్టి రాయిపొందె దగ్గర పోయి దుగాడు
ట్టూ మూడు వైపులా నర చుట్టుంది. అది గాక నీకి వళ్ళ ఆరక్షైం తూర్పుగా
లో ఎ. అక్కడ నుంచి అనేక గ్రామాలు పండిస్తూ కళింగపట్నం దగ్గర సంగమం
అయింది. ఈ నదీ జలం పానం చేసిన పంటలవృద్ధి పశువుల వృద్ధిన్ని పొందారు.

ఈ మహేంద్రగిరి పర్వతం మీదను వీర నది వున్నది. ఇప్పుడు దా
ని మాహాత్మ్యం అనుపడకుండా చేసినారు. అక్కడి వర వాంఛ్ఛ యండు చేత
నం టేదగాచేసినారు. యీ శుద్ధక్రియ యీ స్థలంలో వారికి సఫలించడం లేదు.
అది వారి ఆశపడి అందులో వచ్చి చిన్నగా మైత్ర మైత్ర కున్నంతలో వారికి యే
దిలి యీనా లేపాయుండక, గనుక అందుకు ఆశించేవారు. యవరిక్కయు
నా చెప్పినా వారికి యిదే చర్య గదా యని త్రినేత్రుడికైనా చెప్పకుండా వుండేటప్పటి
కి కొంద టవళ్ళ బ్రాహ్మణుడు పోయి వర వాంఛ్ఛ చిన్నదానితో స్నానం చేసి దాని
కమనసు వచ్చినట్టు వడచుకొని, నాకు వరవేది అని పట్టు వెతెననిబంధం

కుంటే నేను వానికి మొదట మొదటనే చేతను, మంచిదని మొఖానికి ముసుగుకట్టి తోసుక
పోతాను తర్వాత నీవనుసరించు। ఇందుకు యితను మంచిదని వొప్పుకొని కళింద్ర
గింజలు తో ళ్లాకట్టుకొని పోయినాడు। అప్పుడు మొఖానికి ముసుగుకట్టి తోసుకపో
రమ్మే పెయ్యిందు ర్రోవక డాకు గింజలు రాలుస్తూ పోయినాడు। ఇద్దరు పోయి గుర్రోళ్లపసు
పుష్యం ద్వారం వరకు ... వేసే వరకు మీదికి హింగి వచ్చి మరి నీ ముఖానికి లోపలికి
పోయినది। ఈ ర్తె మంచివాని పృథ్వీగ్రహించెను। అంతట ఆ వరది యితనికండ్లు
కు తిరిగి ముసుగుకట్టి యధాస్థానానకు తీసుక వచ్చినది. మరి వెలదినములకు వర్షం
కురిసి యింకళ్లంద గింజలు మొలిచినవి తనుకే యించిన్నది ప్రకాశపవమయ్యే సమయం
జూచి, ఇతను లోవక డాకు రాలుస్తూ పోతే బాలుగా మొలిచిన చెట్లు చూస్తూ
పోయి వరనదిలో యింత పసుపువేసి హింగిరాగానే వెదురు వడిలో తేసి పట్టుకొని
తిరుగా వచ్చి ఆ చిన్నదాన్ని వేమరించి తనచేత నాల్గు అయిదు దినములకు భత్యంవుంచి
జూచుకొని పోయినాడు। తదనంతరం ఆ చిన్నది గ్రహించి తనవారంతా లోచె
ప్పే వరకు వాండ్లు అంతట జాడలు కట్టి విచారించే వరకు చాలా దూరం పోయినందున
దొరకలేదు। ఇంతట యితను కొండపల్లి దగ్గర వచ్చి వూళ్లోకి వచ్చి యితను ఒకవరి
నివద్దకు వచ్చి మూర్ఖుని యింట్లో చూరున తగిలించి తనసామాను అక్కడవుంచుకొ
ని భోజనం చేసుకొని వస్తానని పోయినంతల్లో, ఆ యింటివాండ్లు నమ్మోపనివుంతి
వస్తూవుండగా వాండ్లు తలతగిలి ఆ కింద యినుపపెట్టె ... అందు మీద పడే
టప్పటికి బంగారమయినది. ఈ సూత్రం ఆ సూర్యుడు గ్రహించి యింట్లో వున్న యిను
ము యావత్తూ తెచ్చి పరుసవేది తగిలించే వరకు అంతా స్వర్ణం అయినందున ఇది మహా
శుద్ధక్రియ వదా అని వారించి దాచి బంగారు యావత్తు భూమి లోవేసి యింట్లో

హానంచేసుకున్నాడు। అంత్యకాల బ్రాహ్మణ్యుడు వచ్చేవరకు స్వర్గలోకం బతుకుతూ వుంటే మూర్ఖుడు నా యిండ్లకు పోయెనని దుఃఖపడుతూ వుండగా, యీ విప్రుడు తనకు మిత్రద్రోహం తగిలిందని ఆ యిండ్లలో కూర్చొండ దహనం అయినాడు। —

తదనంతరం ఆ రెడ్డి యిందువల్ల అనేక ధనంచేసుకొని బాలంశిబ్బంది కూర్చుకొని దినదినప్రవర్ధమానమై ఆతను ఆతని కొడుకులు బ్రాహ్మణులుకట్టించి నూరు సంవత్సరములు రాజ్యం చేసినారు। —

ఈ దేశంలో ఫలజాతులు॥ కమలాఫలాలు, యీడెపండ్లు, మామిడిపండ్లు, పనసపండ్లు, అరటిపండ్లు, దబ్బ, నిమ్మ, గజనిమ్మ, కిత్తడి, దబ్బ, సార, పుల్లదబ్బ యీ నిజాతి పూరకాయ చేదుగా వుంటుంది। ఔషధ్యాలకు పనికి వస్తుంది. ఇత్యాది ఫలవృక్షజాతులు కలవు॥ — చేదిపొట్లకాయ, అరటికంద, ఆ కాకరకాయ, ఇటువంటి కూరగాయలు కలవు॥ — ఇవిగాక తీనేవారు। ఆకుకోల్లు, పెదుములు, అడవిపండ్లు యిత్యాది మాంసాదులున్న అనేకము కలవు। — ఆ దేశస్థులు అంతా మత్స్యాలు భక్షించేవారు। బ్రాహ్మణ్యులు సమేతు మాంసం పుచ్చుకొంటారు। అక్కడి బ్రాహ్మణ్యులు నదీతీరం యందు స్నానంచేసి జపంచేసుకుంటూ బహు తపోనిష్టతో టి దేవాసనాలు, చిత్రాసనాలు వేసుకొని, జపంచేస్తూ వుండి మత్స్యం గనుక నీళ్లలో నుంచి యివతలకు తెప్పించి దర్భాసనం క్రింద వేసుకుంటారు। తిరుగా వేదిక ధ్యానంగా వుంటారు। దేశం అంతా బహుకిరాతభూమి, మనుష్యులు మూర్ఖులు వంత అయినా దయాదాక్షిణ్యాలు వేవు నిర్దయులు॥ అక్కడి జనులు॥ నవరవాండ్లు, కొండవాండ్లు, కోడువాండ్లు, ఇటువంటి జాతులు। ఇందులో వక జాతి పాండవ వంశము అనుకుంటారు

ఆరవాళ్లు స్నానబట్టలు కట్టేవారు। ఆరవాళ్లు, జిల్లేడుచెట్లు లాంటి వనచెట్లు వుంటుంది, ఆ నార చెట్టుకాని నారలాంటి నేశీ కట్టుకునేవి। చెవులకు యినుప మువ్వలు పెట్టుకుంటారు। మనుష్యులను చూడని కారణం। అడవి మనుష్యులు అన్నందుకు చాలా వాళ్ళు। మనుష్యులు ఏ వేళ మానవ పశువులుగా తిరుగుతూ వుంటారు। గను కపసుపు రాచుకున్న బట్టలతోటి, చికుల కొప్పుల తోటి, అసహ్యంగా సూచ్చ్యంటారు। శోభాయమానమైనవి శిల్పస్థలం। వజ్రవైడూర్యాలకు పుట్టినిల్లు। ఇక్కడ బంగారం వెన్నె వచ్చి వెళ్ళు ప్రపంచంలో యెక్కడా మన్నగాదు। —

పెసలు, మినుములు, వస్త్రాలంకారాలు, రూపాయకు ౧ నూరు మూటలు యిచ్చేవారు పరిచయం తరువున్న అమ్ముతారు। రూపాయలు మిగిల్చి వుండే స్థలం కాదు। ఈ సంస్థానంలో యువతైనా అర్థవంతుడు పరలోకగతుడైతే వాటికొడుకు వున్నా దాని పట్టం (ద్రవ్యం) దివానానికి పుచ్చుకునేది। ఇదువంటి అన్యాయం। — — —

తకయుషఫియ్యతు శాలోకే నారాయణపట్నం - సర్కారు కళింగం॥

నారాయణపట్నం సంస్థానాధిపతులు వర్ధిరాజులు, విక్రమదేవవారు। ఈ నారాయణపట్నం కింద నాల్గు కోటలు, అందుకు తప్పశీలు — — — —

నారాయణపట్నం ౧, రాయఘడా ౧, జయపురం ౧, గుమ్మపురం ౧, ఈ నాల్గు కోటలు విక్రమదేవవారి అధీనంగా వుండేవి। కనుకా నారాయణపట్నం కోటవున్నచిమతాడ్త్రం। దుర్గం కోటకు నాల్గు మూలలా తొండలు, కోటకు దగ్గర యిదుముప్పల సర్ద, దుర్గానికి పోవటానికే నడ్డయేదు మారుడు యెక్కడ దెబ్బటి నెత్రోటు పెనుకవున్నట్టుగా వుంటుందిగాని ఆ శపథ యెక్కపోయినంతవరకు స్వాధీనానికి రాదుయున్నదూ। ఆ కోట మాత్రం యువరు సాధించలేరు।

చుట్టూ కారణ్యమయిన అడవి. ఇందులో తమలపాకుల తోటలు ఎక్కువగా కష్టపడకుం
డా అవుతవి. కమలాంఫలాల చెట్లు కోట చుట్టూ వుంటవి. కమలాంఫలాలకు యీ
స్థలం పుట్టిల్లు. ఈ యేడు వంపుల గట్లలో బావులు ఎక్కువగా వుంటవి. వింతవింతల
యిన బావులు చూడవచ్చును. దానిలో మనుష్యులు దిగితే కట్లపాములు కరిచి
నట్లు వుంటుంది. ఎవరైనా స్నానం కావలసినవారు వెదురుబొంగులు కొంచం వంచి
వేసినంతల్లో వచ్చి మూలకు పోతవి. అప్పుడు స్నానం చేయవచ్చును. ఆ బావుల
చింపే మహాబలమని, ఆ వెనకవరకు తెచ్చి ముందరవైపు వెనకవైపు కోశ పారవేసి
వండుకొని తింటారు. ఈ దుర్గం చుట్టూ మహోత్సవంయిది. — — —

రాయఘడ దుర్గం వున్నవయినం. దుర్గం చుట్టూ మూడువైపుల బావర
వేసరు. లూం పూర్ణచర వాజా. మానవులకు సాధ్యమయిన దుర్గం కాదు. కోట
చుట్టూ వెదురుపొద. రెండుకి అవతల కొండలు. చుట్టూ కొండ సమాపాన అడ
వి. పెద్దపులులు మొదలయిన విష్ణున మృగాలు విస్తారం. — — —

జయపురం కోట, దుర్గం కాదు, భూమి మీద కోట. చుట్టూ అడవి.
జనపురంలో వారి చిన్నవాండ్లు యాంపట్టూ వుండేది. నమకయిల్లవాకిలి జనపు
రంలోనే విస్తారం. కోట మంచి పుష్టి అయింది కాదు. ఈ జనపురానికి నారాయ
ణ పట్నానికి యెనిమిది ఆమడ. జయపురానికి నారాయణపట్నానికి పన్నెండు
ఆమడ. రాయఘడకు నారాయణపట్నానికి యెనిమిది ఆమడ. ఈ గ్రామానికి
-- తావడానికి పోవవలెగాని వచ్చదానికి పోయి వచ్చదానికి పోవలెనంటే అనుకూ
లం కాదు. చుట్టూ యిరువై, యిరువై ఆమడ అడవి. ఈ అడవిలో నల్లటి పులు
లు, ఎలుగుబంట్లు వున్నవి తిరుగుతవు. ఇంత్తదేశము మ్మజమీందారుడికి ల

ష్ఠాయాభై వేల రూపాయలు దస్కం వస్తుంది గాని ఎక్కువ రాదు। ఈ దేశం విక్రమ
దేవు వారి దినములలో రాజ్యం చేస్తూ వుండగా శ్రీ పూసపాటి సీతారామరాజు గా
రు దండు ఎత్తి పోయినారు। అప్పుడు స్వాధీనం కాక పోయినారు। తరువాత కుం
ఫిణీ వారి మద్దతు తీసుకొని పోయి తెల్లవారి కరకర సూర్యోదయం అయ్యేట
ప్పటికి నాల్గు వైపులా ముట్టడి చేయించి మొహబూబ ఎత్తి కొట్టే వరకు అక్కడికి వా
రు లక్ష్యం పెట్టక పోయినారు। తమకే అక్కడి నుంచి వచ్చి రాయభారం దక్కొట్టినారు। అటు
తర్వాత విజయనగరం కోట కొట్టేటప్పటికి వారి చిన్న పెద్ద సంసారం యావత్తు అ
క్కడే వున్నందున లొంగినారు। అరుగా వారు జమాబంది యివ్వక పోయినందువర
కు పూసపాటి వారి రాజవంశ యావత్తు కోటలో దాయి చేసినంతల్లో రాజుగారి
B గింటి యావత్తు చలి జ్వరం చేత పరలోకానికి పోయినారు। నారాయణపట్నం
పోరితో దాకా అనేకం నష్టమయినారు। ఇట్లా అన్యాయమయిన యుద్ధమయినది।
తరువాత లొంగి వచ్చి మీరు చెప్పినట్లు వింటాము అని బలిమాలుకొని కట్నం కానికెలు
వప్పుకొని పూసపాటి సీతారామరాజు మాట అంటే నేల్లు ~~మాటా~~ అయినా లొంగకుం
డా వుండే వారు। అప్పుడు సీతారామరాజు గారు నారాయణపట్నం వారి దగ్గర జగన్నా
థ పాత్రుడిని దివాన్‌గిరి వుంచి తమ జమాబంది రూపాయలు పోగా తక్కిన వారి ఖ
ర్చుకు వాడుకునేటట్లుగా జగన్నాథపాత్రుడి చేత కాగితం వ్రాయించుకొని వారి పూ
ర్వీకులు యిచ్చిన సంస్థానం నిలవ పెట్టినాము అని అనిపించినారు। ఇటు తర్వాత విక్రమ
దేవు పోయిన తర్వాతను అతని కొమారుడు రామచంద్రదేవు. ఇతని బందిఖాలం జ
గన్నాథపాత్రుడు యేలాగున చెప్పితే ఆ లాగున వినుకుంటూ వుండేది। ఇతడ్ని
రాజు అనడం మాత్రమే కాని రాజ్యాంగం యావత్తు జగన్నాథపాత్రుడు చూచు

గాని పోతూ స్వతంత్రుడై యుండెను. ఈ విక్రమదేవుని తమ్ముడు సుందర నారాయణ
దేవు అని వుండెను. అతణ్ణి జగన్నాథపాత్రుడు యొక్క దాచేరకుండా కాట్టే వరకు అత
ను మాండ్యుల వారి దగ్గరకు వచ్చి నాలుగుదినములు వుండె వరకు జగన్నాథపాత్రుడు కుం
ఫిణీ వారిలో చెప్పి మాండ్యుల సంస్థానం తీసివేయ్యవలెనని ప్రయత్నం చేసినాడు. ఇం
గిలీజు వారున్ను వారు చెప్పిన మాటకు తప్పి హామ్మేది లేదు. దీనివలన ఇవి బాగా నేర్చి
గందానికాదుకు, విజయరామరాజు సా— గం వేదిరచున్నసులు తాను అన్నకి తాబు
వచ్చినవి. కళింగ సర్కారులకు వీరు చెప్పినంత ఇంగిలీజు వారు జరిగిస్తూ వున్నారు. వే
ళ్ళో యింత తమ్మ తుబారిలో తేవడం మే స్వయమై ప్యధారణాడు. తరువాత సుందరనా
రాయణదేవు మహారాష్ట్రుల దగ్గరకు పోయినాడు. మహారాటం దేశానికి జయపు
రానికి సరిహద్దు. — ఈ దేశంలో పంటవరియాయాలున్న స్థలం
యొక్క మహాత్మ్యము. నారాయణపట్నం కోట చుట్టూ వున్న యడువ ప్రాంతల గ్గ.
పాంచిపెట్ట మొదలయిన తాలూకాలు ప్రవహిస్తుంది. గండ్రుడు భోగాపురం,
యీ పర్గణాలు కొన్నిగ్రామాలున్ను కూడా రెండు లక్షల రూపాయిలు వేలగా పొంది
ల తాలూకా పండిస్తుంది. ఈ దేశమున్ను బహుకి రాతభూమి. దయాసత్వం ఆ దేశ
బ వేదు. ఈ వుండ్నం కళింగసర్కారులోకి యేచికి మంచ్నం. పులులు మనుష్యుల
తెంత్త్వకాని పోతవి. భూమి నిగ. జలపడి పదదంలో అతి వేగం పయిరు అవు
తుంది. మరియే దేశములో నున్ను యింత వేగం పైరు కాదు. నువ్వులు, వోడిశెను
వ్వులు, పయిరునువ్వులు, పసుపు, సెనగకాయ, వావం, గాంతి, అల్లం, ధాన్యం, తెల్లవ
రులు, యెరుప్ప వరులు, గంట్లు, బాళ్లు, బాములు, ఆళ్లు వ్యాందులు, మంచి గంధ
- మాములు, పెసలు, చె- పెసలు, మినుములు, తెల్ల మినుములు, కందులు, కొండ్ర

కందులు, ఈ వస్తువులు కొండల మీద చల్లితే కోతనాటికి పోయి కోసి తెచ్చుకునేవి. పెద్దపులుల భయం విస్తారం గనుక వేకువనే చూచి, రెండు తుపాకులు ముందు గుండు పుట్టించి యిద్దరు కనిపెట్టి వుంటే యిద్దరు తప్పి రుకోస్తూ వుండేవి. ఇట్లా యింత శ్రద్ధంగా కనిపెట్టుకొని వున్నా కోతలకాలమందు యిద్దరు ముగ్గురు పులుల నోట్లో పడుతూ వుంటారు—.

ఇక్కడ యెక్కువగా కల్గిన జీవనస్సులు, దెబ్బలు వరుప్రసిద్ధి, ఇనుమంత వుతుంది. ఫలజాతులు నారాయణపట్నంవద్ద విస్తారం లేదుగాని కొద్దిగా కలవు. ఇది గాక తమ్మిటి నేరు పారి చెరుకు ధాన్యం విస్తారం పండిస్తుంది. జయపురం, గుణుపురం లో పనస చెట్లు, కమలాఫలాలు విస్తరించి కద్దుగాని, మనుష్యులు రొమెక్కువతి నదం లేదు. జలుబు అని జనానికి చికిత్స పుచ్చుకొన్నవారికి నిమిషంలో సమానం. ఇన్నిటికంటె పులులు, సంతభేరుండాలు, మొదలయిన విప్రసిద్ధి. ఈ మన్యాలకు యాంవర్తుకా — దభ్భేము నిపట్నం, యెదుపు వంటి — వ్యలు వచ్చి వస్తువులు కొను కొని పోవలెగాని అక్కడ లేదు. యిక్కడ నుంచి పోతేసు వస్తువుల్లు లవంగాలు, వస, జాజికాయ, అక్కడి నుంచ్చి వచ్చే వస్తువులు. గోధుమలు. గాంధి పావం, ఇషువంటివి వస్తులు - ఇక్కడికి తెస్తారు —

— ఇక వయ్యూరు తాలూకే సత్యవరం సరాడరు కళింగం —

పయి సత్యవరం సంస్థానికుడు రాజా రామభద్ర పాండయ కరాయనింగారు. ఇతను బహుధర్మాత్ముడు. ఈ పర్గణా బహువెల్లడి స్థలమున్ను బహా పంటలా మాదులు న్నచేం జమాబంది అరవై వేలరూపాయలు. అని - దక్షిణోత్తరం దక్షిణం పదికోసు లున్ను, తూర్పు పడమరలు నాల్గు కోసులు. ఆ పర్గణాకు నది. గోలకొండమేరు గాలుపల్లి

త్వం దగ్గర పుట్టి కొట్టాపున్నేదు. తిమ్మరాజుగారి తాలూకా నున్న. యీసవ్వవరపు
పరగణాలో మొకాసాలె త్రా మాలున్న పండిస్తుంది. ఆభూమిని యట్లా వేశినాప్పై
రు అతికోమలంగా అవుతుంది. తమలపాకుల తోటలు విస్తారం కలవు. అక్కడ
పతించె దినస్సులు:— అన్నలు, మినుములు, పెచ్చపెసలు, మొదలయినవి పల్ల
పు త్రా మాదులలో పండుతుంది. మెట్టత్రా మాదులలో జొన్నలు గంటెలు, ఆళ్ల
పెందులు, నల్లపెసలు, కంద్దులు, యీదినస్సులు పండుతుంది. ఆవసరు పాటిసత్య
కాలవేల పత్తాలు పండుతుంది. ఆవలో తామరాకులు, తామరతూండ్లు విస్తరించి
బోపలు విస్తరించికలదు. ప్రజలు యీ తామరాకులు తామరతూండ్లు యీదినుసుల
మూలంచేత అనేకమంది జీవనం చేస్తారు. ఈ పర్గణాకింద వుప్పాక అనేస్థలంతి
రుపతి. ఆకడది మహోత్సవం పాయకరాయకనింగారు వున్నదినముల్లో ఆతనికి
ప్రత్యక్షం. ఆటెట తరువాత సంవత్సరానికి పదివేల రూపాయల పర్యంతరం
జోనంజరిగిస్తూ వుండేవారు. ఆగ్రామంలో అయిదైయిండ్లు అగ్రహారం బ్రా
హ్మలుకు సర్వమాన్యంగా చేశియిచ్చినారు. ఆ రాజు గతించి పూసపాటివారి
కిందికి వచ్చిన తరువాత కూడా రెండువేల యెనమన్నూరు రూపాయలుయిచ్చి
ఆగ్రామం మాన్యాలు నడిపిస్తూ వచ్చినారు. ఇటు తరువాతను, కుంపిణీవారికింద వ
చ్చిన తర్వాతను మేస్తరు బ్రౌను వారున్ను ఆమామూలు ప్రకారం జరిగించినారు. ఇ
ప్పుడు కుంపిణీ తరపున దువ్వూరి శైలంపతి అనేదుమ్మాస్తా అకడ విచారించి గలం
ర్గలకు పోయివుంది, ఇతను వశిష్ఠ రాజున కొట్టు తాళాలు వేయించి వచ్చేటప్పటికి ఆ
తాళాలు తిన్నగాపడలేదు. గనుక ఆ రాత్రి రెండు ఝాములకు ఇతని కలలో వ
చ్చి కొట్టి వేపిరయింత్ర అజాగ్రత్తయేమి అన్నట్టుగా శబ్దం వినవచ్చినది. గనుక

కైలాసపతి పేరిటి దేవాలయంలోకి పోయి బంట్రోతులు తాకుళ్ళ ఇచ్చినను కూడా తీసుకపోయి చూస్తే తాళాలు పట్టుకునే పట్టు కోవర్ధంలో వుండి చేతికి వచ్చినవి। ఆ తరువాత తాళాలు గట్టిగా వేయించి మరి యింటికి వచ్చి పడుకున్నారు। ఇది గాక మరి వర్షసమయంలో పశ్చిమోత్తర మూలయందు యక్కడ గుండ్లు వస్తూ వుండగా అప్పుడు మెట్టు అయినది। ఆ దినం పట్టు చేరికట్టు కాని. ఆ పట్టు చేరకట్టు కాని వచ్చు స్వామి కొండ యక్కడ తిరుగాడి నివస్తూ వుండగా, పాపం బాలామీద పడి, రక్తం కక్క కాని మూర్ఛపోయింది। తరువాత వాళ్ళు, పొమ్మన్నవారు యేమి అని అడిగితే యిలాంటి వృత్తాంతం చెప్పింది। గనుక నల్లగుండే పాపం నీకే తగిలిందన్నారు। ఈ సమాచారం నడిచింది కాళయుక్తి సంవత్సరం వైశాఖ మాసంలోను। ఈ స్థలానకు వుత్సవం పాల్గుణ శు ౧౫ లు. ఆ వుత్సవానికి గోదావరి దగ్గిరనుంచి ప్రజలు వస్తారు। పెయ్యిన్ని యినూరు రూపాయలు పర్యంతం స్వామి వారికి యిచ్చి వడిబ్బు వల్లగాని జమ అవుతుంది। అనేక మంది మంచి గంధపు చెక్కలు తెస్తే ఆ చెక్కలు సాలుత మూము న్నగదుస్తుంది। అప్పుడు అయ్యే వుత్సవం యంతని-త్రాయసు- అక్కడికి వచ్చే వస్తువులు॥- కొబ్బరి, చక్కెర, తమలపాకులు, అద్దాలు, వగైరా జినుసులున్నయూ వస్తు వస్తుంది। ఆ బూస్తున వసతి వారికైన లోకూడా జరుగుతూ వున్నది। ఈ జమీందారుడు పూసపాటి పెద్ద విజయరామరాజుకు బహు యిష్టుడుగా వుండేవారు। అనాఁపల్లి జమీందారుడు నల్లమందు పాయకరాయుడు, వీరు జ్ఞాతులు గనుక ఆయన గతించిన తరువాత స్త్రీలు వచ్చి చిన్నవాళ్ళను పెంచుకొని పెట్టుకొని వున్నారు। ఆ సమయమందు పాయకరాయ సరదారుడు మెదె జగా తానువది మున్ను వీరు బొబ్బిలి మీద దండు వెళ్ళిపోవడము అయినప్పుడు —

6 B. రామభద్రపాయకరాయనింగారిని పిలుపించ్చి దండయత్నమంటే ఆయన అన్న
మాటలు. అనకాపల్లి సంస్థానం ఆరువాండ్లను సాధించి నాకు యిస్తేవస్తానుగాని
లేకుంటే రానని వెనుక విజయరామరాజు ఆత్రీలను పిలుపించి మేము బొబ్బిలి
నుంచి రాగానే మీ సంస్థానం మీకు యిస్తూవున్నాము. ఈ సమయములో మీరు
నాల్గు దినములు మాత్రం దూరంగా వుంటేనే కాని అనుకూలంకాదని అన్నారు. గను
క ఆ మాటకు స్త్రీలు బాలుర దుఃఖపడి మెనుపోక కోటలో పోయిదినిరారు. తరువాత
సంస్థానం వారి అధీనమాయెననుక రాజుగారు వరుకూడా వడునే జన్మ కూడా బొ
బ్బిలి మీదకి పోయినంతల్లో విజయరామరాజుగారిని తాండ్రపాపయ్య పొడి
చి వేశిన తరువాత రామభద్ర పాయక రాయనింగారు అనకాపల్లి ప్రవేశం
చి రాజ్యాంగం చేసుకుంటూ, ఆనందరాజుగారి దగ్గిర దివానుగిరి చేస్తూ వుండు
సంవత్సరములు వున్నారు. తరువాత ఆనందరాజుగారు రాజమహేంద్రంలో పో
యిన వెనుక సీతారామ రాజు గారికిన్ని శాయునకున్ను సరిపడకుండా వుండియుం
తలో దైవగతి పొందెననుక యితని కొమారుడు రాజా రామభద్ర అలపాయక
రాయడు మూడు సంవత్సరములు రాజ్యాంగం చేశినాడు. సీతారామరాజు యితని
శ్రేయస్సువాచక నాగు బామును వేలాడగట్టి పెయిమంచే యింటిచంపించి. త
రువాత వీరి సంస్థానం యావత్తు తనపరం చేసుకున్నాడు. ఈ సత్యపుర పుపరగ
ణాలో అప్పాక అనే గ్రామంలో నమ్మకు చెల్లివున్నది॥ —— ——

7 A. —॥ కయిఫియ్యతు తాలూకా అనాకపల్లి సర్కారుకు చెంగ్గం॥ —

శ్రీ అనకాపల్లి సంస్థానాధిపతి నల్లమందు పాయకరాయడు, అతనిచ
ర్యలు యేమనంటే. భోగేశ్వరస్వామి యితనికి ప్రత్యక్షం, ఇతడ్నిన వాటిలు

గాని, పూసపాటి వారు గాని యుద్ధానకు మద్దతురమ్మని ఖబరుపంపిస్తేనే తా
బయలుదేరి తలవేయించి స్వామివారు యన్నదుశాలవు యిస్తారో నాటికి ప్రయాణం
కూడా చేసేది గాని అది పరియంత్రం వెళ్లేదిలేదు। ఇతని భోజనపు సాగసమయే
మంటే, పగలు నిద్ర ఆహారం పావుసేరు పంచదారానున్ని లేప పెరుగుకూరకలి
పి పుచ్చుకునేది పగటి ఆహారంయిది। రాత్రి భోజనాకి కూర్చుంటే అప్పుడుమా
ల్లి తురాయి వత్తుంవి చాంబిసూత్రుసంగాటి చేస్తూవుండేది। ఆసమయంలో తనవద్ద
కి వచ్చిన స్నేహితులను బంధువులను, వీరాయింట్లోయేమి కూరచేశారని అడి
గి వారుచెప్పినప్రకారంకూరలువండి వుంటేసరేలేని పక్షానకు ఆ వస్తువుతెప్పించి
అప్పుడు వండించి పచనం అయ్యేపర్యంతరం భోజనం దగ్గర కూర్చుండి స్వం
తి పుచ్చుకునేది। అది పుచ్చుకునేటప్పటికి యింతలో యవరులయినావచ్చినా వ
రవింత కూరగాని మాంసంగాని చెప్పితే అప్పుడు తెప్పించండమని అంతపర్యం
తరం మాల్లియతుచేస్తూ భోజనంచేస్తూవుండేది। ఈచొప్పున రాత్రి మూడుఝా
ముల పర్యంతరం భోజనంచేస్తూ వేచే వరకు తెల్లవారవచ్చును। అప్పుడు నల్ల
మందువేసుకుని తిరుగాపడుకుంటే మూడుఝాములుకు లేచేది। ఇంత నిద్ర
మైకంలో నువుంతి పని సమయంవచ్చినప్పుడు తనసరీరం తాను యరగడు। బహుధర్మ
పరిపాలనచేసేవాడు। ఆస్థలంలో, విద్వాంసులు, వైదికులు, వ్యాపారులు మొదలు
కానియింకా అష్టాదశ వర్ణాల ప్రజలు బహుసుఖపడే వారు। రోజు మూడుఝాములు
రెండువేలఘంటా కాలిచేది। మహారాష్ట్రులు దేశంలోకి వచ్చినప్పుడు విజయరామ
రాజు వద్దాదితాటాకా తుంమ్మలపాల అనేగ్రామం దక్షిణవారిచేతులకు విప్ర
యాసపడుతూవుండే ఆమధ్యతున, యూపాయకరాయనింగారుగోసు నాటికి

బోయబంట్రోతులను. ఏమూలక తెలగాలను వెంటతీసుకొని పోయి మహా
రాష్ట్రులతో యుద్ధంచేశి రాజుగారిని విడిపించుకొని వచ్చినారు. అటువంటి
శూరుడు. ఆయన పోయిన వెనుక ఈసంస్థానంకు సంతులేనందున వీరిక జ్ఞాతి
అయిన సత్యవరపు రామభద్ర పాయకరాయనింగారు కట్టుకొని ఆతనుకొన్ని
దినములు ప్రభుత్వంచేశి ఈయన గతించిన వెనుక, ఇతని కొడుకు అప్పల
పాయకరాయనింగారు మూడుసంవత్సరములు ప్రభుత్వంచేశి చనిన వెనుక-
పుంసపాటి సీతారామరాజుగారు ఆక్రమించుకొన్నారు. ——— —
ఆకరుదశస్యాదులు ఫలజాతులు వత్తైరాలు. అనకాపల్లి పుంతకి తూర్పువై
పున ఆవీ, పడమటవైపు రేమేరు. ఈ మధ్యన వుంచుట్టుకాలువలు. పట్టాని
కి దక్షిణావైపు కోట. ఆకోటకు వుత్తర పార్శ్వంబున నీశ్వర స్వామి దేవాలయం.
లోంబైనాల్గకత్తులభూమి, బందు మాన్యాలు, సగంజిరాయతి. సగంసాక్షీలు
దేవాంగులు, వోడ్రులు, బాందివీలు, తురకలు, బోయలు, ఇష్టవంటజాతు
లువిస్తారం. తూర్పువైపున వున్న ఆవకు సీతారామరాజుగారు లక్షరూపాయ
లుఖర్చుచేశి, ఆ తూఆవనీరు సముద్రంలోకి పోవేటట్టుగా కాలువ త్రవ్వి
చినాడు. అప్పుడు ఇరువై మైళ్ళమంది కాలువలో చచ్చినారుగాని, ఆవనీరు
పోయిందికాదు. ఆవపొలం అయిందికాదు. ఆవలో వుండే వస్తువులు, తామ
రాకులు తామరతూండ్లు, చాపలు యీజినస్సులచేత అనేకమంది జీవనంచే
స్తారు. పేరిచుట్టూలోపుల, మామిడిచెట్లు, ఊశికచెట్లు, అరటితో
టలు, పనసతోటలు, చెరుకుతోటలు, పెండ్లవ్యదుంప్పలు, పసుపుతోట
లు, అల్లంతోటలు, రాంమఫలం, సీతాఫలం, ఈరెండు ఫలజాతులుఆక్కడ

వున్నట్లు. మరివొక స్థలంలో వేవు, వేలమహా చలమ. ధాన్యం పంట వెయ్యిగరిసలకుం
చవారా వస్తుంది. తరుగా పండ్డిన భూములలో పలుర. వడ్లు నువ్వులు, కుత్సెపెసలు, ఆవ
ధాన్యం యిందివస్తులు పండుతుంది. కంద, శెనగ, మిరియపుకాయలు, ఆముదా
లు కూడా వస్తుంది. గ్రామమధ్యమందు యిన్నూరుయిండ్ల అగ్రహారం. శ్రీ వెంకటే
శ్వరుల వారి కోవిలలో మున్నవున్నది. ఇందుకు వుత్సవాలు షాల్గలాసుగాలూ
వ చేసేవారు. అక్కడ అయిదు ఆరు యిండ్ల భోగం. వాండ్లు మంచి వాండ్లు వు
న్నారు. ఈ సమస్థానం కెంచెరెండు కోటలు, చేపపల్లి మలాంగ్రామంలోనవ్వుకం
గల్ల వున్నది. ఇక్కడనుంచి మున్నాలుగు పుష్పపోతుంది॥ ———

యీదాపున ఉన్న వురుట్లు, కొత్తకోట, పుష్పలం, పల్లెనాడు, ములకపాక,

— యీ పర్గణాలు వ్రాసపాటవారికి వచ్చిన వయినం॥ —— ——.

ఈ పర్గణాలు పూర్వం వత్సవాయ తిమ్మరాజుగారివి. ఆ తిమ్మరాజుకు ఆది
వాయిన్ముకు సరిపడక బాలాదినములు పెనాకపురందుగంమీద యుద్ధంచేశిదు
గం తీసుకునే వరకు రాజస్త్రీలు యీవత్తుచిచ్చులుపెట్టుకున్నారు. అప్పుడు తి
మ్మరాజుకు గజపతిరాజు అని ఆరువేలచిన్నవాడువుండగా శ్రీ వదంయినాయింటి
మొదలు వుండగానని పాపమ్మ అనేబ్రాహ్మణస్త్రీచేత యిచ్చిపోయెను గనుక ఆమె ఆచి
న్నవాణ్ణితెచ్చి పెంచుకుంటూ వుండగా, ఇది ఆదివాయిన్ నుని తెలిశితె ప్రంచి చదరువ
వుంచి పండ్లు వక్క చాటును, కత్తి వక్కచాటున వుంచి చిన్నవాణ్ణి యెత్తుకొమ్మనుమం
టే యితను పండ్లు యెత్తుకక కత్తి యెత్తుకునే వరకు ఆదివాయిన్ యీ చిన్నవాణ్ణి
చూచి అన్నమాటలు॥—. ఇతణ్ణి బ్రతకనిస్తే తిరిగిన వన్ను సాధించును, ఈ
తక్షణం తీసుక పోయి తలగొట్టుమనే వరకు యీమాటలువిని అంతనిభార్య

ఆర్ద్ర హృదయురాలు, పుత్రసంతానం అయినందున ఈ వేళ యీ రాజశిశువు యందు
చాలా పక్షపాతం వుంచినది, తన విష్ణుని చూచి, సాహసవంతుడా, బాలఘాతకా, ఇం
తపని యందుకు చేస్తావు. మనకు అరువై సంవత్సరములు అయినవి. ఇక ఆరువై
లల శిశువు చావు గండాలు అన్నిగడిచి బ్రతికి పెద్దవాడై కత్తి బట్టే పర్యంతరము
న్న బ్రతుకుతామా యేమి శాశ్వతం. అని తెలియపరచి చెప్పి చంపకుండా చేసినది,
అటు తరువాత విజయరామరాజు గారు దొంగలను పంపించి ఆతని పెళ్ళాం పి
లవాదీ వీరందరను ఆ చిన్నవాళ్ళకు తెప్పించుమన్నారు. తరువాత విజయరామరాజు గా
రున్న ఆ దివాణము కొడుకు వచ్చిన అయి ఆ దివాణము ను చంపినారు. అప్పుడు
శ్రీరామ రావణ యుద్ధమయినది. తరువాత సంస్థానం నిర్వాహం కాగలందులకు
ది లక్షల రూపాయల పర్యంతరం ఖర్చు చేసినారు. అప్పుడు యీ తురకల చేత అవ
స్థపడలేక బుట్టా బుచ్చన్న గారిని ప్రవహానికి నిర్ణయించి వుంచి ఆయన కొండ్ర
కోట అని కోట పెట్టించి వచ్చిన లష్కరును కొట్టుతూ సంస్థానం నిలుపుకుంటూ
వుండేవారు. ఇంతలో జగపతి రాజు గారు వయస్సు ముదిరిన తర్వాత సం
స్థానం ఆయనకు యిచ్చేటప్పుడు తమ అర్ధాంగి కింద యీ పర్గణా ఉంచుకొన్నారు.
ఆ దివాణము సంవత్సరములలో ఆయన రాజ్యం చేసిన తరువాత, విజయరా
మరాజు కొమారుడయిన ఆనందరాజు గారికి యితనికి బొత్తిగా యిష్టం లేక మంచి
త్వం లోకి తెచ్చినారు. అనుకయితను పరారి అయి రావు వారిలో కలిసి, నీలాద్రి రా
యుడు. నాకల పుంది, వారి లో బొమ్మల కోటలో వుంది ఆనందరాజు లో యు
ద్ధం చేసి నంతరంలో నీలాద్రి రాయుడు, పిఠాపురము సంస్థానం విడిచి పెట్టి పారి
పోయినాడు. తదనంతరం జగపతి రాజు గారు నిలపడి యుద్ధం చేసినారు

వేల షంజులో కూడా శరణాభ్యం మియ్యందు పద్దారు। తరువాత ఆనందరాజు సామ
ర్లకోటనుంచి పెద్దాపురం వెళ్ళి ఆ దేశం అంతటా తమ తాగాలు పెట్టుకొని. రాజ
మహేంద్రం ప్రవేశించినారు। ఆనందరాజు గారు ప్రవేశించితే జగపతిరాజుగా
రి భార్య మూడు నెలలనాటికి మీంకున్నయిలా అనుభవంకావేదని శాపంపెట్టి
భర్తతో కూడా సహగమనం చేసెనమ్మక. ఆ శాపం తప్పకుండా ఆనందరాజు
గారు మూడునెలలకు పోయిరి। ఆయన భార్యామున్నూ సహగమనం చేసెను।
అప్పుడు దగ్గర వున్న మంత్రులు - గజపతిరాజుకొమారుడు తమ్మిరా
జుగారికి పెద్దాపురం పట్టంకట్టినారు। ఈ జగపతిరాజు పెద విజయరామరా
జుగారి భార్యకు మేనకోడలిగనుక యింత బాధకంతరిలి నిర్వాహకం చేసినారు।
ఆ నిర్వాహకం చేసిన నాటనుంచి ఆనందరాజుగారికి సంమృతి వేదు। ఈ విరోధం
ఎందుకు పుట్టిందంటే. ఆనందరాజుకు హాగతానికిలలవాటు లేదు। యేవ
కైనా హాగతాగితే లంపు తాలూకులు జారుపట్టుకొని పరిపెత్తి వాళ్ళకల్పేది।
ఇట్లా ఆజ్ఞగనుక వచ్చినాటి దినం జగపతిరాజుగారు హాగతాగుతూవుండగా
ఆనందరాజుగారు వాసన కొండుతుంది చూడుమనే వరకు శేవకుడు పయిజారు
పట్టుకొని వచ్చినాడు। జగపతిరాజుగారు తనకే పైజారు కిందవేశి వయిజారున
లవు హాగ తాగ వద్దు అనే వరకు ఆయన అన్న మాటలు నీకు ~~[illegible]~~ వయిజా
రు గాని మాకు వయిజారు సెలవా, ఇంత అనాచారానికి వచ్చింది పని అనినందుకు
జగపతిరాజుగారు హంకారపట్నంతలో ఆ మాటల మీద విరోధం వచ్చియింత
పని అయింది। పైన వ్రాసిన పెదతిమ్మరాజుగారికి ఆది వయస్సేమ నూనెకొపించి
యింత మట్టులదానిలో ముంగాలి కొట్టిస్సం వస్త్రకాంతులంతేసి హాహాకారంబు వెక్రమ

చల్లినాడు॥ — వ యప్పయ్యతులారు॥ సాలూరు సర్కారు కళింగం॥ —

8.A. ఈ సాలూరు సంస్థానాధిపతి సాలూరి — వ్యాఘ్రరాజు. ఆయనకు నలుగురుకొమా
ళ్లు॥ వారి పేరులు. రామచంద్రరాజు. భోజయరాజు, బుచ్చిరాజు. సోమశేఖరరా
జు. యీనల్గురుకొమాళ్లకున్ను వేరవేర సంతానం కలిగినన్నది గనుక పుత్రపౌ
త్రప వారంతంగా సకలసుఖాలను అనుభవిస్తూ సమస్తవేడుకలతోటి వుండే
వారు॥ ఇట్లా వుండగా యింతలో పూసపాటిసంస్థానానికి చిన్నవిజయరామరా
జుగారు ప్రభువైనతర్వాత ఆయన వారి అన్నగారైన శీతారామరాజుగారు అధికా
రంగా మంత్రాంతరంచేస్తూవుండి వారి మీద దండుయెత్తితే వీరుయెక్కటికి
సాధ్యనాకుంటాక హెచ్చువరకు తదనంతరంజరిగిన చరిత్రకథ॥ — —
యేమంటే. వీరితమ్ములు తమకుటవసంస్థానంచేసుకుంటూవుండే వారుగను
క దండుయెక్కుడ విలిపినట్టుచేసి, వారికొకమీదికి దండుయెత్తికొట్టినారు॥
తరువాత పూసపాటి వారికి అనేకంగా దండుఖర్చు కావడమున్ను, శిబ్బందివి
స్తారంచాలిజ్యాలచేత బాధపడమున్ను అయ్యేవరకు విజయరామరాజుగా
రు అన్నగారితో వారినిపిలుపించికపులుయిస్తేమనకుయింత నష్టంలేదు,
ఆలోచ్చనవిచారించవలసినది అనిశెలవ్వియిచ్చేవరకు శీతారామరాజు గారు
అనుమతించక మంచిదని యుద్ధం మాత్రం మానక తిరుగా సాలూరుమీదికి
మోహరించేసి విజయనగరంనుంచి నాల్గకంపుఫిరంగులు, మరికొన్ని పేరయి
నఫిరంగులు తెప్పించియుద్ధంచేస్తూవుండే వారు॥ వారువీరు యీన్ని ఫిరం
గులుకాల్చినా భయపడక తిరిగివచ్చు గుండు అయినా కాల్చకయురవనట్టు
గా వుండే వరకు ఇంతలో పూసపాటి వారుకొన్నికలగ్గలుయెక్కినారు॥ —

సాటించు వారు అది చూచి ఆలోపల వుండి బుత్తి బూజ్గలు వేసుచేసి అందు
లో నిప్పులు పోసి బాటల లోనికి విసరుతూ వేరుల గ్గలు మొక్కలు యుక్త దము
లో బాటలలోనికి నిప్పులు పైన వారి మీద చల్లుతూ మరి కొన్ని రాళ్ళు రప్ప
లు తీసి వేసి నారు. తనుక యిందువల్ల పూసపాటి వారి సైన్యం అనేక మంది ప
డి పోతూవున్నంతల్లో, శ్రీ తారామ రాజు గారు యిది పనికొద నియీ లోపల
నుంచి అనేక సాధనాలు చేసి కోట పట్టుకున్నారు. అందులో స్త్రీలు పురుషు
లు యావత్తు దొరికినారు. వారిని అక్కడి నుంచి తీసుక వచ్చి పురుషులను దేవుపల్లి కో
టలోను, స్త్రీలను మెడె కోటలోను ఖయిదు చేయించి వుంచితాను ఒక్కరా
క్రమించుకొని సాటించు కోటలోని తమ రాజ్యం చేసుకున్నారు. ఖయిదులో
నున్న నాసీ రాజు నష్టమయి పోయిరి తనుక ఆయన కొమార్లు నలుగురున్ను
అనేక దినములు ఖయిదులో వున్న తరువాత పూసపాటి విజయరామరాజుకు
జ్ఞాపకం వచ్చి వారికి ఖయిదు వదిలించి స్త్రీలను పురుషులను వకచోట వుంచుము
నీ సెలవు యిచ్చిరి తనుక అంతట దేవుపల్లి కోటలో ఖయిదుగా వున్న భోజయరా
జు, రామచంద్ర రాజు గార్లను పిలిపించుకు మెడె అనే గ్రామంలో వుంచి యింత
అన్నవస్త్రాలకు జరిగే టట్టుగా వసతి చేసిరి తనుక ఆ చొప్పున అనేక దినములు వుం
డి అక్కడి నుంచి పరారి అయి నారాయణపట్నం ప్రవేశించి తరువాత రామచంద్ర
దేవు వారి దివానులయిన జగన్నాధ పాత్రుల్ని కలుసుకొని, అతని సహాయం వల్ల
కొంత మందు గుండు సామగ్రి అడిగి తీసుకొని తరువాత సంస్థానపు జాగా అ
యిన సాలూరి వచ్చి పూసపాటి వారి తా కోటలో వుండగా వారి లోపలికా
యిచే నిరాను బంది వుదాయించి కోరుమన్న - నున్న ఆక్రమించుకొని-

దేశం అరిగిజేరుదస్యులోకి తెచ్చుకున్నారు। ఇంతలో పూసపాటివారి పనులు
తోనే ధినే నరసంలోకి వచ్చెనను కవారికి బలం తగిలింది। ఇటు తర్వాత పూసపా
టి మహారాజులంగారైన విజయరామరాజుగారు పద్మనాభం దగ్గర పోయిన
వెనుక స్వాములంతరు ధార వారికి వ్యవహారం తగ్గెరు అయి మెస్సరు వైష్ణధారగా
రు శ్రీ పలుకురా గారనే ఆసామి ఊరు తాలూకాడి బ్బారెండు వేలరూపాయలుకు
తాలు తీసిపరిచి, రెండు వంతులు దివాణానకు ఇచ్చి వక వంతు వారిని అనుభ
వించుమని ఇచ్చినారు గనుక తదారభ్యా నేటి వరకు ఆ ప్రకారం అనుభవి
స్తూవున్నారు। ఇప్పుడు భోజయరాజు మాత్రం గలించి నాడు। తతిమ్మా వారు
అంతా సుఖంగా వున్నారు॥ ——.

8 B. వీరు చేసిన షేతూరి అయంతనిర్ణాయము, ఈ భోజయరాజు అనేకమంది
యిండ్లు తీసివేసినాడు। గనుక దేశం అయ్యాకా వదంలో అనుభవించక పోయినాడు।
వీరి సంస్థానంయన్నటికి ధర్మం జరుగుతూవుండేదిగాని అధర్మం జరగడం యన్నటి
కి లేదు। మనిషిని చంపడం కోరి వుంటె కన్నా కనాకష్టంగా చంపుతారు। ఇదిగాక
వీరి దగ్గిర వాదరి వుపెంకట్రాయడు అనివళి గుమాస్తా వీరి తాలూకాలో వుండి
యింతవు దోస్గించేసుకుంటూ వేనిపత్రానకు వతర్కం చేసుకుంటూ వుండేవా
రు। ఇతను కుంపిణీ వారికి బంజే ఇచ్చినాడని తీసి తెచ్చి రాళ్లు కాలిపించి దా
ని మీద నిళ్ళు చల్లించి తాకించినారు। ఇట్లా అనేక దినములు శ్రీ- పేడుతూవుం
డగా పాలకొండ విజయరామరాజుగారికి ఖబరు అయి వారి దివాను బూమ్మ్
శెట్టి పట్టిరాజన్నగారిని అంపించినారు గనుక ఆయన వచ్చి ఇపువంటి అనుచి
తం విచారించవచ్చునా, అతను బ్రాహ్మడు, అంత్య మీకు మనస్సు సమ్మతించద

తప్పోతే అతళ్ళకాక రిబరతరఫి చేశి ఇయిదులో వుంచవలెను గాని యింత్ర అ
న్యాయం న్యాయధర్మం కాదు। అని వదలవలెనని ఖట్టిగా పట్టినారు। అందుకు
వారు అన్నమాటలు। యితను కుంఫిణీ వారితో కలిశి వుం వున్నను దంపించవలె
నని యుత్నం చేశినారు। గ్రా తళ్ళకు మేము ప్రాణాలతో వదిలేది లేదు। అని ఖట్టి
గా చెప్పినారు। ఆ మాటలకు యింగ్రీసువారు షరిదార యితను వెంబడి వలచ
చ్చి యిసుపాల కొండ వారి అసలు మీకు మీ అసపాల కొండ వారికి లేదు। అని
సాఫుగా తెలియచెప్పేవరకు. వీరికి యంతే సపటిక పాలకొండ సంస్థానం మా
త్రం తమవశము న్నదని కటాక్షి తూరిచేశినా. అక్కడి అసరాకు పోవలెననుకవా
రి మాటలతో వెయ్యవలెక యింగ్రాం వ్యక్తులు వదలినారు। ఇప్పుడు యితను మేలి
ఖి తూరి చేశినా పాలకొండ వారి జామీను వుంటూ మనిషి నను కమఠవదిలినారు।

ఈలాగు కాలంలో కొండ్ల వాండ్లుక పటమెరుగని సత్యకాలపు వాండ్లు
అనేకమంది వున్నారు। యేమంటే మాన్యాలలో పెళ్ళకావలెను అంటే కొండ్ల వాండ్ల
ము పాయి తరం పెట్టినప్పుడు యంత్ర కొండలోను పాలెడు మట్టి గాని వచ్చిరాయి
గాని తీశినంతల్లో ఆమోఘం గా పైనుంచి గంగ బయలు వెళ్ళుతుంది। ఇది గావ
యవరికైనా త్రప్పా చారషలాలు చూచి యింతలో బాగా వుంటుందని చెప్పితే అం
త్రంలో బాగా వుంటుంది। ఈ జాతులు యెక్కువ కపట చిత్తులు గారు। గనుకవాం
డ్లు చెప్పిన మాటలు షత్యిస్తుంది। కిందటసారి ఊరు పోయ్యేటప్పుడు వాండ్లు ష
లాని దినం పోతుంది అని చెప్పినారు। ఆలాగే వాండ్లు పెట్టిన ముహూర్తం త
ప్పకుండా పోయినది। ఆనంద సంవత్సరములో వారి వెంకట రావు బయిదు
లో వుండి వెండ్లను పిలుపించి యిం వమంయన్నటికి నిపారణా అవుతుంది। అంటే —

యిల్లాంటి మూర్ఖుల మాయలు నివర్తి అవుతుంది. అనిరిగ మక ఆయనకు నమ్మ
క లోచక యుకతి మాటలు యిందు మూలంగానే మాకు మరలా సంభవిస్తుంది.
మీరు ముఖ్య ప్రతి మాటలు చెప్పుతారు. అంతే కాని మూర్ఖవర్గం నివర్తి కాదని వా
రించినారు. వాండ్లు కొందరు పెద్ద మనుష్యులమని పెట్టుకొని మా మాటలు అపర్థం
చేస్తే యీ జ్ఞాతి వాలు పరిశ్రమ జిస్తామని పట్టినా వాదించి చెప్పినారు. మరి నిను
షానికి పాలు కొంత వారికి సాటూరు వారు యిట్లా అన్యాయము చేస్తూ వున్నారని
తెలిసి, వారి దివానుపిలిపించి చెప్పవలసిన మాటలు చెప్పివెళ్లమన్నారు. వారు
నాడు వచ్చి సాటూరు ప్రవేశించి రాజన్న భాగ్యశాలయి రాజును కలుసుకొని తమ
ప్రభువు చెప్పిన మాటలు అన్ని అనుసరించినాడు. మూర్ఖోన్నాడు యిదుశేర
లించి బహుమానం చేయించినాడు గనుక వెంకన్న యిదు వెండ్లను పిలిపించి
యీ కొంత వాండ్లకు బహుమానం చెయ్యనక పోతే మాకు బహుమానం లేకపోలే
దు. మా మాటలు బాఖలా అయింది యిదే బహుమానం. వీరిచేత బహుమానా
లు తీస్తే మాకు జ్ఞాతి ఘంఘ లిరాదు. మాకు భగవానుడు ఆదివరకే కష్టపడితే
యేమి యిస్తాడు. అదే మాకు జీవనార్థం గాని ఇది మాకు జీవనార్థం కాదు.
అని పుచ్చుకోక పోయినారు. అందుకు అనేకమంది పెద్దమనుష్యులు వారి స్తుప
తి వేండ్లకు యింత్యము నస్సువున్నది గనుక వీరికి యీశ్వరుడు వాక్యం ఫలింపజే
సినాడు. అని అనుకున్నారు. వీండ్ల జాతి మనుష్యులను పనులకు యేమి, మా
టలు వేరాయదానికి యేమి పట్టితెచ్చి మోయించినంతల్లో, వాండ్లు మాటలు కింద
దింపుతూనే పోవంటగాని వాండ్ల నలవ్వరావదం యెరుగరు. మాటలు కింద్ద దింప
వేనమే వారికి యెరుగు. మనకు యింకా పనివున్నదన్న మాటలే యెరుగరు. పని జూచు

కునే వాళ్లనే పల్లెజనుక అయితే। ఆకొండ వాండ్ల చేతికి వచ్చిన సామానిచ్చిపెడితే ఆ దిపది దినములకయినా తిరుగా యిచ్చి మళ్ళి పోతారు। అది పరియంతరం వాండ్లచే తపనులు చేయించుకుంటూ వుండేది। ఇదిగాక వున్న జాతులు। కొండవాండ్లు, కోడ వాండ్లు, వొడ్డెలు, వోఢ్రబ్రాహ్మణులు, గయిత వాండ్లు, శిష్టకరణాలు, నవరవాండ్లు తెలుగుబ్రాహ్మణులు, సూర్యవంశపు వోఢ్రరాజులు, ఈజాతులకు భాషలు వేరు। ఈ మనుష్యులు పూసపాటి వారి తాలూకు అమలుదారులు వచ్చియుండాయంత్య బాకీ వున్న దనియది గితే వారు యింకా యిరుసై మొప్పైరూపాయలు బాకీ వున్నదంటే। అప్పుడి కుడిశమరి వశ అదివిలో వేసుకొని ఆయుధాలు చేత తీసుకొని వస్తారు——.

——. ఇదిగాక తాలూకాలోక లగిన ఫలజాతులు సస్యాదులు మొదలయినవి—— పల్లపంటలు కొల్ల, మెట్టపంటలు విస్తారం, ఏమంటే. సజ్జలు, వాతన సజ్జలు పయి - సజ్జలు, మినుములు, తోని మినుములు, పెసలు, పచ్చపెసలు, కదికందులు, కొండకందులు, ఆముదాలు, పెద్దముదాలు, చిట్టాముదాలు, ప్రత్తి, పమిశప్రత్తి యెఱ్ఱప్రత్తి, ఆళ్లమొదులు, గంటెలు, చొళ్లు, ఆవాలు, సరసావాలు, మెంత్యలు, మిరియపు కాయలు, కొండ అల్లం, పసుపు, ఇత్యాదులు—॥ ఫలాదులు॥— ఊరిచుట్టూ వున్న తోటలు, మామిడి ఫలాలు విస్తారం, ప్రజలు తిని తర్వాదు కాకో పురంలోయుట్లా సమృద్ధో యికడా మన్ను ఆదేవరుస. ఈ మక ఆఫలాలు యూవత్తు రాసులు పోశి సంవత్సరానికి దాస్తారు. ఆభూమిని మామిడిపండ్లు మాత్రం మరి ఏమి వేశినా సాయదు। ఇదిగాక మృగజాతులు విస్తారం కలదు। ఇతాకువెళ్లె వారు లేమిత చి మొగ్గ రాజులు మేమి, అక్కడికి వెళ్లిన వారు యింమృగజాతులు అరవిపండ్లు తిని, పండ్లలవేబెలిశ మరివచ్చేవారు। తాలూకా మన్నేమెకాని

మాడ్గుల, నాలుకొండ యిటువంటి స్థలాలలో వెనె ప్రజలు అన్యాయంగా చేస్తే స్థలం
౧౩. కాదు॥ —— ॥పంచయుష్య తుపర్గణే మకుటవ సంస్థాన కళింగం॥ ——
ఈ మకుటవ సంస్థానం అధిపతులు మకుటవ పద్మరాజు గారు. ఆయన కొమాళ్లు చం
ద్రశేఖర రాజు, సోమశేఖర రాజు, వీరు సకలసుఖ భోగాదుల తోటి బ్రాహ్మణ్యం అనుభ
విస్తూ మకుటవ కోటలో వుండే వారు. వీరు తమ బ్రాహ్మణ్యమే చూస్తే వారు. ఇతరము
యిన వారు యెవరయినా అన్నవస్త్రం కలిగివుంటే వో చేసే వారు కారు. ఇదిగా
క అన్ని సంస్థానముల వెలె వన్నెదానం ధర్మంయేమి, బ్రాహ్మణ్యాలు యేమి యి
చ్చి వసతులు జరిగించే వారు. ఇట్లా వుండగా సీతారామరాజు గారికి అధికా
రం వచ్చిన వెనుక మకుటవ, సాలూరు రెండు పర్గణాల మీదికి దండు యెత్తి వీరితో
పోలదాయి చేసే వరకు వీరు లొంగక పోయిరి. మూడు నెలలు పోరాడే వరకు రా
జువయామవత్తు హరించి బలం క్షీణించి తమ మీద వాండ్లను వలసతేయించి త
ను మాత్రం కోటలో వుండి మరి నెల దినములకు కోటలో సొరంగం త్రవ్వకొని
అందులో వుండే వారు. వీరికి తెలియడానకు సాయంకాలం వఖసాని వచ్చి కోట
బురుజుల మీద యెక్కి రాజు గారు మేము హరిపోలేదు అని, తన శక్త్యానుసారం
తనుకనేసి హరిహెచ్చ్సే వాడు. ఇట్లా కొన్ని దినములు వుండగా ఇంతలో సాని
వారాంయుగా రాజు విజయనగరం నుంచి మకుటవ వచ్చినారు. ఇతను బహు
వృద్ధు, బహు కాలం గడిపిన వారు. ఇటువంటి కోటలు అనేకం కొట్టినట్టువంటి వారు. బ
హుదినములు నుంచి పూసపాటి వారి సరదారుడు. ఈయన సీతారామరాజును
అన్నమాటలు. నీవు పూసపాటి రాజువయి వుండి, యీ కోట కొట్టడానకు
యింతవిచారిస్తవే, తతిమ్మాలదాయి మేలుండునచే స్తావు, అని తప్పుపట్టే

తిరుగా రాజు గారు అన్న మాటలు. ఇది కొట్టడం యంత్రా లక్ష్యం లేదు గాని, వయిదర
చూరవచేస్తే ప్రజలు చాలా నష్టపడుతారు గనుక ఆ లక్ష్యం మీద నయినా తే ప్రజ
లు చావకుండా చేయవలెనని విచారించినాను అని సెలవియ్యిచ్చినారు. అటుతర్వా
త నారాయణ రాజు గారు చెప్పిన సంగతి, ఇదివరకు చిలిప్పారాలచేత చచ్చినమం
ది అయితే వెళ్లరు లేదు. రాణువ చెప్పే పడిపోయెను, అని రాజు గారి మీదబడర
పడి, రేపు వుదయానికి కోటలియ్యక పోతే నా పేరు నారాయణరాజు కాద
ని పంతగించి కోటకు తిన్నంగా మొజోలు ఎత్తించి సూర్యోదయమందు మొ
దలుపెట్టి వారు యకరుదహారంగంత వృకున్నాలో ఆ స్థలానికి పెట్టి కొట్టే వరకు మ
రినాల్గు ఘడియలకు కోటవున్న నర్సరాజు గారు సెలవియ్యిస్తే పోతామని దారి
యివ్వమని వర్తమానం పంపించుకొనే వరకు మంచిదని రాణువ వారిని మాత్రం
విడిచిపెట్టి యీ నర్సరాజు గారిని పట్టి తీసుక వచ్చిరి దేవపల్లి కోటలో వారి జ్ఞా
తులు సన్యాసిరాజు గారిలో కూడా యితర్లు ఖయిదుచేసి వుంచినారు. మరికొ
న్ని దినములకు వారి చిన్న భార్యలను కూడా పట్టి తీసుక వచ్చి సన్యాసిరాజు గారి
చిన్న భార్యలమకు మొవెకోటలో వుంచినారు. గనుక వారిని గూడా ఖయిదులో వుంచి
నారు. ఆ ఖయిదులో అనేక మంది మరించిపోయినారు. ఆనంద సంవత్సరములో
మేస్తరు హైజు ధార వారు తాలూకాలు అందరికి యిచ్చిన తర్వాతను, యీ నర్సరాజు
కొమారుడు చంద్రశేఖర రాజు అని వకాయన వుండగా ఆయనకు సంస్థానమయి
చ్చినారు. గనుక తదారభ్య దేశం చేసుకుంటూ వున్నాడు. లోపల విజయరామ
రాజు గారు తనకు యీ రాయోగం సంభవిస్తుందని తెలిసి యీ జమీదారులను
అందరిని వదలివేసినారు. గనుక --- వారు వుండిరి గనుక కుంఫిణీ వారు యవరి

సంస్థానం వారికి యిచ్చివేశినారు. ఇచ్చినప్పటికి మరియెక్కువ అనుభవాలు లేవు.
మునుపు పూసపాటి వారు వీరికి యేమి వసతి అన్నవస్త్రానికి జరిగేటట్లు నిర్ణ
యించినారు. ఇప్పుడు అంతేమి తులుతుందిగాని యెక్కువలేదు. కుంఫిణీవా
రు తాలూకా నిచ్చినారన్నమాట మాత్రమే ముస్తాజర్లకు కులేము చాలు. ఇ
చ్చినా తరువాత అంత కూడా మిగలదు. జమీందారీ అన్న ప్రతిష్ట మాత్రం వకటి
వేరేగాని మరియేమీ లేదు. ఈ తాలూకా గ్రామాలు ముప్పై వేల రూపాయలు జమాబం
దిలో కూడా - ల సాయం వనాలు మొదలయిన భూమ్యములు యేమంటే తాలూ
కా యిట్లు వనాలు గాకనిపిస్తున్నవి గాని ఫలం ళ్లు గాకనిపించ్చిదే మనుకుపూరి దగ్గర
వేరు పదమటి వైపు కోట. బహు శోభ స్థలం. అక్కడికి రకాలుయూవత్తు
ప్పుకర తాలు బ్రాం వ్యాల జాతులు అక్కడయింజాతుల చేతను వుండేవి.
పాలు పెర్గు బహు చవుకగా దొరుకుతుంది. పశువుల వృద్ధి బహు విస్తారం. పెద్ద
పులుల వృద్ధి న్ని బహు విస్తారం. దినానికి నాల్గు మూడు పశువులను పులుతిన
నిదినం లేదు. ఇందులో నున్న కొన్ని పులులు మనుష్యుల జోలికి గాని పశువుల జో
లికి గాని పోవు. పశువులను తినే పులులు మనుష్యుల జోలికి మించరావు. కొన్ని పులు
లు, పశువులను, నరులను కూడా సంహరిస్తవి. అడవి పందులు, అడవి కోళ్లు బ
హు విస్తారం. అక్కడి మానవులకు యీ పందులే ముఖ్యానికి ఆహారం. అన్నం
పాటికి, కూరగాయలు, కూరగాయ వస్తువులు, చేతిపోట్లకాయలు, ఆకాకరగా
యలు, అడవి కంద. పలకంద్దని, తెల్లగా దుంపలు వుంటుంది. చెట్లకింద బెల్లాలాగు
వుంటుంది. దానికి విస్తారం దురద. దురద పరిహారానికి విస్తారం చింతాకు వేశి వు
డకబెట్టి ఆహారం వంటి అరుగా చింతపండు పెట్టి వండితే బహు రుచిగా వుంటుంది.

మూల శంకలున్నవారికి బహుశాంతి పొందుతుంది. అతివికంద్ర వఖదుంప్పు మళీ తెరచేసి వుంటుంది. ఆవస్తువులకు యేమి ఖరీదు అక్కరలేదు. మా మతిలో ప్రకారయులయా వేత్తు అంమ్మితే వఖవరవరి దేవాలయాలు. యిక్కడ కాయలు తరువరి మనసు వచ్చినట్టు వారు కోసి తెచ్చుకునే వారు. ఇతరసాలలో చెట్లకు మాత్రం రాజులకు కావలసి వుంటుంది గనుక అందుకు మాత్రం కాప్రకారం స్వరూప వసలోబులు విస్తారం గయవరిని అదినిసొవ కకారయవారికి యిస్తారు. తలిమ్మి ధాన్యాది దినుసులు సాలూరుతాలూకాలో వేవేనె కలవు. —— ——

— కంయపేయ్యేతు పరవశాలో సాలకొండ్ల. వీ. వీరఘట్టాం సర్కారు కళింగం ఈరెండు పర్గణాలుకు జమీందారుడు యర్రా రాంయుడు. ఆయన తమ్ముడు విజయరామరాజు. ఇతను అన్నగారు ప్రవరోరదశలో వుండినందుకు ఇతనికి సరిపడక వుభయులు విరోధపడుతూవుండి. తదనంతరం యర్రారాయుడు బహుబుద్ధిమంతుడు గనుక యీ విధాలచేత పయిగాయింటి మీదికి విరోధం వస్తుది గనుక యిదియేమి పని అనుకొని సాలకొండయర్రారాయుడు, వీరఘట్టాం విజయరాజుచేరి వకపర్గణా తేసుకొని రాజ్యాంశ్యం చేసుకుంటూ వుండేవారు. ఈరెండు పర్గణాలుకు పూసపాటి విజయరామరాజుగారికి యర్బై వేల రూపాయలు పేషుకషు యిచ్చేవారు. అందుకు పూసపాటివారి తాలూకు వారువచ్చి అతిరతి అంన్నదమ్ములు చరి యిరువై అయిదువేల రూపాయలు బాకీలు పడి వారికి పనదు వ్రాయించి యిచ్చినారు. అటుతర్వాత మయర్రారాయుడు బహుబంటు గనుక వకసంవత్సరం మాత్రం జమాబంది యిచ్చి ఆవెనుక యివ్వక వుదాయించి కొన్నిదినములు రాజ్యం చేసి పరలోకానికి పోయినవెనుక ఆసమయంలో చూచి పూసపాటి

సీతారామరాజు గారు తండ్రు యెత్తి కొట్టినారు। కొట్టడం మాత్రమే కాని దేశంవా
రికి అనుభవానికి రానివ్వడం లేదు। తోయరంగరాయుడు తమ్ముడు విజయరామ
రాజు యీరెండు పర్గణాలు ఆక్రమించుకొని యీ పర్గణాల జమాబంది నేనే చేయి
స్తాను, అని తానే స్వామి భరాయించి రాజ్యాంగం చేసుకొని పోతూం వచ్చినాడు।
పూసపాటి వారున్ను విజయనగరం ప్రవేశించినారు। తరువాత వీరిద్దరిలో
నిగ్రహంచ్చు ఆరపాంతాలూంకా. తాను సంస్థానానికి అధిపతి అయిన సీతారా
మరాజుగారికి పాలకొండ విజయరామరాజు గారికి సరిపడక సీతారా
మరాజుగారి తోటి యుద్ధం చేసి అంత్యల్లో సీతారామరాజుగారి పనులర
వంత్రనేరసంబుకీ వచ్చే తనుకరావిపల్లి అనే గ్రామం పరియంతరం విజయ
రామరాజు ఆక్రమించుకున్నాడు। అనేక మంది రాజులవపాతమయినది। అ
టుతర్వాత సీతారామరాజు బహు శివపూజా ధురంధరుడున్ను ధర్మవంతు
డు తనుక పాలకొండ వారికి దయవచ్చి వారి గ్రామాదులు తిరిగి వదిలి తను
రెండు పర్గణాలు విచారణచేసుకుంటూ వుండే వరకు తిర్గి సీతారామరాజుగా
రు పైస్వభావమేతంగా పాలకొండ మీదికి వచ్చి మోపాంది సయకరదికివారు వస్తూ
లు కాక పోయినందున తిరిగి విజయనగరం వచ్చి తమ్ముడైన విజయరామరా
జుగారికి బోధ చేసి యింయన నుహూండా తల్గించుకొని సైన్యముక్తంగా పాల
కొండ మీదికి పోయి ముట్టడివేసి లడాయిచేసే వరకు పాలకొండ విజయరామ
రాజుగారు అప్పటికి లొంగక పోయి తనుక పూసపాటి విజయరామరాజు
గారికి బహు చెదర వచ్చి అన్నగారు అయిన సీతారామరాజుగారి వి
న్న మాటలు, ఈరాజులు వశ్చచు అయినంత లేదు। ఈసంస్థానంలో మనకు వచ్చే

షేషుకహు. ఇంత స్వల్ప ప్రయోజనానికి యుద్ధం చేసి ప్రజలచంపుట మున్ను వాండ్లను యింత వుసురు పెట్టడమున్ను యెంచిపనిగనుక. శాశ్వతంగా మన కింద వుంటుందిఅనడానికి మహా చక్రవర్తులు, షోడశ మహారాజులు నిత్యస్థై భూపాలన చేస్తూ వున్నారు కారు. మనం మాత్రం శాశ్వతంగా వుంటామా? మనవేనె వారికి స్నికాణాంచి జాగాకు ఆశ వుంటుంది. అని అన్నగారికి తెలియ జెప్పి సమరం నివారించి వారికి కవులు యిప్పించి అనిగి తమస్థలానకు వచ్చి ప్రవేశించినారు. ఇంతలో అనేకమంది ప్రజలు నష్టమయి పోయినారు. ఆ మాటలకు పాలకొండ విజయరామరాజుగారు సంతోషపడి, మనము యింత పని చేస్తిమి గదా అని విస్తారం కట్నం, కానికెలు యిచ్చి విజయరామరాజుగారికి పాదాక్రాంతులయినారు. ఆ మాటలకు తాండ్ర నరసయ్య అన్నది వాను శీతారామరాజు లోటి యింత యుద్ధం చేసి యేమీ లేకుండా పోయెను, పది వేల రూపాయ
A· లు మాత్రం దివాను జీకట్నం యిప్పించుమని మనవి చేసుకుంటే అప్పుడు జమీంబంది యాభై వేలున్ను దివాను జీకట్నం పది వేలున్ను కూడా అరువై వేల రూపాయలు నిర్ణయించేసుకొని, ఇవతలికి వచ్చినారు. ఇతను యీరెండు పర్గణాలు జమీందారీ అనుభవిస్తూ సదర కౌన్రా కి సప్రకారం పేషుకషు యిస్తూ వుండే వారుగనుక యీ పాలకొండ విజయరామరాజు గారికి పూసపాటి విజయరామరాజు జీవవంతుడై వున్నపర్యంతరం ఆటంకం లేకుండా జమీందారీ జరిగింది. అటు తర్వాతను కుంఫిణీ వారికి కళింగ సరాయి అయినేపినుక వారియందు అనుగ్రహం తప్పి అయిష్టం సంభవించే వరకు, వారు అంత్యా వీరఖొట్టాం కోటలో ప్రవేశించి కోట బస్తీ చేసుకొని, చచ్చినా బ్రతికినా యీ కోటలోపల చస్తాము

అని నిర్ణయించుకొని యీ కోటలో నే తేవిలో చేశినారు. ఈ పాలకొండ విజ
యరామరాజు కు యిద్దరు భార్యలు. ఈ యిద్దరికి యిద్దరు కొమాళ్లువ
లరు గనుక ఇంద్దులో పెద్ద భార్యకు ఆమె కొమారుడికే యీ రాజ్య యందు అయి
ష్టంత గిలిబి రాసాపది కుంఫిణీ వారి యెద యిష్టం సంపాదించుకొని, వారి మ
ర్యాలయా వర్తమానాలు యిచ్చేస్తూ వుండే వారై రిగనుక కుంఫిణీ వారు త్రవిం
చి కోట మీద ఫిరంగీలు చేశి లడాయి చేశే వరకు అందుకు లొంగకుండా వుండి
రిగనుక వళ్ళ నాటి రాత్రి కోటకు లగ్గలయెక్కేవరకు, కోటలోనున్న విజయ
రామరాజు గారు జాగ్రతలోట వుండి వున్నందున కుంఫిణీ వారిని యక్కలయిన్యా
క యుద్ధం చేశి బల్లెల చేతను యీటెల చేతను ముగ్గురిన్ని కిందికి దింపినారు.

అంతట చేయున దివేక చక్కపట్నం నుంచి ఫిరంగులు తెప్పించి బారు
చేశి కొట్టినారు. అందుకున్న వారు కోట వదిలి పోలేదు. పొన్ని ఫిరంగులతోటి
కొట్టినా చింత్త చెట్లకు తగిలేవి గాని మనుష్యులకు తగలడం లేదు. ఈ చొప్పున
మూడు నెలలు జరిగింద్ది.— తదనంతరం విజయరామరాజు గారికి కో
టలో బత్తాయిలేక పోయే వరకు యిళ్ళ నిభాయించలేమనుకొని, కోట విడిచికొండ
లోవలు పట్టినారు. వీరి దగ్గిర మూండు తరాల నుంచి వున్న దివాను కొమారుడు రా
జన్న వీరి తోటి కూడా అనేక కాలములు వుండి అన్నిటాలు కాలు ఫితూరి
చేశి దోచుకొని తెప్పిస్తూ వుండే వాడు. ఇంతలో యీరాయనకు దేహంలో యిం
బ్బ్రి --- గురికాపోయగనుక కొండలోపల దేహం చక్కగా కుదరక పోయె
గనుక, కిందికి వచ్చేటందుకు కుంఫిణీ వారి శెలవు అడిగితే నీకు యేమిబ్బ
ంది లేదు కొండ దగ్గిర రమ్ము మని శెలవు యిచ్చినారు గనుక, ఆ మాటలు నమ్మి

కాని యీరాజన్నయవతలికి వచ్చినంతల్లో, రాజుకు యిష్టం తప్పకుంపోతే వారి లో యిష్టంగా వున్నరాజు భార్యయితల్లికి ఖయిదు చేయించి సామగ్రియావత్తు తీసుకున్నది. ఇతమంయువరిదగ్గిరికి ఖబరుపంపించుకున్నాయువరుబాగుచేసినా రు కారు. ఇంత్తేలో ఆన్నిటికి కిన్నికాలపరిపక్వమాంటెగనుకదేవాం చాలించినా రు. తరువాతకుంఫిణీవారు రాజులలో చిరాసాపతియున్నకామాంరుతికిఆరు వై వేలరూపాయలకు జమాబంది నిర్ణయించి దేశం తేరునడిచేశియిచ్చినారున నుక. ఆతను కొంచ్చం దినములు దేశం చేసుకొని గతించినారు. అన్యథాచింత్రితం కార్యం దైవ మన్యత్ర చింత్తయేత్. స్వర్ణసింహ్గా విహారేశ్వరం. జ్యేష్ఠ పుత్రం వినిస్వతి. అన్నట్టుగా అయినది॥— — — —

ఈవిజయరామరాజు అనేకదినములు కొంత మీద ఆరణ్యవాసంచే శినారు. తరువాత మేస్తరు వైష్ణవధార వారు దేశం నీకుయిస్తాము అనికోలు యిచ్చినట్టుగా వచ్చిన తర్వాతను సార్థకంగా ఖయిదు చేయించినారు.— ఇతల్లికి ఖయిదు చేయించిన తర్వాతనే సదరిహార్వాశిన కావూరుడునష్టపో వుట. ఈవిజయరామరాజు పెద్దభార్య చేశిన దుర్నయానికి యీన్యాయు డు మెచ్చుక విచారించిన సంగతి. స్వర్ణసింహ్గా విహారేశం జ్యేష్ఠం పుత్రం విన శ్యతి- అన్నట్టుగా అయినది॥—. ఈరాజుకావూరుడి చర్యలు యేమంటే, వివేకంమూని నరాజు అవివేకప్రధాని తననరేరం తానుయురగని బంట్రో తు యీం ముగ్గురి మాహాత్మ్యం వకరిదగ్గిరనే వున్నది. యెందువల్లనంటే వెయ్యి రూపాయలు గనుక అయితేయన్నితులాలు అవుతుంది అనికుంఫిణీవారిదగ్గిరికి వె ళ్లి మనకుపట్టిన జమాబందిలో శెందు తులాలు అయినా వుూష్టచేసుకొని రంమ్మని వోకల్

లోట అనే వాడు. ఇది గాక అనేక విధాలు. ఈ అవివేకపు రాజు వేటాడబోతూ మంత్రైన అవివేకప్రధానిని పిలిపించి మేము వేటకు పోతాము. నగర్లో రాజపుత్రిక వుంటుంది. దానికి వానా సూర్య కూడా రాకుండా చేయించుమని చెప్పిపోయినారు గనుక ఇతను బహు జాగ్రత్తగా వుండేవాడు. మరి నాల్గు దినములకు రాజు భార్యకు తేలు కుట్టే వరకు విషం తలకెక్కుతుందని తలగొట్టి పుట్టి మీద పెట్టించినాడు. మరునాడు కుక్క కంపు వేసే వరకు రాజపుత్రిని అవతల తీసుక పోతే దానికి వాసంత కూవ అవుతుందని కోటలో పెద్ద మేడ మీద పెట్టి తలుపు పెట్టించేవరకు ఆ మేడ కాలి వూరంతా అంటుకున్నది. అందుకు చెరువు కట్ట తెగగొట్టించితే నీరు యెక్కడ పల్లంవున్నదో అక్కడికి పోయింది గనుక యీ నిప్పు చల్లారలేదు. ఈ సంగతులు రాజు గారికి వ్రాయిస్తే ఆ చెరువులో చేపలు యేమి అయినవి అని రాజు గారు అడిగినారు. అక్కడ వున్నవారు చేపలు చెట్లు ఎక్కినవి అన్నారు. అందుకు రాజు గారు యక్కడి మాటలు దున్నపోతులు గనుక నా చెల్లెలు యక్కడానికి అని శంక చేసినారు. రాజు వర్తమానం ఇది. ప్రధాని వర్తమానం అది. బంట్రోతు జాగ్రత్తయేమంటే రాజు వుత్తరం వ్రాసి యిచ్చి పంపిస్తే తిరుగా వుత్తరం పట్టుకుని వస్తూ వస్తూ వుండగా నిద్ర వచ్చి మార్గంలో వెలికించ పడుకొని నిద్రపోతూవుండగా అంతట యిద్దరు మంగలవాండ్లు వచ్చి వీడి దేహం యావత్తు విస్తారం వెంట్రుకలు బట్టి వున్నది గనుక విడువకుండా క్షౌరం చేతామని పందాలు వేసుకొని నున్నంగా వాడి చేసినారు. మరి రెండు ఝాములకు నిద్ర తెలిసి తన దేహం యావత్తు చూచుకొని బోడి అయివుండె గనుక యీ బంట్రోతు అనుకున్న మాటలు. యవడో దొంగ వచ్చి తన దేహం యిక్కడ పారవేసి నన్ను యెత్తుకొని పోయినాడు. అప్పటికి నేను బహు జాగ

రికుల్లేనుక యెంటిన వారి జాబుమాత్రం మరువలేదు. అని చాలాసంతోషపడు
తూ రాంజుగారి వద్దకి వచ్చి యీ సమాచారం యావత్తు చెప్పేవరకు రాజుసంతో
షించి బంట్రోతువు వేపుగారి నకెన్నామరి యెవరు వెరని చాలాబహుమానం చేశా
రు.

— తిమాకల్లు — — —

పాలకొండకు పూరికి పడమటి వైపు కోట, తూర్పు నాలుగు కోసులు పర్యంతరం వరిపొ
లాలు. అటు తర్వాత కొండ అడ్డంగా వస్తుంది. ఊరికి దక్షిణం వైపు నాగావళి అన్నది యే
రు. ఉత్తరం వైపు కొండ. ఆ కొండకు పాలకొండకు రెండు కోసులు. ఈ నాగావళికి పూరికి
కోశెడు. ఉత్తరదక్షిణాలు 2 కోసులు. ఈ నది పుట్టిన చోటు కళింగ సరిహద్దులలో, మరియు
కలదా లేదు. ఈ నది ద్వాదశ వర్షత్రామం వచ్చినా ~~ఎండి~~ యెండిపోదు. దీనికింద అనేక రాజ్యం
పండుతుంది. ఇది వుత్పత్తి అయిన స్థలం కనబడెనని చెప్పతేయువారికి తెలియలేదు.
ఈ పాలకొండలో శనేశ్వరుల కోవెల రెండు దుగ్గిరాల వెంకటరాజు అనే నియోగ్సా
ని వారి పూర్వపు దివాను కట్టించినారు. పరగణాసీద గొట్టూ తాలూకు. —
గ్రామానికి పడమటి వైపు కోట, దక్షిణం యేరు, తూర్పు వైపున పాలకొండ. ఆరు కోసులు
వుత్తరం వైపు ~~మహా~~ పర్వతం. ఆ పర్వతంలో వుద్భూతమయిన లోయ, ఆ లోయలో అనే
క పులజాతులు, పక్షులు లెక్కపెట్ట శక్యం కాదు. మృగాదులు. అడవిపందులు, పెద్దపులులు,
ఇత్యాదులు. అనేకం కలవు గనుక ప్రజలు యిందువల్ల అనేకమంది చస్తారు. బహుమ
న్యపు స్థలం. ఈ లోయకు కోటకు ఆమడ. కోట చుట్టూ చింత్యామానులు మూడు వర్సలు,
ముళ్లకరలె గాని ఆ చింత చెట్లు బలం చేత యిన్ని పిరంగులు కాల్చినా గాని మరియే
మీ భయం లేదు. యిన్ని మాట్లు పూసపాటి విజయరామ రాజు అన్నగారు సీతారా
మరాజుగారు అన్ని మాన్యాలు లడాయి చేసి సాధించినారు. ఈ కోట సాధించలేకపోయి

127 నారు। ఈస్థలానికి బొబ్బిలికొండఘాటి అని తగులుతుంది। ఆఘాటి తగిలినంతనే
లు; ప్రజలకు విస్తారంగా గాలి తగులుతుంది గనుక యిందువల్ల ప్రజలకు విస్తారంగా
వుకలదు। ఈఘాటి నారాయణాపట్నం కొండగుహాలనుంచి వస్తుంది। యేడాదికి మూ
డుదినాలు అయినా, నాల్గుదినాలు అయినా, వీస్తూవుంటుంది। అప్పుడు ప్రజలయొక్క
కష్టం యింతని వ్రాయను। ఈ పాలకొండకు తూర్పుగా రెండుకోసులకు వుప్పుగాని
యీసంస్థానం వరకు గొట్టాముకు ఆమడయేకాని కొండ-- తూర్పుపడమరలు రే
కానికి మూడు ఆమడ రమారమి అవుతుంది। ఉత్తరదక్షిణాలు పాలకొండకు, ఉత్త
రం రెండుకోసులు, కొండదాకా దక్షిణం నాగావళి, కోసెడు, యేకానికి మూడుకోసుల రమా
రమి। ఉత్తరదక్షిణాలు యీబాష్పన పాలకొండ మూడుకోసులు, పడమటివైపు
తూర్పువైపు రెండుకోసులు, అక్కడనుంచి వీరఘట్టం తాలూకాకు విస్తరిస్తుంది। ఉత్త
రదక్షిణాలు నాగావళికి వీరఘట్టానికి రెండుకోసులు। ఈ వీరఘట్టానికి ఆమడమే
ర। ఉత్తరపువైపు వెరశి వుత్తరదక్షిణాలు ఆరుకోసుల రమారమి। వీరఘట్టం
నాగావళినందు తిరుగావళి కొండమేర తగులుతుంది। ఆ రెండుమూలంచేతను అ
నేకంగా పంటలు పండుతుంది। ఈ పర్గణాలకు నాగావళి అన్న నదిజలం పారు
తుంది గనుక ద్వాదశవర్షాణాలు వుంటేనేగాని యీతాలూకాలో యెండిపో
వడం లేదు। యెక్కడనయినా అరమొక పల్లెలు వుంటే తప్ప యీయేటి ఆసరా ను
వున్నభూములు యెండిపోవడం లేదు। సారవంతమయిన క్షేత్రం॥ ——
ఈతాలూకాలో పంటలవైనాలు యేమంటే. విస్తరించి చెరుకు అవుతుంది, తాలూ
కాలపల్లపుగ్రామాలు రెండుపంటలు పండుతుంది। ఈ భూములకల్లం తస
రాగరులలో యెంచిన భూములుగాని మరి వెళ్లలు కాదు। మామిడితోటలు-

పనసతోటలు బహు విస్తారం, యిక్కడ వరహా పాయలు పుట్టే స్థలం కాదు. తరిశె వరహా పాయలు గండరూపాయలు పర్యంతరం అంమ్ముతూ వుంటుంది. గ్రామం పట్టిన సొద-స్వరం నాల్గు లక్షల రూపాయలు పర్యంతరం వసూలు అవుతుంది. యీ కయిఫియ్యతు సరి.

12B. కయిఫియ్యతు పం॥ శ్యాడమన్నెం థాం॥ — — — —

ఈ సంస్థానాధిపతి మల్లపరాజు గారు. ఆయనకు మల్లపురాజు కొమారుడు, అన్నమరాంజు, వీరరాజు రాజ్యం యేలుచేసుకుంటూ వుండేవారు. ఇంతలో సీతారామరాజు గారు వారితోటు యిష్టం లేక వారిని పిలిపించి వంత్రవంచకత్వంలో కత్తివేటు వేసేనని విచారించే వరకు వారు ప్రవేశించి పరారీ అయినారు. అక్కడి నుంచి ఫిర్యాదు చేస్తూ వచ్చేవరకు కుంపసాటివారు చాలా కష్టపడి వారిని సాధించినారు. ఆ తాలూకా రాయిపువంటి దంతో యీ మన్యాలు యిరవై నామనుష్యులు యీవతల అవతల నుంచి ప్రవేశం పడిదినములు వుండడంవలదుగాని యీ స్థలంలో పోయియున్న వరకు కాశీ పువ్వున్న వారు మించ్చివేరు. అక్కడి స్థలజ్ఞులు వపనాల్లో పురుషులు వున్నట్టుగా వుంటారు. ఆ స్థలానికి కోటబలం యింటిదేదుగాని లోవ బలం విస్తారం, చుట్టూ అడవి, అక్కడ నీళ్ళు గనుక వచ్చి దినం పుచ్చుకుంటే అనేకంచ తిజ్వరం పడవేసెను. అక్కడ వుండే మనుష్యుల రీతులు యేమంటే, పొంచ కాళ్ళు, పొంచ చేతులు, చొక్కా ముఖాలు, మనుష్యులు యిదురా వుంటారు. ఇదిగా కశీలా కాలం నాల్గు నెలలు అక్కడి మనుష్యులకు వేరే గమ మయాతన అక్కరలేదు. వట్టి పక్క నిప్పుల తోటి కాలుస్తూ వుంటే వట్టి పక్కా చాలి వేస్తూ వుంటుంది. ఇక్కడ కల్గిన మృగజాతులు యిక్కడా లేదు. ఇక్కడ వుండే మనుష్యజాతులు:-

కొండవాండ్లు, సవరవాండ్లు, కోదువాండ్లు, వాడ్డె బ్రాంహ్మలు, మత్స్యభుకులు, ఇటువంటి మనుష్యులు వున్నారు. పాండవుల వారి తెగలు అంటారు. వకజాతి వాళ్ళ

పద్ధతులు, స్త్రీలు చెవులకు పెద్ద యినుప వళయాలు వేసుకుంటారు. చెవిచుట్టూ అతికే టిక్కులు గాను. వాండ్ల పురుషులు చేరెలు కాని యివ్వడం లేదు. వాండ్లకు వాండ్లు పోయి అడవిలో వస్త్రజాతి నారవుంటే అది తీసుకవచ్చి నేసి చీరలు కట్టుకుంటారు. ఏమేమి మీకు యిలాంటి వస్తువులు అని అడిగితే మాకు తాతమ్మ వారు వనవాసం వచ్చినపుడు యీ చూపిన వృందుమని నిర్ణయం చేసింది గనుక తదారభ్య యిట్లా వున్నాము. మీరు మాత్రం స్వామి వారు చేసిన పద్ధతులను వదలి మీకు సుఖోపాయం అయినట్లు కన్నులకు సొగసు అయినట్లు చూడు కాని ఒకరితికి వస్త్రం పెట్టేవారం తాము తెచ్చుకుంటారు. ఒకరు మాత్రం తెచ్చుకుంటూ ఉండాని ప్రాణం కష్టపెట్టి భగవంతున్ని ధ్యానంచేసుకొనే లాగవలు మా దగ్గిర లేదు. రయవరియింట్లు అయినా తీసివేసి మీరు మాత్రం సుఖపడడం విచారిస్తారు. ఇదిగాక అంత్యం పెడుతామని విషం పెట్టుతారు. పొద్దున వేస్తేయిస్తున్నారు, మధ్యాహ్నారు అపద్ధాలు, ఆడని దినం లేదు. అని యిలాంటివి అంటారు.. — . — — —

134 కయిఫియ్యతు పర్గణా మాడుగుల సర్కారు కళింగంలోను భూము
- లు కోటలు దుర్గాలు-లోపల వేయనం — — —

ఈ మాడుగుల సంస్థానాధిపతి లింగభూపతి. ఆయన కొమారుడు విశ్వభూపతి ఆయనకొమారుడు సాంభూపతి. ఆయన కొమారుడు లింగభూపతి, కృష్ణభూపతి, అనే యిద్దరు అన్నదమ్ములు. ఇందులో పట్టపు రాజు లింగభూపతి. ఆయన దినములలో విజయరామరాజు గారికి సరిపడక వారి మీద దండు ఎత్తి లడాయి చేసి పట్టుపడ్డచ్చు కాని కొన్ని దినములు అమాంతం చేసుకొని అనుభవించి తిరుగాదయ చేసియిచ్చినారు. మరికొన్ని దినములకు పెర విజయరామరాజు గారి

చివ వెనుక శ్రీ శ్రీ శ్రీ సీతారామరాజు గారు వీరిని కొట్టివెయ్యవలెనని ప్రయత్నం చేస్తే
అనకాపల్లి పాయకరాయనింగారు మాడ్గులవారికి మద్దతువచ్చేవార్లైగనుక అది తెలి
సి అనకాపల్లి మాడ్గులసందున చోడవరం అనే గ్రామంలో కోటకట్టించి తరువాత
మాడ్గుల సాధించినారు. రాజ్యం వీరి స్వాధీనానకు తెచ్చుకున్నారు. ఈ రాజ్యం కొట్టేట
ప్పుడు అనేకమంది చతుర్విధ్వాంసులచేతను లయమైనారు. ఈ తాలూకాదివులయిన
బై వేల రూపాయలదిగాని అధికం కాదు. పంపపాటివారు సంస్థానం తీసుకున్నమరికా
న్ని దినములకు లింగభూపతి గారు గొరబాపతి తీరానకు బుట్టాయిగూడెంకి పోయి అక్క
డ నగతించినారు. ఈ తాలూకా కొండయిరువైనాలుగు అగ్రహారాలు వున్నది. నెలకు
మూడు వర్షాలు కురిసి పంటలు పండుతవి. ఈ వంశస్థులయిన రాజులు సకలధర్మస్వరూ
పులు. వారు జాతికి కొండరాజులు. ఈ మాడ్గుల్లో వుదకం మానెడు పుచ్చుకుంటేనే శరీరం వున్నం
తనే వ్యర్థం వదలదు. అక్కడ వున్న ఫలజాతులు వృక్షాలు మొదలయిన చోద్యాలు ఏమ
మంటే, ఆ పర్వతంయందు కొన్ని వస్తువులు, యీండపండ్లు, కమలాఫలాలు, వక్షపం
ఆమాధుర్యం మరియే స్త్రలమందు వుండదు. వీతడిపండ్లు పెద్దబుడ్డి చెంబంత వుంటుంది.
తుపట్టే దేశీ వుంటుంది. దబ్బ. నారదబ్బ. తియ్యదబ్బ. పుల్లదబ్బ. నిమ్మ. గజనిమ్మ
నారింజ, మామిడి, పనస, ఇత్యాది ఫల వృక్షాలు గలవు. అక్కడ పనస పండ్లు బహుళా
గమయినందున పండుకోసి పారవేసి విత్తులమాత్రం తెచ్చుకుంటారు. మనుష్యు
లు తినితర్గదు. అరటి పండ్లు మాత్రం చెర్కు. కొండమొక్కలు అనినాల్గు వేసాయిభూమి
పట్టు. ఆచెట్లు అవుతవి. ఆ పళ్లు మాత్రం అద్వితీయం. ఆ మొక్కలు తెచ్చి మరివక చోటవే
స్తే అరుచి వచ్చేది వేదు. ఆభూసారం ఆచూప్పున వుంటుంది. మంచి గంధం వృక్షాలు కలవు.
అల్లం, జీలకర్ర, గోధుమలు, పసుపు, నేరాయి, ఇటువంటి వస్తువులు యావత్తు వద్ద. వద
మ పల్లంపంటలు ధాన్యం. పెసలు, మినుములు, గంటెలు వగైరాది మెట్టపల్లంలో పండు

తుంది. కొంత మీద చేసేల్ పుడుతుంది. ఈ సంస్థానం గ్రామాలకు కొన్నిటికి నీరు పా
రుతుంది. యెక్కువ శ్రేష్ఠమయిన ప్రాంతలు పంటలు కాదు. ఈ సంస్థానానికి కొంత పుష్టి
కుమారుడు అప్పల భూపతి అతని తమ్ముడి కుమారుడు జగన్నాథ భూపతి
మాత్రమే గాని పల్లం యెక్కువ పుష్టి లేదు. ఇప్పుడు వున్న రాజులు లింగ భూపతి, ఆ
జగన్నాథ భూపతి వారికి కుంఫిణీ వారు దండు చేసి జమీందారీ యిప్పించినారు. మే
స్తరు వైష్ణవ ధార వారికి లక టరలూరయి తల్లిని నియమించినారు. గనుక తదారభ్య
ఆయనే జమీందారీ జరిగించుకుంటూ వున్నారు. సదరి లింగ భూపతి కొమారు
డు అప్పల భూపతి, దేశం యివ్వలేదు గనుక ఫితూరి చేస్తూ వున్నాడు. వీరి గడి జాగా
3 B. పాటిదుర్గం, అక్కడ చుట్టూ అడవి అనుపిస్తుంది గాని వూళ్లు మనుష్యులు అ
గుపడరు. ఆ స్థలం యిరువై వేల రూపాయల దస్తు వస్తుంది. వారి దివాను విశ్వ
నాధ జోగి రాజు, కుంఫిణీ వారు పట్టుకొనవలెనని విచారిస్తే అప్పుడు యిద్దరు ధార
లను సాపు చేసి దేరా యివతలికి వచ్చి అక్కడ నుంచి పారిపోయి కొండ పట్టినారు.
~~అప్పుడు~~ ఆ పటి సంవత్సరములు కనుపడలేదు. తిరిగి జగన్నాథ భూపతికి దేశం అయిన
వెనుక తిరుగా ఆయన దగ్గర ప్రవేశించి దివాను గిరి చేస్తూ వున్నారు.॥ ——
మొగుల్తూరికి పడమటి వైపు కోట. దాని దగ్గర పాలగడ్డ, ఆ వుదకం పానం చేసి
నంతల్లో అతి వేగంగా వస్తుంది చలి జ్వరం. దొరుపడ కొల్లో దుఖుం వుంటుంది.
ఈ గ్రామంలో సంత కూడ దండిగ కద్దు. ఆలా లంకా దాట్ల అప్పల రాజు గారు యి
జారా చేసినప్పుడు విస్తరించి పైకం వచ్చింది. అప్పటికి దాంగాటకం విస్తారం కలదు
దొర్లవారి అముల వచ్చిన వెనక ఆ భయం యెక్కువ లేదు. ఇది గాక వచ్చ ముద్దు విజ
య రామరాజు గారు నలభై మంది దొంగలను తీసుకవచ్చి వురులు తీయించినారు. ఈ
మొగుల్ల పర్వతం మీద తేనె పట్టులు విస్తారం కలదు. మృగ జాతులు గండ భేరుండాలు

వెలుగుబంట్లు, అతివిపందులు ఇత్యాది మృగజాతులు విస్తారం॥ — — —

4 A కయిఫియ్యతు పర్గణె బొబ్బిలి సర్కారు కళింగం॥ —

ఈ సంస్థానాధిపతులు వెలమ ధొరలు రావు రంగారావు గారు. ఈయన తమ్ముడు వెంకటరావు. వీరి సంస్థానం కింద వున్న పర్గణాలు నాలుగు. రెండు లక్షల రూపాయల పర్యంతరమున్న దస్తు వస్తుంది। దేశం బహుత్వరా కాష్ఠ జలసమృద్ధి అయిన దేశం వీరి క్షాత్ర వంతాలు యేలాంటి వంటే, ఈ జమీ కిందను, కోడూరు, వగైరా నాల్గ గ్రామాలకు జమీదారుడు వుండే వారు। వీరికి మన్నెపు జమీదార్లకు నవాబు అయిన పూసపాటి రాజులక్ష్యపెట్టక, పరుల జమీలను వారికి పట్టము దాటి చేస్తూ పూసపాటి వారు జమీబంది ఘట్టిచేసి దండుయెత్తితే, తమరున్న కోట మకాము యివ్వక సాహసాయిచ్చి జమీదార్లకీ నమ యివ్వకుండా చేస్తూ వుండే వారు గనుక విజయరామరాజు కుమారులో పంవచ్చి రెండు మూడు పర్యాయములంగా రావు ఘటి మీదికి దండు యెత్తి, వారి చేత దెబ్బలు తిని తిరిగిపోయినారు। తర్వాత తో సాంధి ఫంబు జమయ్యాతు చేసుకొని ఘట్టిమైన గాబందోబస్తుగా వచ్చే వరకు బొబ్బిలి వారు తకరారు తప్ప వదిలి బయలుదేరి రాజుగారి సైన్యాన్నికు మిపెకోటదాకా తరిమి తరిమి వాణిచినారు। కుమిపెకు బొబ్బిలికి నాల్గు ఆమడ దూరం, ఈ ప్రకారం వారు క్షాత్రవంతులు అయినందున తమజేరుదస్యులారాక పోయినందున పూసపాటి రాజుకు వ్యాదంయం నల్పంగా వుండి తన ప్రాణమయినా పోగొట్టుకొని వీరి నియలాగున నైనా సాధించవలెనన్న కాపట్యం బట్టి లోపల బాలా దెబ్బలు తిన్న వాడు గనుక యీ ఆలోచన చేస్తూ వుండెను॥ — — —

తదనంతరం రంగారావు గారు కోడూరు వారు తమరు చెప్పినటు రాక పో

ంచినారు అని వారి మీద దండుయాత్ర, వారిని శిశుబాలవృద్ధులతో వున్నవారిని వధిం
పించినారు. కొందరువారు వీరికన్నా స్వాతంత్ర్యవంతులుగనుక యిన్నాళ్లకి బంట్లు
వుండి యేమీనూ రికి పోరాడి మరి హతము యినారు. స్త్రీలు యిరువత్తు చిచ్చులుపెట్టు
కున్నారు. తరువాత యీతా మాలుతమకు స్వాధీనంచేసుకొని వుండిరి. మరి మూడు
నెలలనాటికి పరాసుసరదారుడు ముసాబుశీ వ్వాజరుజంగు సమేతంగా వచ్చిరా
జమహేంద్రం దగ్గిరది గివుండగా. హంస పాటి విజయరామరాజు రంగారావుకు
ఖబరు పంపించినారు గదా. కయింగ్లీసరాయరులోకి ముసాబుశీ వచ్చినప్పుడు మన
ము అంతా యేమీ కష్టంకావలసి వుంటుంది. యీ సమయంలో రావేమి. అనిఖ
బరు పంపిస్తే అందుకు మీకు మాకు నిమిత్తంవేదు. యెవరియింటి మీదికి వచ్చి
నప్పుడు ఆ వారే గాని తరిమ్మావారికి యేమి అనిఖబరు పంపించినారు గను
క ఆ మాటలుకు విజయరామరాజుగారికి ముల్లుకుట్టి—కోపం వచ్చియీతో
తూరితరుగా దేశంలోకి వస్తే బొబ్బిలి కోట గాడిదెలచేత దున్నించుతానని ప్రతి
జ్ఞ చేసి రాజమహేంద్రందాకా బూశీ వారికి యెదురుగుండా పోయి తీసుకవచ్చే
టప్పుడు బొబ్బిలి మీదికి తీసుకవచ్చినారు. యెవరికి తెలియదు రాజు. బూశీ
లక్ష్య న్న, దు బూశీ. వీరలు మాత్రం యేమీ రు [illegible] దురు. కాలంగున పరాసువారిని
వెంటబెట్టుకొని దేవుపల్లిదగ్గర వేయించిన డేరాలు పారాం కాదము చేయించి. తె
ల్లవారేవరకు నాల్గు ఆమడ వచ్చి దిగి బొబ్బిలికోట చుట్టూ తొమిదివేల ఘోడాస్వా
రెండువేలకు జాతులవారున్నువచ్చి ముట్టడి దిగి వరకు కోటలో వారు చూచి హం
స పాటిరాజు కృత్యం గదా యని యెంచి యీ సమయంలో సలహా చేసుకుంటే
నేకాని అనుకూలం కాదనిసలహా యిచ్చేవరకు విజయరామరాజు బూశీ

దగ్గిర వుంటి ఆ మాటలు పలికించిన వారు కారు. ఆ తర్వాత వారికి వీరికి యెక్కువ తక్కువ మాటలు జరిగి కోటవద్దకి వచ్చే పర్యంతరం మన్నాటికి యేమాటకి సావు చేస్తూ వుంటి వచ్చినారు. అంత్యతట రంగారాయనింగారు యిపుడు మనకు అ-సేవదు. స్త్రీలను వెషు యిలుంట్లో వేశి చిచ్చులు ముట్టించుమని ఆజ్ఞాపించి తమతో బుంకు సరదారును చూచి మనకు యిఖనర లోకసుఖాలు పేటలో సరి పోయినవి. ఇక్ మీదటను ర త్యాత్మ్యాపారులమై శత్రుసమూహంతో యుద్ధం చేసి మనశౌర్యం ప్రకాశమానం అయ్యేటట్టు చేసుకుని మన మంత్రాత్మక ముహూర్తమందు వీరస్వర్గమునకు వెంచేసి అకలతిభోగాలు అనుభవించవలెను. అన్నంతలో మాని యిష్టమైనవారు మీరు మీరు ఆయుధంబులు బూని యుద్ధసన్నద్ధులై రణమున నిలవుయిచ్చిత మరున్న సన్నాహలమ్యేసమయంలో రంగారావు భార్య మల్లమ్మగారు విజయరామరాజుగారివద్దకి అన్నాయిదివర పర్యంతరము ఫూసపాటివారి యిల్లు నాకు మాతృస్థానం నివున్నాను. తనపసుపుకుంకుమ నిలుపుమని వర్తమానం పంపించుకుంటే అందుకు రాజు పసుపుకుంకుమ ఆశమాత్రం వదలి యివతలకు వచ్చివుంటే మందుగ్రాసానికి మూడుగ్రామాలు యినాం యిప్పిస్తాను, అంతేకంటే నాచేత కాదని వర్త

-14B. మానం పంపించేవరకు. వారు చిచ్చులు పెట్టుకున్నారు. తరువాత రంగారావుగారితో టి 3 వేలకు. వెంగళరావుతో రెండు వేలకు యెవరి వరి ఆయుధాలతో పోయి వేరశి యిరు అయిదువేలున్ను యిరువై వేలమందిని హతం చేశినారు. ఖామందున్ను మరి నాళ్ళ ఘడియలకు పోయినారు. మల్లమ్మగారు గతించే సమయమందు తనకొమారుడు వెంకటరంగారావు శిశువు గనుక బ్రాహ్మణమునిషిచేతికి యిచ్చిపోయెగనుక ఆ శిశువును యెత్తుకొని వస్తూవుండగా పూసపాటివారి లోకేకు పట్టుకొని—

యెవరంటే, నా కొమారుడు అని చెప్పితేను మ్మక పోతేయింతటి తీసుకవచ్చింది।
ఇటు తర్వాత మరికొన్ని దినములకు ఫ్రెంచి వారికి ఖబరు అయి తీసుకపోయి ఖై
యిదు చేయించినారు।

పునహా విజయరామరాజు గారి సంతతియేమంటే యుద్ధం తీరిన మూం
డు దినములకు విజయరామరాజు గారు కోటలో శ్రీరామసేవ చేయించుకొని రాత్రి
పడుకొని వుండగా రంగారావు బావమరిది తాండ్రపాపయ్య వచ్చిరెండు దినములు
నుంచి పదమూం దానికి తీర్థస్నానము యినా పోగొట్టుకొని రాజును హింసించి పార
వెయ్యవలెనని సమయానుకూలం చేస్తూ వున్నాడు గనుక విస్తారంగా యెన్నోత్తైవే
ల ఫంజు వున్నది గనుక అనుకూలం కాక వుండి మరునాడు రాత్రి రెండుఝాములు ప్రొ
ద్దు పోయిన తర్వాత మను కోట దేవిడీలోకి వచ్చి, మేము ఆనంద రాజు గారి దగ్గర నుం
చ్చి వర్తమానాలు తెచ్చినాము అని మనుష్యుం పెట్టి రాజు గారిని అనుపర్చవలెనంటే, పారా
యిచ్చే శిపాయిలు రాజు గారు నిద్ర పోతూ వున్నారు। ఇటువంటి వేళలో నిద్రలేపితే కోపం చేస్తా
రు। ఇప్పుడు యెత్తుకుగాని లేవనివ్వము। ఆ మాటకు పాపయ్యగారు, ఆనంద రాజు
బహు పెద్దవాడు। ఆలస్యం అయితే మాకు ఆజ్ఞ వచ్చును। ఇప్పుడు లేపించితేనే
కాని లేకుంటే మము తలలు కొట్టిస్తాడు। గనుక మా ప్రాణాలు పోతేను ఇప్పుడు
మీ ప్రాణాలు కూడా తీసుక పోతాము గాని మరి వకటి గాదు। కాబట్టి యిప్పుడే
ఆ వర్తమానాలు యివ్వక కాని అనుకూలం కాదని అన్నారు। ఆ మాటలకు పారా
జమేదారు దుడుకా వుడు తెలియక నాల్గు ఘడియలకు నిద్ర లేపేస్తారు। అది పర్యంత
రం యిక రాదు వుండుమని కోటలో జాగా చూపించినాడు। మరి నాల్గు ఘడియ
లకు పారా శిపాయిలు మరిచిన తర్వాత మనవాళ్లు గొంతడి ముతుక గాకపోని-

రాజుపడుకున్న చోటు దగ్గిరపోయి కత్తితీసి లోపలికి జొచ్చి నిద్రపోతూవున్న రాజు
నువేసి. నీవు యెవరని అడిగితే, నేను తాండ్రపాపయ్యను బొబ్బిలివారి పులిని
చెప్పేవరకు రాజు గ్రహించి తనకు మృత్యువయితేడే కదా. అని యెంచి పక్కలోకి
తీసివేసుకుంటూ నిద్రపోతూవున్నట్టు గానే వున్నారు. ము నుపే పాపయ్య సది
లించేసి వున్నాడుంగా నక పాపయ్య వచ్చిన త్రోవ వుంచి తిగాం రాజు అవతలికి
పోయి చెట్టు మీద చరబెట్టియున్న యింటి బెలులాగితే యింటి పై వుత్తికి ఒక వ్రత్త
కత్తి మాత్రం వచ్చింది. ఆ కత్తితో పాపయ్య మెడవం గదెళ్ళి తీచినాడు. ఇంతలో
పాపయ్య వంగిన పాలున తన చేతి బాకుతో శికరు పొడిచినాడు. ఈ తీరున రాజు
పాపయ్య, పాపయ్య నీ వకుడు ముగ్గురు పరలోక గతులైనారు. రాజు దేరాటుకొ
పారా వున్నది. నాళ్ళు అడుగులు పారంలోపలికి పోతే ప్రాణాలు తప్పును. పిలిచి
నగాని వత్తురు. ఇన్నిటికి మృత్యువు సన్నిహితమై నందున యింటి బెట్టి అతనికి లో
చాలేదు. — తదనంతరం యింపంగతి ఆనందరాజుకు తెలిసి అధైర్యాన్ని పొంద
క తల్లిని మొదలయిన వారిని పొదిరాచోటం (లో)కి పరలోక క్రియలు నిర్వహించి
పట్టాభిషేకం చేసుకొని రాజ్యము నన్నతన వశీకృతం చేసుకొని బహు క్షాత్రవం
తుడై పరాసు వారికి తనకు గిట్టక హొమ్యే వరకు బందరు పర్యంతరమున్న తరుమ
గొట్టి బంద్దరుకోట తేసుకొని కలకత్తాలో వున్న యింగ్లీషు వారికియిప్పించి గం
జాం మొదలుకొని బందరు పర్యంతరం మూడు సంవత్సరములు రాజ్యం చేసి పెద్దా
పురం రాజు వత్సవాయి జగపతి రాజు ను కదనరంగ మందు సమయించి ఆయ
న భార్య శాపం వల్లను రాజమహేంద్రం దగ్గిర గతించినాడు॥ —— ——

తదనంతరం విజయరామరాజు సీతారామరాజు గారు అర్ధ

ష్టులయిన వెనుకపడరతాలూకావేంకటరంగారావును చిన్నవాళ్లే తీసుకవచ్చి
ఇరియిడులో వుంచినందునక అతను నానాటిన ములు వుండి ఎకానొకసమయంలో
తప్పించుకొని హైదరాబాదు పోయిన బాబుదర్శనం చేసుకొని తమదేశానికు
కుంఫిణీ వారికి సనదు తెచ్చుకునేవరకు ప్రాంతపాటువారి పనులు వీరసంలోన
చ్చినందునక కుంఫిణీ వారు తిర్గి సంస్థానం దయచేసినందున తిర్గి సంస్థానం వున్నార
నిపించుకొన్ని దినములు రాజ్యం చేసి గతించినాడు॥ — . తిమాకట్ల —

15॥ కొమెతెనమలో వుంటే పంటలు వస్తాయి। బొద్దువలన అనేక గ్రామంలో చెరుకుపంట
విస్తారం. ఒక్క చెరుకు మనిషి ఎత్తు పొడుగు దాకా వుంటుంది। విస్తరించి వుం
టుంది. మరి ఏ భూములలో నయినా చెరుకు వేస్తే, చెరుకు ఒక్క కణుపు అయితే
దానికి విలువ పడదు। ఆ భూమిని ఆలాకాకుండా దానికి అది అతి విబలినట్టు
లుస్తుంది. పంటలు ధాన్యమున్నా, అన్ని భూములు పోసానికి తరి చెరుపంటతో గ్రామం
లో ఇబ్బడి పండుతుంది। అటువంటి శ్రేష్ఠమయిన భూములు కల తాలూకా
గ్రామములు ౪౪ ఇందుపల్లి పుగ్రామాలు ౨౭ వెంట్ల గ్రామాలు ౧౯. — —

ఈ పల్లెపు గ్రామాలలో బి. ద్వారం అనే పొరు యిరువై అయిదువేలరూ
పాయలది. ఆ తచవకు మీద ప్రియపు ధరనందుక అయితే లక్షరూపాయలవ
సూలు అవుతుంది। తరి మాన్యం నంకలి, బొద్దుమల, లంబాలంకరపల్లి, మా
మిళ్లపల్లి, మకమిట్ట, దేవుదునాయి గ్రామాలు అని యిష్యవంటి పంటభూములు
తరి మాన్యమెరకభూములలో, నువ్వులు, పత్తి, గుంటెలు, చొళ్లు, కొర్రలు ఇలా ధా
న్యం దినుసులు అవుతుంది। ఈ పల్లెపు గ్రామాలకు నానావళ్ల అనే నదిద్వారా
నవషట్క్షామం వచ్చినా నీరు యెంత పోదు. ఈ నది అనేక పర్గణాలకు పారుతుంది।

ఈ బాధవలన ఆ సేత్రామంలో సాధారణ సంవత్సరంలో ఉపద్రవమయిన కరువుకంద
చ్చినప్పుడు బెల్లం చాలా ప్రియమయినది. ఆ స్థలంలో ముప్పదు రూపాయకు
యిరువై వీసెలు యిచ్చేవారు. ఈ కాటకంలో పంట విస్తారమున్నదర ప్రియ
మున్నయీ చూప్పున అయ్యేవరకు ఒకటే బెల్లం కుండ ఇప్పోట్ల వారికి తూ
నికే వేదునమక వీశలా వేస్తే ఆదేనమ్మకగా తెచ్చుకునేవారు. ఈ చూప్పున ఆ
నేక దినములనుంచి జరిగే మర్యాద నమక. కాటకంలో రూపాయకు రెండు వీసెలు
యనమక ప్రజలు రూపాయలకు ఆశపడి బెల్లం కుండ పది వీసెలనుండకు రెండు
వీసెలా యిచ్చేటట్లు చేమున్న. ఇది గాకుండా అడుగున దళపరిగా, దళపరిశా పెట్లు
చేమున్నయిట్లా అన్యాయం చేసి చాలా రూపాయలు సంపాదించుకొన్నారు. మరి
కొన్ని దినములకు కాటకం తీరినదెనమక రాక్షస సంవత్సరములో వానాన ఆ అన్నదని
పొంగి పెల్లవ వచ్చే వరకు ప్రజలు యిండ్లలో వుండ్తే గోడకు మిద్దెల మీదను యిండ్ల
మీదను ఎక్కేవారు. అకటకట ఆ.. మేం అయ్యే వరకు ఆ పూరి పొండ్లు అంద
రు ఆనకున్న మాటలు. మనము యిక్క మీద బ్రతుక పోయ్యేది లేదు. యవ
రెవరు గాని అర్థం చెప్పింది బ్రతికినవారు తీసుకొమ్మని వారిలో వారు చె
ప్పుకున్నారు. మరి నిమిషానికి వెల్లవ అధికమయి ప్రజలు అంత్యానించినా
రు. ఇద్దరు మాత్రం బ్రతికినారు. గనుక ముసుపువి స్న ప్రకారం అర్థం వున్న
జో గాలంకు వచ్చి చూచే వరకు యింటికి వచ్చి గాయి మాత్రం వున్నది. ఆ ద్రవ్యం
గంగా భాగీరథి కొంచ పోయినది. ఈ మాహాత్మ్యం ఆ బ్రతికి వచ్చిన మనుష్యులు
చెప్పినారు. ఈ మహాత్యానికి అకటకట అముల చాలా లేదేమి. ఆ న్యాయం చేసిన
ప్రజలు యేమి అంత్యంటి నుంచి ఇంద్దరికి భయం వుండలుండి మేస్తరు పై సద్దార [illegible]

కల్యాణ సర్కారులోకి కొత్తగా వచ్చిన మద్దతు నజరిగింది ఆయా సంత [illegible].
పర్గణా బొబ్బిలి పాటు గ్రామాదులలో వింత్యం॥ ఈ గ్రామాదులు తగినా కాష్ట జల
సమృద్ధి అయిన గ్రామాదులు ఈ సంస్థానానికి యకరాదా మించు అది లేదు। మించి
నకంటకాలున్న లేవు। బహు సుఖోపాయమయినే దేశం। వర్షాలు లేకపో
యినా చెరువుల్లో నీరు మూడు సంవత్సరముల పర్యంతరము చాలును। బహు
ష్ట అయిన చెరువులు, పశువులకు బహువసతి అయిన స్థలం, ఈ సంస్థానానకు మ
రి లోపల కొండ దగ్గిర లేవు। వక్క కోట మాత్రం వుండేది। ఇప్పుడు అది కూడా లేదు।
ఇప్పటికి ఆ భూమిని విశేషంగా మాటలుంచుకొని వతకూచ వస్త్రకొల్లు చెబ్బిన
ట్లు చెప్తూ వుండే వారు। మనుష్యులు ధ్యమయిన భూమి చూస్తే యిప్పటికి
యజ్ఞానా కుంకుమలాగు వుంటుంది। అక్కడ వస్త్రాదులు, మామిడి తోటలు, వెలగ
తోటలు విస్తారం। చింత్త తోపులున్ను విస్తారం। అక్కడ కరణాలు నియోగులు
శిష్ట కరణాలు, తెల్లగి బ్రాహ్మణ్నాలు, వోఢ్ర బ్రాహ్మణ్నాలు, పాడ్డి రాజులు, సూర్యవంశపు
వారు, గవర కోమట్లు, కుళుగ్గ కోమట్లు, కోడ వాండ్లు, వెలమ ధొరలు, తెల
గాలు యిత్యాది వర్ణాల వారు కలరు। ఇది గాక యీ తాలూకాలో నీలానగరం
158. అనే గ్రామంలో పూసపాటి సీతారామ రాజు గారు కోట పెట్టించినారు। అది ఇప్పుడు
బొబ్బిలి చదిపట్నమయింది। కూరగాయ జినసు॥ పనస కాయ మొదలయిన వికొద్ది
గా కలవు। మామిడి కాయలు మాత్రం విస్తారం। ఇంతే కాని మరియకూవ చోట్లు లేవు।
పాటి గ్రామాదులు యిదేకదా॥ — పర్గణా రాజాం తాలూకాలో వున్న వయినం।
పంటలు విస్తారం లేవు సాధారణం। రాజ్యానికి కొరటకలదు। ఇప్పుడుకించిత్తు
పాడుబడ్డది। చెరువులు మంచి పుష్టి అయిన వి లేవు। ఆ పట్టణములో వున్న జాతులు।

సాలీలు, దేవాంగులు, పట్టుసాలీలు. ఈ జాతులు విస్తారం. గనుక తాలూకాలో వేయిమగ్గా
వుంటుంది. ఈ మగ్గాల యావత్తు మునుపున్న బాయిటి నేసి సాధారణ సంవత్సరంలా
గాయతి బారబావులు నేస్తూవున్నారు. ఈ తాలూకాలో వున్న బాజా హైదరాబాదు
తురకలకు బహుప్రశస్తం. లాడ్డేరు, గంభీరం వగైరా యీగ్రామాదులు వగైరా
నుంచి విజయనగరం సంతకు లక్షరూపాయలు కోకలు వచ్చేది. ఈ కోకలు విజయ
నగరంలో ఖరీదు అయి హైదరాబాదుకు రవానా అయ్యేది గనుక ఆ దినముల
లో ఇందు నిమిత్తం వర్తకులు అనేకమందికి జీవనం కల్గివుండేది. ఇప్పుడు బాగబా
వులు నెయ్యడం ఆరంభించిన తర్వాత జీవనంలేక ప్రజలు అనేకమంది పారిపోయినారు.
ఇందుకు దాఖలా ఏమంటే, మునుపు పూసపాటివారికి రెండు లక్షల రూపాయల
తరం యీ రాశి పాయిదా వచ్చేది. ఇప్పుడు అంత్య తెల్లి చూచుకుంటే మగ్గా
లయావత్తు పారిపోయి అరవై వేల రూపాయలు జమ అవుతూవచ్చిన
ది. ఇంతకు యిప్పుడు హైదరాబాదు నుంచి మునుపటిలాగు వర్తకులు రావడం
లేదు. ఈ నున్న బాయి యకరద వున్నా ఖరీదు కావడంలేదు. కిందట అనేకదేవాం
గులు శ్రీ పూసపాటి విజయరామరాజు గారికి వచ్చి కోటుందువా దుప్పటి పట్టక
పోయి నజరు పెట్టితే యింత్రవెడల్పు అయిన దుప్పటి యేలాగు నేసినారని సంతో
షపడి ఆరు నూరు రూపాయలు యిచ్చినారు. అమవంటి పనివాండ్లు వున్నారు.
ఈ స్థలం వీరభూమి, ఇందుకు దాఖలా ఏమంటే, కిందట లష్కర్లు వచ్చినప్పు
డు పెదవిజయరామరాజు గారు కనుపించుకొనడానికు వచ్చి రాజాం బాద్షా
పందువది వుండగా యింతలో తురకల దండ్లో వచ్చి పులిపిల్లి తురకవారి బసలో
నుంచి వచ్చింది. పంది పిల్ల వకటి దూడావచ్చింది. ఈ రెండు పోయే పరకువారికి కోపం

మారు అని అన్నంతలో, అందరు వచ్చి చూచి వచ్చిరయా చెప్పుచున్నంతలో లష్క
రులో ఒకేకంగా నరిబలి పుట్లు యిందులో సరదారులకు ఒకేమని అర్థమయినదంటే ప్ర
సహాం విజయరామరాజు మనవము వరగా చేసి యుద్ధానకు వచ్చినాడు అని తురక
రదారులు యావత్తు గుఱ్ఱాల మీద యెక్కి కత్తులు దూసుకొని నిలబడి యుంచేసినారు
రాజుగారు అజాగ్రత్తలో వున్నందున వారి సంజు వేలకు చాలా ఛేదమయి పోయినది
తురకల తాలూకు వేలు సాపు అయినది, రాజుగారి రాజ్యము యావత్తు నీకస్త అయినా
జు అంబారి చుట్టూ మూడు మన్నాటికయితే వున్నది, గనుక ఆయాంటి లోటి వెంట్రువటికి
ధగుఱ్ఱం దాకా అకటా చంపి శిబ్బంది రామరాజుకు మరియేమి విరోధమేకుండా తీసు
కవస్తూ వుండగా, బొబ్బిలి రాజు సంయగద్ధ దగ్గర యిమ్మోటి యాభై మంది నితర
లు తలకొట్టినారు, గనుక యాభై మంది లోటి విజయరామరాజు ప్రాణాలు తప్పిం
చుకొని, రాజు కోటలోకి పారిపోయినారు, తరువాత విజయనగరం వచ్చి పంత్త
గించి వెళ్ళి తిరుగా కొట్టి నా సామానేను తెచ్చుకోకుంటే నా పేరు విజయరామ
రాజు కాదని, మరి వెలది నవముంకు నవాబు వచ్చి నీకాకులం లో దిగి వుండగా రాజు
దండు పెట్టి, కొట్టి పాత్ర్ చాతం చేసి తమదగ్గర ముసుపు తీసుకున్న సామాను
యావత్తు తీసుకొని మరి విజయనగరం వచ్చినారు. అది పర్యంతరం రాజుగారు
తలకు రుమాలు కట్టవేదు, నవభత్తువే యుంచవేదు, ఈ చెప్పున వ్రతంగా వుండిమ
రి సాధించినారు ॥ — —

16- —— ॥ కంయ షంయ్యత్తు తాలూకె గోలుకొండ్ల సరదారుల కథాంశం ॥ —— —

ఈ సంస్థానాధిపతి వల్లభూపతి యాయా మున్నవుడే మరాజ్యం చేస్తూ వుండగా పూస
పాటి సీతారామరాజు వారి మీదికి అనేక పర్యాయాలు యుద్ధానికి వచ్చి వారిని కొట్టివే

యున్నవారెవరని విచారిస్తే, అనుకూలంలోకి రాక పోయినందున అప్పటికి తాను ఖాసాగా పోయి
చూడవలెనని దగ్గిరవున్న సరదార్లను అంపించేవరకు అక్కడికి సాధ్యంగాక అనేక మందిచాత
జ్వరాలచేత పరలోకానికి పోయిరి గనుక, బొక్కి వెంకటపతిరాజును పిలిపించి యీ
లాగా మన్నెం నెవు సాధించవలెనే గాని మరి వకరివల్ల కాదని తాంబూలం యిచ్చేవ
రకు మంచిదని రాజుగారి శలవు తీసుకొని లష్కరు జమ సన్నాహం చేసుకొని యుద్ధాని
కి పోయి గాయశక్యాలం చూచేవరకు జేరుదప్పులోకి రాక అనేక దినములు యీ గా
ళ్ళ గానే వుండగా, దాట్ల రామచంద్రరాజు అనే సరదారుడు పోయిన మిత్తులు
పలవారికి రమ్మని పంపించ తలచి, తాను జాగ్రతలో వుండి, మల్లుభూపతి వచ్చి
కూర్చున్న తర్వాత నుకొంతసేపు మాట్లాడి అంత్తట రామచంద్రరాజు వేచి యేమోపని
వున్నట్లుగా పోయి సారాయి షాయీల లోటి భూపతి వేస్తే వద్దని అటాయించును
ని వుత్తరువు చేసి ఆవల హొత్సవరకు మరి నిముషానికి మల్లుభూపతిగారి పనివ్వం
తివేచేవరకు సారాయిషాయి అటాయించె గనుక యిది వంచన అని గ్రహించి అ
టకాయించి అటకాయించడములో ఆ శిషాయిని నరికి మల్లుభూపతి యివతలవ
చ్చేవరకు దాట్ల రామచంద్రరాజు యివతల జాగ్రతలో వున్నాడు గనుక భూ
పతిని హొడిచి తరువాత స్వామి నంచేసి పాలకిలో బడి రాలోరా తున వస్తూ వుండ
గా, యింతలో వారి తాలూకు వారికి ఖబరు అయి వచ్చి చూచి, భూపతిగా
రు పోవడం ఘూసపాటివారి సరదారుడు సారి పోవడం జూచి, దానికి అద్దంత గిరి
రామచంద్రరాజును వాడి వట్టులు కోసి నోట్లో బెట్టి పోయినాడు। అంత్తట ఘూస
పాటివారి మనుష్యులు అతన్ని దహనం చేసి యివతలికి వెళ్ళి పోయి వచ్చినారు। మల్లు
భూపతిని చంపడం మాత్రమే వీరికి లాభం గాని దేశం వీరికి అనుభవం లేదు। వారి—

మంత్రులుండి తిరిగి రాజును ఖైదాయించి రాజ్యాంగం చేసుక పోతూ వచ్చినారు। ఇట్లు తర్వాత పూసపాటి వారి పనులు వీరసంబులో వచ్చి వెనుక కుంఫిణీ వారు వారికి లాటూరా దయచేశినారు। గనుక తదారభ్యా అనుభవిస్తూ వున్నారు।———— ————.

ఈ స్థలం బహు పుపద్రవమయిన మన్నెం. ఆ నీరు పల్లి నంపుచ్చుకుంటే లేని కఠినములు చలి జ్వరం వదలదు. ఈ స్థల జన్ములు దేశీలు యాటా రెండు మూండు వర్షాలు సంకటి వములు పడుతూ వుంటారు। మనుష్యులు వప నాళ్ళలో వేరు నుటు వేనే వుంటారు। ఎన్నిపృటికి కడుపులు వుంద కడుపులు. పాకర గాయ్యులు, వంచకాళ్లు, యీటాప్పున అవస్థలపడుతూ వుంటారు। స్థలం లక్షణం యిది॥ —— ———— ——

ఫలజాతులు బహు విస్తరించి కలదు. తాటాకాయంతే మేర చూచినా కొండ్లులుగా అగుపడుతుంది। గాని అది వక భూమి రాజ్యం అన్నట్టుగా అగుపడదు। కొండమీద యేరు అయితే వుంటుంది గాని తాటంకారకు ఫలించదు। దిగువ వున్న కొట్టావేశి మకు ఫలిస్తుంది। యెక్కువ వస్త్రాములు పట్టి వశాలు లేక పోతే పంటలకు యెక్కువయిన చెరువులు లేవు। గనుక సాధారణంగా వుంటుంది। అయినా మంచి సత్తువ భూములయందు యేమి పంటలు పండునో యీ స్థలమందున్నది పనాదులు ఫలిస్తవి। నీటి ఆసరా మాత్రం యెక్కువ లేదు। ఫలాలు. కమలాఫలాలు, యీరాడి పండ్లు, అరటి పండ్లు, మామిడి కాయలు, వగైరా కొంచం గొప్ప కలవు। మృగాదులు, పెద్దపులులు, భల్లూకాలు, అడివి పందులు, కరికాలు, చిరుతపులులు, దుష్టులయిన త్వాదులు కలవు। పులి భయం విస్తారం। రాత్రి వేళ యింట్లో నుంచి బయలు వస్తే పులి తో వేసుక పోతుంది। యెంత జాగ్రతగా వున్నా గాని యీ భయం వల్ల నశించుతూ వుంటారు। పశువృద్ధి వెయిలేదు, పులులు తిని పోవడం వల్ల లేదు।

ఇందుకు అనేక మంది వేటకాండ్లు తుపాకులు దట్టించుకొని నిశ్శబ్ధంగా కనిపెట్టి వుంటారు. ఆలాగునే నెలకు పదిలయిదు చస్తూ వుంటవి. ఇందుకని యీదేశ సమీపమందు వురుట్ల శీమ మునుపు రాజుగారు వున్నప్పుడు తమనిభై వేలరూపాయలు వేటకాళ్ల మాన్యాలు జరిగేది. తతి మాన్యధర్మాలున్న పోగా మిగిలినది థవారికి దాఖలు అవుత్సది. రాజుగారు పోయినే వెనుక కుంఫిణీవారు అయినే వెనుక మేస్త్రు బ్రౌను దొరవారు వేటకాళ్ల మాన్యాల జప్తు చేశే వరకు పెద్ద పులులు అనేకం మనుష్యులను పశువులను తిని మొందలుపెట్టినవి. ప్రజలు జడిశి అడవి వాలాలు యీవత్తు విడిచిపెట్టి యివతల వచ్చినంతట్లో అగ్రామాలు పాడుబడి శిస్తు తగిపోయినప్పై అయిదువేల రూపాయలు వసూలు అయినది. ఏ తాన్సగస్థలు అద మాయింత్సామ అంటే దొరగారు తమ ఆజ్ఞ తప్పు మరి వఖరి ఆజ్ఞాతాలుకాలూ అకటరీ వేద న్నారు. గనుక వుద్యోగస్థుల యితుబాతె... యీ మృగదండన లేదు. తాలూకా అంతా భ్రష్ట అయిపోయింది. అధవా యెవరైనా మృగాని నిపేస్తే కుంఫిణీ శలపు లేక పెంన్యు కూడదు. వేస్తే జులుమానా వస్తుంది. ఇది వురుట్ల శీమ స్థితి॥ — — —

B. కయ్యఫీయతు తాలూకే శృంగవరం - సర్కారు కళింగం॥ — —

శ్రీ శృంగవరపు కోట సంస్థానాధిపతి కాశీపతిరాజు బహు ధర్మాత్ముడు అయనే దేశంలో బ్రాంహ్మణులకు అనేక అగ్రహారములు. ఈయన రాజ్యాంగం చేశేదినములలో యెవరు అన్నవస్త్రాలకు లేనివారు లేరు. సకలధర్మ స్వరూపి అన్నవిశేషనామం యీయనకు చెల్లును గాని మరి యే రాజులకూ చెల్లదు. ఈయన బహు శివపూజా ధురంధరుడు. ఈయనకు ముగ్గురు కొమాళ్లు. వారి పేరులు. —

వీరభద్రరాజు, వీరముకుందరాజు, రాజుభూపాలరాజు, వీరు ముగ్గురు బుద్ధిమం

తులు, శౌర్యవంతులున్ను అయి దినదినప్రవర్ధమానమై వుండగా అతిసంతోషంచేతకా
శపతిరాజు రాజ్యంచేస్తూ వుండగా కిందట పూసపాటి పెదవిజయరామరాజు వీరిద్దె
యున్ను వారి చేతకవంచకత్వంలోకి తేవలెనని విచారిస్తేం యుకర్త ఆకి వచ్చలుకాక పోయిరి
గనుక విజయరామరాజు వీరిదేశం కొన్ని దండుయెత్తితే బాలాంఖ్యచార్యులుత గులుతుంది
అని విచారిస్తూ వుండగా. ఇంతలో భగవతా అనుగ్రహం చేత దేశంలోకి కళింగ్గ
సరాఫు హైదరాబాదునుంచి కొత్తఫంజు దారుడు వచ్చెగనుక అతన్ని కలుసుకొ
ని మంత్రాంగం చేసి, స్వంతవరం కోట కొట్టి పారవేస్తే నీకు బాలంబవహుమానం యిస్తాను
అని అనేక విధాల బోధించి శివరాత్రి నాటి దినము దు వారు అంత్యా శివపూజా
భిషేక నిష్ఠాగరిష్ఠత్వముచేత చేవారలు మరబవ్వంటూరు. ఆ సమయందు కనిపెట్టిమ
నం పోతే స్వార్థసాధనకు వస్తారు సులభంగా అని న్ని ప్రజలున్ను మించి చెంవరు. అని న్ని
ఆలోచన నిర్ణయించి యీ దేశ సమయమని యెవరికి తెలియకుండా పోదామని శివరా
త్రి దినము రాత్రి నాల్గు ఘడియల ప్రొద్దు పోయిన వెనుక దండు కూర్చి చేసి విజయ
నగరానికి స్వంతవరపు కోటకున్ను రెండు ఆమడ అయినందున వారికి పూజాకాలాని
కి పోయి ముట్టడి వేతామని నవాబు సమేతంగా రాజు స్నేహం చేసుకుంటా వస్తూ వుండేవ
రకు, ఇంతలో కాశపతిరాజుగారితో చెప్పా - మార్గాన వుండి యీ సమాచారం తె
లుస్తూనే అతి త్వరగా బయలుదేరి రెండు ఆమడ ఆరుఘడియలు కునదిచి రాత్రి
ఆరుఘడియలకు పరగెత్తి వచ్చే వరకు రక్తం కమ్మి కొని మూర్ఛపోయినాడు. ఈ
సమాచారం కాశపతిరాజుగారికి తెలిసి త్వరగా వచ్చి మంచినీళ్లు యిప్పించినారు. అం
త్రాట కొంత సేపదేరి చేతి లో సంజ్ఞ చేసే వరకు ఇదియేమో వృత్తాంతంగా వున్నది. ఇట
రు తెలియదాయను అని విచార పడుతూ యోజనగాని గనుక తన వంటివన గలు

తోసి యావత్తు యింగ్లీషు వార్ని వారంగాంకు — వచ్చి అంతట వారికి సంతోషం వచ్చి కాచుకొంటిలి అనిపోదన్నారం గావట్టి మాట అన్నాండు గనుక అందుకు కాశీపతిరాజు పూస పాటివారు రేమే మొదగా చేసినట్టు లోచబడుతూవున్నది. అని రెండు పిరంగులయివేమా టికి రాయిన ను గ్రాము లోకి అంపించి, తిరుగా యింగ్లీషు వార్ని వారంగాంకు యి రువైగరిసెలభూమియునాం ప్రాయించి ఇచ్చియేమి పంతితి అని అయితే వరకు తని కి గోష్ఠి తెలిసి పూసపాటి రాజు కొత్తగా వచ్చిన నవాబు నుకూడుకొని మనమీది కి దండు యెత్తినారు. గాదివంటి వారాత్రి గనుక మనం జాగ్రత లోలువుంటూము ది వస్తూ వున్నారు. ఇదివరకు దగ్గర వచ్చివుండేరు. జాగ్రత్తగా వుండవలెనని విన్నపంచే సెను గనుక కాశీపతిరాజు గారు తన రాయిన యావత్తు కూర్చి వీరముకుందరాజును వట్టి మొదన, వీరభద్రరాజును వట్టి మొదన చేసి పంపించే వరకు గోపాలపల్లి దారా పం పించినారు. ఇంతలోన నవాబు వారి ఫంజు అత్యంత గతి గనుక. అప్పుడు మేము జా గ్రత తప్పించుండేది. అని ఖబరు తెలియడం వరకు వట్టి దెబ్బ కొట్టుమని వారి దివాను హై దరు పాల వెంకటరాం మన్న అనే నియోగి ఆలోచన చెప్పెను గనుక. అందుకు యిది ఆలోచన కాదని వీరభద్రరాజు అంటే. తిరిగి దివాను యింతలా గుస చేస్తే మనము జా గ్రత లోలువున్నామని వారు మన్నన తటాయిస్తారు. వేనిపన్నామకు మనము అంత్యాన్ని దచ్చి పోతాము, రెండు పూట్యులు గనుక వారు ఆగితే మన రాయిన యావత్తు జమా యిస్తుంది. అని యిట్టుగా చెప్పిన గనుక ~~ఆగా~~ ఆలోచన అని వట్టి దెబ్బ కొట్టితే గ్యాంతలో యెదుట వారికి వీరు జాగ్రత లోలువున్నారు. మనం తెల్లవారి నతరువాత పోవ లెను. అని విచారించినారు. ఇంతలో సూర్యోదయ కాలం నకు ముట్టి కాశీపతిరాజు పై నన్యంయావత్తు జమాయించి వారి లో వట్టి లదాయి చేసే వరకు కాశీపతిరాజు గారి-

నక్రియాంవత్తు న వారుబవారికి తెలిశి, ఇట్టు వారితో యుద్ధానికి నిమిత్తం లేదు। అని వా
రిని పిలిపించి బహుమానం చేసి మీరు మాకు విరోధం అక్కరలేదు। భ్రాతరుజ
మాలో వుంచుమని వారిచేత నజరు సంయామములు తీసుకొని తానువచ్చిన
రాకుల ప్రవేశించినాడు। తరువాత పూసపాటి రాజుకు ముట్టించిన్నపోయి అ
తమ విచారించినది। ఈ రాన వ్యాధి చేత కాశీపతిరాజు దెబ్బలు తిన్నాసరే, కాశీపతి
రాజుచేత నవ్యాబుదెబ్బలు తిన నసిరి. వుభయత్రా యువరు మోసపోయినా సంతోషమే
వున్నది. అని విచారించినారు। ఇంతలో వీరికి యిద్దరికి బలంత్కులా మాయ న్యాయా ఇ
177 ద్దరి నీవే నేసాధిస్తూ వున్నాను అనుకున్నారు। ఇంతట కియాంన్నరాను గ్రహాం వారి
యందు వున్నది గనుక ఆచూపున అయినది కాదు। ఇట్లాకొన్ని దినములు గడచిన త
ర్వాత పూసపాటి పెదవిజయరామరాజు బొబ్బిలి మీద దాడాయి చేసి పోయిన తర్వాత,
చిన్న విజయరామరాజు గారు అతిక్రమించి అన్నగారైన సీతారామరాజుగారు
తమ్ముకు అధికారులయ్యేవరకు కాశీపతిరాజు గారి జోలికి పోలేదు। వీరభద్రరా
జు కొన్ని దినములు రాజ్యాంగం చేసి తండ్రికి వుండు గానే గతించినాడు। పిమ్మట కాశీ
పతిరాజు గారున్ను పోయి, వీర ముకుందరాజు రాజ్యం చేసుకుంటూ వుండగా, సీతా
రామరాజు గారు దగా చెయ్యవలెనని విచారించి యెక్కడికి పయనంధారకక, తరు
వాత రాజమహేంద్రవరం దుర్గం సాధించవలెనని పోతూవుండగా, ఇంతలో వీర
ముకుందరాజు జ్ఞాపకం వచ్చి, నీవు మాకు రాజమహేంద్రవరం యుద్ధానకు మద్దతురావ
లెను, అని నమ్మించి పిలిపించి తాంబూలం యిచ్చి తమ లోకూడా లడాయికి తీసుకపో
యినారు। గనుక వీరముకుందరాజు ఆయుద్ధంలో బాలా అక్కరకువచ్చినాడు। అతని
శూరత్వం చూచి ప్రజలు యింత శూరుడు లేడనుకున్నారు। ఆవాడికి బాలా అయినది

తరువాత రాజమహేంద్రం పట్టె అయిన తర్వాత మరి కొన్ని దినములు కుశలవృత్తిసుకొని
తన దేశంలోకి వచ్చినాడు. తరువాత శీతారామరాజు ఆ విశ్వాసం వుంచక రాజమహేం-
ద్రం సర్కారులోనుంచి కళింగ సర్కారుకు వచ్చిన వెనుక వీరముకుందరాజు మీద దండు
తెచ్చినారు. అక్కడికి లొంగినారు. తరువాత రెండు మూడు పర్యాయాలు దండు యెత్తి
కొట్టే వరకు యుద్ధ ప్రకారమే అయె గనుక విశికి ఆమీదట, వీర ముకుంద రాజు లక్కవరపుకో-
టలో కాపి దాన్ని యింటి వద్ద వుండగా, ఆ సమయములో చూచి పొడిచి పారవేశినారు. ఆయన త-
మ్ముడు రాజభూపాలరాజు నాల్గు సంవత్సరములవాడు వుండగా ఆయనను పట్టుకు-
ని వచ్చి ఖయిదు చేయించి రాజ్యం తన స్వాధీనం చేసుకున్నారు. ఇంత్తవర్కి మంత్రి పొను-
క పాటి వెంకటరామన్న మంత్రాంగములంచేతనున్ను వీరి సంస్థానం పూసపాటివారు అయిన్ని
మూరులు తీసుకొన వేవెనవియత్నంచేశినా పడనిచ్చినవారు కాదు. ఇతను నిరెల్లాగి,బ-
వాలు అన్న దొరత, ఈశ్వరానుగ్రహంకలవాడు. అట్లవంటి వాళ్ళు శీతారామరాజు మును
పటి రోషం మనసులో వుంచుకొని సకల అవస్థలు పెట్టి విజయనగరం కోటలో ఖయి-
దు చేయించి వుంచే వరకు ఆ ధర్మాత్ర వేళ పోయి, అక్కడ అగాధ జలంగా వుండే బావిలో
పోయి పడ్డాడు. సత్స్వరూపుడు గనుక గంగ ముంచినది కాదు. పైని పద్మాసనం వేసుకొని
కూచుండి వుండగా మరునాడు ఉదయాన అందరు జూచి అత్యద్భుతంగా వున్నదని రా-
జుకు యెరుక పరిస్తే, శీతారామరాజు గారు వచ్చి చూచి పశ్చాత్తాపపడి యివతలకు తీయిం-
చి తరువాత స్వంత వరపుకోట సంస్థానం యీయన పరం చేశి బవయివలన పూర్వకంగారల
వృదంయ చేసి పంపించే వరకు కొన్ని దినములు విచారించి అంత్తట గతించినాడు. అయి-
దు సంవత్సరముల రాయభూపాలరాజును యిరువై అయిదు సంవత్సరములు దేవుపల్లి
కోటలో ఖయిదు చేయించినారు. ఇటు తర్వాత విజయరామరాజు వీరి తాలూకు వారిని

ఖయిదులో వున్నవారిని విఖరాఖరి నేల అన్నగారి యెరుకలేకుండా నిదే విడిచిపెట్టినాడు। రంగరాయభూపాలరాజున్ను అక్కడనుంచి పారిపోయి తమ తాలూకు మన్యం కాశీపురంలో వుండగా అక్కడ ప్రవేశించి దేశస్థలను కూడ్చుకొని ఫితూరి చేస్తూ వుండి తన దేశం కాకుండా పుంసపాటి వారి తాలూకు ౪౪ పర్గణాలు వున్న దస్తుచేసుకొని విస్తారం శిబ్బంది నిలిపి యెవరికి లొంగకుండా వున్నాడు। విజయరామరాజుగారు కుంఫిణీవారిచేత మరణం అయినవెనుక యితనికి మరింత బలం తగిలి, ఇది గాక మాన్యాలు యావత్తు ఫితూరిగా వుండె గనుక యీదే సమయమని దేశం తగలబెడుతూ వచ్చినాడు। గనుక యితనిచాలు కుంఫిణీవారికి చాలా కోపంగా వుండిరి। ఇటు తర్వాత మన్యాలు యావత్తు పాళెగాండ్లకు యిచ్చినప్పుడు యితణ్ణి పిలిపించి వంచకత్వంగా మాట్లాడిరిగాని తిరుగా దేశం యిచ్చేమాటలు లేకపోయ్నేవరకు తిరిగి తన మన్యం ప్రవేశించి ఫితూరి చేస్తూ వుండగా, ఇంతలో నారాయణబాబు మహారాజులుంగారికి మేస్తరు వైషుధారగారు యిరువై నాల్గు పర్గణాలు మాత్రం యిచ్చి యిందులో వుండే తతిమ్మా మీరు పెద్దవారైతే దేశం యావత్తు యిస్తూ వున్నామని యిచ్చినప్పుడు యీ మన్యం వరపు కోట సంస్థానం కూడా పుంసపాటి వారికే యిచ్చి నారాయణబాబుగారిచేతను యీ పర్గణాలకు ఆరు లక్షల రూపాయలుకు ఖత్తు పుచ్చుకున్నారు। గనుక రాయభూపాలరాజుకు మరి ఆక్రోశం పుట్టి విస్తరించి ఫితూరి చేస్తూ వచ్చేప్పటికి వెంస్సరు వైషుధార వారికి చాలా కోపం వచ్చి వంచకత్వంచేత పిలిపించి దాను వున్న కోటలో వుంచి వక సంవత్సరం యీ చొప్పున గడిచిన తర్వాతను వైజుధార వారు నారాయణగజపతి మహారాజులుంగారి తోటి యితను చాలా ఫితూరి చేస్తూ వుంటాడు। అది గనుక మీరు కుంఫిణీ తాలూకు శిపాయిలను జాగ్రత్తగా పంపించి పారిపోకుండా కాలిచివెయ్యించుమని శెలవు యిచ్చిరి గనుక ఆ లాగునే నారాయణగజపతి మహారాజులుంగారు వఖ

B. కుంఫిణీ బారుకా నాకు అంపించినట్టుగా అంపించుమని పెట్టి రాత్రి వచ్చి రాజభూపాల
రాజు దిగివున్న బసచుట్టుకున్నారు గనుక యింతకు పూర్వము దివాను అయిన వెంకటపాటివెం
కటరాయున్న తమ్ముడు యిరువై అయిదు సంవత్సరముల వాడు అయినా కేశవరాయడు వీరి
దగ్గిర దివాను అయి వున్నాడు గనుక యీ తమరాజు దగ్గరకు వచ్చి యిదియేమో వంచకత్వం
గా వున్నది। చుట్టూ వారు వచ్చి దాయించె చుట్టుగా అగపడుతూ వున్నది। అని అంటూ
వుండగా, ఇంతలో యీ కుంఫిణీ బారు వచ్చి చుట్టుకొనెను గనుక రాజభూపాలరాజు అన్నమా
టలు। మీకు నారాయణబాబుగారి దురాయి వున్నది। మీరు తుపాకులు కాల్చడానికి నిమి
త్తం లేదు। మేము రాజుగారు చెప్పినట్టు రాక పోతే అప్పటికి మీ మనస్సు - విచారింతురుగా
ని అంతఃపర్యంతరం మీకు దురాయి వున్నది। అని చెప్పి రంపున యీ కేశవరాయణ్ణి పంపించె
వరకు తెరుదుటు వచ్చి నూరు గుండ్లు కాల్చే వరకు యింతలో కేశవరావుడు మీకు నారాయ
ణబాబుగారి దురాయి వున్నది అని అంటూ వుండగా, రాజభూపాలరాజు గారికి యితనికి
కూడా గుండు తగిలి పడ్డారు। అక్కడ వున్న సేవకులు మొదలయినవారు యిరువైమంది
పడ్డారు। అటు వెనుక ఆయన భార్య వుండి వచ్చి సంవత్సరం కొండలు పట్టి పితూరి చేసింది
టు తర్వాత ఆమె కూడా చాలించినది। ఈ పంకమంతు సిద్ధార్థి సంవత్సరములో జరిగింది। స
దరహీ రాజు భార్య వత్తే మానంపంపించినది కుంఫిణీ వారికి ఏమంటే, మీరు కుంఫిణీవా
రు ధర్మాత్ములు అనుకున్నాము। ఈ చూప్పునే వైధవ్యముండ అన్నంలో విషం పెట్టి చంపినట్లు
పిలిపించి చంపడం ధర్మమని మీ బుద్ధికి తోచిందా అని ఖబరు పంపిస్తే। అందుకు వారు
యీ పని మేము చేయించలేదు। ఇది నారాయణబాబుగారు చేయించిన పని అన్నారుట। అం
దుకు తీరుగా ఆమె పూసపాటివారు మా పట్ల దురాత్ములు- అన్నమాట। అందరికి తెలిసి
వున్నది। నీవు సముద్రం మీది నుంచి వచ్చి నావు ధర్మాత్ములవని నీకొలు నమ్మి వచ్చినారుగాని

రాజుగారికోలు మీద వచ్చినాడు కాదు। నెపం మాత్రం వారి మీద పెట్టి చేయించిన పని వ
వాని వారు కాదు। కనుక యీ పాపం యావత్తు వేదికారి వారి దికందులని (అన్న) ఇంత
లో పాంప నిచెల్లవారినది। — ఈ సంస్థానం కింద వున్న పర్గణాలు॥ ఆలువ, శెల్లి, స్త్రీ
నవరం కోటకసుబా కాశీపట్నం, ఇందులో మూడు కోటలు, వకటిలో వకోట, ——.

ము॥ కాశీపురం తాలూకా, ఈ పూరికి పోవడానకు యిరువై మాయిలు దీని మెరిపోవ
వెను. వక వక చోటు ఆదేశం మనుష్యులు పొడ్గు, దిని తెరుగనాయెకేరుడు పుట్టికి మనిషికి
చాలా వస్తుంది। ఈ చొపున పది ఘడియల దూరం పోయినంతల్లో అక్కడ కాశీపురం కోట
వుండు పార్శ్వాల రేసురు. వక పార్శ్వం కొండ, ఆ కొండ కింది నుంచి వెళ్లితే యిరువై ఆమడ
పడమట ధముకు దాకా అడివి, కోటకు పడమట వైపు. యీ అడవిలో పలంయిగాస్తాని
న్న వదింపకరడ పుట్టిందా చూడవలెనని అనేక మంది రాజులు దాఖలం విచారించుటకు
నుక యువరికి ఆ మాహాత్మ్యం కనుపించలేదు। ఇది గాక హూసపాటివారు వేరిమీద దండు
మొత్తాలు పేరు దిగిపోయ్యేటప్పటికి వారు కొండల చాటు నుంచి రాళ్లు దొర్లించితే చచ్చే
వారు। ఇందులో అనేకం గాయాలు వచ్చే ధర్మమయినది। —

కుంఫిణీ వారి తాలూకు అయినవెనుక వీరి తాలూకు సరదారు కెలుప్రాజురుల
ని వక అఫసరు రాత్రివేళ చూచి నిశ్చింతంగా కాశీపురంలోనికి వెళ్లినాడు। కో
టలో వారు జాగ్రతలో వుండి లోపలికి వచ్చిన తరువాత నువాళ్లు పార్శ్వములు వచ్చికమ్ము
కొని లడాయి చేసేవరకు కుంఫిణీ వారి తాలూకు కొంత్త మంది పరలోకానికి వెళ్లినారు।
కాశీపురం పావిలో మంచిభూవులవెల్లు। తరువాత మరివాళ్లు ఘడియలుకు ఖిలప్రాజురు
ప్రాణాలతో బయిటవచ్చినాడు। తదారభ్య కాశీపురం మీదికి యివరు పోవలశ్శి వచ్చి
నా యీ వల నుంచి సాధకాలు విచారిస్తూ వుండేదే కాని లోపలికి చొచ్చిపోవడం లేదు।

ఆకాశపురానికి రెండుత్రోవలు, ఒకత్రోవ శృంగారపుకోటదగ్గరనుంచి ఒకత్రోవ, మన్న
పుత్రోవ ఆ(డ్ర) దగ్గరనుంచి వస్తుంది. ఆరువేలరూపాయలుదస్తువస్తుంది. ఇక్కడకల్గినవస్తు
వులు. పనసకాయలు, మామిడికాయలు, కమలాఫలాలు, ఇత్యాదులువిస్తారం. పెద్దపు
లులు పట్టపగలు ఊళ్లోకి వచ్చి మనుష్యులనుఎత్తుకొనిపోతవి. అలాంటి మన్యం. ఇ
క్కడచింతచెట్లువిస్తారం. శృంగారపుకోటతాలూకాలోగ్రామందగ్గరతోటలుకలదు.
కోటగ్రామందగ్గరనెక్కువ అడవిలేదు. కాశీపురానికి శృంగారపుకోటకు నాల్గు కోసు
లు. కాశీపురంపంటలు. చెరువులమూలంగా కాని, ఎక్కువయినయేరులేదు. చెరువు
లు విస్తరించకలవు. ఆరువేలరూపాయలదస్తువస్తుంది. మెట్టజీనస్సులు, నువ్వులు, ప్రత్తి
వగయిరాలు, పల్లం తాలూకా ధాన్యంగ్రామాదులలో మామిడితోటలు విస్తారంకలవు
శీతూరికే పడమటవైపు కొండ్లు. ఇక్కడ తాటిచెట్లుకొంచంకలదు. చింతతోపులు విశా
8A. ల్యంగాకలవు॥ రెల్లిసీమతాలూకా. —

ఆరెల్లిసీమకు ఊరునడుమకోట. ఊరికినాల్గువైపుల కొండలు. చెట్లువిస్తారంగను
క ఊరుఅగుపడదు. ఈ ఊరికి రెండుత్రోవలు. కిందటి వెలగలాయిలో నవాబులువ
చ్చినపుడుఆ కోటనుంచి అనేకమందిని భంగపెట్టినారు తనుక తెలంగానైనాయి కోటకొ
ట్టి పారవెయ్యలేదని విచారించేవరకు కోటలోవారు ఆరునెలలుయివతలకి వచ్చినా
రు కారు. ప్రాంత్యగదిస్థలం. ఇక్కడపంటలు, ఊదులు, ఆళ్లు, కొఱ్ఱలు, చామలు, బాళ్ళగం
టెలు, నువ్వులు, ప్రత్తి, పొగాకు, కందులు, పెసలు, మినుములు, వల్లెపెసలు, ఇత్యాదిజను
స్సులుషలిస్తవిగాని వినేషాలులేవు. పల్లం ధాన్యంతక్కువ, కొద్దిగాచెరువులకిందపం
డుతవి. పశువృద్ధివిస్తారం. పులిభయం విస్తారం॥ —

ఈ తాలూకా గ్రామాదులు, ఇందులో ౧౪ అగ్రహారాలు, కొశప-

రాజుగారు వున్నప్పుడు బ్రాహ్మణ్యులకు బహుసుఖోపాయంగా జర్గుతూవుండేది। ఈ సంస్థానం శ్రీరామరాజుగారు ఆక్రమించుకొన్నతర్వాతను బ్రాహ్మణ్యులకు మించి క్షేమం లేదు॥—. యిందాస్తు పర్గణా ఆతుర తాలూకా॥ — — .

ఈ ఆతుర అనే గ్రామంలో కోట కలదు। తాలూకా లో ప్రతిగ్రామానికి చింత్ల తోపులు మామిడి తోపులు కలవు। ఈ పర్గణా సాధారణము యిందిగాని నిచించెబ్జోబస్థులం కాదు। ఈ గ్రామాదులకు పుష్టి అయిన యేరు లేదుగాని, చెరువులు కలవు। ఆచెరువుల మూలంచేత పంటలు పండుతవి. దుదకం వించి అన్యాయంగా గన వుంధం కాదు। సదరి చెర్వాల కోటూ దయెప్పుడులదాయికావడంలేదు॥.

183. —. కయిఫియ్యతు పర్గణా గోపాలపల్లి, సర్కారు - కళింగం॥ — .

పూర్వం యీస్థలానికి సంస్థానికులు బూవోబవేంట్లని వారు। పూసపాటి పెద్ద ఆనందరాజుగారు వారియీరంలో వారిని కొట్టి తాలూకా వారు కట్టుకొని యిందున గురించి అధికారం పుచ్చుకుంటూ వున్నారు। ఆ తాలూకా యెటువంటిదంటే, భూములు బహుశ్రేష్ఠమయినవి. ఈ పర్గణాకు విజయనగరానకు ఆరుకోసులు, ఈ తాలూకాకు పడమట యేరువున్నది. ఈ నదీసమీప భూములయందు కాలంలో యింత్తమంటి తోనే నీరు పూరుతుంది। చింత్త తోపులు విస్తారం। మామిడి తోపులు విస్తారం। ఆ భూములు వేసంగి రెండు గరిసెలు పండుతవి. గోపాలపల్లి మాత్రం యెక్కువ జాబ లేదుగాని తతిమ్మ గ్రామాదులు బహుజాబస్తులు దీనికింద బానంగి అన్న గ్రామం పూరు చుట్టూ కాలువలు, వర్షమూరు యేరువస్తే పూరు పశువులు పూళ్ళోనే వుండవలెను గాని పూరి బయటికి పోకూడదు। గ్రామం వద్ద వున్న కాలువలు మెరక్కమన్న। ఆ మెరక్కా కాలువలు మెరకనే కట్టి పల్లానికి యెక్కువ నీరు రాకుండా ఆ మెరకను చిన్నకాలువలు తవ్వి ఆ నీరు బానుగ్గికి వేస్తారు। తాలూకాకు హొమ్మే పెద్దకాలువ వేసి యీ

బావంగికి మనిషి పొడుగు వుంటుంది. ఈ కాలువ వూరిమీదికి వేస్తే గ్రామం మునిగిపోతుంది. ఇంకా ఏమంటే, వూరిచుట్టూ ఉంగోటులు. వేసంకాలం వస్తే అప్పటికి సాధారణా పుదేటికాలువ వేంచాలు నీరు పారతాదేమో, ఆలాగు వుంటుంది. గనుక బవాయిసుఖాపాయంగా వుంటుంది. తాలూకాశిస్తు యిరువై అయిదు వేలరూపాయలు.— పండేదినుస్సులు. ఆ ముదాలు. మవ్వేలు, నల్లపెసలు, మినువులు, కంద్యులు, కొండ్లకందులు, వుందలు, చామలు, ఆళ్లు, యీరాదిమనులు పండుటు మెరకను. పల్లంభూములు. పెంలు వను వ్వులు, పచ్చపెసలు. ఇత్యాదులు పల్లంభూములు విస్తారం పతిస్తవి. మెరక కొద్ది. ఈ గ్రామాలుకు కొంతవరకు వుంటుంది. ఈ నది కౌశికపురం లోపల పుట్టిన గోస్తనినది. ఈ నదిగువ తెంపు వేలరూపాయలు పర్గణాలకు పారుతుంది. కపురానికి యీ నోపాలపల్లికి ఆ మడదూరం వుంటుంది. విజయనగరానికి సవాజాపదమర. —

197 —॥ కంయఫియ్యతుపర్గణా దేవుపల్లి సుంత్రేరు. పరాయుకళాంగం॥—.

ఈ రెండు పర్గణాలకు సంస్థానాధిపతి సాళ్వోవు శ్రీరామరాజుగారు. పూర్వం బొకరెఫ్ముదు ఆనే పూంప పాటిరాజు దినములలో సాళ్వోవు వారికి కొంత అర్థంబదులయిచ్చి, తాలూకా యీదనుతీనభ్యా తీసుకున్నారు. ఆ తర్వాత నుమంకొన్నిదినములుకు వారు వారించి పోయినారు. వారికి కొడుల్లు లేరు గనుక దాయాదులు వుండగా యీ భీమరాజు వుండేవర్యంతరమున్న సాట్రాపురాం మరాజు గారికి ఏమిచాలు గడిపినారు ఆ గోతి చూప్పునిగడిపినారు. ఈ భీమరాజు గతించినావెనుక వీరి వంశస్థులైన రాజులు సాళ్వోవు వారిని అన్నమాటలు, మీరు మాకు విస్తరించిబాకీ వున్నారు. ఆ అర్థం యిమ్మనుమంటే, వారు చెప్పినమాటలు, ఇది పర్యంతరవున్న మీబాబయ్యగారు వుండినవాళ్లు మాంచూగు అనుగ్రహింకలిగిమంవున్న వక్షసంస్థానకులమనిపించినారు. ఇప్పుడు ఆరెంటుబారీ మాఖంద తప్పితే మాత్రవా

బాగ మనకుంటాము. యేమిచేస్తాము. గనుక మీకు బాకీదార్లమయినందున మీరు అప్ప
నా గాని పోజరువున్నాము, కాబట్టి మీరు యింత అన్నంపెడితే భుజించి మీరు ఫలమాయిం
చిన బాకీలగా వుంటాము. అని అంటే, వారి వస్త్రాము మంత్రం మొఖాన యిచ్చి అకడబో
యివుండుమని కోట తమస్వాధీనం చేసుకొని యీరెండు పర్గణాలు తనవు అధీనం చేసుకున్నా
రు. యీ సంస్థానాధిపతి అయిన సాట్రావు శ్రీరామరాజు కొండ్రురాజు॥ — — .
యీ తాలూకాలో గల్గిన వస్తువులు॥- - అరటికాయ, పనసకాయ, మామిడికా
య, యిటువంటి కూర వస్తువులు, యేమి పుచ్చుకునేవారికి, అడివిపంధులు, అడివికోళ్లు
దుప్పులు యిత్యాది మాంసాదులు విస్తారం కలవు॥ ఆ కడకు వచ్చిన సరదార్లు యేమి, ఉద్యోగ
స్థులు యేమి, ఆ కడ వున్నంతసేపు యీ అనుభవాలు అనుభవించి దరఖాస్తు వచ్చినవెనక
దిగులు పడుతూ పోయేవారు॥- ఆటువంటి అనుభవం కల్గిన పర్గణా, కాద్దా ...-
నుంచి యికడనుంచి కాశీపురానికి దారివున్నది. దేవుపల్లికి పూరిమయిను కోట, పూరి
చుట్టూ తోటలు. యీ కోట వదలిన పిమ్మట యుకకు మన్నెములో దొబ్బలు కావచ్చును. యీ
కోటలో అనేకమంది శ్రీ పూసపాటి శ్రీరామరాజుగారు ఖయిదు చేయించబడిన ము
సంకెళ్లు వేయించబడిమున్న, యీ కోటలోనే జాగ్రతగా పారావుండేవారు. అనేకమం
ది జమీందారులు యీ స్థలంలో ప్రాణాలు వదలినారు. యీ చొప్పున శ్రీరామరాజుగా
రు దివాను గిరికి వున్న దినములకు జరిగింది. ఇటు తర్వాత శ్రీ విజయరామరాజుగారికి
పూరా అధికారం వచ్చిన తర్వాతను ఆద్రవ్యాధయుడు గనుక బావగారు మిగిలిన జమీం
దార్లను సంకెళ్లు వదలకొట్టి వూరికె (క్ర)మోపేకుండా ఖయిదు చేయించినారు. రాజా
బొబ్బిలి రంగారాయనింగారి కొమారుడు కూడా యీ కోటలో ఖయిదులో వుండె
గనుక వెంకటరంగారాయనింగారిని పిలిపించి చాలా దయచేసి రాజా వుప్పెళ్లి-

మాత్రం యిచ్చి, వీరి నియింత్ర సుఖపెట్టవలెనని విచారించినారు. ఇందుచేతనంటే.
వీరిపెద్దలు చాలా నష్టపడిపోయినారు గనుక వంశానికి వక్కడే గనుక యింత కష్టకారం
వచ్చినది. ఈ సమాచారం వీరి అన్నగారైన శీతారామరాజు గారికి తెలిసి అతి త్వరగా
వచ్చి ఆయనకు సంస్కృత వేదము గనుక తమ్మునిలోని వుయిషువంటి పనులు విచారించ
డం ముందున్న అందరిని గొంత్తులు కోసివెయ్యడంగాని మరివకటి కాదు. ఈదుంలో
చిన విచారించినందుకు చాలం వశ్చర్యంగావున్నది. పూర్వం మనపెద్దలు యీ ఆస్థలు సా
ధించడానకు అనేక శెబ్బంది అనేక అర్థంపోగొట్టుకొని, తుదకు తమప్రాణాలతోకూ
డా పోగొట్టుకొని బహు దుర్లభం మీద సాధించినారు. అటువంటి బొబ్బిలిరాజులు
యీ సంస్థానం తిరుగాయిస్తే మనకు బ్రతుకులేదు. మాకు అందరికి విషంబెట్టుతారు
మనపెద్దలు తమప్రాణాలు అయినా ఆశించక యీ బొబ్బిలిగడ సాధించడం. మనకు
అనుభవం వేకుంటే మానెను. మనవంశంలో యవరైనా అనుభవిస్తే చాలును. అది
ధైర్యంచేశి తమప్రాణాలు పోగొట్టుకొని యీ ఆస్థలం సాధించినారు. గనుక యీపనుల
నీవు విచారించినంతల్లో లోకంలో అందరునిన్ను వెర్రివాడు అంటూరు. ఇది
గాక మనపెద్దలు యీ స్థలము గురించి ఖర్చుచేశినశెబ్బంది తెలవుయిన్నారు. సంవ
త్సరములు మనకింద అనుభవంతావచ్చును. సంవత్సరమునకు కళింగ సర్కారు అర్థ
మున్న, నవాబులను కొట్టితెచ్చిన అర్థమున్న బొబ్బిలికింద పఖ్యం వుప్పాతికె అద్వే
ది. బొబ్బిలి సంస్థానం అంత్యాలక్షరూపాయలు వచ్చేది దుస్తరం. దీనికిందపాలెసారెం
డు లక్షలు, మూడులక్షలు రూపాయలు చాలా ఖర్చు అవుతున్నది. ఈ సంస్థానం సాధిం
చే వరకు పెదబాబుగారు బెల్లాం కోటలు చెట్టించి అక్కడ అనేక మందిరాలు వనాలు...
వుంచి యేడాదికి రెండు నెలలు అక్కడ మకాంచేశి, అక్కడి రాజులవారు యవరు వచ్చిన

నూరు యిమ్మన్నారు యిచ్చినవారిని యివతలికి విడిచి యిట్లా అనేకమందిని చంపినట్లు,
కొమ్ముకాసంస్థానం యివ్వవద్దని తానె మునుచెప్పి దివానులను పిలిపించి యీమాటలు వారికి
చెప్పి వారివల్ల విజయరామరాజుకు బోధచేయించి సంస్థానం వారికి యివ్వకుండా
చేశినాడు. ఆయన మేనమా భావంతమకా మాళ్లు గలవాడున్నా, తనుపోయినా తన
పుత్రులకు అక్కర వస్తుందని విచారించినారు. గాని తను చూస్తూవుండగానే కొమా
ళ్లు మారించిపోయి తానున్నపోతానని మానవవ్యక్తి గనుక తెలియలేదు. —

అంత్యకాల విజయరామరాజుగారు ఆ మాట మనసులోవుంచుకొని వెంకట
రంగారాయనింగారిని విజయనగరం సంతేపేట దాబాలో వుంచి తవరభోజనం
చేశే వస్తువులు అతనికి పంపిస్తూవుండి దయవచ్చి మీకు పెండ్లిచేయిస్తామని వర్త
మానం పంపిస్తే, రాయడు నాకు వివాహం అక్కరలేదు. మా పెద్దలవారింటి దాసీదాని
కూతురు వున్నది. శలవు అయితే పిలిపించుకుంటానని అన్నాడు. అట్లా అనడంతే
ల్లి దరబారులో చాలా హేళనం, అందుకు రాజుగారు మంచిదన్నారు గనుక మరిపది
దినములకు పిలిపించుకొని దాని పంచెమొగంచేస్తూవున్నాడు. రాజుగారి
కంఠశాలనుంచి అన్నం కూరలు వేస్తే యీదాశి అందుకుంటూ వచ్చింది. పాణ్ము
లుదుమరి యేమీ లేదు. గనుక లోపల వున్నట్టు గానే వుండి వెంకటరంగారావు
హైదరాబాదు పారిపోయినాడు. ఈ దాశి మంచి పదిదినములు వున్నట్టు గానే వుం
డి అది పోయి అతన్ని కలుసుకునే గనుక తరువాత అన్నం తెస్తే పుచ్చుకునేమనుష్యు
లు లేక వీరు పోయిన ఖబురు రాజుగారికి బకేరు చేశినంత్తల్లో వాలు నుప్పమే వుఖియి
దులో వుంచినాము గనుక యిప్పుడు విచారించడానికి యేలాంటి నష్టపడితే చాలునో
నిర్ణయమన్నారు. ఈ సమాచారం తెలిశి రామరాజు సింహాచలం వుండి విని ఆదిన

బహు విచారంచేత అంమ్మెల్లదకాలు పుచ్చుకున్నారు కాదు। ఈ విల మకాం మారుడు వరి కొన్నిదినములకు నిజాం వారి దగ్గరనుంచి కుంఫిణీ వారికి పరమానా తెచ్చుకొని వారుదేశం యిచ్చిరిగనుక నాల్గుసంవత్సరములు రాజ్యాంగంచేసుకొని సంతులేకుండా పోయినారు। ఇతనియొక్క వమంచివాడుకాడు। తిరుగా బొబ్బిలి సంస్థానం పూసపాటివారి తాలూకాలో చేరి పోయినది। రాజగోపాలరాజు మొదలైనవారు యీ స్థలాన్నే పోయినారు। దేవుపల్లి తాలూకర పంటలు, మొకువరియరు వేదు। ఇంత్రా చెర్వులకింద పంటు విస్తరించి పండుతుంది. తాలూకా యనభై వేలరూపాయలు పన్నెంతరము పలమవుతుంది. మెట్టుపల్లం సమస్తం కల్గిన స్థలంగనుక పశువులకు వసతి, మృగాలకు వసతి। విజయరామరాజుగారు పోయిన తరువాత నారాయణబాబుగారు కష్టంవచ్చి - నుత్రియినప్పుడు యీ కోటలో వసతి అనివున్నారు। ఇంతలోనయింత శిబువారుపట్టు కోవవెనని విచారిస్తే కాశీపురం పోయి ప్రవేశించినారు. ఇటువంటి మహోత్సవం అయిన స్థలం॥——— ——— ———

11. — కయఫియ్యతు తాలూకె వడ్డాది సర్కారు కళింగం॥—

ఈ వడ్డాది సంస్థానాధిపతులు తెలగాలు, ఈ సంస్థానం పూసపాటి వారికి కలిసినవయినందు మొదలు, యీ తెలగాలు మార్దులవారిని ఆసరాచేసుకొని, సర్కారు పేషకష యివ్వక దాంగతనంచేసుకుంటూ వుండేవారు. ఈ తాలూకాకు యిరువై అయిదువేలరూపాయలు తురకలకు జమాబందిగా యిచ్చేనిన్నోయం। ఇట్లా వుండగా పూసపాటి పెద విజయరామరాజుగారు యీ తాలూకా తమకింద యేవిధంచే తతెచ్చుకోవలెనన్న వాస్తవ్యం వున్నది గనుక యీ తెలగాలుకు పెద్ద అయినవాళ్లా పిలుపించి మీరు తురకలకు యిరువై అయిదువేలరూపాయలు జమాబంది

యివ్వడానకు యేమినిమిత్తం. ఈసంవత్సరం వుణాయించి పారిపొమ్మని చెప్పవల
కు యీయనచేసే అక్రుత్యం తెలియక ఆ మాటలకు తెలగాలు రాజు గారు మనకు బాలా
యిష్టులు గనుక యీమాటలు శలవ్వియిచ్చినారు. మరి వఖరు అయితే యీమాటలు చెప్ప
లేరా అని పారిపోయినారు. తరువాత విజయరామరాజు గారు నవాబు వద్దకు వో
యిన పుడు నవాబు వారు వద్దాది తెలగాలు పారిపోయినారు. ఇందుకు యేమి ఆ
లోచన అని అడిగితే అందుకు రాజు గారు దేశం వుండగా మా పైతాకు యేమి తక్కు
వ అని శలవియిచ్చినారు. అందుకు నవాబు వారు అన్న మాటలు, మీరు యిచ్చే జమా
బంది యిరవై అయిదు వేల రూపాయలు, ఇందు నిమిత్తం యాభై వేల రూపాయలు
ఖర్చు అయితే అప్పటికి తెలగాలు జమాబంది యిస్తారు. దేశము స్వాధీనం అవు
తుంది. అది పర్యంతరం అనుపదిరుగా బట్టియిందుకు యేమి సలవో అని అడిగితే
ఆ మాటలకు రాజు గారు మీకు అంత్రప్రయాస గనుక అయితే ఆ పర్గణాలకు
మాకు సనదు వ్రాయించి యిస్తే సదరి వ్రాసిన ప్రకారం జమాబంది రూపాయలు మే
ము యిచ్చుకుంటూ వున్నాము. అనే వరకు నవాబు వారు యింత్రచాలు అని ఆ మాట
లకు సంతోషించి వద్దాది లాటూ కాకు సనదు వ్రాయించి పూసపాటి వారికి యి
చ్చి పేషుకషు దాఖలు చేసుకున్నాడు. ఆమీద తెలగాలు పని చెడి పోయెనని పూ
సపాటి రాజు జమీందారి ఆక్రమించి వేస్తే యీయన బలవంతుడు గనుక వారికి
యివ్వక, తమతాలూకు రాణాలు వుంచి వారిని రాకుండా చేశినాడు. ఇంత్ర కూ తెల
గాలలో వక్కడైనా రాజు వేడు. గనుక యీ వరి అంత్రటవారు తలతల పెద్దలు గను
క పూసపాటి రాజు బవాయనెర్వరి గనుక నేపు చేతనే వారిని- ఖరంకరి గాయివత
లికి వి ఢదేశితలాం వఖ్రామం మోఖాసా యిచ్చినట్లు గా యిచ్చి, తం వారిని

మండ్రని, అంద్దరు వక్కచోట వుంటే ఆలోచనే పెట్టి పోతుంది। పుట్టినంతల్లో ఫితూ
రి విస్తరించి పోతుంది అని వీరిని వక్కరితో వక్కరు మాట్లాడకుండా చేశినారు। అకరాదికి
చాలా దినములు ఫితూరిగానే వుంటూ వచ్చినది. మరికొన్ని దినములుకు ఫితూరి
యావత్తు అణిచి అంత్రటనుంచి దేశం యావత్తు తమ జమీందారీకిందకలుపుకు
న్నారు। కిందట యీ తాలూకాకు యింత్ర శిస్తు లేదు। ఘూసపాటివారికి అయినవెను
క యేటికాలువలు విస్తరించి తవ్వించినతర్వాతను అందువల్ల పంటలు విస్తరించి అ
ధికంకనుపడి అయినది। ఇదిగాక మొగ్గులతింగభూపతిగారు ఘూసపాటివారికి
జమీబందీకింద మొగ్గులతాలూకాలో గోపాడ మొదలయిన పల్లెలు మన్నెంయూపా
యలుకు తనఖాచేశినారుగనుక అరిని ఆగ్రామాలు ఘూసపాటివారు యివ్వక
వద్దాది తాలూకాలోకలుపుకొని గోపాడ యేటికాలువ తవ్వించినారుగనుక అందు
వల్ల విస్తారం పంటలుపండుతూ వచ్చినది। ఆ యేరు పుట్టినదగ్గిరనుంచి సాగరసంగ
మం అయిందాకా భూములు యావత్తు చూచి తోటభూములుకు నీరు వెళ్ళునట్లుగా తుం
డో మెరక పల్లములు విచారించి కాలువలు తవ్వించినారు। వెనుక యీ పల్లెలు గ్రా
మాలు అయి మొగ్గులవారికింద వున్నప్పుడు పన్నెండువేలరూపాయలుకు తక్కువ
అయ్యే పల్లెలు ౧౨ వేలరూపాయలుకు జమ అవుతూ వచ్చేది। ఆటు తర్వాతనువ
ద్దాది పరగణా తనకాగ్రామాదులున్నూ డొంకల్లు కున్నంతలో సాలుకు మూడులక్షలరూ
పాయలుపర్యంతరం దస్తు అవుతూ వచ్చినది. ఈ శిస్తు యింత్రా మిక్కుటవకావడం శీతా
రామరాజుగారి దినములలో జెప్పిన జగన్నాథరాజుగారు చేయించినారు।

ఈ తాలూకాలో చూడవరం అన్నగ్రామంలో శీతారామరాజుగారు
మన్నాలు సాధించేనిమిత్తమయి కోటకట్టించినారు। ఈ కోటకు తూర్పువైపుగో

పారే యేరు. అందుకు దగ్గర కొండ. దక్షిణం వైపు బూర్గులు తాబేరు. ఈ రెండు కలిసి వస్తవి. వీటికి చూడవరానికి రెండు కోసులు. ఆ యేటి దగ్గర కొండ దక్షిణం వైపు, పడమటి వైపు మధ్యమార్గుల జమీందారి రెండు ఆమడ. ఈ మధ్యమార్గుల మన్యానికి పోతేన్నటుందుకు త్రోవ. లక్ష్మణపురందానికి వెనుక కోసెడు, తాబేరు. తదుకుప్పల్లి వెనుక మార్గుల. వింధ్యపర్వతం వుత్తరం ఆమడ. ఈ దక్షిణపు వైపు వచ్చిన యేరున్ను తూర్పు వైపు వచ్చే యేరున్ను, యీ రెండు యేరులున్ను మధ్య దగ్గర సంగమము అయి యల్లగిరి దగ్గర కలిసి, దక్షిణానికి పోయి, వెనుక తూర్పుగా పోయి, అక్కడ నుంచి అనకాపల్లి పోతుంది. చూడవరానికి అనకాపల్లి జమీందారికి పన్నెండున్ను తియల దూరం. గొలుకొండ యిక్కడికి ఆరు ఆమడ. మార్గం యీ కొత్తకోటకు పోయి అడికవళాయిల మీద నుంచి పోతుంది॥— —

వడ్డాది తాలూకా గ్రామాదులకు నాలుగు వైపుల కోటబెట్టినట్టుగా వుంటుంది కొండలు, తూర్పు పడమరలు మూడు ఆమడ రమారమి. ఉత్తర దక్షిణాలు కోసెడు యెక్కువ తక్కువగా మూడు ఆమడ. ఈ పడమటి కొండ వైపు గద్దన మార్గుల తాలూకా గ్రామాదులు, తలం వర్మ్య అంత్యా వడ్డాది తాలూకా గ్రామాదులు. ఈ వడ్డాది తాలూకా కుగ్రామాదులు యీ కొండలు మ- మించ్చివేదు. ఈ లాగానే యింత్తే హెచ్చువస్తుంది. ఈ తాలూకా గ్రామాలు అన్ని వెంట్టు పల్లం దగ్గర నుంచి యీ మావత్తుభూమి తాకి తెచ్చి మరింత స్వచ్చే యించినారు. శ్రీ తారామరాజుగారు యీ చూడవరంలో కోట పెట్టించడం యేమంటే ఆ గ్రామాలు పట్టుం కావడమున్ను, వెనుక అనకాపల్లి మార్గులలో యీ సంస్థానం సాధించడమున్ను అయినది.—. వడ్డాది అనే గ్రామానకు పూరి పక్కన కోట. దక్షిణపు వైపుగా పడమటి వైపుగా వుంటుంది. పూరికి వుత్తరం వైపున (వద్దున) యేరు. యేరు దాటినతరు

వాత మార్గుల, తూర్పు వైపున కోశెడు మై...సాయిజపేట, దానికి తూర్పునొకం
డు కోసులు కొండ్ల ఆ సందున గా వాడరేవులు, పడమటివైపు కొండ కోసెడు ద
క్షిణం వైపున, తూర్పు పడమట, రెండు వయిడు వైపులా కొండలు, ఆ సందునుంచి
న్ని కొత్తకోట మీదుగా పడిపోను ఆమడ క్షిణాపురం పోతుంది॥ –

ఇక్కడ గ్రామాదుల పన్నాదులు, తోపులు, చెరువు తోటలు వగైరా॥ –

పల్లం పంట్లు విస్తారం ధాన్యం పండిన తరువాత ఆ భూముల లోతిరుగా యుత్రను
వ్వులు, పెద్దపెసలు, పత్తికాయలు, ధాన్యం పండుతుంది, వెలగను. మినుములు, తోకెమి
నుములు, పెసలు, పత్తాపెసలు, నువ్వులు, వాయిన నువ్వులు, ... నువ్వులు, ఉలవలు,
నల్లవులవలు, జొన్నలు, అళ్లు, చామలు, వ్రాడులు, చాళ్లు, గంట్లు, కంద్దులు
కొండ్ల కందులు, యీ వస్తువులు పండుతవి, పెండెలం, కంద్ద... ళ్లు, అరటితో
టులు, యీ వస్తువులు బయటదుకు విస్తారం చౌకగా కలవు। వృక్షాదులు – – .
మామిడి తోటలు, పనస తోటలు, కొబ్బరి తోటలు, పసుపు, చెరుకు తోటలు ఇ
త్యాదులు కలవు॥ – – .

కయిఫియత్తు తాలూకు రంపా మొరంగ్గి సరాఱుకళ్లంగం॥ – – .

ఈ సంస్థానాధిపతులు కురంపా రామరాజు, శివరామరాజు, వీరుకొండ్ల రాజు
లు, లింగ్గ దొర్లు, అధికమయిన శివపూజా ధురంధరులు, యీ యిద్దరి రాజుల
లోను చిన్నవాడయిన శివరామరాజు, బలశక్తులకున్ను, ఆలోచన పొంన్ను
తకున్ను, ధైర్యస్థైర్యాలకున్ను కలవాడు గనుక అంన్న అయిన రామరాజును
అతి(క్ర)మించి జమీందారీతన తలంబూనె నెజరుపుకుంటూ వచ్చినాడు గ
నుక, సంస్థానాలలో పెద్దవారైనవారికి ఆధిపత్యం రావలెనను కయిన్నాయి.

చూస్తున్న రామరాజు, తమ్ముడూ వివాదపడుతూ వచ్చేవారు. ఇంతలో అన్నతమ్ము
లకు యిద్దరికి పుత్రసంతానం కలిగి, రామరాజుకొమారుడు దినదినప్రవర్ధమా
నుడై యువసార్వభౌముడౌతాడు గనుక యితనికి పట్టంకట్టి యితని యశస్సు తన్నులచూ
డవలెనన్న వాంఛ బూదమి రాజతంత్రం తమ్ముని స్వాధీనం అయివున్నది గనుక
తనకు స్వతంత్రం లేనందున తమ్ముని లోబడి మన సంస్థానంలో యువరాజు రాజ్యాంగంచే
శినా పెద్దవారికుమారుడు వుంటే పట్టంకట్టి యువరాజుగా వుంచుకోవడం కదా. ఆ
ప్రకారంగానే తనకొమారుడయిన పస్నాశి రాజు యువసార్వభౌముడై వున్నాడు పట్టం
కట్టుమని రామరాజు చెప్పుతూ వేస్తే ఆ మాటలకు శివరామరాజు తన మనస్సులోయం
దు ఏమిలాగయినా అన్నకొమారునికి పట్టంకట్టక తనకొమారునికి పట్టంకట్టుకో
వలెనన్న వాస్తవ్యం పుట్టగా వున్నందున మంచిది అని కాలం గడుపుతూ వచ్చినారు
గాని పట్టంకట్టలేదు. ఇంతలో పాలకొండ జమీందారు లేమిని, పూసపాటి విజయ
రామరాజుగారు లేమిని సంస్థానం పొదికించు యుద్ధాలకు వచ్చినప్పుడు లేమి యీ
రామరాజు యుద్ధాలకు జయం పడి, తనకు అక్కర పట్టవట్టున్న, తపస్సు చేసు
కున్నట్టు గాను వుంటూ వచ్చినారు. ఇంతలో వారికి వీరికి సమాధానమైన తర్వా
త్ పరామర్శవారం బాలు, యత్తి వచ్చినవారు పోయిన తర్వాత సురామరాజు దేశంవారితో
నికి అక్కరలేదు అని పోట్లాడుతూ వుండేవాడు. ఇట్లా కొన్ని దినములు జరిగిన త
ర్వాత పూసపాటివారు తిరిగి లడాయికి వచ్చినప్పుడు శివరామరాజుగారు అం
న్నగారిని పిలిచి దేశం కావలెనని పోట్లాడుతావుగదా, ఇప్పుడు పుచ్చుకొని ని
ర్వాయించుకుంటే దేశం దొరుకుతుంది. ఊరికె యీలాగంటె సమయాలు వచ్చినప్పు
డు మాత్రం అక్కరలేక నిమ్మళంగా కూర్చుంటివి, వున్నప్పుడు దేశం కావలెనని యుద్ధా

నకు వస్తే దారుకుతుందా అని అంటే, నాకు దేశం అక్కరలేదు. నా కొమారుడికి మాత్రం ప
ట్టం కట్టుమన్నాను గాని నాకు యేమీ అక్కరలేదని ముందు అన్నాము, ఇప్పుడు అ
న్నాము. ఈ మాట వేసేము యిప్పుడున్నది. అనిశలవు యిచ్చే వరకు శివరామరాజు ఆ
మాటలకు నీకే అక్కరలేక పోతే నీ కొమారుడికి మాత్రం యెట్లా వస్తుంది. గనుక నీ
కొమారుడికి లేదు నీకు లేదు, అని పోట్లాడుతూ వుండేవారు. ఇట్లా వుండగా యింత
లో భగవత్ ఆనుగ్రహం వల్లను పూసపాటి సీతారామరాజు గారుకు రపాపు శివ
రామరాజు గారి సంస్థానం సామదానభేదదండ చతురోపాయాలను విచారించి
యేలాగైనా తీసపారవెంచ్చువలెనని సంకల్పించుకొని పోయి అప్పుడు శివరామరాజును పి
లిపించి నీ అంన్న కొమారుడికి పట్టం అక్కరలేదు. నీ కొమారుడికి పట్టం కట్టిస్తాము నిశల
వు యిచ్చే వరకు యింపలుకులకు సంతోషపడి, పట్టం కట్టడానికి మంచ్చిదినము ముందుము
హూర్తం పెట్టుకొని, సర్వము సిద్ధపరుచుకొని, సీతారామరాజు గారి పాదాలు
పూజ చెయ్యడానకు బంగారు పూలు జాత్ర తేపెట్టుకొని, సీతారామరాజు గారిని పట్టాభి
షేకం చెయ్యడానకు పిలుపించుమనే వరకు ఆ సమయంలో సీతారామరాజు గారు యిం
త మాత్రం శ్లోవ దానికింది యింత్తే చాలును, ఇదే సమయం, ఇప్పుడు దప్పితే మ
రి లేదని, తమ దగ్గిర వున్న జోనగత్తెలను యీవత్తు కూడా తీసుక పోయి, తమతా
టాకు పటాలం కూడా తీసుక పోయి బురుజుల మీద కెక్కించి ఏరంజారుబడా
యించినారు. గనుక ఆ కరుది వారు అంత్తా చూచి, పూసపాటి రాజు పట్టంకట్టవ
చ్చినట్టు వుండలేదు. వంచకత్వంగా వున్నది. అని తమ రాజు గారితోటి అనుప్పే వ
రకు శివరామరాజు చాలా భంయపడి దూరాన్నుంచి యీలాగంటే పనులువి
చారించడం ధర్మమా అని కబురు పంపిస్తే. పూసపాటి రాజు మరియేమి లేదు.

పట్టాభిషేక కాలం గనుక అందరిని యవరి ఆయుధాలు లాగి వారిని ముస్తాబు చేసి
పంపించి తాంబూలాలు ఖర్చు యించుమని సెలవు యిచ్చినారు। వారికి మీరు భయపడ వద్దని
సెలవు యిచ్చినారు। ఆ పలుకులకు శివరామరాజు గారు మీరు శ్రీ మద్రామాయణం చేత
పట్టుకొని ప్రమాణం చేస్తే వస్తాము, లేకపోతే రావడానకు భయమవుతుందనే వరకు
సీతారామరాజు శివరామరాజు వారు ప్రకారం శ్రీ మద్రామాయణం చేత పట్టుకొని ఇక
మీకు భయం లేదు రమ్మని సెలవు యిచ్చి, మనస్సులో యేలాగైనా నిన్ను పట్టాభిషేకం
చేయించక మానేదిలేదు అని మెల్లగా అనుకొని మీరేమి భయపడవద్దు రమ్మని
సెలవు యిచ్చినారు। గనుక ఇంత నమ్మకం చేసిన రాజు ద్రోహం చేస్తాడా అని నమ్మి
దగ్గిరకు వచ్చి సీతారామరాజు గారితో మాట్లాడుతూ వుండగా। —— ——

అంతఃపురంలో స్త్రీలు యావత్తు పట్టాభిషేక సమయమని పెద్దల
వారి నుంచి సంపాద్యం చేసిన నగలు యావత్తు ముస్తేదు చేసుకొని, దివ్యాంబరములు
గట్టి, గంధ కస్తూరి కాలి ప్తచందనంబులలదుకొని, పుష్పోపహారంబులు ధరించి మహా సం
తోషం చేతను వారి పులకు పైపై యెపుతూన్నారు యీ పట్టాభిషేకం చూచేచున్నా
రికి సకలాభరణంబులు ధరియించి వేసే షించి ముస్తేదు చేసిన నగలు యింతంత కాదు।

ఇట్లు శృంగారపరులై, అత్యంత సంతోషం చేతను మహా తర్క నిరీక్ష
ణులై కాంతారత్నంబులు వున్న సమయంబున, నిర్దయాపరుడున్ను, సత్యవిహీనుడున్ను
అయిన సీతారామరాజు మిత్ర ద్రోహం కాస్నాపర మధర్మం తన వంటి రాజుకు లేదన్నట్లు
గానే అంతఃపురంలోకి దాసులను తన తాలూకు వారిని పంపించి ఆ నగలు యావత్తు తెప్పించి
నాడు। ఇంతలో యిక్కడ శివరామరాజు గారితో బహుదిలాసాగా మాట్లాడుతూనే
వుండి లోపల యున్న పనులు చేయిస్తూ వున్నాడు। మరి రెండు ఘడియలకు శివరామ

రాజు గారిని అంత్తా విజయనగరం రమ్మని యిచ్చి పారునగనుక తేమేమయ్యారు యింత్త
అన్యాయం మీరు మమ్మును నమ్మించి రాయవచ్చునా అని అంటే మేం వ్వుమనం
మ్మక ప్రమాణం కోశ వరకు శ్రీమద్రామాయణం పట్టించి చేస్తిరి అని చాలాదుః
ఖపడితే అప్పుడు వివాహాభంగ్గుడు నే శ్రీమద్రామాయణం పట్టు ప్రమాణం చెయ్య
మన్నావు. గనుక మంచిదని నిన్ను రేమే విధంచే తనయి నా పట్టు తేసుక పోకమానని
రామాయణం పట్టి ప్రమాణం శాయదమయినది. నడువు మని శలవు యిచ్చినారు.
గనుక శివరామరాజు తాలూకు పరదాలు గోశిస్సాయిలకు కోపం వచ్చి తనరాజుతో
టి మహాప్రభో ఇంత్త దుర్మార్గుడయిన రాజును వకళ్ళ చంపితేగా
లును. వారి చుట్టూ వున్న రాణువను వూచలలాగి తేమేగస్తే మంచి పాటుంగా
వున్నది. తేమే గస్తామని విన్నపం చేసుకుంటే, ఆ మాటలకు శివరామరాజు మ
నం యిపుని ఆవేశం రాజు చస్తాడు. చచ్చినప్పటికి వారి తాలూకు రాణువమ
హా చెడ్డది. స్త్రీలు వారి చెరలో చిక్కి వున్నారు. అందరిని మానభంగం చేశితు
రకలు తలా కొకరిని పట్టుక పోతారు. ఇది ఆలోచన కాదు అని శెలవిచ్చింది వారికి శెల
వు యిచ్చి సమజాయించి సీతారామరాజు గారితో విన్నపం చేసుకున్నాడు. మీ
రు నాకు తండ్రి, నేను మీకు కొమారుడను, మీరు యికరదికరం వ్వని శలవు యిస్తే
కరదికి రావడం వేమ కాని వెళుతాము [వేదు]. అని స్త్రీలు పురుషులు యూ వత్తు వృాస పాటి వారి
బారులో కూడా దేవుపల్లి కోటలో ప్రవేశించినారు. ఈ చొప్పున సీతారామరా
జు గారి ఖయిదులో వున్న తర్వాతను, వారి తాలూకా కాలో నీ తారామరాజు తమ
రాకొలు ఖదాయించి కోట తమపరం చేసుకొని ఖయిదులో వున్నవారికి ౧౨౦
రూపాయలు మాత్రం యిచ్చి వఖ సంవత్సరం తమరు మహాసంతోషంలో వున్నారు.

ఆదినములలో విజయరామరాజు గారికి మంచిపెత్తనం లేకుండా అన్న గారిలో విరోధంగా వున్నారు. తనకు జంప్పైన జగన్నాధరాజు గారు విజయరామమహారాజులుం గారు ఆలోచన చేసుకొని, సీతారామరాజును వయాలకూదుండబెట్టి, దివాను జగన్నాధరాజున్ను, రాజ్యాంగం విజయరామరాజున్ను చేసుక పోతూవచ్చినారు. అప్పుడుకి మివారున్ను సీతారామరాజుకు దివానుగిరికూడా అక్కరలేదని, విజయరామరాజు గారి మనస్సు వచ్చినవారికి దివానుగిరియిస్తారు. తలివమ్మ వారికి అక్కరలేదనిశలవు యిచ్చినారు. తనుక సీతారామరాజు గారికి భ్రష్టు కావడానకు మూలమయినది అది. సదరహంకురహాంశవరామరాజు గారు పకుటుంబసమేతంగా యిదులో బవరుదినములువుంచి గతించినవెనుక కుంఫిణీవారు దయచేసి దేవుపల్లినురు.

Restored by — కే. కే. సాంబయ్యలు -
23.3.43 -